

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**«ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ & ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΣΤΗΝ
ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

« Το αρχαίο θέατρο/αρχαίο δράμα και η συμβολή του στην τουριστική ανάπτυξη
της χώρας. Πολιτιστικός τουρισμός (2016-2019)»

Ελένη Γερολυμάτου

ΡΟΔΟΣ, Ιούνιος 2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**«ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ & ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΣΤΗΝ
ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελένη Γερολυμάτου

A.M.: 4372018002

*«Το αρχαίο θέατρο/αρχαίο δράμα και η συμβολή του στην τουριστική ανάπτυξη
της χώρας. Πολιτιστικός τουρισμός (2016-2019) »*

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Καθηγητής Σπυρίδων Συρόπουλος

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ :

- 1. Καθηγητής ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ Ι. ΜΑΝΟΛΗΣ**
- 2. Αναπληρωτής καθηγητής ΚΟΥΣΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ**

ΡΟΔΟΣ, Ιούνιος 2020

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης του Προγράμματος Μεταπτυχιακών σπουδών ‘‘ Το θέατρο ως κοινωνικός και πολιτικός θεσμός στην Μεσόγειο κατά την Αρχαιότητα’’, του Ιδρύματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου, υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση του καθηγητή κ.Σπυρίδωνα Συρόπουλου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή κ.Σ.Συρόπουλο για την παρότρυνσή του στην παρακολούθηση αυτού του μεταπτυχιακού προγράμματος αλλά και στην αμέριστη συνδρομή του για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Επιπρόσθετες ευχαριστίες στους καθηγητές του Προγράμματος για όσα μας δίδαξαν, κατά τη διάρκεια των σπουδών, μας κατεύθυναν και εν κατακλείδι, διεύρυναν περαιτέρω τους ορίζοντές μας σε ένα πολύ σημαντικό και ενδιαφέρον αντικείμενο. Ευχαριστώ ιδιαίτερα τους συναδέλφους μου από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού, τον κ. Σ.Παρθένη, συνάδελφο στο Υπουργείο Τουρισμού, την κα Ν.Μουζάκη από το Ελληνικό Φεστιβάλ Α.Ε. για τα στοιχεία που μου παραχώρησε σχετικά με τις υποτιτλισμένες παραστάσεις του Φεστιβάλ Αθηνών (2016-2019), την κα Κ.Ανδριοπούλου από τον ΣΕΤΕ που μου παραχώρησε τις μελέτες και στατιστικά στοιχεία του πολιτιστικού τουρισμού που με βοήθησαν στην έρευνα αυτή για την καταγραφή στοιχείων. Την συμφοιτήτριά μου Ελένη Λάμπρου. Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου για την κατανόηση, την υπομονή και τη στήριξή της σε μια ιδιαίτερα δύσκολη χρονικά περίοδο εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ευχαριστίες.....	2
Πίνακας Περιεχομένων.....	3
Συνοτομογραφίες	5
Περίληψη/Abstract.....	7
Εισαγωγή.....	10
1.Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Αρχαιότητα	
1.1. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν. Χαρακτηριστικά και παραδοχές.....	17
1.2 <i>Κλασική εποχή</i>	18
1.3 <i>Ελληνιστική εποχή</i>	24
1.4 <i>Ρωμαϊκή εποχή και Ύστερη αρχαιότητα</i>	28
2.Από τη σιωπή στο φως. Πολιτιστική διαδρομή του αρχαίου θεάτρου. Πρόσληψη, μετεξέλιξη και αναβίωση στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.(15^{ος} αιώνας-20^{ος} αιώνας/1954)	
2.1 15 ^{ος} -18 ^{ος} αιώνας. Πρόσληψη και μετεξέλιξη του αρχαίου θεάτρου στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.....	33
2.2 19 ^{ος} αιώνας. Πρόσληψη, μετεξέλιξη και αναβίωση του αρχαίου θεάτρου στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.....	39
2.2.1 19 ^{ος} αιώνας. <i>Το αρχαίο θέατρο στην Ευρώπη</i>	39
2.2.2 19 ^{ος} αιώνας. <i>Το αρχαίο θέατρο στην Ελλάδα</i>	41
2.3 1900-1954.Αναβίωση του αρχαίου θεάτρου στη σύγχρονη Ελλάδα. Σύγκλιση τουρισμού με το αρχαίο θέατρο.....	46
3.Αρχαίο θέατρο και τουρισμός (1954-2000)	
3.1 Τουρισμός. Εννοιολογικές προσεγγίσεις.....	52
3.2 Ο τουρισμός στην Ελλάδα.....	54
3.2.1 <i>Ιστορική αναδρομή</i>	54
3.2.2. <i>Ο ελληνικός τουρισμός</i>	57
3.3 Το αρχαίο θέατρο ως τουριστικό/πολιτιστικό προϊόν και η συμβολή του στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας.....	60
3.3.1 <i>Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου (1954-1998)</i>	61
3.3.2 <i>Εθνικό θέατρο. Θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος στο εξωτερικό</i>	68
3.3.3 <i>Τουριστική ανάπτυξη και αρχαίο θέατρο. Περίπτωση/Case study Επίδαυρος</i> ...74	

4. 21^{ος} αιώνας. Πολιτιστικός τουρισμός και αρχαίο θέατρο (2016-2019)	
4.1 Πολιτιστικός τουρισμός και αειφόρος/βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	76
4.1.1. <i>Αειφόρος/ βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Πολιτιστικός τουρισμός. Μια ειδική/εναλλακτική μορφή τουρισμού.....</i>	76
4.1.2. <i>Τα χαρακτηριστικά και το προφίλ του πολιτιστικού τουρίστα.....</i>	80
4.2 Ο πολιτιστικός τουρισμός στην Ελλάδα. Θεσμικοί φορείς οργάνωσης, προώθησης και προβολής του ελληνικού πολιτιστικού τουρισμού. Νομοθεσία. Ε.Ο.Τ. Στρατηγική προώθησης και προβολής του ελληνικού τουρισμού 2014-2020.....	83
4.2.1. <i>Ο πολιτιστικός τουρισμός στην Ελλάδα.....</i>	83
4.2.2. <i>Στατιστικά στοιχεία πολιτιστικού τουρισμού, προφίλ και δημογραφικά χαρακτηριστικά πολιτιστικού τουρίστα στην Ελλάδα.....</i>	86
4.2.3 <i>Αρχαίο θέατρο και αειφόρος τουριστική ανάπτυξη. Στρατηγική προώθησης και προβολής του ελληνικού τουρισμού 2014-2020.....</i>	87
4.3 2016-2019. Υπουργείο Τουρισμού/Ε.Ο.Τ. Ενέργειες προώθησης και προβολής θεατρικών παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.....	93
4.3.1. <i>2016. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό</i>	
4.3.2. <i>2017. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό</i>	
4.3.2. <i>2018. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό</i>	
4.3.3. <i>2019. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό</i>	
4.4 Στατιστικά στοιχεία εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα 2015-2019.....	100
5. Φορείς, Σωματεία, Ιδρύματα, θεατρικά εργαστήρια, δίκτυα και θεσμοί προστασίας, προβολής και ανάδειξης του αρχαίου δράματος	
5.1 Ελληνικό Φεστιβάλ Α.Ε. –Υποτιλισμένες παραστάσεις αρχαίου δράματος 2016-2019	103
5.2 Ευρωπαϊκό Δίκτυο Έρευνας και Τεκμηρίωσης Παραστάσεων Αρχαίου Δράματος (ARC NET).....	107
5.3 Διεθνές Εργαστήριο Αρχαίου Δράματος.....	118
5.4 Φεστιβάλ ‘‘Αισχύλεια’’.....	110
5.5 Σωματείο Διάζωμα. Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου.....	111
5.6 Ίδρυμα Μ.Κακογιάνη. Ancient drama. Μεγάλες Αφηγήσεις/Η Επιστροφή, Αρχαίο Δράμα: Διεπιστημονικές και Δια-καλλιτεχνικές Προσεγγίσεις.....	113
Συμπεράσματα-Προτάσεις.....	114
Βιβλιογραφία.....	121
Παράρτημα Α΄. Εικόνες/Διαγράμματα.....	129
Παράρτημα Β΄. Πίνακες/Στατιστικά στοιχεία.....	147

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ATLAS* : Association for tourism and leisure education and research
- ETC* :European Travel Commission
- EFFE*:Europe for Festivals, Festivals for Europe
- IG* : Inscriptiones Graecae, η πολύτομη συλλογή αρχαίων ελληνικών επιγραφών
(1892-)
- INSETE* : Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων
- ICOMOS* : International Council on Monuments and Sites
- JHS* : Journal of Hellenic Studies
- OECD* : Organization for Economic Co-operation and Development
- OEEC* : Organization for European Economic Co-operation
- SWOT analysis* : Strengths Weaknesses Opportunities Threats
- UNWTO* : United Nations World Tourism Organisation
- WTO* : World Trade Organization
- WCED* : World Commission on Environment and Development
- WTTC* : World Tourism and Travel Council
- ΑΔΑ*: Αριθμός Διαδικτυακής Ανάρτησης
- ΑΕΠ* : Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
- αι.* : αιώνας
- Αριθμ.Πρωτ.* : Αριθμός πρωτοκόλλου
- Δ.Σ. Ε.Ο.Τ.* : Διοικητικό Συμβούλιο ΕΟΤ
- Γ.Γ.Ε.Ο.Τ.* : Γενικός Γραμματέας ΕΟΤ
- Ε.Ε* : Ευρωπαϊκή Ένωση
- ΕΛΣΤΑΤ*: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία
- Ε.Ο.Τ.* : Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
- ΜΜΕ* : Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας
- μ.Χ.* : μετά Χριστόν
- ΟΟΣΑ*: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
- ΠΕ* : Περιφερειακή Ενότητα

ΠΟΤ: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού

π Χ: προ Χριστού

ΣΕΤΕ: Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων

ΤτΕ: Τράπεζα της Ελλάδας

ΥΠΠΟΑ: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αρχαίο θέατρο και τουρισμός. Δύο έννοιες τελείως διαφορετικές με μια συγκλίνουσα πορεία στην αναπτυξιακή τροχιά της σύγχρονης Ελλάδας. Πως συνδέεται το αρχαίο θέατρο ένα λαμπρό επίτευγμα του αρχαίου ελληνικού πνεύματος στην ολιστική του προσέγγιση, με ένα σύγχρονο κοινωνικό-οικονομικό φαινόμενο όπως ο τουρισμός, που μετά το 1950 αναδείχθηκε σε έναν από τους ταχύτατα αναπτυσσόμενους και δυναμικούς κλάδους της παγκόσμιας αλλά και της ελληνικής οικονομίας; Αυτή η ιδιαίτερη σχέση και σύγκλιση διερευνάται στην παρούσα διπλωματική εργασία, η οποία εστιάζει στην έρευνα της συμβολής του αρχαίου θεάτρου στην τουριστική ανάπτυξη της Ελλάδας του 20^{ου} και του 21^{ου} αιώνα. Μπορούμε, όμως, να ισχυριστούμε ότι αυτή η σχέση δεν είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο. Με διαφορετικές προσλαμβάνουσες, χρονολογείται από την κλασική εποχή και η έρευνά μας καταδεικνύει ότι το αρχαίο θέατρο δύναται να χαρακτηριστεί ως ένα πολυσήμαντο πολιτιστικό προϊόν της αρχαιότητας. Διότι ως πολιτιστικό προϊόν ήταν θαυμαστό, *εξαγώγιμο* και ευρέως διαδεδομένο στον τότε γνωστό κόσμο μέχρι τον 1^ο αι. π.Χ. Στη συνέχεια περιέπεσε στη σιωπή-λόγω των επικρατουσών κοινωνικοπολιτικών συνθηκών –όχι όμως στη λήθη, οπότε από τον 15^ο αιώνα επαναπροσδιορίστηκε, μετεξελίχθηκε αναβίωσε -πάντα σε συνάρτηση με τις εκάστοτε επικρατούσες πολιτικοκοινωνικές συνθήκες- έθεσε τις βάσεις της ευρωπαϊκής δραματουργίας και επιβιώνει μέχρι σήμερα ενταγμένο στις επιταγές της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας.

1955. Χρονιά-σταθμός. Το αρχαίο θέατρο συνδέεται με τον ελληνικό τουρισμό στο πλαίσιο της ανάληψης από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού, της διοργάνωσης του Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου, με σκοπό τον εμπλουτισμό του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, την προώθηση και την προβολή του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Το αρχαίο θέατρο παρασταίνεται και πάλι στους χώρους που γεννήθηκε 2.500 χρόνια πριν. Και μόνο αυτή η σκέψη, αυτός ο παραλληλισμός, προκαλεί δέος στους Έλληνες και ξένους επισκέπτες που συρρέουν κατά χιλιάδες στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου και στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού, προκειμένου να παρακολουθήσουν τον αισχύλειο, σοφόκλειο και ευριπίδειο λόγο και τις κωμωδίες του Αριστοφάνη. Μια σημαντική συνέργεια Ε.Ο.Τ. και Εθνικού θεάτρου που κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο παρασταίνοντας τα διαχρονικά έργα των μεγάλων τραγικών προβάλλοντας ταυτόχρονα την σύγχρονη ελληνική καλλιτεχνική

δημιουργία και την χώρα μας διεθνώς. Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα η αλόγιστη και η ταχεία ανάπτυξη του τουρισμού σε παγκόσμια κλίμακα επέφερε πολλαπλά προβλήματα, με αποτέλεσμα την προώθηση ενός νέου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης βασιζόμενο στις αρχές της αειφόρου/βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Πάλι το αρχαίο θέατρο είναι εδώ. Και τον 21^ο αιώνα, ενταγμένο στις νέες συνθήκες του τουριστικού γίνεσθαι και ως έκφανση του πολιτιστικού τουρισμού, συμβάλλει στην περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη και προβολή της χώρας στο εξωτερικό, ταξιδεύει, εμπνέει και μεταλαμπαδεύει τα διαχρονικά μηνύματά του- με μια σύγχρονη ματιά - στο εξωτερικό σ' όλον τον κόσμο.

Και όπως αναφέρει ο Ρώσος σκηνοθέτης Ρίμας Τούμινας σε συνέντευξή του τον Ιούλιο του 2016 :

« Η Επίδαυρος είναι το όγδοο θαύμα. Είναι κάτι ιερό, λαμπερό...Οι καλύτεροι θίασοι της Ευρώπης εύχονται να τους δοθεί μια αντίστοιχη ευκαιρία να παίξουν στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου. Αυτό το καλοκαίρι οι ηθοποιοί του Βαχτάνγκοφ θα έχουν τη δυνατότητα, για πρώτη φορά, να πατήσουν το πόδι τους σε αυτόν τον ιερό χώρο...».¹

ABSTRACT

Ancient theatre and tourism; two completely different concepts with a converging course in the trajectory of the development of modern Greece. How does the ancient theatre, a brilliant achievement of the ancient Greek spirit in its holistic approach, links with tourism, a contemporary socio-economic phenomenon that after 1950 emerged as one of the fastest-growing and dynamic sectors of the world and Greek economy? It is this particular relationship and convergence that is explored in this thesis, focusing on the ancient theatre's contribution to the tourism development of the 20th and 21st century Greece. Through extensive research it can be claimed that this relationship is not just a contemporary phenomenon. With different apperceptions, it dates back to the classical era and our research demonstrates that ancient theatre can be categorised as a multifaceted cultural product of ancient times;

---

¹ Συνέντευξη του Ρώσου σκηνοθέτη Ρίμας Τούμινας για την παράσταση *Οιδίπους Τύραννος* – 2016 : «Η Επίδαυρος είναι το όγδοο θαύμα» Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://www.tovima.gr/2016/07/22/culture/rimas-toyminas-i-epidayros-einai-to-ogdoo-thayma/> (τελευταία επίσκεψη 30/8/2020)

that was admirable, “exportable” and widespread in the the 1st century B.C known world. After that time, it stayed “silent” - because of the prevailing socio-political conditions – but not lost into oblivion; after the 15th century it revived, evolved and redefined according to the prevailing socio-political circumstances. It has laid the foundations for the European dramaturgy that survives until today integrated in the requirements of the contemporary artistic creation.

1955, a landmark year; the ancient theatre is linked to Greek tourism via the organisation of the Athens & Epidaurus Festival by the Greek National Tourism Organisation (GNTO) aiming in the further enrichment of the Greek tourism product or the purposes of Greek tourism as well as its promotion in Greece and abroad. The ancient theatre is presented again in the same places where it was born 2,500 years ago. And the very thought of this parallel, inspires awe in thousands of Greek and foreign visitors who flock by the thousands in the ancient theatre of Epidaurus and the Odeon of Herodes Atticus, in order to attend plays by Aeschylus, Sophocles and Euripides and comedies by Aristophanes . A significant synergy between the GNTO and the National Theatre during the 20th travelled around the world presenting the timeless works of the great tragic poets, showcasing the contemporary Greek artistic creation and our country internationally. By the end of the 20th century, the reckless and rapid growth of tourism worldwide brought multiple problems, thereby promoting a new model of tourism development, based on the principles of the sustainable tourism growth. Once again, theatre is still present. And in the 21st century, integrated in the new conditions of the tourism life and as an aspect of the cultural tourism, it contributes to the country’s further development and promotion abroad, it travels, it inspires and passes on its timeless messages all over the world, with a modern approach. And as stated by the Russian director Rimas Tuminas in an interview in July 2016: «Epidaurus is the Eighth wonder. It is something sacred and bright..... The best theater companies in Europe wish they are given the opportunity to play in the ancient theatre of Epidaurus. This summer, the Vakhtangov actors will have for the first time the chance to perform in this sacred place.....»²

---

² Interview of the Russian director Rimas Tuminas on the performance “Oedipus Tyrannus” – 2016 : «Epidaurus is the Eighth wonder» <https://www.tovima.gr/2016/07/22/culture/rimas-toyminas-i-epidayros-einai-to-ogdoo-thayma/> (redeemed on 30/8/2020)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

470 π.Χ.-468 π.Χ. Συρακούσες. ....φασίν ὑπὸ Ίέρωνος ἀζιωθέντα ἀναδιδάξαι τοὺς Πέρσας ἐν Σικελίαι καὶ λίαν εὐδοκιμεῖν..³.

27 Ιουλίου 2020. Πρωτοσέλιδο ἄρθρο στη Γερμανικὴ εφημερίδα **Süddeutsche Zeitung** Διεθνῆς υπόκλιση στον Αισχύλο: Διθύραμβοι για την παγκόσμια μετάδοση των Περσών στην Επίδαυρο.⁴

Με εφαλτήριο το ανωτέρω απόσπασμα από το *Βίο Αισχύλου* και κατ' αντιστοιχία το δημοσίευμα της ἔγκριτης γερμανικῆς εφημερίδας, τίθεται το ερώτημα : Πως εἶναι εφικτό να γεφυρώνεται αυτό το χρονικό χάσμα και να γίνεται δεκτό με τόσο ενθουσιασμό ἓνα αρχαίο δράμα, μια τραγωδία από το ελληνόφωνο κοινὸ της Σικελίας της τότε εποχῆς με το σημερινὸ διεθνῆς κοινὸ μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας; Πως συνδέεται ο πολίτης-θεατῆς του 5^{ου} αι.π.Χ να παρακολουθεῖ την ἴδια τραγωδία με το θεατῆ-καταναλωτῆ του 21^{ου} αιώνα;

Επιπροσθέτως :

---

³ Vita Aeschyli (18). Στο εν λόγω απόσπασμα καταγράφεται ὅτι η τραγωδία Πέρσες διδάχθηκαν για δεύτερη φορά (αναδιδάξαι) στις Συρακούσες από τον ἴδιο τον Αισχύλο. Σύμφωνα με τον Lesky σε ἓνα σχόλιο στην κωμῳδία του Αριστοφάνη Βάτραχοι (στ.1028), ἔχουμε ως μαρτυρία, καταχωρισμένη σημείωση του Ερατοσθένη (285-194 π.Χ.) από το βιβλίο του (Περὶ Κωμῳδιῶν γ'), ὅτι ο Αισχύλος κατά παράκληση του τυράννου Ίέρωνα, δίδαξε τους Πέρσες δύο χρόνια μετὰ την παράσταση στην Αθήνα. Lesky, 2003³, 121.

⁴ Η τραγωδία Πέρσες παρασταίνονται από το Εθνικὸ Θέατρο στο αρχαίον θέατρο της Επίδαυρου σε σκηνοθεσία Δ.Λιγνάδη, το Σάββατο 27 Ιουλίου 2020, και την παρακολουθεῖ σε ζωντανή μετάδοση (Livestreaming) ὅλος ο κόσμος με ἀνάλογα διθυραμβικὰ σχόλια στον ξένο τύπο Προς επίρρωση αυτού, μεταφέρονται τμήματα από το πρωτοσέλιδο ἄρθρο της ἔγκριτης γερμανικῆς εφημερίδας **Süddeutsche Zeitung** : ..... «Ὅποιος ἔχει πάει στο αρχαίον θέατρο της Επίδαυρου γνωρίζει ὅτι εἶναι ἓνα από τα ωραιότερα μέρη του κόσμου, και μάλιστα τόπος μιας μαγικῆς πνευματικότητας. Με τις σε ανοδικὴ κλίση κερκίδες του δεσπόζει σαν ανοιχτὴ πέτρινη βεντάλια σε μια πλαγία του βουνού, περιβαλλόμενο από μεγαλόπρεπα κυπαρίσσια, που το ἀρώμα τους γεμίζει τον ζεστὸ ἀέρα. Χτισμένο τον 4ο αἰώνα π.Χ. για 14.000 θεατῆς, το ημικυκλικὸ μνημειώδες θέατρο (να μην μπερδεύεται με το κυκλικὸ ἀμφιθέατρο) ἀνήκει σε ἓναν μεγάλης ἔκτασης θεραπευτικὸ και λατρευτικὸ χώρο, ἀφιερωμένο στον θεραπευτῆ θεὸ Ἀσκληπιό. Σε αυτό το Ἀσκληπιεῖο, με τα λουτρά, τους ναοὺς και τα ιατρεία του, ἔρχονταν ὡς προσκυνητῆς χρονίως ἀρρωστοί, για να θεραπευτοῦν με ἓνα εἶδος ολιστικῆς θεραπείας, στις ὁποῖες το πρόγραμμα wellness και ἀποθεραπείας συμπεριλαμβάνονταν και το θέατρο» .....: «Οἱ Ἕλληνες εφηύραν το δυτικὸ θέατρο. Και από τότε δεν χάθηκε, παρ' ὅλες τις επιδημίες, τις σκηνοθετικῆς ἀκρότητες και τους πεσιμιστῆς του πολιτισμοῦ. Ὅποια ισχυροῦ συμβολισμοῦ ἐπίδραση συνιστὰ να δηλώνει την παρουσία του, τρόπον τινὰ από τις ἀρχέγονες ρίζες του, το θέατρο, σε μια στιγμή που ο κορωνοϊός κατακρήμνισε σε υπαρξιακὴ ἔνδεια τόσες σκηνές και ἐμπόδισε το σύνολο των παραστάσεων. Και μάλιστα με τους «Πέρσες», την παλαιότερη από τις σωζόμενες τραγωδίες» και καταλήγει στο συμπέρασμα : «η μετάδοση από την Επίδαυρο μπορεί να θεωρηθεῖ ἰδανικὸ πακέτο φροντίδας, σταλμένο από την κοιτίδα του θεάτρου -και της δημοκρατίας- ἔξω στον κόσμο». Το ἄρθρο ἀντλήθηκε από τον δικτυακὸ τόπο : <https://www.protothema.gr/culture/article/1030221/mikri-parigor-ia-apo-tin-arhaiotita-dithuramvoi-ton-xenon-mme-gia-tin-pagosmia-metadosi-ton-person-apo-tin-epidauro/gr>(τελευταία επίσκεψη 30/8/2020)

380 π.Χ. Αθήνα. Ισοκράτης “Πανηγυρικός” 45-46 Μετάφραση :..... Και πράγματι απόχτησε θεάματα πάρα πολλά και θαυμαστά, άλλα πολυτελή και πολυδάπανα, άλλα ονομαστά για την αξία τους την καλλιτεχνική και άλλα πάλι που συνδυάζουν και τα δυο. Και είναι τόσο το πλήθος των ανθρώπων που καταφθάνουν συνέχεια στην πόλη μας, ώστε, αν κάτι καλό υπάρχει στην επικοινωνία αυτή ανάμεσα στους ανθρώπους, και αυτό το απόλαυσε η πόλη μας. Πέρα από αυτά υπάρχει η δυνατότητα να βρει κανείς εδώ φίλους ειλικρινείς και συντροφικές κάθε λογής, να δει αγώνες δρόμου και σωματικής αλκής, αγώνες λόγου, πνεύματος και όλων των άλλων έργων του ανθρώπου, και για όλα αυτά τα πιο μεγάλα έπαθλα. Γιατί, εκτός από όσα αθλοθετεί η ίδια, τα καταφέρνει να προσφέρουν και οι άλλες πόλεις της Ελλάδας· και αυτό γιατί όσα εμείς κρίνουμε αξία, αμέσως αποχτούν μια τέτοια φήμη, που τα αγαπάει όλος ο κόσμος. Ξέχωρα από αυτά οι άλλες πανελλήνιες συγκεντρώσεις γίνονται σε χρονικά διαστήματα αραιά και διαλύονται γρήγορα, ενώ η πόλη η δικιά μας είναι μια αδιάκοπη γιορτή για όσους φτάνουν σ’ αυτόν τον τόπο⁵.

2/10/1956 Άρθρο στην Εφημερίδα το ΒΗΜΑ. *Αντιγόνη. Κολακευτικά λόγια γράφουν τα ξένα φύλλα για το Φεστιβάλ της Αθήνας*⁶.

Στο ανωτέρω απόσπασμα του ρητορικού επιδεικτικού λόγου του Ισοκράτη, ο ρήτορας εκθειάζει την ανωτερότητα της πνευματικής Αθήνας που την καθιστά πόλο έλξης για την έλευση ξένων από άλλες πόλεις, με σκοπό τη συμμετοχή τους στις διάφορες εορταστικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις της πόλης καθώς και τη συμμετοχή τους στη διοργάνωση των δραματικών αγώνων. Παραλληλίζοντας το αρχαίο ρητορικό απόσπασμα με ένα σύγχρονο άρθρο της εφημερίδας Βήμα το 1956

---

⁵ Ισοκράτης, Πανηγυρικός, 45-46.Μετάφραση: Σ.Μπαζάκου-Μαραγκουδάκη. ....και γὰρ θεάματα πλεῖστα καὶ κάλλιστα κέκτηται, τὰ μὲν ταῖς δαπάναις ὑπερβάλλοντα, τὰ δὲ κατὰ τὰς τέχνας εὐδοκιμοῦντα, τὰ δ’ ἀμφοτέροις τούτοις διαφέροντα· καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰσαφικνουμένων ὡς ἡμᾶς τοσοῦτόν ἐστιν ὥστ’ εἴ τι ἐν τῷ πλησιάζειν ἀλλήλοις ἀγαθόν ἐστιν, καὶ τοῦθ’ ὑπ’ αὐτῆς περιειληφθαι. πρὸς δὲ τούτοις καὶ φιλίας εὐρεῖν πιστοτάτας καὶ συνουσίαις ἐντυχεῖν παντοδαπωτάταις μάλιστα παρ’ ἡμῖν ἐστιν, ἔτι δ’ ἀγῶνας ἰδεῖν μὴ μόνον τάχους καὶ ῥώμης ἀλλὰ καὶ λόγων καὶ γνώμης καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἀπάντων, καὶ τούτων ἄθλα μέγιστα. πρὸς γὰρ οἷς αὐτὴ τίθησιν, καὶ τοὺς ἄλλους διδόναι συναναπεῖθει· τὰ γὰρ ὑφ’ ἡμῶν κριθέντα τοσαύτην λαμβάνει δόξαν ὥστε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγαπᾶσθαι. χωρὶς δὲ τούτων αἱ μὲν ἄλλαι πανηγύρεις διὰ πολλοῦ χρόνου συλλεγεῖσαι ταχέως διελύθησαν, ἡ δ’ ἡμετέρα πόλις ἅπαντα τὸν αἰῶνα τοῖς ἀφικνουμένοις πανηγυρὶς ἐστίν. Το κείμενο και η μετάφραση αντλήθηκαν από τον δικτυακό τόπο :

http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=46&page=5(τελευταία επίσκεψη 4/9/2020)

⁶ Όλο το άρθρο αντλήθηκε από το ψηφιοποιημένο αρχείο του Εθνικού Θεάτρου δικτυακός τόπος : <http://www.nt-archive.gr/playMaterial.aspx?playID=745#publications> (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020).Παράρτημα Α΄. Εικόνα 1.8).

που καταγράφει τις εντυπώσεις του Γάλλου ανταποκριτή, ο οποίος αναφέρεται με ιδιαίτερα κολακευτικά λόγια στην άρτια παρουσίαση της θεατρικής παράστασης Αντιγόνη αλλά και στη μοναδική φιλοξενία που έτυχαν οι ξένοι επισκέπτες που ήρθαν στην Αθήνα για να παρακολουθήσουν τη θεατρική παράσταση του Εθνικού Θεάτρου, οδηγούμαστε στα κάτωθι συμπεράσματα:

Λαμβάνοντας υπόψη και όσα αναγράφει ο Πλάτων στο έργο του Νόμοι, περί κατηγοριοποίησης των επισκεπτών της πόλης της Αθήνας⁷ αλλά και όσα αναφέρει ο Σ.Χιλιαδάκης (Διευθυντής τουρισμού στο Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού κατά την περίοδο 1937-1940): «Τουριστική πολιτική έκαναν κατά τον 4^ο και 5^ο αιώνα π.Χ. και πολύ υστερότερα οι Αθηναίοι και πολλές άλλες πόλεις και τόποι της αρχαίας Ελλάδας»⁸, διαπιστώνεται με μια ευρεία έννοια, η ύπαρξη μιας πρωτογενούς μορφής τουριστικής κίνησης στην πόλη της Αθήνας της Κλασικής εποχής. Μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε ως μια πρόωπη μορφή άσκησης τουριστικής πολιτικής και μια μορφή ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού κατά την προαναφερόμενη εποχή, με σημεία αναφοράς τη λαμπρή διοργάνωση της θρησκευτικής εορτής των Μεγάλων Διονυσίων καθώς και άλλων εορταστικών εκδηλώσεων. Ο Αθηναίος ρήτορας προβάλλει την Αθήνα ως πανελλήνιο πολιτιστικό κέντρο και εξαίρει τη καλλιτεχνική αξία του αρχαίου δράματος, το οποίο εν προκειμένω, δύναται να χαρακτηριστεί ως ένα πολυσήμαντο πολιτιστικό/τουριστικό προϊόν της πόλης της Αθήνας. Εκ των προαναφερομένων μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το αρχαίο δράμα χρησιμοποιώντας σύγχρονους όρους, είναι ένα «εξαγωγίμο» πνευματικό προϊόν που προβάλλει την ακτινοβολία της πόλης στα όρια του τότε γνωστού κόσμου, προσελκύει ξένους επισκέπτες συμβάλλοντας και στη τόνωση της οικονομίας της. Κατά ένα περίεργο τρόπο αυτές οι παραδοχές ευθυγραμμίζονται -τρόπο τινα - με το τουριστικό γίνεσθαι της χώρας και στη σύγχρονη εποχή -με διαφορετικές βεβαίως προσλαμβάνουσες-και με επίκεντρο το αρχαίο θέατρο. Στην σημερινή εποχή το αρχαίο θέατρο, τα αρχαία δραματικά έργα ιδωμένα με μια σύγχρονη ματιά, είναι ένα

⁷ Λεύκα, 2002,123. Ο Πλάτων, στους Νόμους(XII. 952d7-953e4. 953d 7) προβαίνει σε μια πρώτη κατηγοριοποίηση των επισκεπτών της Αθήνας :

- Τον ταξιδευτή για εμπορικούς λόγους,
- "τον θεωρό", που έρχεται να παρακολουθήσει κάποια δημόσια εορταστική εκδήλωση,
- τον πρέσβη που η πόλη του αποστέλλει και
- τον άνθρωπο που διακρίνεται για το ερευνητικό του πνεύμα και ο οποίος έρχεται να γνωρίσει τα καλά στοιχεία άλλων χωρών και να μεταδώσει τις δικές του γνώσεις. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://www.frenchphilosophy.gr/wp-content/uploads/2018/02/Leuka-Aik.-Oi-xenoi-sta-erga-tou-Platonos.pdf> (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020)

⁸ Κατσιγιάννης, 2017,22.

πολιτιστικό/τουριστικό προϊόν, που μεταφέρει τα διαχρονικά πανανθρώπινα μηνύματά του σε όλο τον κόσμο, προβάλλοντας την Ελλάδα-όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και η Γερμανική εφημερίδα στο σχετικό της άρθρο- ως «κοιτίδα του θεάτρου και της δημοκρατίας».

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται αυτή τη σχέση τουρισμού-πολιτισμού με όχημα το αρχαίο θέατρο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η ενδελεχής έρευνα βασίστηκε στη μελέτη αρχαίων κειμένων, ξένης και ελληνικής βιβλιογραφίας, άρθρων, δημοσιευμάτων, τουριστικών μελετών και στατιστικών στοιχείων, με σκοπό να αποδειχθεί ο τρόπος που ένα λαμπρό επίτευγμα του αρχαιοελληνικού πνεύματος με μεγάλη πολιτισμική αξία στην ολιστική του προσέγγιση, μετατρέπεται σε πολιτιστικό προϊόν-με αντιστοιχία σύγχρονων όρων-από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, επηρεάζοντας - μέσω μιας δαιδαλώδους εξελικτικής πορείας - το φιλοθέαμον κοινό τότε και τώρα. Αυτή η δυναμική αέναη επίδραση μιας τέχνης που προκαλούσε και προκαλεί θαυμασμό εντός και εκτός του ελλαδικού χώρου, επόμενο ήταν να κινήσει το ενδιαφέρον της πολιτείας κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, και να συνδεθεί στενά με τον τουρισμό, ένα σύγχρονο κοινωνικο-οικονομικό φαινόμενο που γνώρισε μια καινοφανή έκρηξη σε παγκόσμια κλίμακα μετά τη λήξη των εχθροπραξιών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ως εκ τούτου μετά το 1950 η αναπτυξιακή προσπάθεια της χώρας εστιάζει στην δυναμική του τουρισμού και στον τομέα της τουριστικής προσφοράς - ζήτησης αξιοποίησε τα τουριστικά της θέλγητρα ήτοι τους φυσικούς και πολιτιστικούς της πόρους. Σημαντικός παράγοντας στις πρώτες δεκαετίες της τουριστικής ανάπτυξης της χώρας ήταν το αρχαίο θέατρο στη συνολική του προσέγγιση, που συνέβαλε δυναμικά στη διεθνή προβολή και στην αναπτυξιακή προσπάθεια της χώρας. Οι θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος ταξίδεψαν και ταξιδεύουν μέχρι σήμερα σ' όλο τον κόσμο, αποδεικνύοντας ότι είναι ένα διαχρονικό πολιτιστικό εξαγωγίμο προϊόν με μεγάλη και διαχρονική πολιτισμική αξία και είναι αναγνωρίσιμο-έχει δηλαδή brand name- χρησιμοποιώντας και όρους του σύγχρονου marketing..

Με επίκεντρο την ενδελεχή έρευνα για τα προαναφερόμενα, η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο διερευνάται το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν της αρχαιότητας. Καταγράφονται τα χαρακτηριστικά και οι παραδοχές, που το καθιστούν πολιτιστικό προϊόν κατά τη διάρκεια της Κλασικής εποχής και ειδικότερα η υψηλή πολιτισμική του αξία, η οποία ήταν ήδη γνωστή από

την εποχή της ακμής του στα όρια του τότε γνωστού κόσμου. Η έρευνα συνεχίζεται και κατά τη διάρκεια της Ελληνιστικής εποχής, μέσω της εξάπλωσης της θεατρικής τέχνης και του θεατρικού οικοδομήματος στον πολυπολιτισμικό Ελληνιστικό κόσμο, τις επαναλήψεις των δραματικών έργων των τριών τραγικών κλασικών ποιητών καθώς και θα αποδειχθεί ποιος από τους τρεις τραγικούς ήταν ο πλέον δημοφιλής αυτή την εποχή. Εν συνεχεία διερευνάται η εξελικτική πορεία της δραματουργίας κατά τη Ρωμαϊκή εποχή και την Ύστερη αρχαιότητα, οπότε αυτό το αξιοθαύμαστο επίτευγμα του αρχαιοελληνικού πολιτισμού περιπίπτει στη σιωπή λόγω των τότε επικρατουσών κοινωνικοπολιτικών συνθηκών. Σιωπά αλλά δεν περιπίπτει στη λήθη του χρόνου διότι παραδόξως οι πολέμοί του το μελετούν, το συντηρούν και μέσω πολυποίκιλων δρόμων μεταλαμπαδεύεται στη Δύση μετά από 15 αιώνες σιωπής.

Η παράμετρος αυτή διερευνάται στο δεύτερο κεφάλαιο. Δεν είναι τυχαίο ότι έχει ως τίτλο «Από τη σιωπή στο φως». Καταγράφεται η συμβολή των Βυζαντινών λογίων στη διάσωση των αρχαίων θεατρικών κειμένων, η μεταφορά τους στη Δύση, η επαναπρόσληψη του αρχαίου θεάτρου από τους λογίους της Αναγέννησης, η μετεξέλιξη του είδους καθώς και η συμβολή του στη θεμελίωση της ευρωπαϊκής δραματουργίας και του ευρωπαϊκού θεάτρου. Μνημονεύεται η θεατρική δραστηριότητα στον ελλαδικό χώρο με την Κρητική Αναγέννηση και το Επτανησιακό θέατρο που ως Ενετοκρατούμενες περιοχές γνώρισαν μια θεατρική ακμή και έθεσαν τις βάσεις του Νεοελληνικού θεάτρου, με δάνεια από την Αναγέννηση και κατ'επέκταση από το αρχαίο ελληνικό θέατρο. Εν συνεχεία, διερευνάται η πορεία της πρόσληψης και της αναβίωσης του αρχαίου θεάτρου στην Ευρώπη και στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα καθώς και η αναβίωσή του τον 20^ο αιώνα. Αναφέρονται οι πρώτες απόπειρες θεατρικών παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ελλάδα σε αρχαία θέατρα, η σημασία της χρήσης της γλώσσας στις θεατρικές παραστάσεις, η επανάχρηση των αρχαίων μνημείων για θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος και η συμβολή των Δελφικών Εορτών σ' αυτό το εγχείρημα καθώς και η ίδρυση και συμβολή του Εθνικού θεάτρου στην σύγχρονη απόδοση των έργων της αρχαίας δραματουργίας. Ακολούθως η έρευνα στρέφεται στην ίδρυση του Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου, στη σύζευξη του ελληνικού τουρισμού με το αρχαίο θέατρο και καταγράφεται η συμβολή του στην επερχόμενη τουριστική ανάπτυξη της χώρας από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και μετά.

Το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται τον τουρισμό ως ένα σύγχρονο κοινωνικο-οικονομικό φαινόμενο και τη σχέση του ελληνικού τουρισμού με το αρχαίο θέατρο. Μέσω έρευνας σε ξένη και εγχώρια βιβλιογραφία, μελετών Διεθνών Οργανισμών Τουρισμού και του Ε.Ο.Τ. καθώς και άλλων Ελληνικών τουριστικών φορέων, καταγράφονται συνοπτικά οι εννοιολογικές προσεγγίσεις και ορισμοί του τουρισμού καθώς και η συνοπτική εξελικτική πορεία του παγκόσμιου τουρισμού με τη παράθεση στατιστικών στοιχείων. Εν συνεχεία η έρευνά μας στρέφεται στον ελληνικό τουρισμό, αναφέρεται εν συντομία η εξελικτική του πορεία, η συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας καθώς και η πολιτική που ακολουθήθηκε για την τουριστική ανάπτυξη της Ελλάδας. Με σημείο αναφοράς την ίδρυση του Φεστιβάλ Επιδαύρου και Αθηνών το 1955, η έρευνά μας εστιάζει στις θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος στο θέατρο της Επιδαύρου αρχικά και εν συνεχεία στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού και σε άλλα αρχαία θέατρα της χώρας (Δωδώνη, Φίλιπποι κ.λ.π.). Καταγράφεται η συνεργασία Εθνικού Θεάτρου με τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού στην αποκλειστική παρουσίαση αρχαίων δραματικών παραστάσεων καθώς και οι διάφορες περιόδους του Εθνικού Θεάτρου στην Ελλάδα και στο εξωτερικό με την παρουσίαση επαναληπτικών θεατρικών παραστάσεων αρχαίου δράματος, μεταδίδοντας στο σύγχρονο εγχώριο και ξένο κοινό τη δύναμη του αρχαίου θεατρικού λόγου και προβάλλοντας ταυτόχρονα την πολιτιστική εικόνα της χώρας διεθνώς. Μνημονεύονται άρθρα, δημοσιεύματα, ξένου και εγχώριου τύπου σχετικά με τις θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος από το ψηφιοποιημένο αρχείο του Εθνικού Θεάτρου που καταδεικνύουν την συμβολή του ως ένα πολιτιστικό/τουριστικό προϊόν και αναπόσπαστο τμήμα του ελληνικού τουρισμού κατά τον 20^ο αιώνα. Στο πλαίσιο αυτό ως παράδειγμα τουριστικής ανάπτυξης περίπτωση μελέτης/Case study της εποχής αυτής, αναφέρεται η τουριστική ανάπτυξη της Επιδαύρου και των γύρω περιοχών.

Το τέταρτο κεφάλαιο τοποθετείται χρονικά στις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα και την εννοιολογική προσέγγιση του σύγχρονου πολιτιστικού τουρισμού - έκφανση του οποίου αποτελούν τα αρχαία θέατρα και οι θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος-ως ειδική μορφή τουρισμού, ενταγμένου και νομοθετικά από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς στο πλαίσιο της αειφόρου/βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Αναλύεται το προφίλ και τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου πολιτιστικού τουρίστα/επισκέπτη, η συμβολή του πολιτιστικού τουρισμού στην

προώθηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, οι αρμόδιοι θεσμικοί φορείς οργάνωσης, προώθησης και προβολής του ελληνικού πολιτιστικού τουρισμού καθώς επίσης επισυνάπτονται και πίνακες με στατιστικά στοιχεία εισερχόμενου τουρισμού ετών 2016-2019 που καταδεικνύουν την συμβολή τουρισμού στην οικονομία και στο ΑΕΠ της χώρας. Εν συνεχεία, οι αναφορές μας εστιάζουν στην διασύνδεση του πολιτιστικού τουρισμού με το αρχαίο θέατρο και ειδικότερα κατά τη χρονική περίοδο 2016-2019. Στο πλαίσιο της εγκεκριμένης Στρατηγικής προώθησης και της διεθνούς προβολής του ελληνικού τουρισμού και με επίκεντρο το αρχαίο θέατρο, καταγράφονται κατά το ανωτέρω χρονικό διάστημα προωθητικές ενέργειες και συνέργειες του Υπουργείου Τουρισμού και του Ε.Ο.Τ. με διάφορους αρμόδιους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς που εδρεύουν στο εξωτερικό και στο εσωτερικό, με επίκεντρο το αρχαίο θέατρο στην ολιστική του προσέγγιση και με στόχο την προβολή και την περαιτέρω ενδυνάμωση και διείσδυση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος στην παγκόσμια τουριστική αγορά.

Στο έκτο κεφάλαιο, καταγράφεται η λειτουργία και η συλλογική προσπάθεια διαφόρων φορέων, Σωματείων, Ιδρυμάτων, δικτύων που εδρεύουν στην Ελλάδα και συμβάλλουν στην προστασία, προβολή και ανάδειξη του αρχαίου δράματος στη χώρα μας. Αναφέρονται οι στόχοι τους που επικεντρώνονται στη σύνδεση, προστασία, προβολή και ανάδειξη της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς με τη σημερινή παγκόσμια θεατρική πραγματικότητα καθώς και η συμβολή τους στην προώθηση της πολιτιστικής/τουριστικής εικόνας της Ελλάδας διεθνώς.

Στα συμπεράσματα αναφέρονται τα αποτελέσματα της έρευνας που αφορούν στην διαχρονική εξέλιξη του αρχαίου θεάτρου και η συμβολή του στην τουριστική ανάπτυξη και προβολή της χώρας. Καταγράφονται απόψεις και προτάσεις σχετικά για την περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα-όπου και εντάσσεται το αρχαίο θέατρο-με στόχο την προσέλκυση τουριστών υψηλού κοινωνικού, οικονομικού και μορφωτικού επιπέδου, την άμβλυση της εποχικότητας, και την συνεπακόλουθη επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, που είναι οι βασικοί στόχοι της Στρατηγικής προώθησης και προβολής του Υπουργείου Τουρισμού και του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, σε ένα παγκοσμιοποιημένο και διαρκώς μεταβαλλόμενο, ανταγωνιστικό τουριστικό περιβάλλον.

1. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Αρχαιότητα

1.1. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν. Χαρακτηριστικά και παραδοχές

Το αρχαίο ελληνικό θέατρο, το αττικό θέατρο, η δραματική ποίηση ή δράμα στον κύκλο του οποίου εμπεριέχονται και τα τρία δραματικά είδη, η τραγωδία, το σατυρικό δράμα και η κωμωδία, αναπτύσσεται εντυπωσιακά κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αι.π.Χ., μέσα σε ένα συγκεκριμένο πολιτειακό καθεστώς, την αθηναϊκή δημοκρατία⁹. Με επίκεντρο τον διάλογο, την πεμπτουσία της θεατρικής πράξης και με βασικά χαρακτηριστικά τον αγωνιστικό και θρησκευτικό χαρακτήρα, χωρίς να αποκόπτεται κυρίως από τις τελετουργικές ρίζες του που ανάγονται στον 6^ο αι.π.Χ., στην εποχή της ακμής του αποκτά αισθητική αυτονομία, διαμορφώνει τον κώδικα της θεατρικής τέχνης και μετουσιώνεται σε θεσμό της πόλης¹⁰. Σ' αυτό το κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι, συνέθεσαν και τελειοποίησαν τις τραγωδίες τους, θεατρικά έργα αισθητικής τελειότητας και ανυπέβλητης μεγαλειότητας εμφορούμενα διαχρονικά και πανανθρώπινα μηνύματα που βρίσκουν εφαρμογή μέχρι και σήμερα, οι μεγάλοι Αθηναίοι τραγικοί ποιητές του 5^{ου} αι. π.Χ., ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής και ο Ευριπίδης. Η Αρχαία Κωμωδία ακμάζει παράλληλα με την τραγωδία και αποτελεί μαζί μ' αυτή τους δύο βασικούς πυλώνες στήριξης του οικοδομήματος του αττικού δράματος. Κύριος εκπρόσωπος της Αρχαίας Κωμωδίας ήταν ο Αριστοφάνης, τα έργα του οποίου αντιπροσωπεύουν την περίοδο ακμής της.

Κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αιώνα και σε σύντομο χρονικό διάστημα το θέατρο αποκτά μεγάλη πολιτισμική αξία με πανελλήνια εμβέλεια και ακτινοβολία. Τα δραματικά έργα, προϊόντα της αττικής πνευματικής δημιουργίας, γίνονται ευρέως γνωστά εκτός των ορίων της γενέτειρας πόλης, «εξάγονται» και παρασταίνονται¹¹ «διδάσκονται» (πιο δόκιμος όρος)¹¹, συντελώντας στην πολιτισμική εξάπλωση και παραδοχή στα όρια του τότε γνωστού κόσμου, αυτής της μοναδικής πνευματικής δημιουργίας. Ως εκ τούτου το αττικό θέατρο, το πλέον αττικό είδος της αρχαίας ελληνικής ποίησης, δύναται να χαρακτηριστεί ως πολιτιστικό προϊόν του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού δεδομένου ότι συγκέντρωνε τις εξής παραδοχές -με σύγχρονους όμως όρους -που προσιδιάζουν στα ανωτέρω χαρακτηριστικά :

⁹Ξιφαρά 2001, 17.

¹⁰Ξιφαρά 2001, 25.

¹¹ Vita Aeshyli, 8

- Το αττικό θέατρο ως ένα πνευματικό προϊόν με έντονη εξωστρέφεια συνέβαλε δυναμικά στην προβολή της πόλης της Αθήνας ως πολιτιστικό κέντρο του τότε γνωστού κόσμου. Η ανωτέρω παραδοχή είχε ως επακόλουθο την μεγάλη προσέλευση ξένων επισκεπτών στην πόλη κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών εορτών που εμπεριείχαν και τη διοργάνωση δραματικών αγώνων¹².
- Η πόλη της Αθήνας κατά τη διάρκεια της διοργάνωσης της μεγάλης θρησκευτικής εορτής των Μεγάλων ή εν Άστει Διονυσίων ως τόπος υποδοχής ξένων επισκεπτών με άμεσο αποτέλεσμα την τόνωση της οικονομίας της πόλης.
- Ως πολιτιστικό προϊόν με ιδιαίτερη λάμψη και απήχηση ήταν «εξαγωγίμο», δεν ήταν ανταγωνιστικό-λόγω μοναδικότητας-και συνέβαλε στην αδιαμφισβήτητη πνευματική κυριαρχία του ελληνικού πνεύματος, επιδρώντας και μεταλαμπαδεύοντας τη δραματική τέχνη -στα πρώτα του βήματα-σε άλλες πόλεις και περιοχές του ελλαδικού χώρου και ελληνόφωνες περιοχές της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου και στην εξελικτική του πορεία στα όρια του τότε γνωστού κόσμου.

1.2. Κλασική εποχή

Ο 5^{ος} αιώνας είναι η εποχή που η πόλη της Αθήνας χαρακτηρίζεται από τη διοργάνωση πολλών εορταστικών εκδηλώσεων. Όπως δε χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ψευδο-Ξενοφών στο έργο του Αθηναίων Πολιτεία (430π.Χ.) «οι Αθηναίοι είχαν περισσότερες γιορτές από οποιαδήποτε άλλη πόλη» προσδιορίζοντας επίσης «δύο φορές περισσότερο από κάθε άλλη πόλη» Στο πλαίσιο των θρησκευτικών εκδηλώσεων αυτής της ισχυρής πόλης-κράτους της αρχαίας Ελλάδας, συμπεριλαμβάνονταν και οι δραματικοί αγώνες, σε βαθμό που μπορούμε να ισχυριστούμε για την ύπαρξη μιας εξαιρετικά πλούσιας ποιητικής δημιουργίας¹³.

¹² Η έλευση των ξένων στην πόλη της Αθήνας κατά τη διάρκεια των Μεγάλων ή εν Άστει Διονυσίων, διαφαίνεται από τις κάτωθι αρχαιολογικές γραπτές μαρτυρίες :Αισχίνης “Κατα Κτησιφώντος” 43, Δημοσθένης “Κατά Μειδίου”, 74 και Ισοκράτης “Πανηγυρικός”,45.

¹³ Moretti 2014⁵,59. Ο Ψευδο-Ξενοφών, με κριτική διάθεση στον πολιτικό του λίβελο γύρω στο 430 π.Χ., μας πληροφορεί ότι καθ’όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας, μιας από τις δόξες της Αθήνας ήταν ο εορτασμός πολλών πανηγύρεων που ήταν συνδεδεμένες με τη λατρεία. Ο Moretti, αναφέρει ότι σύμφωνα με υπολογισμούς 120 μέρες το χρόνο, δηλαδή μια στι τρεις μέρες χαρακτηρίζονταν από θρησκευτικές εορτές. Μουσικούς διαγωνισμούς περιελάμβαναν οι εορτές της Ειρήνης, τα Παναθήναια, τα Επιτάφια, τα κατ’ αγρούς Διονύσια, τα Λήναια, τα Ανθεστήρια , τα Θαργήλια αλλά και τα Προμήθεια, τα Ηφαίστεια και τα Αδώνεια που δεν γνωρίζουμε την ημερομηνία που εορτάζονταν. Από

Είναι αυτή η εποχή που η Αθήνα καθίσταται το επίκεντρο της πολιτιστικής δημιουργίας με την προσέλκυση πολλών ξένων επισκεπτών με πολλά οφέλη για την πόλη¹⁴. Αυτή η διαπίστωση συνάγεται από διάφορες αρχαίες πηγές ως κάτωθι :

Αισχίνης ‘‘Κατά Κτησιφώντος’’(338π.Χ.)¹⁵

43. Ἐκ δὲ τούτου τοῦ τρόπου συνέβαινε τοὺς μὲν θεατὰς καὶ τοὺς χορηγοὺς καὶ τοὺς ἀγωνιστὰς ἐνοχλεῖσθαι, τοὺς δὲ ἀνακηρυττομένους ἐν τῷ θεάτρῳ μείζοσι τιμαῖς τιμᾶσθαι τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου στεφανουμένων. Τοῖς μὲν γὰρ ἀπεδέδεικτο τόπος ἡ ἐκκλησία ἐν ἣ ᾗ χρῆν στεφανοῦσθαι, καὶ ἀπειρήτο ἄλλοθι μηδαμοῦ κηρύττεσθαι· οἱ δὲ ἀνηγορεύοντο ἐναντίον ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων· κάκεῖνοι μὲν μετὰ ψηφίσματος, πείσαντες ὑμᾶς, οὗτοι δ’ ἄνευ ψηφίσματος.

Μετάφραση : Με αυτόν όμως τον τρόπο συνέβαινε οι μεν θεατές, οι χορηγοί και οι ηθοποιοί να ενοχλούνται, οι δε ανακηρυσσόμενοι στο θέατρο να αποκομίζουν μεγαλύτερες τιμές από αυτούς που στεφάνωνε ο Δήμος. Γιατί για τους τελευταίους, ως τόπος στον οποίο έπρεπε να στεφανώνονται, είχε οριστεί η Εκκλησία του Δήμου και είχε απαγορευτεί να γίνεται κάπου αλλού η ανακήρυξη του στεφάνου, ενώ η αναγόρευση των άλλων γινόταν ενώπιον όλων των Ελλήνων· εκείνοι ύστερα από δική σας πρόταση και έγκριση, ενώ γι’ αυτούς δεν χρειαζόταν ψήφισμα¹⁶.

Δημοσθένης : ‘‘Κατά Μειδίου’’(4ος αιώνας π.Χ.)¹⁷

την εποχή δε του Αδριανού προστίθενται τα Ολύμπια, τα Αντινόεια, και τα Αδριάνεια ενώ πανηγύρεις που συμπεριελάμβαναν και μουσικούς αγώνες σε διάφορους δήμους της Αττικής διοργανώνονταν στον Πειραιά, στην Ελευσίνα, στη Βραυρώνα και στον Μαραθώνα.

¹⁴ Flaciere 2003¹², 249.

¹⁵ Το 337 π.Χ., λίγο μετά τη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.), ο Κτησιφών, πολιτικός φίλος του Δημοσθένη, πρότεινε να στεφανωθεί ο ρήτορας στο θέατρο του Διονύσου κατά τα Μεγάλα Διονύσια με χρυσό στεφάνι «αρετής συμπάσης ένεκα και ευνοίας της προς την πόλιν». Ο Αισχίνης όμως προσέβαλε αμέσως ως παράνομη. Η καταγγελία του Αισχίνη περιελάμβανε τα ακόλουθα επιχειρήματα: 1. Ο Δημοσθένης όντας ακόμη άρχων δεν μπορούσε να στεφανωθεί 2. Η απονομή του στεφάνου στο διονυσιακό θέατρο ήταν παράνομη 3. Ο Δημοσθένης δεν ήταν πολίτης αγαθός και επομένως δεν ήταν άξιος στεφάνου. Τα επιχειρήματα του Αισχίνη ήταν ισχυρά και η νομική τεκμηρίωση ήταν ορθή. Η δίκη έγινε μετά από επτά χρόνια στο δικαστήριο των ηλιαστών, το 330 π.Χ. και ο λόγος του Αισχίνη, ενώ τυπικά αφορούσε τον Κτησιφώντα, ουσιαστικά στρεφόταν κατά του Δημοσθένη και της πολιτικής του.

¹⁶ Μτφρ. Α.Ι.Γιαγκοπουλος 2012. Αισχίνης ‘‘Κατά Κτησιφώντος’’ 2012. Το αρχαίο κείμενο και η μετάφραση αντλήθηκαν από τον δικτυακό τόπο : http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=80&page=6 (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020).

¹⁷ Ο Μειδίας, ήταν ένα ισχυρό και αδίστακτο άτομο, το οποίο απειλούσε άμεσα τον Δημοσθένη (... και προυβαλόμην άδικεῖν τούτον περι τήν έορτήν, οὐ μόνον πληγὰς ὑπ’ αὐτοῦ λαβὼν τοῖς Διονυσίοις, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ βίαια παθὼν παρὰ πᾶσαν τήν χορηγίαν).Καταφεύγει, λοιπόν, στο δικαστήριο και ζητά από τους δικαστές να τον προστατέψουν εφαρμόζοντας τον νόμο. Οι νόμοι, που είναι η ελπίδα και η καταφυγή του κάθε αδύνατου αδικούμενου, δεν έχουν καμία ισχύ, αν δεν εφαρμόζονται.

74. ἐγὼ δ' ὑπ' ἐχθροῦ, νήφοντος, ἔωθεν, ὕβρει καὶ οὐκ οἴνω τοῦτο ποιῶντος, ἐναντίον πολλῶν καὶ ξένων καὶ πολιτῶν ὑβριζόμεν, καὶ ταῦτ' ἐν ἱερῷ καὶ οἷ πολλῆ μοι ἦν ἀνάγκη βαδίζειν χορηγοῦντι...

Μετάφραση: αντίθετα σε ἐμένα ἐπιτέθηκε ἕνας νηφάλιος ἐχθρός, πρῶι, καὶ το ἔκαμε γιὰ νὰ με προσβάλει καὶ ὄχι ἐπειδὴ μέθυσε, μπροστὰ σε πολλοὺς, καὶ ξένους καὶ Ἀθηναίους, καὶ μάλιστα σε ναὸ ὅπου, ἐπειδὴ ἤμουν χορηγός, ἤμουν υποχρεωμένος νὰ πάω.....¹⁸

Ἐκ παραλλήλου, ὁ 5^{ος} αἰώνας σηματοδοτεῖται ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ἀξία τῶν τριῶν τραγικῶν ποιητῶν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλή καὶ τοῦ Εὐριπίδη καὶ τοῦ κωμωδιογράφου Ἀριστοφάνη¹⁹, τὰ ἔργα τῶν ὁποίων θαυμάσθηκαν καὶ γνώρισαν ἰδιαίτερη ἀπήχηση στὴν πόλη τῆς Ἀθήνας ἀλλὰ καὶ σε ἄλλες πόλεις καὶ περιοχὲς τοῦ ἐλληνόφωνου κόσμου. Σύμφωνα με τὸν Blume οἱ τρεῖς τραγικοὶ «ὅσο ζοῦσαν θεωρήθηκαν ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις με πρότυπη ἀξία»²⁰. Ὡς ἐκ τούτου ἀπέκτησαν μεγάλη φήμη ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλης τῆς Ἀθήνας με ἀποτέλεσμα νὰ προσκαλοῦνται ἀπὸ ξένους ἄρχοντες προκειμένου νὰ διδάξουν τὰ ἔργα τους²¹. Ἀπὸ ἀρχαιολογικὲς πηγὲς γνωρίζουμε ὅτι ὁ Αἰσχύλος (525-456 π.Χ.) βρέθηκε δύο ἢ τρεῖς φορές στὴ Σικελία, προσκεκλημένος τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἰέρωνα, ὅπου πιθανότατα δίδαξε σε ἐπανάληψη τὴν τραγωδία Πέρσες²². Στὴν Σικελία συνέθεσε καὶ τὴν τραγωδία Αἴτνες ἢ Αἰτναίες κατὰ παραγγελία τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν

Ἄν ἐφαρμοστοῦν οἱ νόμοι καὶ τιμωρηθεῖ ὁ Μειδίας, τότε θα ὑπάρχει ἡ βεβαιότητα στους πολῖτες ὅτι δὲν ἔχουν νὰ φοβηθοῦν τίποτα καὶ κανένα.

¹⁸ Μτφρ. Γ.Ξανθάκη-Καραμάνου 1989 Δημοσθένους “Κατὰ Μειδίου”

Ἀντλήθηκε ἀπὸ τὸν δικτυακὸ τόπο τὸ κείμενο καὶ ἡ μετάφραση : http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?page=12&text_id=88(τελευταία επίσκεψη 4/9/2020).

¹⁹ Οἱ κωμῳδίες τοῦ Ἀριστοφάνη μπορεῖ νὰ γνώρισαν μιὰ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία στὴν πόλη τῆς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐγίναν γνωστὲς καὶ στὶς πόλεις τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας –ὅπως ἀπεικονίζονται διάφορες σκηνὲς σε διάφορα κατωιταλικά ἀγγεῖα,–ὅμως ἦταν μιὰ ποίηση βαθιὰ “ἀθηνοκεντρικὴ” καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν γνώρισε ἰδιαίτερη ἀπήχηση ὅπως οἱ τραγωδίες, ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς πόλης τῆς Ἀθήνας κατὰ τὸν 5^ο καὶ 4^ο αἰ.π.Χ.

²⁰ Blume 2017⁶, 155. Δὲν μποροῦμε ὅμως νὰ ἀμφισβητήσουμε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς πλούσιας δραματικῆς παραγωγῆς ἔργων ἄλλων ποιητῶν που λάμβαναν μέρος στους δραματικούς ἀγῶνες στα Μεγὰλα Διονύσια καὶ ἔργων που παρασταίνονταν κατὰ τὴ διάρκεια ἄλλων θρησκευτικῶν εορτῶν ὅπως στα Λήνια ἢ καὶ σε τοπικὲς εορτὲς δήμων τῆς πόλης τῆς Ἀθήνας. Δυστυχῶς δὲν ἔχει διασωθεῖ κανένα δραματικὸ ἔργο ὥστε νὰ ἔχουμε σήμερα μιὰ ολοκληρωμένη ἀποψη γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

²¹ Blume 2017⁶, 155. Lesky A. 2003³, 289.

²² Lesky 1981⁵, 351.

Ιέρωνα προς τιμή της ίδρυσης της αποικίας της πόλης Αίτνα²³. Ο Αισχύλος απεβίωσε το 456 π.Χ. μακριά από την πατρίδα του, στη πόλη Γέλα της Σικελίας και το μνήμα του -όπως πληροφορούμαστε από τον Βίο- είχε γίνει τόπος προσκυνήματος νέων τραγωδών όπου πιθανόν να απήγγειλαν έργα του²⁴. Ο Σοφοκλής(496-406 π.Χ.) αποκαλούμενος και ως φιλαθηναϊότατος αποποιήθηκε κάθε πρόσκληση από τις αυλές ξένων αρχόντων²⁵ όμως από αρχαιολογικές μαρτυρίες-ειδικά από απεικονίσεις σε αγγεία της Κάτω Ιταλίας και Σικελίας στα τέλη του 5^{ου} και κατά τον 4^ο αι.π.Χ. - διαφαίνεται ότι ήταν ήδη γνωστός στις ελληνόφωνες περιοχές και οι πολίτες ήταν εξοικειωμένοι με τις υποθέσεις των τραγωδιών του²⁶. Ο Ευριπίδης (485-406 π.Χ.) ο από σκηνης φιλόσοφος ο τραγικώτατος γε τῶν ποιητῶν, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη²⁷, το 408 π.Χ. βρέθηκε στην Πέλλα, ως προσκεκλημένος του βασιλιά της Μακεδονίας Αρχέλαου όπου και συνέθεσε την τραγωδία Αρχέλαος προς τιμή του φιλόξενου βασιλιά. Εκεί μακριά από την πόλη του, συνέθεσε τις σημαντικές τραγωδίες του Ιφιγένεια εν Αυλίδι και Βάκχες²⁸. Και ο Ευριπίδης όπως ο Αισχύλος απεβίωσε στη Πέλλα, την άνοιξη του 406 π.Χ., πριν από τον εορτασμό των Μεγάλων Διονυσίων όμως η δημοτικότητά του στη Σικελία²⁹ καθώς και η εκτίμηση στο έργο

²³ Easterling, 1994,73, Nervegna,2007,16, Vita Aeshyli, 8...*ἐλθὼν τοίνυν εἰς Σικελίαν, Τέρωνος τότε τὴν Αἴτην κτίζοντος, ἐπεδείξατο τὰς Αἴτνας οἰωνίζομενος βίον ἀγαθὸν τοῖς συνοικίζουσι τὴν πόλιν*²³ Σύμφωνα με τον Lesky, το 470π.Χ., ο Ιέρων όρισε τον γιό του Δεινομένη, κυβερνήτη της Αίτνας, και τότε ακριβώς ο Πίνδαρος εγκωμίασε την καινούργια πόλη με τον 1^ο Πυθιόνικο. Αυτό θα ήταν μια ευκαιρία να διδάξει ο Αισχύλος το πανηγυρικό έργο και ίσως και να ξαναδιδάξει τους Πέρσες στις Συρακούσες. Lesky A. 2003³, 122.

²⁴ *εἰς τὸ μνήμα δὲ φοιτῶντες ὅσοις ἐν τραγωιδίαις ἦν ὁ βίος ἐνήγιζόν τε καὶ τὰ δράματα ὑπεκρίνοντο...*(Vita Aeshyli 11).Εγείρονται ερωτήματα αν επρόκειτο για κανονικές παραστάσεις δραμάτων του Αισχύλου ή μόνο απαγγελίες. Αδάμος 2005,37.

²⁵ Lesky 2003³, 289.

²⁶ Allan 2001,69-70. Ο W.Allan αναφέρει ότι άρχοντες όπως ο Ιέρων στην Σικελία και ο Αρχέλαος στη Μακεδονία είχαν αναγνωρίσει την πανελλήνια αποδοχή της τραγωδίας και ως εκ τούτου τα δράματα Αίτνες και Αρχέλαος που συνέθεσαν οι τραγικοί Αισχύλος και Ευριπίδης αντίστοιχα προς τιμή τους, ίσως να ήταν ένας τρόπος επιβεβαίωσης της ελληνικής ταυτότητας. ΙΤο ίδιο ισχύει και για την τραγωδία Ανδρομάχη του Ευριπίδη, που σύμφωνα με αρχαίο σχόλιο δεν παραστάθηκε στην Αθήνα αλλά στην Ήπειρο και συντέθηκε κατά παραγγελία του βασιλιά των Μολοσσών Θάρυπου, ίσως για τοπική εορτή, ο οποίος πιθανόν είχε επισκεφθεί την Αθήνα το 420 π.Χ. και είχε αποκτήσει το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη. Easterling, 1994,79.

²⁷ Αριστοτέλης, Ποιητική (1452b-1453a)

²⁸ Ο Lesky αναφέρει ότι πριν από την διαμονή του Ευριπίδη στην Μακεδονία, ο Βίος του Ευριπίδη (Σάτυρος), τοποθετεί την παρουσία του στην Μαγνησία, όπου λέγεται ότι τιμήθηκε με *προξενίαν* και *απαλλαγή* από φόρους (*ατέλεια*). Δεν γνωρίζουμε για ποια Μαγνησία πρόκειται (της Θεσσαλίας ή της Μικράς Ασίας κοντά στον Μαίανδρο) όμως οφείλουμε να διατηρήσουμε ανοιχτή την πιθανότητα ότι την είδηση την προκάλεσε κάποια τιμητική επιγραφή για τον ποιητή. Lesky 1981⁵,511.

²⁹ Ο Easterling αναφέρει την εξαιρετική δημοφιλία του Ευριπίδη κατά τον 5^ο αιώνα στη Σικελία, μνημονεύοντας τις αναφορές του Πλούταρχου και του Βίου του Ευριπίδη (Σάτυρος) ότι κατά την Σικελική εκστρατεία οι Αθηναίοι αιχμάλωτοι σώθηκαν επειδή γνώριζαν αποσπάσματα από έργα του Ευριπίδη.(Πλούταρχος, Νικίας,29)...*ιοινιες δὲ καὶ δι' Εὐριπίδην ἐσώθησαν. φοιστα γὰρ ὡς ἔοικε τῶν ἐκ τὸς Ἑλλήνων ἐπόθησαν αὐτοῦ τὴν μοῦσαν οἱ περὶ Σικελία, καὶ μικρὰ τῶν ἀφικνου...* Easterling,1994, 77.

του από τους συμπολίτες του -ειδικότερα μετά τον θάνατό του-ήταν ιδιαίτερος σημαντική³⁰.

Εκ των προαναφερομένων παρατηρείται ήδη από τον 5^ο αι. π.Χ. μια κινητικότητα, μια πολιτισμική διασπορά της δραματικής ποίησης των τριών Αθηναίων τραγικών, η οποία εντείνεται στα τέλη του 5^{ου} και κατά τη διάρκεια του 4^{ου} αι.π.Χ.. Αυτή την εποχή παρατηρείται μια σημαντική εξοικείωση του ελληνόφωνου κόσμου με το αττικό θέατρο, που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είτε είχαν επισκεφθεί την πόλη της Αθήνας στο πλαίσιο της διοργάνωσης της θρησκευτικών εορτών όπου είχαν παρακολουθήσει παραστάσεις κατά τη διάρκεια των δραματικών αγώνων είτε πιθανόν να είχαν παρακολουθήσει επιλεγμένα αποσπάσματα φημισμένων τραγωδιών από τοπικούς ή περιοδεύοντες θιάσους³¹. Βεβαίως οι επαναλήψεις στην πόλη της Αθήνας κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αι.π.Χ. ήταν ασυνήθιστη τακτική-εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων-δεδομένου ότι τα δραματικά έργα παρουσιάζονταν για μια μόνο παράσταση³². Όμως η ύπαρξη πολλών θεάτρων σε διάφορους δήμους της Αττικής όπως στον Πειραιά, στην Αιξωνή, στην Ελευσίνα, στο Ικάριο, στο Θορικό κ.λ.π. αποδεικνύουν μια έντονη θεατρική κίνηση στο πλαίσιο διοργάνωσης τοπικών θρησκευτικών εορτών. Αυτή η άποψη ισχυροποιείται και από το γεγονός ότι έχουν βρεθεί επιγραφές όπου καταγράφονται παραστάσεις στον Πειραιά από τον Ευριπίδη, και στην Ελευσίνα από τον Σοφοκλή και τον Αριστοφάνη³³. Οι ανωτέρω παραδοχές ισχυροποιούν την άποψη ότι το αρχαίο θέατρο ήταν ένα πολυδύναμο πολιτιστικό προϊόν ευρύτατα γνωστό σε πανελλήνια κλίμακα αλλά και εκτός ορίων του ελλαδικού χώρου. Αυτή η πνευματική δημιουργία συνέβαλε και εδραίωσε την φήμη

³⁰ Lesky 2003³,511. Σύμφωνα με τον Lesky μοιάζει αξιόπιστο ότι ο Σοφοκλής στον «προαγόνα» ντυμένος ο ίδιος με πένθιμη στολή, παρουσίασε τον χορό και τους ηθοποιούς χωρίς στεφάνια.

³¹ Dearden 1999, 239.

³² Nervegna 2007,15. Ως είναι γνωστό κατά τον 5^ο αιώνα, κάθε έργο γραφόταν για μια μόνο παράσταση (solo performance) και παρουσιάζονταν σε ένα μόνο αγώνα στις μεγάλες θρησκευτικές εορτές της πόλης στα Λήνια και στα Μεγάλα Διονύσια. Οι επαναλήψεις βραβευμένων δραματικών έργων κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αιώνα ήταν μια ασυνήθιστη τακτική με ίσως κάποιες εξαιρέσεις όπως μας αποδεικνύει ένα Αθηναϊκό τιμητικό ψήφισμα μετά το θάνατο του Αισχύλου (456 π.Χ.) που έδιδε το δικαίωμα σε κάθε πολίτη να «λάβει χορό» με κρατική δαπάνη για την επανεκτέλεση ενός αισχύλειου δράματος. Αυτή η ενέργεια καταδεικνύει την επιβεβαίωση της φήμης του και την εκτίμηση των συμπολιτών του στο πρόσωπό του και συνέβαλε κατά κάποιο τρόπο στη διαμόρφωση του Αισχύλου ως τραγικού προτύπου των 5^ο αι' π.Χ. Αριστοφάνης, *Αχαρνείς*, στίχοι 9-10.

³³ Pickard-Cambridge 1968², 55. Μια επιγραφή από την Ελευσίνα μαρτυρεί ότι στην τοπική εορτή παρουσίασαν έργα τους ο Σοφοκλής και ο Αριστοφάνης. (IG ii 3090) Ο Ευριπίδης παρουσίασε πιθανότατα σε επανάληψη τρεις φορές έργα του στο θέατρο του Πειραιά και λέγεται ότι ο Σωκράτης που εκτιμούσε πολύ τον Ευριπίδη κατέβηκε και τρεις φορές να τον δει. Στο :

Konstantakos,24.Αντλήθηκε από το δικτυακό τόπο : : https://www.academia.edu/1740055/Introduction_to_Greek_tragedy_in_Modern_Greek_gr (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020), Allan 2001, 64.

της Αθήνας ως πνευματικό κέντρο της εποχής, ένα πολιτισμικό κέντρο που είχε πολλά να προσφέρει στον επισκέπτη της.

Στα τέλη του 5^{ου} αι.π.Χ. και ενώ πλέον οι τρεις τραγικοί δεν βρίσκονται εν ζωή, ο Αριστοφάνης προβαίνει σε μια πρώτη λογοτεχνική θεατρική κριτική της εποχής στην κωμωδία του Βάτραχοι (405π.Χ.) και νοηματοδοτεί ότι μετά τον θάνατό τους δεν υπάρχει κανένας ισάξίός τους (στ.71-72). Αυτή η δημόσια αναφορά ενός σύγχρονου κωμωδιογράφου, περί «κλασικοποίησης»³⁴ των τριών τραγικών ενισχύθηκε περαιτέρω όταν το έτος 386π.Χ. θεσμοθετήθηκε κατά τη διάρκεια των ποιητικών διαγωνισμών στα Μεγάλα Διονύσια, οι επαναλήψεις *παλαιών έργων* των τριών τραγικών, *hors concours*(εκτός συναγωνισμού)³⁵. Αυτή η πολιτική κίνηση επέφερε σημαντικές αλλαγές στα θεατρικά δρώμενα. Αρχικά ενίσχυσε την θέση των υποκριτών έναντι των ποιητικών δημιουργών όπως χαρακτηριστικά εκφράζει το παράπονό του ο Αριστοτέλης στη Ρητορική...*μείζον δύνανται νυν των ποιητών οι υποκριτές.....*³⁶ Παράλληλα, η θεσμοθέτηση των επαναλήψεων δραματικών έργων των τριών τραγικών ενίσχυσε περαιτέρω τη φήμη και την μεγάλη ποιητική αξία των τριών Αθηναίων τραγικών του 5^{ου} αι.π.Χ. και η Αθήνα και κατά τον 4^ο αι.π.Χ διατήρησε την υπεροχή της έναντι των άλλων πόλεων. ως μητροπολιτικό πνευματικό κέντρο της εποχής. Επιπροσθέτως, καταδεικνύεται η αυξανόμενη δημοτικότητα του Ευριπίδη έναντι των άλλων τραγικών δεδομένου ότι τα έργα του επιλέγονται και συμπεριλαμβάνονται στο ρεπερτόριο των υποκριτών³⁷, μια πρακτική που ακολουθήθηκε και κατά την Ελληνιστική εποχή. Η πρακτική αυτή των επαναλήψεων μπορεί να συνέβαλε στη διάσωση και μετάδοση των κειμένων όμως η αυθαιρεσία των υποκριτών και οι παρεμβάσεις τους στα αυθεντικά κείμενα κατά τις επαναλήψεις των έργων, επέφεραν αλλοιώσεις³⁸ στο αρχικό κείμενο³⁹. Αποτέλεσμα αυτών των

³⁴Moretti 2014⁵,224. Το γεγονός ότι ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής και ο Ευριπίδης είχαν γίνει κλασικοί ενισχύεται από το γεγονός ότι το 330 π.Χ. επί Λυκούργου που είχε την εποπτεία της αθηναϊκής λατρείας, στο λιθόκτιστο θέατρο του Διονύσου ανεγέρθησαν τρεις χάλκινοι ανδριάντες τους, σηματοδοτώντας την παραδοχή της μεγάλης πολιτισμικής του συμβολής και αναγνώρισης του έργου τους και από την πολιτεία

³⁵ Nervegna 2014,161

³⁶ Lesky 1981⁵,869 *Ρητορική*. 3 1. 1403b 33

³⁷Nervegna 2007,161 Pickard-Cambridge 1968², 123., Lesky 2003³, 439. Ο Νεοπτόλεμος παρουσίασε το 342/341 Ιφιγένεια και τον επόμενο χρόνο την τραγωδία Ορέστης του Ευριπίδη ενώ ο Νικόστρατος ένα άγνωστο έργο του Ευριπίδη το 340/339(IG II² 2318,201-203 και IG II² 2320, 1f, 1f, 32f).

³⁸ Μαρκαντωνάτος 2004,15. Ιδιαίτερα, μερικά φημισμένα δράματα παρουσιάζονταν κατ' επανάληψη σε πολλούς δήμους της Αττικής στα λεγόμενα "κατ' αγρούς Διονύσια".

³⁹ Lesky 2003³,128. Οφείλουμε να αναφέρουμε ότι τα κείμενα του Αισχύλου δεν υπέστησαν ιδιαίτερες αλλοιώσεις δεδομένου ότι στις επαναλήψεις των έργων, οι υποκριτές έδειχναν σαφή προτίμηση στις τραγωδίες του Σοφοκλή και κυρίως του Ευριπίδη.

αυθαιρεσιών ήταν ο νόμος του Λυκούργου⁴⁰ το 330π.Χ. που όριζε την εξασφάλιση ενός κρατικού αντιγράφου των τραγωδιών στο αρχείο της πόλης και απαγόρευε τις αποκλίσεις των υποκριτών απ' αυτό το πρότυπο⁴¹. Οι προαναφερόμενες πρακτικές των επαναλήψεων, της ανερχόμενης δυναμικής των υποκριτών έναντι των ποιητικών δημιουργών αλλά και η ενίσχυση της θέσης της πόλης της Αθήνας ως παγκόσμιο πολιτιστικό κέντρο της τότε εποχής ακολουθήθηκε και κατά την Ελληνιστική εποχή.

1.3 Ελληνιστική εποχή

Ο θάνατός του Μ.Αλέξανδρου το 323 π.Χ. και ο διαμελισμός της οικουμενικής του αυτοκρατορίας που εκτεινόταν από την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου μέχρι τον Ινδό ποταμό, σε επιμέρους βασιλεία υπό την διακυβέρνηση των σημαντικότερων στρατηγών του, σηματοδότησε τη δημιουργία ενός νέου κόσμου, μιας νέας εποχής, της ελληνιστικής εποχής. Μια εποχή που έχει ως κύρια χαρακτηριστικά μια πολυπολιτισμική κοινωνία με συνεκτικό κρίκο την ελληνική γλώσσα, την κυρίαρχη παρουσία των Ελλήνων στα ανώτατα αξιώματα και την ευρεία διάδοση του ελληνικού πολιτισμού. Σ' αυτό το πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο-που διαρκεί τρεις αιώνες -η δραματική ποίηση ενυπάρχει ως συνέχεια της δραματικής ποίησης της κλασικής εποχής με πολλές διαφοροποιήσεις σύμφωνα με τις επιταγές της εκάστοτε εποχής. Οι βαθιές αλλαγές που γνώρισε η τραγωδία κατά τον 4^ο αιώνα λόγω των πολιτικοκοινωνικών συνθηκών είχε ως αποτέλεσμα την σταδιακή μετατροπή της σε ψυχαγωγία, διασκέδαση ή στην καλύτερη περίπτωση σε ένα απλό καλλιτεχνικό γεγονός. Η πλέον σημαντική αλλαγή είναι ότι η τραγωδία «αντιμετωπίζεται ως αυτοτελής μορφή τέχνης και αποσυνδέεται από τις συμβάσεις που καθόρισαν την γένεση και την ακμή της. Η πόλις στην κλασική της μορφή ανήκει στο παρελθόν και μαζί της και το έδαφος εκείνο από το οποίο αντλούσε η τραγωδία ένα μεγάλο μέρος από τη δύναμή της»⁴². Και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο W.Jens: «όπου όμως παύει να λειτουργεί ως απαραίτητη προϋπόθεση ένα αυστηρά καθορισμένο σύστημα, δεν μπορεί πια να υπάρξει τραγωδία αλλά μόνο, όπως στον 4^ο αιώνα θέαμα»⁴³.

⁴⁰ Moretti 2014⁵, 162. Ψευδο-Πλουταρχος, Ηθικά, *Βιοί δέκα Ρητόρων*, 7, 841f.

⁴¹ Mastronarde 2006, 113. Λέγεται ότι έναν αιώνα αργότερα ο Πτολεμαίος Γ' ο Ευεργέτης (διάρκεια βασιλείας 247-221 π.Χ.), δανείστηκε αυτά τα αντίγραφα για την Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη, αλλά δεν τα επέστρεψε, χάνοντας την εγγύηση που είχε πληρώσει και στέλοντας καινούργια αντίγραφα (Γαληνός *Επιδημίες*, Fraser 1972, 1, 325).

⁴² Lesky 2003³, 436.

⁴³ Lesky 2003³, 436.

Πλέον τα ποιητικά είδη που δημιουργούνται, χαρακτηρίζονται από την έντονη επίδραση της ρητορικής, την μείξη των ειδών και τη διάσπαση της ενότητας που αποτελούσε το δράμα του προηγούμενου αιώνα⁴⁴. Η πόλη της Αθήνας εξακολουθεί να είναι το επίκεντρο της πνευματικής δραματικής δημιουργίας και αυτή την εποχή. Τραγωδίες γράφονται κατά τον 4^ο αι.π.Χ., όμως οι γνώσεις μας από τα σωζόμενα έργα είναι ιδιαίτερα περιορισμένες δεδομένου ότι ο όγκος των έργων έχει χαθεί⁴⁵. Η Νέα Κωμωδία με σημαντικότερο εκπρόσωπό της τον Μένανδρο, ως συνέχεια της Παλαιάς και Μέσης Κωμωδίας, γνήσιο πολιτιστικό προϊόν της Αθήνας αυτής της εποχής, με φανερές ευριπίδειες επιδράσεις, γνωρίζει μια καθολική αποδοχή από τον ελληνιστικό κόσμο δεδομένου ότι τα έργα της έχουν *αστική* χροιά, είναι κοινωνικά και απηχούν χαρακτηριστικά της νέας αστικής πολυπολιτισμικής κοινωνίας που έχει αναδυθεί αυτή την εποχή, με αποτέλεσμα να μπορούν να προβληματίσουν αλλά και να διασκεδάσουν το θεατρικό διεθνές κοινό της εποχής. Ένα άλλο ποιητικό είδος της αττικής δραματικής ποίησης που γνωρίζει ιδιαίτερη άνθηση στην Ελληνιστική εποχή, είναι το σατυρικό δράμα.

Όλα αυτά τα πολιτιστικά προϊόντα της πνευματικής Αθήνας, ταξιδεύουν στον ελλαδικό χώρο και στα πέρατα του τότε γνωστού κόσμου, φέρνουν σε επαφή ανθρώπους με διαφορετικές πολιτισμικές αναφορές με τα διαχρονικά μηνύματα των καταξιωμένων τραγωδιών, επηρεάζοντας την θεατρική κίνηση των ελληνιστικών πόλεων και καθιστώντας την Αθήνα ως κέντρο αναφοράς της δραματικής ποίησης. Αν και κατά την ελληνιστική εποχή το βάρος της πολιτισμικής δημιουργίας μετατοπίζεται από τον ελλαδικό χώρο στα νέα κέντρα όπως η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια, η Πέργαμος, η πόλη της Αθήνας εξακολουθεί να είναι το αδιαμφισβήτητο πολιτιστικό κέντρο της εποχής, ο πόλος έλξης υποδοχής δραματοργών από άλλες πόλεις, οι οποίοι εγκαθίστανται στην πόλη και αποκτούν το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη όπως οι κωμωδιογράφοι Δίφιλος από την Σινώπη του Πόντου, ο Άλεξις από

---

⁴⁴ Ανδριανού Ε. 2001,135. Παρατηρείται η αυτονόμηση των χορικών μελών των δραματικών έργων, και η υποχώρηση του ποιητικού έναντι του παραστατικού στοιχείου. Αυτή η μετεξέλιξη οδήγησε στην επικρατούσα άποψη ότι η ελληνιστική εποχή θεωρείται ως η αφετηρία της παράδοσης του αναγνωστικού δράματος.

⁴⁵ Lesky 2003³, 440.Ονόματα ποιητών όπως του Καρκίνου και του Αντιφώντα είναι χωρίς περιεχόμενο. Αξιοπρόσεκτη ιδιοτυπία αποτελεί το γεγονός ότι το δράμα της ελληνιστικής περιόδου δεν αναπτύχθηκε ισόρροπα ως προς τα επιμέρους είδη που το απαρτίζουν. Η κωμωδία γνώρισε υψηλότερη αναντίρρηση ανάπτυξη έναντι των υπολοίπων ειδών τα οποία όμως πιθανόν και να αδικούνται από την ελλιπή εικόνα που έχουμε σήμερα για τα έργα που δημιουργήθηκαν στα δύο αυτά είδη. Φυντικογλου 2001,81.

τους Θουρίους και ο Φιλήμων από την Σικελία⁴⁶. Επιπροσθέτως, ξένοι ποιητές στοχεύουν να παρουσιάσουν τις συνθέσεις τους στην Αθήνα και αφού καταξιωθούν στο πνευματικό κέντρο της γενέτειρας πόλης του θεάτρου με τα αυστηρά κριτήρια που την διακατέχουν, ταξιδεύουν και παρουσιάζουν τα έργα τους στον υπόλοιπο κόσμο⁴⁷.

Θέατρα πλέον υπάρχουν παντού. Και η πιο μικρή ελληνική πόλη διαθέτει θέατρο το οποίο χαρακτηρίζεται ως δημόσιο κτίριο όπου διοργανώνονται τοπικές θρησκευτικές εορτές και δραματικοί αγώνες προς τιμή του Διονύσου αλλά και άλλων θεοτήτων.⁴⁸ Και κατά τον 3^ο αι.π.Χ., η πρακτική των επαναλήψεων παλαιών τραγωδιών στο πλαίσιο του εορτασμού των Μεγάλων Διονυσίων γνωρίζει μεγάλη απήχηση και συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα των μουσικών αγώνων που διοργανώνονται σε διάφορες πόλεις⁴⁹, όπου σύμφωνα με σωζόμενες αρχαιολογικές επιγραφές, περιλαμβάνονται δραματικοί αγώνες νέας και παλαιάς τραγωδίας και νέας και παλαιάς κωμωδίας⁵⁰. Το σατυρικό δράμα που έχει αυτονομηθεί ήδη από τον 4^ο αι.π.Χ. από την ενότητα της τραγωδίας του 5^{ου} αι.π.Χ., εντάσσεται και αυτό όπως και τα υπόλοιπα είδη της δραματικής ποίησης, στο αγωνιστικό δραματικό πρόγραμμα των μουσικών αγώνων της ελληνιστικής εποχής, σύμφωνα με αρχαιολογικές επιγραφές. Οι τραγικοί ποιητές και οι υποκριτές ταξιδεύουν παντού στην Ελλάδα και στα διάφορα κέντρα των ελληνιστικών βασιλείων όπου χτίζονται πλήθος νέα θέατρα, με βασικές αναφορές τα θέατρα της Ελλάδας προσαρμοσμένα στις σύγχρονες θεατρικές πρακτικές, προκειμένου να λάβουν μέρος στις εορταστικές εκδηλώσεις, αμείβονται αδρά και απολαμβάνουν τιμές και προνόμια όχι μόνο στην Αθήνα αλλά και στη Δήλο, τη Θήβα, στους Δελφούς και σε πολλές άλλες πόλεις⁵¹. Από τις αρχές του 3^{ου} αι.π.Χ., είναι επαγγελματίες, οργανώνονται μαζί με τους άλλους καλλιτέχνες που συμμετέχουν σε μουσικούς αγώνες σε συντεχνίες, τα μέλη των οποίων ονομάζονται *κοινόν περι τον Διόνυσον τεχνιτών*⁵², συγκροτούν θιάσους και περιοδεύουν, παρουσιάζοντας στο φιλοθεάμον κοινό των ελληνιστικών βασιλείων τις κλασικές τραγωδίες και νεότερα έργα της αττικής δραματικής παραγωγής. Έχοντας

---

⁴⁶ Lesky 1981⁵,871.

⁴⁷ Xanthakis-Karamanos 1980,5-6.

⁴⁸ Sifakis 1963,32.

⁴⁹ Sifakis 1963,32.

⁵⁰ Moretti 2014⁵, 4. Pickard-Cambridge 1968²,123.

⁵¹ Blume 2017⁶, 97.Ως θεράποντες του Διονύσου οι υποκριτές είχαν εξασφαλίσει σημαντικά προνόμια όπως ασυλία, ασφάλεια, προξενία, απαλλαγή από φόρους και από στρατιωτικές υποχρεώσεις.

⁵² Blume 2017⁶, 75

στην κατοχή τους ένα σημαντικό αριθμό αντιγράφων δραματικών έργων του 5^{ου} αι.π.Χ. και του 4^{ου} αι.π.Χ., οι υποκριτές-λειτουργώντας ταυτόχρονα και ως σκηνοθέτες- επιλέγουν κατά περίπτωση τα έργα που θα παρουσιάσουν, δίδοντας βασική προτεραιότητα στα έργα των τριών κλασικών ποιητών του 5^{ου} αι.π.Χ.. Σύμφωνα με αρχαιολογικές και λογοτεχνικές μαρτυρίες καταδεικνύεται μια σαφής προτίμηση στα έργα του Ευριπίδη, έναντι των άλλων δύο τραγικών, τα έργα του οποίου καθίστανται ιδιαίτερα δημοφιλή καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνοιστικής περιόδου επηρεάζοντας και εμπνέοντας στη πορεία και τη δραματική ποίηση της Ρωμαϊκής εποχής⁵³.

Κατά τον 3^ο αι.π.Χ. και επί βασιλείας του Πτολεμαίου Β' του Φιλάδελφου(285-246 π.Χ.) η πόλη της Αλεξάνδρειας αναδεικνύεται ως το κέντρο της τραγικής ποίησης του ελληνοιστικού κόσμου. Η θέσπιση δραματικών αγώνων, η ύπαρξη επαγγελματικής συντεχνίας ηθοποιών οι *περί τον Διόνυσον τεχνίται* καθώς και η συμμετοχή του ίδιου του Πτολεμαίου στη μεγάλη πομπή⁵⁴, αποδεικνύει ότι οι δραματικές παραστάσεις αποτελούσαν σημαντικό μέρος της αλεξανδρινής καθημερινότητας, μια πρακτική που ακολουθήθηκε κατά τη διάρκεια της Ελληνοιστικής εποχής και της Ύστερης αρχαιότητας⁵⁵. Επιπροσθέτως, ο Πτολεμαίος ως προστάτης των Διονυσιακών τεχνών⁵⁶, συγκέντρωσε στην πόλη ένα κύκλο από σημαντικούς τραγωδούς από διάφορες περιοχές του ελληνικού κόσμου από τους οποίους επιλέχθηκαν επτά, οι γνωστοί και ως Πλειάδα⁵⁷. Ο παραλληλισμός αυτών των ποιητών που ορισμένοι εξ'

---

⁵³ Sifakis 1963, 85.Μια επιγραφή που βρέθηκε κοντά στο θέατρο της Τεγέας στην Αρκαδία και χρονολογείται στα τέλη του 3^{ου} αι.π.Χ., περιγράφει τις νίκες σε δραματικούς αγώνες σε διάφορες περιοχές ενός τραγικού υποκριτή. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι σε όλες τις εορταστικές διοργανώσεις που αναφέρονται, νίκησε με παλαιά τραγωδία και ήταν όλα έργα του Ευριπίδη της τελευταίας εποχής δημιουργίας του. Άξιο λόγου είναι το γεγονός ότι στην επιγραφή αναφέρεται και νίκη τραγωδίας ενός ποιητή του 4^{ου} αι.π.Χ.

⁵⁴ Lesky 1981⁵, 1023.Ο Πτολεμαίος στην περίφημη γιγαντιαία πομπή έβαλε να παρελάσει και τη συντεχνία των ηθοποιών, *οι περί τον Διόνυσον Τεχνίται*.

⁵⁵ Ο Δίων Χρυσόστομος τον 2^ο αι.μ.Χ., αναφέρει ότι *...Σοφοκλής και Ευριπίδης λέγεται εν μέσοις τοις θεάτροις....*

⁵⁶ Θεόκριτος Εγκώμιον εις Πτολεμαίον 17 112.... *οὐδὲ Διονύσου τις ἀνὴρ ἱεροὺς κατ' ἀγῶνας ἴκετ' ἐπιστάμενος λιγυρὰν ἀναμέλμει ἀοιδὰν, ᾧ οὐ δωτίναν ἀντάξιον ὄπασσε τέχνας...* Μετάφραση Ι.Πολεμη: οὐδ' ἦρθε ἀπ' τοῦ Διονύσου τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας τραγουδιστὴς γλυκόφωνος, τεχνίτης στο τραγούδι που να μην πήρε πληρωμὴν ὅση στὴν τέχνην ἀξίζει. Αντλήθηκε από το δικτυακό τόπο:

http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=140&page=41 (τελευταία επίσκεψη 12/9/2020)

⁵⁷ Lesky 2003³,442. Οι επτά σημαντικότεροι τραγικοί ποιητές στην Αλεξάνδρεια, αποτέλεσαν τη Πλειάδα(ονομασία που αναφέρει ο Στράβων στα Γεωγραφικά...*ποιητής, δε τραγοιδίας ἀριστος των της Πλειάδος καταριθμούμενων...*) αν και μερικά ονόματα κατά καιρούς ποικίλλουν σε διάφορους καταλόγους. Σταθερά εμφανίζονται τα ονόματα Αλέξανδρος Αιτωλός, Λυκόφρων από τη Χαλκίδα,

αυτών ήταν και γραμματικοί με την λάμψη του ομώνυμου αστερισμού, καταδεικνύει ότι ξεχώρισαν απ' όλο τον ελληνικό κόσμο λόγω της υψηλής ποιότητας των έργων τους. Ελάχιστα αποσπάσματα έχουν σωθεί από τα έργα τους που δεν μας επιτρέπει όμως να έχουμε μια ολοκληρωμένη άποψη για τη δραματική παραγωγή της εποχής τους.

Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να μνημονευθεί η φιλολογική ενασχόληση των Αλεξανδρινών λογίων με τον αττικό δραματικό λόγο, η συμβολή των οποίων ήταν καθοριστική στην έκδοση και τον υπομνηματισμό των δραματικών έργων του Αισχύλου, του Σοφοκλή και του Ευριπίδη, μια πρακτική που συνεχίστηκε μέχρι τον 1^ο αι.π.Χ. Σημαντικοί λόγιοι που ασχολήθηκαν συστηματικά με την αρχαία δραματουργία ήταν ο Αριστοφάνης ο Βυζάντιος, ο Αλέξανδρος ο Αιτωλός και ο Δίδυμος⁵⁸. Η χειρόγραφη παράδοση διασώζει επτά τραγωδίες του Αισχύλου και του Σοφοκλή και δέκα του Ευριπίδη που « προέρχονται από μια έκδοση με επιλεγμένα δράματα των μεγάλων τραγικών που πιθανότατα καταρτίστηκε τον 2^ο αι.μ.Χ. ή κατά μια άλλη εκδοχή να έγιναν κατόπιν επιλογής λίγων αντιπροσωπευτικών δειγμάτων από κάθε μεγάλο τραγικό προκειμένου να χρησιμοποιείται στα σχολεία. Αυτά ήταν τα έργα που αντιγράφονταν πιο συχνά και επιβίωσαν και στους βυζαντινούς χρόνους μεταφέρθηκαν στην Δύση και διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα»⁵⁹.

1.4 Ρωμαϊκή εποχή και Ύστερη αρχαιότητα

Οι σταδιακές κατακτήσεις και η εγκαθίδρυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στον μεσογειακό κόσμο από το 31π.Χ., έφεραν σε άμεση επαφή τους Ρωμαίους με τον ελληνικό πολιτισμό, τον πολιτισμό των ελληνιστικών βασιλείων καθώς και με τα κοσμοπολίτικα κέντρα της Ανατολής. Τα πνευματικά στοιχεία του ελληνιστικού πολιτισμού επηρέασαν καθοριστικά την καθημερινή ζωή των Ρωμαίων και την πολιτιστική τους εξέλιξη. Ο στίχος του ποιητή Οράτιου που αναφέρει ότι «Η Ελλάς

Ομηρος από το Βυζάντιο, Φίλικος από την Κέρκυρα, Σωσίθεος πιθανότατα από την Τρωάδα ενώ εμφανίζονται ακόμη ο Σωσιφάνης, ο Αιαντίδης, ο Διονυσιαδης και ο Ευφρόνιος.

⁵⁸ Lesky 2003³, 128

⁵⁹ Konstantakos, σελ.22. Introduction to Euripides in Greek. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : https://www.academia.edu/1744339/Teaching_Guide_and_Introduction_to_Euripides_in_Greek_gr.22 (τελευταία επίσκεψη 12/9/2020)

ηττηθείσα κατέκτησε τον νικητή και εισήγαγε στο αγροίκο Λάτιο την παιδεία»⁶⁰ απεικονίζει την επικρατούσα κατάσταση εκείνης της εποχής.

Αναφορικά με τις συνθήκες εξέλιξης της δραματικής ποίησης στους Ρωμαϊκούς χρόνους, η έλλειψη πηγών μας υποχρεώνει να καταφύγουμε σε περισσότερες υποθέσεις από όσες ήταν απαραίτητες για το αρχαίο ελληνικό θέατρο. Η ρωμαϊκή δραματική ποίηση δεν παρουσίασε μια σταδιακή εξελικτική πορεία. Εκπρόσωπος της τραγωδίας κατά την Δημοκρατική περίοδο (3^{ος} αι-31π.Χ.) θεωρείται ο ελληνικής καταγωγής Λίβιος Ανδρόνικος (280/260 π.Χ. - 200 π.Χ.)⁶¹. Έγραψε κωμωδίες, τραγωδίες και λυρική ποίηση, μεταφυτεύοντας στα έργα του ελληνικά στοιχεία και πρότυπα⁶². Εξ'αρχής οι Ρωμαίοι εκδήλωσαν την προτίμησή τους στην κωμωδία και ειδικότερα υιοθέτησαν τα χαρακτηριστικά της νέας αττικής κωμωδίας. Στη διακωμώδηση ανθρώπινων τύπων επιδόθηκαν με επιτυχία οι κωμωδιογράφοι Πλάυτος και Τερέντιος βαθύτατα επηρεασμένοι από τα έργα του Μένανδρου⁶³ ενώ η τραγωδία εκπροσωπείται από το *corpus* δέκα έργων τα οποία παραδόθηκαν με το όνομα του Σενέκα (4π.Χ.-65μ.Χ.)⁶⁴. Η θεματολογία των δραμάτων του αντλείται από τους ελληνικούς μύθους και τις κλασικές αττικές τραγωδίες με εμφανείς επιδράσεις της ποιητικής τέχνης του Ευριπίδη. Οι τραγωδίες αυτές διαθέτουν όλες τις προϋποθέσεις για να παρασταθούν όμως δεν υπάρχουν πληροφορίες για οποιαδήποτε παράσταση τους. Πιθανότατα να προορίζονταν για ανάγνωση ή για απαγγελία σε ιδιωτικούς κύκλους⁶⁵. Αδιαμφισβήτητο γεγονός είναι

---

⁶⁰ (Epistolarum, II,1,156) *Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio*.

⁶¹ Blume2017⁶,132.Ελληνικής καταγωγής από τον Τάραντα, βρέθηκε στη Ρώμη ως αιχμάλωτος πολέμου. Πρέπει να υπηρέτησε ως δάσκαλος στην οικογένεια των Λιβίων οι οποίοι αργότερα τον ελευθέρωσαν, από όπου πήρε και το όνομα *Λίβιος*. Ίδρυσε σχολή και δίδασκε ελληνικά και λατινικά.

⁶² Blume2017⁶,132. Σημείο αναφοράς θεωρείται η εντολή των αγορανόμων στον Λίβιο Ανδρόνικο – ο οποίος θεωρείται και ιδρυτής του ρωμαϊκού δράματος - να ετοιμάσει για τις παραστάσεις του Σεπτεμβρίου 240 π.Χ., την λατινική εκδοχή μιας ελληνικής τραγωδίας και κωμωδίας. Αυτή η απόφαση θα πρέπει να θεωρηθεί πολιτική απόφαση πρώτου μεγέθους για την πολιτιστική ζωή της Ρώμης δεδομένου ότι σηματοδοτεί την στροφή προς τον ελληνικό πολιτισμό και την παραδοχή της ανωτερότητάς του έναντι των υπάρχουσών ιταλικών παραδόσεων (*fabulae atellana*). Οι αρχές του ατελλανού δράματος είναι σκοτεινές. Θεωρείται όμως βέβαιο ότι υπήρχαν επιδράσεις ετρουσκικές και δωρικές από τη φάρσα των φυλάκων. Από την εποχή του Σύλλα και έπειτα επέτρεπαν στα ατελλανά δράματα να παίζονται μετά την παράσταση τραγωδίας. Ο μη τραγικός χαρακτήρας και η μικρή τους έκταση προσφέρονταν για αυτή τη θέση, η δε παραλληλία τους με το σατυρικό δράμα της αρχαιότητας είναι προφανής και είχε επισημανθεί από την αρχαιότητα. F.Leo, *Kleine Schriften I*. 265, 5.

⁶³ Blume 2017⁶,127. Στα δραματικά κείμενα έχουν διασωθεί 20 κωμωδίες του Πλάυτου (254-184 π.Χ.) και έξι του Τερέντιου (185-189 π.Χ.).

⁶⁴ Blume 2017⁶,127. Τα έργα που διασώζονται είναι Φαίδρα, Οιδίπους, Μήδεια, Φοίνισσες, Αγαμέμνωνας, Ηρακλής Ητταίος (Τραχίνιες), Τρωάδες, στο :Κακουδάκη & Απέργη, 2008,67.

⁶⁵ Lesky, A. 1981, 1108. Οι πληροφορίες είναι ασαφείς αν υπήρχαν παραστάσεις τραγωδιών αυτή την εποχή σε ευρύ κοινό ή στον κλειστό κύκλο αυλικού θεάτρου που μάλλον φαίνεται εύλογη υπόθεση αν λάβουμε υπόψη ότι ο Νέρων εμφανίστηκε σε πολυάριθμους ρόλους.

ότι οι λατινικές τραγωδίες και κωμωδίες είναι αποτέλεσμα επεξεργασίας ελληνικών προτύπων. Αυτή η παραδοχή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το αρχαίο θέατρο, αυτό το μοναδικό πολιτιστικό προϊόν της αττικής πνευματικής δημιουργίας, μέσα από μια μακραίωνη πορεία και σημαντικές κοινωνικοπολιτικές μεταβολές, επιβιώνει, προσλαμβάνεται και μετεξελίσσεται και στην Ρωμαϊκή εποχή με υπαρκτές διαφορές σε όλους τους τομείς έναντι αυτών της κλασικής εποχής αλλά με έντονες επιδράσεις από την πορεία της δραματικής ποίησης κατά την ελληνιστική εποχή.

Από την ελληνιστική περίοδο παρατηρείται μια μεγάλη διασπορά διοργάνωσης εορταστικών εκδηλώσεων και μουσικών αγώνων που στο πρόγραμμά τους συμπεριελάμβαναν αγώνες τραγωδίας νέας και παλαιάς, γνωρίζοντας ιδιαίτερη επιτυχία στο θεατρικό κοινό της εποχής. Αυτή η επιτυχημένη πρακτική των επαναλήψεων κλασικών έργων ακολουθήθηκε και κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους με τη παρουσίαση -κατόπιν επιλογής- από τους υποκριτές, συγκεκριμένων αποσπασμάτων από τις παλαιές τραγωδίες απουσία του χορού⁶⁶ ο οποίος αντικαθίστατο από τον υποκριτή που έπαιζε τον ρόλο του κορυφαίου. Αυτή η διάσπαση της ενότητας της αρχαίας τραγωδίας συνέβη διότι όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Nervegna, «εάν το αρχαίο δράμα έχασε την δομή του αυτό συνέβη διότι έπρεπε να προσαρμοστεί στις νέες μορφές και στους νέους κώδικες». Και συμπληρώνει ότι «τα αποσπάσματα έχουν θέση στους δασκάλους, στους μαθητές και ίσως στους μουσικούς όμως με κανένα τρόπο δεν ανήκουν στο κόσμο των ηθοποιών που παρουσιάζουν ένα έργο σε θέατρο παρουσία κοινού εντός ή εκτός διαγωνιστικής δραματικής διαδικασίας»⁶⁷.

Ειδικότερα κατά την Ρωμαϊκή εποχή σύμφωνα με αναφορές του Αίλιου Αριστείδη, οι διοργανώσεις αγώνων ήταν «άπειροι»⁶⁸. Ρωμαϊκά θέατρα χτίζονται παντού σε όλη την επικράτεια ενώ γίνονται παρεμβάσεις στα ήδη υπάρχοντα, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις νέες μορφές θεαμάτων που έχουν επικρατήσει αυτή την εποχή⁶⁹ (παράρτημα Α Έικονα 1.9). Νέες διοργανώσεις μουσικών αγώνων αφιερωμένες στα μέλη των αυτοκρατορικών οικογενειών κάνουν την εμφάνισή τους στον ελλαδικό χώρο αυτή την περίοδο παράλληλα και με τις ήδη υπάρχουσες, μια

⁶⁶ Moretti 2014⁵, 44. Παρουσία χορού μαρτυρείται τον 1^ο αι.Χ. στα Σαραπίεια της Τανάγρας και κατά τον 2^ο αι.μ.Χ. στην Αφροσιδιάδα της Μικράς Ασίας.

⁶⁷ Nervegna 2007,41.

⁶⁸ Moretti 2014⁵, 56.

⁶⁹ Θεάματα αρένας όπως , θηριομαχίες, μονομαχίες, θεάματα στο νερό, κνηγέσια

τακτική που γνώρισε μια « αγωνιστική έκρηξη»⁷⁰ στις πόλεις της Μικράς Ασίας έναντι της ηπειρωτικής Ελλάδας⁷¹. Σύμφωνα με αρχαιολογικές επιγραφές διαγωνισμοί τραγωδίας και Νέας κωμωδίας μαρτυρούνται στα Σαραπίεια Τανάγρας το 85 π.Χ. και στα Μεγάλα Τραϊάνεια Αδριάνεια Σεβάστεια Μουσεία των Θεσπιών το 160 μ.Χ. περίπου όπου στεφανώθηκαν ένας υποκριτής παλαιάς κωμωδία, ένας υποκριτής παλαιάς τραγωδίας, ένα ποιητής καινής κωμωδίας, ένας υποκριτής καινής κωμωδίας⁷².

Διοργανώσεις ελληνικού τύπου παρατηρούνται στη Συρία, στην Αραβία, στην Ιταλία και στην Καρχηδόνα καταδεικνύοντας την πολιτιστική εξάπλωση του ελληνικού πολιτισμού και του αττικού θεάτρου. Παράλληλα, στον ελλαδικό χώρο κατά το δεύτερο μισό του 2^{ου} αι.μ.Χ., παρατηρείται μια συρρίκνωση της θεατρικής παραγωγής, σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Λουκιανός στο έργο του Δημοσθένους εγκώμιον: «προς τιμή του Διόνυσου δε γράφονται πια νέα έργα ούτε τραγωδίες ούτε κωμωδίες. Σήμερα στις συγκεκριμένες ημερομηνίες αγώνων δεν παρουσιάζονται στη σκηνή παρά μόνο έργα που συνέθεσαν οι αρχαίοι»⁷³.

Επιπροσθέτως, στα τέλη του 3^{ου} αι.μ.Χ. στην Ελλάδα, παρατηρείται και μια φθίνουσα πορεία στη διοργάνωση αγώνων, που οφείλεται σε βαρβαρικές επιδρομές και στη πολεμική του Χριστιανισμού. Ειδικότερα δε το 392 με το διάταγμα του Θεοδοσίου που απαγόρευε την άσκηση της παγανιστικής λατρείας σε οποιαδήποτε μορφή, επήλθε το οριστικό τέλος των θρησκευτικών εορταστικών εκδηλώσεων της αρχαίας Ελλάδας⁷⁴.

Εκ των προαναφερόμενων διαφαίνεται ότι και κατά την Ρωμαϊκή περίοδο, η τραγωδία ενυπήρχε ως λογοτεχνική μορφή ασκώντας μια γοητεία στους μορφωμένους ανώτερους κύκλους της Ρωμαϊκής τάξης με τον Ευριπίδη να είναι ο

---

⁷⁰ Moretti, 2014⁵, 56.

⁷¹ Moretti 2014⁵, 56.

⁷² Moretti 2014⁵, 44.

⁷³ Moretti 2014⁵, 44. Λουκιανός *Δημοσθένους εγκώμιον* 27

⁷⁴ Moretti 2014⁵, 44. Τα κλασικά έργα της αθηναϊκής πνευματικής δημιουργίας του 5^{ου} αιώνα π.Χ. ενυπήρχαν στην πνευματική ζωή των Βυζαντινών όμως απουσίαζαν ως σκηνική παρουσία από τα δημόσια θεάματα. Οφείλουμε να μνημονεύσουμε ότι σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι οι άνθρωποι σταμάτησαν να διαβάζουν αρχαίες τραγωδίες δεδομένου ότι τα αρχαία έργα διδάσκονταν κατά τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες. Αυτό καταδεικνύει μια διαρκή "συνομιλία" των Βυζαντινών με τα αρχαία έργα. Παράδειγμα σύνθεσης χριστιανικού δράματος που η δομή του αποτελεί μίμηση των έργων του Ευριπίδη, είναι ο Χριστός Πάσχων έργο του 11^{ου} ή 12^{ου} αιώνα⁷⁴.

τραγικός με τη μεγαλύτερη απήχηση⁷⁵. Αυτή η θεατρικότητα των μοναχικών σκηνών δεν μπορούσε να συγκινήσει το ευρύ κοινό δεδομένου ότι ήδη από την ελληνιστική εποχή η Νέα Κωμωδία δεν μπορούσε να καλύψει την μεγάλη ανάγκη του πολυπληθούς κοινού των ελληνιστικών πόλεων για θέαμα ούτε μπορούσε να δώσει ικανοποιητική τροφή στην επιθυμία του για εντυπωσιακά αποτελέσματα και χοντρά αστεία⁷⁶. Με ένα διαφορετικό τρόπο αυτό μπόρεσε να το υποστηρίξει και να κυριαρχήσει στα θέατρα της εποχής, η σκηνική παρουσία του αυτοσχέδιου λαϊκού και συχνά άσεμνου τύπου φάρσας, του μίμου και του παντόμιμου⁷⁷.

Εν κατακλείδι, το ρωμαϊκό θέατρο που αν και θεματικά και μορφολογικά διατηρεί και επηρεάζεται έντονα από το αρχαίο ελληνικό δράμα με μια αδιάλειπτη σχέση “συνομιλίας” και αλληλεπίδρασης, εντούτοις η ελληνική θεατρική παράδοση δείχνει να κλείνει τον κύκλο της κατά τον 1^ο αι.π.Χ., για να αρχίσει τελικά για το θέατρο και τον δημόσιο βίο μια θεατρικότητα, μια άλλη εποχή με πολιτικά ήθη και αντιλήψεις σαφώς προσδιορισμένη από τις επικρατούσες πολιτικοκοινωνικές συνθήκες.

2. Από τη σιωπή στο φως. Πολιτιστική διαδρομή του αρχαίου θεάτρου. Πρόσληψη, μετεξέλιξη και αναβίωση στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.(15^{ος} αιώνας-20^{ος} αιώνας/1954

Ο Μ.Πλωρίτης στο βιβλίο του «Το θέατρο στο Βυζάντιο», μεταξύ άλλων αναφέρει ότι η αρχαία Ελληνική σκηνή επί Βυζαντινής εποχής έχει εκλείψει. Το αρχαίο ελληνικό δράμα εξοβελίζεται από την βυζαντινή κοινωνία λόγω της αντίδρασης της εκκλησίας στην παρουσίαση έργων αρχαίου ελληνικού δραματολογίου διότι εξυμνούντο οι θεοί των εθνικών αν και τα δραματικά έργα της κλασικής εποχής-ως προϊόν της ελληνιστικής πολιτιστικής παράδοσης-διαβάζονταν μόνο στα σχολεία και σε μορφωμένους κύκλους της βυζαντινής κοινωνίας⁷⁸. Παραδόξως, οι Πατέρες της Εκκλησίας, αν και φανατικοί πολέμιοι του αρχαίου ελληνικού δράματος, το διαφύλαξαν, και ως εκ τούτου οι αντιγραφές και τα κείμενα της κλασικής εποχής με την συμβολή των Ελλήνων λογίων, μεταλαμπαδεύτηκαν στην Δύση κατά τη

---

⁷⁵ Η θεματολογία των τραγωδιών που έγραψαν ο Σενέκας και ο Έννιος έχουν ως σημείο αναφοράς τα έργα του Ευριπίδη. Τραγωδίες Έννιου, Μήδεια, Εκάβη, Ιφιγένεια, Αίας, Ευμενίδες, Ανδρομάχη, Ανδρομέδα κ.λ.π. Τραγωδίες Σενέκα, υποσημείωση 55.

⁷⁶ Lesky, A.1981, 1108.

⁷⁷ Lesky 1981⁵,1108.

⁷⁸ Ναλμπάντης 2011,45. *Το Βυζαντινό θέατρο*.

Αντλήθηκε από τον διαδικτυακό τόπο <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/12-9.pdf>. (τελευταία επίσκεψη 30/8/2020).

διάρκεια του 15^ο αιώνα και ειδικότερα μετά την κατάλυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας το 1453 και αποτέλεσαν τον θεμέλιο λίθο στην εξελικτική πορεία του Ευρωπαϊκού θεάτρου μέσω της πρόσληψης και της μετεξέλιξης του αρχαίου δράματος στην Ευρώπη, επηρεάζοντας σημαντικά την Ιταλική κουλτούρα της Αναγέννησης .

2.1 15^{ος} -18^{ος} αιώνας. Πρόσληψη και μετεξέλιξη του αρχαίου θεάτρου στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Τον 15^ο αιώνα στην Ευρώπη και με εφευρέτη την Ιταλία, παρατηρείται μια δημιουργική πολιτισμική έκρηξη στον χώρο των επιστημών και των τεχνών, η οποία εξαπλώθηκε σχετικά γρήγορα και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Είναι το πνευματικό κίνημα της Αναγέννησης, είναι η εποχή του Ουμανισμού, που θα σημάξει την ιδιαίτερη άνθηση των τεχνών και στις αρχές του 16^{ου} αιώνα θα στρέψει το ενδιαφέρον των πνευματικών ανθρώπων στην εξέταση και μελέτη των Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων κλασικών συγγραφέων, σηματοδοτώντας την αναβίωση και τον επαναπροσδιορισμό του αρχαίου θεάτρου μετά από 15 αιώνες σιωπής. Καθοριστικοί παράγοντες αυτή την εποχή που άνοιξαν στους συγγραφείς της Δύσης νέους διευρυμένους ορίζοντες, ήταν η διασπορά της ελληνικής παιδείας, η επινόηση της τυπογραφίας και οι μεγάλες ανακαλύψεις.

Η πρώτη επαφή της Δύσης με την ποίηση του Αισχύλου και του Σοφοκλή γίνεται το 1423 στη Βενετία, όπου φτάνουν Έλληνες λόγιοι⁷⁹, μεταφέροντας πολύτιμες εκδόσεις των τραγικών ποιητών. Μετά δε την κατάλυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Οθωμανούς, πολλοί Βυζαντινοί λόγιοι κατέφυγαν στην Δύση μεταφέροντας και στις υπόλοιπες περιοχές της Ευρώπης τις γνώσεις και πηγές του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου.

Από τα τέλη του 15ου αιώνα αρχίζουν να εκδίδονται μεταφράσεις έργων των αρχαίων τραγικών και του Αριστοφάνη στα λατινικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά, ισπανικά ακόμα και στα κροατικά και ουγγρικά δεδομένου ότι το ενδιαφέρον για το αρχαίο δράμα άρχισε να εξαπλώνεται και σε άλλες πόλεις της Ευρώπης⁸⁰. Οι

---

⁷⁹ Έλληνες λόγιοι της εποχής :Μ.Χρυσολωρας, Δ.Τρικλίνιος, Βησσαρίων, Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων κ.α.

⁸⁰ Πρώτα δημοσιεύθηκαν τα έργα του Σοφοκλή, του Ευριπίδη και του Αριστοφάνη, των οποίων τις πρώτες εκδόσεις πραγματοποίησαν ο Ιανός Λάσκαρις, ο Άλδος Μανουτίος και ο Μάρκος Μουσουρός στη Φλωρεντία και στη Βενετία, ανάμεσα στα 1494 και στο 1504. Η πρώτη έκδοση του Αισχύλου βγήκε στη Βενετία το 1518, με τη φροντίδα του Andrea d' Asola. Δεν περιείχε ολόκληρο το κείμενο

τραγωδίες γίνονται αντικείμενο μελέτης αλλά δεν παρασταίνονται. Οι ποιητές στην Αναγέννηση μελετούσαν τα έργα που είχαν επεξεργαστεί οι φιλόλογοι. Συνήθως διασκεύαζαν το αρχαίο κείμενο αφαιρώντας το χορό ή χρησιμοποιούσαν τα θέματα των αρχαίων τραγικών, για να δημιουργήσουν πρωτότυπα έργα. Συχνά προσέγγιζαν ιδιαίτερα τον Ευριπίδη από το έργο του Ρωμαίου ποιητή Σενέκα, τα έργα του οποίου επηρέασαν σημαντικά στην ανέλιξη του ευρωπαϊκού θεάτρου. Στην Ιταλία πολλά νέα δραματικά είδη ονομάζονται τραγωδίες και κωμωδίες, σε αντιστοιχία με τα αρχαία ελληνικά πρότυπα. Τα νέα έργα της ιταλικής δραματολογίας υιοθετούν από την αρχαία τραγωδία κυρίως τη δομή του κειμένου και αντλούν τα θέματά τους από τη μυθολογία. Παράλληλα, η ενασχόληση και μελέτη του αρχαίου δράματος επηρέασε αναλογικά την εξέλιξη της θεατρικής συγγραφής, των τεχνικών της παράστασης καθώς και την οικοδόμηση των νέων θεάτρων που στηρίχθηκαν στη διαμόρφωση του αρχαίου οικοδομήματος⁸¹.

1585. Ιταλία, Βιτσέντζα, Teatro Olimpico. Σοφοκλή *Οιδίπους Τύραννος*. Η επίσημη έναρξη των παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ευρώπη. Μετά από 1500 χρόνια, το έργο που πρωτοπαρουσιάστηκε το 428 π.Χ. στο θέατρο του Διονύσου στην Αθήνα, παρασταίνεται σε μια άλλη χώρα, μεταφρασμένο σε άλλη γλώσσα, από Ιταλούς ερασιτέχνες ηθοποιούς που ανήκουν στις τάξεις της αριστοκρατίας. Σχετικές αναφορές της εποχής κάνουν λόγο για το καλύτερο δραματικό έργο που παρουσιάστηκε στο ωραιότερο θεατρικό κτήριο που χτίστηκε ποτέ⁸².

*Η θεατρική αναγέννηση ξεκίνησε από την Ιταλία όταν ένας καρδινάλιος (Μπιμπιένα), ένας επικός ποιητής (Αριόστο) και ένας πολιτικός (Μακιαβέλι) γράφουν κωμωδίες σε απομίμηση του Πλαύτου και του Τερέντιου, ενώ άλλοι, πιο σκυθρωποί, μιμούνται το Σενέκα*⁸³.

Αυτή η πρωτόλεια αναγεννησιακή θεατρική μορφή, αυτά τα θεατρικά έργα με την περιορισμένη θεατρικότητα ήταν ο θεμέλιος λίθος που στηρίχτηκε και επηρέασε την

του Αγαμέμνονα, το οποίο εκδόθηκε από τον Petrus Victorius το 1557 στη Γενεύη. Το 1551 δημοσιεύεται στη Βασιλεία η πρώτη έκδοση του Ευριπίδη που περιείχε την Ηλέκτρα, έργο που έλειπε από την έκδοση του Άλδου Μανουτίου. Moretti, 2014, 17.

⁸¹Κακουδάκη & Απέργη, 2008, 85.

⁸² Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη 2015, 19. Παρά τη διχογνωμία που επικρατεί μέχρι σήμερα σχετικά με την παράσταση που διεκδικεί τα πρωτεία ως προς την έναρξη της αναβίωσης (Οιδίπους Τύραννος του 1585 ή Πέρσες του 1571 στη Ζάκυνθο), το κοινό τους στοιχείο είναι ότι αποδίδονται στην ιταλική γλώσσα που εκείνη την εποχή είναι η επίσημη γλώσσα και στα Βενετοκρατούμενα Επτάνησα.

⁸³ Αλέξης Σολομός, στο :Κακουδάκη, & Απέργη 2008, 86

ευρωπαϊκή θεατρική δημιουργία στους επόμενους αιώνες. Σημαντικοί συγγραφείς/λογοτέχνες, εκπρόσωποι του ευρωπαϊκού θεάτρου, βαθιά επηρεασμένοι από τους αρχαίους συγγραφείς⁸⁴, εμπνέονται από τη θεματολογία και τους κώδικες του αρχαίου δράματος και γράφουν διαχρονικά θεατρικά έργα. Ο W.Shakespeare (1564-1616) κυριότερος εκπρόσωπος του αγγλικού/ελισαβετιανού θεάτρου της όψιμης Αναγέννησης, μια από τις κορυφαίες και διαχρονικές μορφές της παγκόσμιας λογοτεχνίας, κατάφερε να χειριστεί με απόλυτη δεξιοτεχνία τόσο την κωμωδία όσο και το δράμα και την τραγωδία, με κύριο χαρακτηριστικό τη βαθιά κατανόηση της ανθρώπινης φύσης. Έγραψε κωμωδίες, ρομάντζα, ιστορικά δράματα, τραγωδίες και ρωμαϊκές τραγωδίες⁸⁵. Στην εποχή του Γαλλικού κλασικισμού (16^{ος}-17^{ος} αιώνας) ο Corneille⁸⁶ και ο Racine⁸⁷, με οδηγό την αρχαία δραματική ποίηση αξιοποίησαν μια αυστηρή δραματική φόρμα που επηρέασε το ευρωπαϊκό θέατρο για τους επόμενους αιώνες. Η αριστοτελική ενότητα (δράσης, χώρου και χρόνου), η χρήση του μονολόγου, οι ομοιοκατάληκτοι δωδεκασύλλαβοι (αλεξανδρινός στίχος), οι συνεχείς στιχομυθίες των δρώντων προσώπων, οι πολύπλοκοι χαρακτήρες που δαμάζονται ή παρασύρονται από τα πάθη τους, η θεματολογία εμπνευσμένη από τους κοινόχρηστους μύθους, έδωσαν ένα νέο εύρος και βάθος στην πρόσληψη αυτής της νέας; τραγωδίας και επανέφεραν μοτίβα της αρχαιότητας τόσο στο περιεχόμενο όσο και στη φόρμα και το σκηνικό μέγεθος του θεάτρου⁸⁸.

Την εποχή του Διαφωτισμού (17^{ος}-18^{ος} αιώνας), τα θεατρικά είδη ανακυκλώνονται, και κυρίως δημιουργούνται για να καλύψουν αυτήν την επιστημονική περίοδο της συγκροτημένης λογικής. Ειδικότερα, αυτήν την περίοδο επαναπροσδιορίζεται η θεματολογία και η μορφή της τραγωδίας, με μεγάλη αφοσίωση στους κανόνες, όπως στο διδακτικό της χαρακτήρα, τον αυστηρό έμμετρο λόγο διαποτισμένο από έναν

---

⁸⁴Τον 16ο αιώνα, στην Αγγλία, μεταφράζονται ο Πλούταρχος, ο Βιργίλιος, ο Οβίδιος, ο Πλάυτος, ο Σενέκας, συγγραφείς που άσκησαν μεγάλη επιρροή στην ελισαβετιανή δραματουργία.

⁸⁵Κακουδάκη & Απέργη, Π. 2008, 94.

⁸⁶Κακουδάκη & Απέργη, 2008, 14. Ο Corneille (1606-1684) ήταν ο εμπνευστής και πρωτεργάτης στην ανανέωση της τραγωδίας στη Γαλλία. Βαθύς γνώστης και μελετητής της ρωμαϊκής και της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας εμπνεύστηκε απ'αυτή και δημιούργησε ένα νέο κόσμο τραγικών ηρώων που θα επηρέαζαν βαθύτατα την εποχή του και τη θεατρική συγγραφή γενικά. Τα έργα που έγραψε όπως η Μήδεια, ο Οιδίποδας, ο Οράτιος, η Ανδρομέδα, το χρυσόμαλλο δέρας, ο Νικομήδης, η Ψυχή, είναι όλα εμπνευσμένα από αρχαίες ελληνικές και ρωμαϊκές τραγωδίες.

⁸⁷Κακουδάκη & Απέργη 2008, 14. Η θεματολογία των έργων του Racine (1639-1699) είναι εμπνευσμένη από την αρχαία δραματική ποίηση. Εστιάζει στην γυναικεία ψυχολογία, οι χαρακτήρες δε των έργων του, ισορροπούν ανάμεσα στο καθήκον και στα πάθη τους, ενώ συνήθως ενδίδουν σε αυτά. Ανάμεσα στα πολλά γυναικεία έργα του, περιλαμβάνονται Φαίδρα, Ιφιγένεια, Βερενίκη, Ανδρομάχη, Εσθήρ, Αθαλία κ.λπ.

⁸⁸Κακουδάκη & Απέργη 2008, 133

αποσταγμένο ορθολογισμό, την τήρηση των αριστοτελικών ενοτήτων που οδήγησαν όμως σε ένα αποτέλεσμα αντιθεατρικό. Σημαντικοί εκπρόσωποι ήταν ο Vittorio Alfieri (1749-1803) στην Ιταλία και ο Voltaire (1694-1778) στη Γαλλία ο οποίος πειραματίστηκε και με την τραγική φόρμα. Έργα του όπως Οιδίποδας, Ο θάνατος του Καίσαρος, Εριφύλη, δείχνουν υψηλή δυνατότητα χειρισμού της φόρμας αυτής με βαθιά επίρεια των αρχών και των αξιών που κυριαρχούν στην εποχή του.

Ένα σημαντικό θεατρικό είδος του αναγεννησιακού θεάτρου που προσιδιάζει στην προσπάθεια απόδοσης τους αρχαίου δράματος, είναι η Ιταλική όπερα. Η όπερα⁸⁹ είναι μια μορφή μουσικού θεάτρου που δημιουργήθηκε περίπου στα τέλη του 16ου αιώνα (1580-1600) στην Ιταλία από Φλωρεντίνους λόγιους⁹⁰, σε μια προσπάθειά τους να κατανοήσουν και να ζωντανέψουν ξανά στη σκηνή την αρχαία ελληνική προσωδία, δηλαδή το ρυθμό με τον οποίο εκφερόταν ο λόγος, στο πλαίσιο μίας ευρύτερης προσπάθειας αναβίωσης της αρχαιότητας. Συνδέεται και αυτή, όπως και τα άλλα είδη του αναγεννησιακού θεάτρου με τη μελέτη, την πρόσληψη και την προσπάθεια κατανόησης των έργων της κλασικής αρχαιότητας όμως διέπεται από την λανθασμένη αντίληψη ότι το αρχαίο δράμα «άδεται καθ' ολοκληρίαν» και δεν απαγγέλλεται⁹¹.

Το 1597 παρουσιάστηκε η πρώτη όπερα στην ιστορία της μουσικής, η Δάφνη, η μουσική της οποίας δεν έχει διασωθεί. Το 1600, η ίδια καλλιτεχνική ομάδα παρουσίασε το έργο Ευρυδίκη και το 1607 παρουσιάστηκε για πρώτη φορά η όπερα Ορφέας του C.Monteverdi, εμπνευσμένη από το γνωστό αρχαίο θέμα. Αυτά τα θεατρικά έργα έθεσαν τις βάσεις για την ανάπτυξη του νέου θεατρικού είδους που απασχόλησε τους Ευρωπαίους δημιουργούς για τους επόμενους αιώνες. Σε σύντομο χρονικό διάστημα η όπερα έγινε πολύ δημοφιλής στην Ιταλία και στην Ευρώπη και εκτόπισε το αρχαίο δράμα από τη θεατρική σκηνή. Τα δάνειά της από το αρχαίο δράμα οδήγησαν αρκετούς μελετητές να την χαρακτηρίζουν ως απόγονό της δεδομένου ότι η χορωδία της όπερας προσιδιάζει στον χορό της αρχαίας τραγωδίας⁹².

---

⁸⁹ Ο όρος «όπερα» είναι ο πληθυντικός του λατινικού opus που σημαίνει το έργο, δηλώνοντας έτσι την ενσωμάτωση σ' αυτό το θεατρικό είδος πολλών καλλιτεχνικών ειδών όπως η μουσική, το θέατρο, ο χορός και η σκηνογραφία. Αποδίδεται συχνά στα ελληνικά και ως μελόδραμα.

⁹⁰ Αυτή τη διανοητική λέσχη την αποτελούσαν ευγενείς, ποιητές και μουσικοί έμεινε γνωστή ως Camerata Fiorentina ή Καμεράτα του Μπάρντι, από το όνομα του ευγενή που οργάνωνε τις συναντήσεις στο αρχοντικό του.

⁹¹ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://arxaiologikoacharnes.files.wordpress.com>. (τελευταία επίσκεψη 30/8//2020).

Πολλοί Ευρωπαίοι συνθέτες στα χρόνια που ακολούθησαν, εμπνεύστηκαν από τους τραγικούς ποιητές της αρχαιότητας χρησιμοποιώντας μάλιστα στη μουσική τους διάφορες μετεξελίξεις αρχαίων ελληνικών οργάνων.

Αυτή η νέα μορφή τέχνης, μια μετεξέλιξη της αρχαίας δραματουργίας, με αρχαιοελληνικά πρότυπα και δάνεια, αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της ιστορίας του ευρωπαϊκού πνεύματος και την πολιτική ιστορία της Ευρώπης, γνωρίζοντας μια σημαντική εξελικτική πορεία που διαρκεί μέχρι σήμερα.

Στον ελλαδικό χώρο, αυτή την χρονική περίοδο, η θεατρική παραγωγή του ελληνισμού εστιάζει στην Κρήτη και τα Επτάνησα που ήταν κτήσεις της Ενετικής Δημοκρατίας. Οι συνεχείς διάλογοι επικοινωνίας και η σχέση αλληλεξάρτησης με τη Δύση συνέβαλαν στην ανάπτυξη της πνευματικής ζωής των περιοχών αυτών, με έκδηλες ιταλικές και σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ευρωπαϊκές πολιτιστικές επιρροές. Ειδικότερα, το χρονικό διάστημα από 1590 έως το 1669 (κατάκτηση της Κρήτης από τους Οθωμανούς), χαρακτηρίζεται από τους ιστορικούς της νεοελληνικής λογοτεχνίας ως ο αιώνας ακμής του Κρητικού Θεάτρου. Συγκεκριμένα, κατά το χρονικό διάστημα 1590-1669, γράφτηκαν θεατρικά δραματικά έργα όπως η Ερωφίλη του Γ. Χορτάτζη, η Θυσία του Αβραάμ που αποδίδεται στον ποιητή Β.Κορνάρο, κωμωδίες κ.ά., με φανερή επίδραση της λογοτεχνικής παραγωγής της Αναγέννησης, χωρίς όμως να μιμούνται τα ιταλικά πρότυπα και τα οποία θεωρούνται μέχρι σήμερα, κορυφαία επιτεύγματα του ελληνικού θεάτρου.

Στα Επτάνησα (ενετική κτήση από τα μέσα του 14ου ως τα τέλη του 18ου αιώνα) η επικρατούσα πολιτικοκοινωνική κατάσταση-ανάλογη με της Κρήτης-ευνόησε ιδιαίτερα την ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών με σαφείς Ιταλικές Αναγεννησιακές επιρροές. Μετά την κατάκτηση της Κρήτης, τα Επτάνησα, παράλληλα με την δική τους πολιτιστική δημιουργία, στάθηκαν ταυτόχρονα η γέφυρα για την ευρύτερη διάχυση της κρητικής λογοτεχνίας στην Ευρώπη, διότι σχεδόν το σύνολο των καλλιτεχνών, επιστημόνων και λογίων της νήσου κατέφυγε εκεί, δεδομένου ότι είχαν τις ίδιες πολιτισμικές επιρροές⁹³. Με αυτή την μετακίνηση, η ελληνόφωνη λογοτεχνία και η θεατρική παραγωγή συνέχισε να υπάρχει και να

---

⁹³ Κακουδάκη & Απέρη, 2008,105. Οι Κρητικοί της εποχής ήταν γνώστες της ιταλικής γλώσσας και λογοτεχνίας και συνέβαλαν σημαντικά και την αναβίωση των κλασικών σπουδών στη Δύση. Κατά τα τέλη του 16ου αιώνα, ένας μεγάλος αριθμός Κρητικών λογίων-πρόσφυγες στη δυτική Ευρώπη – ήταν καθηγητές πανεπιστημίων, αντιγραφείς χειρογράφων και τυπογράφοι.

εμπλουτίζεται για τους επόμενους αιώνες, αφού η λόγια σκέψη και η πολιτισμική δημιουργία στην κυρίως Ελλάδα ήταν σχεδόν ανύπαρκτη εξ αιτίας της πολύχρονης οθωμανικής κυριαρχίας.

Κατά τον 16^ο αιώνα στην Ζάκυνθο παρουσιάστηκε μια σημαντική θεατρική κίνηση όπου ιδιωτικές θεατρικές παραστάσεις ελληνικών τραγωδιών και το Κρητικό θεατρικό έργο Ερωφίλη, δίδονταν από τους μορφωμένους νέους των αριστοκρατικών οικογενειών⁹⁴.

Μια σημαντική παρατήρηση. Το 1571 σύμφωνα με αναφορές της εποχής, παραστάθηκε στο Κάστρο της Ζακύνθου, η τραγωδία Πέρσες του Αισχύλου όπου την παρακολούθησαν όλοι σχεδόν οι κάτοικοι του νησιού. Η παράσταση δόθηκε από νέους ευγενείς στο πλαίσιο εορταστικών εκδηλώσεων για τη νίκη της χριστιανικής αρμάδας στη Ναυμαχία της Ναυπάκτου που έγινε την ίδια χρονιά. Ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι ίσως πρόκειται για την πρώτη παράσταση αρχαίας τραγωδίας στην Ευρώπη και, μάλιστα, σε ελληνικό έδαφος, έναντι της παράστασης Οιδίπους Τύραννος το 1585 που παρουσιάστηκε στην Ιταλία. Η επιλογή του συγκεκριμένου έργου δεν φαίνεται να έχει γίνει τυχαία. Στόχος είναι ο παραλληλισμός μεταξύ των πρόσφατων γεγονότων και όσων περιγράφονται στη συγκεκριμένη τραγωδία, μετά την ήττα των Περσών στη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Ταυτόχρονα είναι ένας τρόπος «υπενθύμισης» της σύνδεσης των Ελλήνων με τον αρχαίο πολιτισμό τους⁹⁵.

2.2 19^{ος} αιώνας. Πρόσληψη, μετεξέλιξη και αναβίωση του αρχαίου θεάτρου στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

2.2.1 19^{ος} αιώνας. Το αρχαίο θέατρο στην Ευρώπη.

Ως προαναφέρθηκε, το αρχαίο δράμα στην Ευρώπη από τον 17ο μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα, επιβιώνει μέσα από διασκευές θεατρικών έργων με θεματολογία και δάνεια από τον αρχαιοελληνικό θεατρικό κώδικα. Στις αρχές του 19ου αιώνα, το κίνημα του Ρομαντισμού, η ανάπτυξη των επιστημών της φιλοσοφίας και της αρχαιολογίας στην Κεντρική Ευρώπη με επίκεντρο τη Γερμανία, στρέφουν το

---

⁹⁴ Κακουδάκη & Απέργη, 2008, 108. Σημαντικά έργα της εποχής που συνέβαλαν με τη φόρμα και το περιεχόμενό τους στην εξέλιξη της νεοελληνικής δραματουργίας, ήταν η Ευγένια του Ζακυνθινού Τεοντόρο Μοντσελέζε γύρω στο 1646, η Ιφιγένεια εν Ληξουρίω του Πέτρου Κατσαίτη, με αρχαίο θέμα, επηρεασμένο από την Commedia dell' arte, γραμμένο το 1720, κωμωδίες κ.λ.π. Επιπροσθέτως στη Ζάκυνθο, εκτός από το λόγιο θέατρο γνώρισε μια ιδιαίτερη άνθηση και το λαϊκό θέατρο βασισμένο στις "ομιλίες" όπου το επτανησιακό πνεύμα εκδηλώνονταν με ανεπιτήδευτο τρόπο.

⁹⁵ Μπαζίνη, Ρούσου, Τσιώλη, 2015, 19.

ενδιαφέρον των μελετητών στην ενδελεχή έρευνα και μελέτη της αξίας του κειμένου και των μηνυμάτων του. Σημαντικοί Γερμανοί φιλόσοφοι και στοχαστές όπως ο Nietzsche, ο Goethe, ο Hegels κ.α., εμπνέονται και ανακαλύπτουν στις αρχαίες τραγωδίες τα διαχρονικά και πανανθρώπινα μηνύματα που εμφορούνται σχετικά με τη «μοίρα του ανθρώπου, τη φύση της τέχνης, τη σύγκρουση των αντιθέτων». Η συμβολή των Γερμανών συγγραφέων Goethe και Schiller, οι οποίοι μελετούν το αρχαίο δράμα και αναζητούν δραματουργικές λύσεις όσο γίνεται πιο κοντά στα αρχαία πρότυπα, είναι καθοριστική. Ο Goethe μελετά τον Ευριπίδη και γράφει την Ιφιγένεια στην Ταυρίδα, και ο Schiller μεταφράζει την Ιφιγένεια εν Αυλίδι του Ευριπίδη. Στα θεατρικά τους έργα και οι δύο σημαντικοί θεατράνθρωποι υιοθετούν τη δομή των αρχαίων τραγωδιών και δεν διστάζουν και να αξιοποιήσουν το ρόλο του χορού, αναδεικνύοντας έτσι τη συμβολή του στη δράση του θεατρικού έργου⁹⁶.

Από τα μέσα του 19ου αιώνα παρατηρείται μια αύξηση παραστάσεων αρχαίου δράματος στις χώρες της Ευρώπης. Σημείο αναφοράς θεωρείται η παράσταση Αντιγόνη του Σοφοκλή που παρουσιάστηκε το 1841 από τον Γερμανό Ludwig Tieck στο θέατρο της Πρωσικής πόλης Potsdam, με μουσική του Felix Mendelssohn. Θεωρήθηκε ως η πρώτη «αυθεντική» αναβίωση αρχαίας τραγωδίας στην νεότερη Ευρώπη και περιόδευσε για μεγάλο διάστημα με τεράστια επιτυχία στα σημαντικότερα θέατρα της Γερμανίας και στις πιο μεγάλες ευρωπαϊκές σκηνές. Η «αυθεντικότητα» της παράστασης ως προς την ακρίβεια της μετάφρασης και τα κοστούμεια, αλλά περισσότερο η χρήση του τραγουδιού σε ένα σοβαρό έργο, όπως η Αντιγόνη, γοητεύουν τους θεατές και η μουσική του Mendelssohn καθιερώνεται από τότε ως πρότυπο μουσικής επένδυσης των χορικών και χρησιμοποιείται σχεδόν σε όλες τις παραστάσεις της Αντιγόνης στην Ευρώπη και την Ελλάδα⁹⁷.

Επιπροσθέτως, στα σχολεία και τα Πανεπιστήμια δημιουργούνται πανεπιστημιακοί θίασοι φοιτητών που οργανώνουν παραστάσεις αρχαίων τραγωδιών. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι όταν το 1880 στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης παρουσιάζεται ο Αγαμέμνων του Αισχύλου στα αρχαία ελληνικά. Παράλληλα το αρχαίο ελληνικό δράμα γρήγορα προσελκύει το ενδιαφέρον επαγγελματικών θιάσων και ενσωματώνεται σταδιακά στο ρεπερτόριό τους. Οι παραστάσεις δίδονται σε μετάφραση και εξαιτίας της απήχησης που έχουν στο κοινό της εποχής, περιοδεύουν

---

⁹⁷ Μπαζίνη, Ρούσου, Τσιώλη, 2015, 15

στην Ευρώπη. Ορισμένες παρουσιάζονται και στην Ελλάδα και, παρά το γεγονός ότι ανεβαίνουν μεταφρασμένες σε ξένη γλώσσα, το ελληνικό κοινό τις υποδέχεται θερμά.

Σημαντική παράσταση αρχαίου δράματος στην Ευρώπη ήταν η τραγωδία *Οιδίπους Τύραννος* του Σοφοκλή που παρουσιάστηκε το 1888, από το θίασο της Comédie Française στο θέατρο της Οράγγης με τον διάσημο Γάλλο ηθοποιό Mounet-Sully στον ομώνυμο ρόλο. Η ιδιομορφία της παράστασης αυτής ήταν το γεγονός ότι δεν βασίζονταν στην απαγγελία στίχων αλλά ήταν ένα ζωντανό θέαμα, γεγονός που προκάλεσε και αρνητικές αντιδράσεις από μία μερίδα θεατών⁹⁸.

2.2.2 19^{ος} αιώνας. Το αρχαίο θέατρο στην Ελλάδα

Στις απαρχές του 19^{ου} αιώνα το νεοελληνικό θέατρο⁹⁹ πορεύεται εκτός του ελλαδικού χώρου στις ακμάζουσες ελληνικές παροικίες των αστικών κέντρων της Δύσης και των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, όπου ζει και δραστηριοποιείται το ελληνικό στοιχείο. Είναι η εποχή ακμής του *Νεοελληνικού Διαφωτισμού* όπου Έλληνες λόγιοι άνθρωποι του πνεύματος και έμποροι, έρχονται σε επαφή με το ευρωπαϊκό πνεύμα και επηρεασμένοι από τις αρχές του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, συνειδητοποιούν την παιδαγωγική και ιδεολογική αξία του θεάτρου, και δη του αρχαίου δράματος. Ως εκ τούτου η στροφή για την μελέτη του αρχαίου δράματος και των διαχρονικών αξιών περί δημοκρατίας και ελευθερίας που εμφορείται-συνεπικουρούμενου και από τις αρχές του νεότευκτου κινήματος του Ρομαντισμού-γίνεται το ιδεολόγημα των λογίων των ελληνικών παροικιών. Οι Έλληνες λόγιοι, με την παράλληλη ενασχόλησή τους και με τη μετάφραση θεατρικών κειμένων, καταδεικνύουν τον διττό βαθμό συμβολής

---

⁹⁸ Μπαζίνη, Ρούσου, Τσιώλη, 2015, 14-20. Η φήμη της παράστασης *Οιδίπους Τύραννος* και της υποκριτικής του Γάλλου ηθοποιού φτάνει μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Όταν όμως στα πλαίσια της περιοδείας ο θίασος επισκέπτεται την πόλη, η τουρκική λογοκρισία δεν επιτρέπει την παρουσίασή της. Η υπόθεση έργων με δολοφονίες βασιλιάδων δεν θα μπορούσε να γίνει ποτέ αποδεκτή από το συντηρητικό οθωμανικό καθεστώς. Το 1896 η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, στο πλαίσιο του εορτασμού των πενήντα χρόνων λειτουργίας της στην Ελλάδα, καλεί τον θίασο της Γαλλικής Κωμωδίας (Comédie Française) να παρουσιάσει στο θέατρο του Διονύσου στην Αθήνα τον *Οιδίποδα Τύραννο* που είχε ήδη ανέβει το 1888 στο αρχαίο θέατρο της Οράγγης (Orange). Παρά το γεγονός ότι η παράσταση τελικά δεν θα πραγματοποιηθεί εξαιτίας του ελληνοτουρκικού πολέμου, φαίνεται ότι έχει αρχίσει να συζητείται και στον ελλαδικό χώρο το ζήτημα της σύνδεσης των παραστάσεων αρχαίου δράματος με τα αρχαία θεατρικά οικοδομήματα. Άλλωστε, την ίδια χρονιά αναβιώνουν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες στο χώρο του ανακατασκευασμένου Παναθηναϊκού Σταδίου στην Αθήνα, γεγονός που οπωσδήποτε συμβάλλει στην προώθηση της ιδέας επανάχρησης των αρχαίων θεάτρων.

⁹⁹ Κακουδάκη, & Απέργη, 2008, 105. Με τον όρο Νεοελληνικό θέατρο σε γενικότερο πλαίσιο ορίζεται η θεατρική παραγωγή του Ελληνισμού και τα θεατρικά έργα που γράφτηκαν στην νεότερη ελληνική γλώσσα από το έτος 1453 έως την σύγχρονη εποχή.

του θεάτρου ως προς την πνευματική καλλιέργεια και την ιδεολογική αφύπνιση του υπόδουλου ελληνισμού για την απελευθέρωση από τους Οθωμανούς¹⁰⁰.

Η θεατρική δραστηριότητα στην προεπαναστατική περίοδο, ξεκινά ουσιαστικά με τις πρώτες προσπάθειες να παρασταθεί ο αρχαίος δραματικός λόγος στις περιοχές όπου υπάρχουν ελληνικές παροικίες, δεδομένου ότι στην Ελλάδα, αυτή την περίοδο, κάθε δραστηριότητα που απαιτεί τη συγκέντρωση πλήθους ατόμων, όπως μια θεατρική παράσταση, απαγορεύεται αυστηρά από το οθωμανικό καθεστώς. Κομβικές παραστάσεις αρχαίου δράματος εκτός ελλαδικού χώρου αυτή την εποχή είναι :

*1817 Εκάβη*¹⁰¹ Ρουμανία, Βουκουρέστι . Ερασιτεχνική ιδιωτική παράσταση αποτελούμενη από ερασιτεχνικό αυτοδίδακτο θίασο φοιτητών της εκεί Ακαδημίας. Παρασταίνεται σε γλώσσα ελληνική και είναι διασκευή αποσπασμάτων από το έργο του Όμηρου¹⁰².

1818 Φιλοκτήτης Ρωσία, Οδησός. Η πρώτη ελληνική παράσταση αρχαίου δράματος που παρουσιάζεται στην Οδησό. Δεν είναι η πιστή απόδοση του πρωτοτύπου έργου του μεγάλου τραγωδού, είναι διασκευή, την οποία επιμελήθηκε ο Νικόλαος Πίκκολος¹⁰³ και απέδωσε το δράμα σε πεζό λόγο, σε τρεις πράξεις.

---

¹⁰⁰ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,10. Το 1797, ο Ρήγας Φεραίος, μεταφράζει στην ελληνική γλώσσα μέρος από το γαλλικό μυθιστόρημα του λογοτέχνη-αρχαιολόγου Αββά Ζαν Ζακ Μπαρτελεμύ με τίτλο “Το ταξίδι του νέου Ανάχαρση”. Το έργο αυτό, θα συμβάλει δυναμικά στην ιστορία της αναβίωσης του αρχαίου δράματος. Είναι γραμμένο μέσα στο πνεύμα αρχαιογνωσίας που χαρακτηρίζει την Ευρώπη την εποχή αυτή και περιγράφει το ταξίδι του νεαρού Σκύθη Ανάχαρση στην αρχαία Ελλάδα του 4ου π.Χ. αιώνα, κατά τη διάρκεια του οποίου παρακολουθεί μία παράσταση αρχαίας τραγωδίας. Σημειώνεται ότι στη γαλλική έκδοση, η εξιστόρηση της αφήγησης συμπληρώνεται από χάρτη με ιστορικά σχεδιαγράμματα, εκ των οποίων ο Ρήγας επιλέγει την κάτοψη ενός αρχαίου ελληνικού θεάτρου και την συμπεριλαμβάνει μεταξύ των χαρτών του. Η ενέργεια αυτή αποδεικνύει ότι στο πνεύμα της εποχής για εθνική παλιγγενεσία, ένας φωτισμένος Έλληνας αναγνωρίζει τη σημασία της ανάδειξης της θεατρικής κληρονομιάς του τόπου του και κατανοεί την δυναμική συμβολή της θεατρικής δραστηριότητας ως μέσο παιδείας, πνευματικής καλλιέργειας και επομένως ως μέσο για τη διεκδίκηση της ελευθερίας. Καθοριστικό ρόλο στην αναβίωση του αρχαίου δράματος αυτή την εποχή διαδραμάτισε και η Φιλική Εταιρεία η οποία θα αναγνωρίσει το θέατρο ως μέσο διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας και ιστορίας στο απαίδευτο έθνος και ταυτόχρονα ως το συνδετικό κρίκο που το ενώνει με την αρχαία κληρονομιά του. Απόρροια αυτού ήταν η σύσταση ειδικής επιτροπής θεάτρου από την Φιλική Εταιρεία, τα μέλη της οποίας συμμετείχαν σε θεατρικές παραστάσεις (Παράρτημα Α Έικόνες 1.7. Η Χάρτα του Ρήγα).

¹⁰¹ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,13. Την ίδια χρονιά παρουσιάζεται σε σχολείο στις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας η Εκάβη του Ευριπίδη.

¹⁰² Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,14. Η παράσταση ήταν υπό την γενική επιμέλεια της Ραλλούς Καρατζά, κόρης του ηγεμόνα Καρατζά στο αρχοντικό του οποίου δόθηκε η εν λόγω παράσταση, η οποία θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην θεατρική ζωή της πόλης.

¹⁰³ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,15. Ν.Πίκκολος. Γιατρός, φιλόσοφος και συγγραφέας (1792-1865) το 1810 ανέβασε θεατρική παράσταση στην Οδησό το έργο του “Ο θάνατος του Δημοσθένους”.

1820. *Πέρσες*. Κωνσταντινούπολη. Ανάγνωση-απαγγελία αποσπάσματος της διαχρονικής αισχυλικής τραγωδίας τις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης, στο αρχοντικό της οικογένειας Μάνου, στα Θεραπεία από μαθητή της Ελληνικής Σχολής Κυδωνιών υπό την καθοδήγηση του Κ.Οικονόμου¹⁰⁴. Σύμφωνα με την Gonda van Steen στο άρθρο της «All the King's Patriots? The "Persians" within the walls of nineteenth century», μεταξύ άλλων αναφέρει ότι η συγκεκριμένη παράσταση που πραγματοποιήθηκε κατά την επαναστατική περίοδο είχε σημαντική σημασία δεδομένου ότι ήταν μια σύνδεση και υπενθύμιση των στρατιωτικών επιτυχιών των Ελλήνων της κλασικής εποχής¹⁰⁵.

Με τις επικρατούσες συνθήκες και λίγο πριν ξεκινήσει ο μεγάλος αγώνας για την Απελευθέρωση, η θεατρική δραστηριότητα θα διακοπεί προσωρινά για να επανεμφανισθεί στα θεατρικά δρώμενα της Ελλάδας μετά την ολοκλήρωση του αγώνα περί εθνικής ανεξαρτησίας.

Ο διττός ρόλος της πρόσληψης και της αναβίωσης του αρχαίου δράματος κατά τον 19^ο αιώνα ως προς το πρώτο σκέλος που αφορούσε στην στήριξη και έμπνευση του απελευθερωτικού αγώνα του υπόδουλου ελληνισμού, είχε ολοκληρωθεί. Μετά το πέρας της επανάστασης, το αρχαίο δράμα συνδέθηκε στο άρμα της προσπάθειας του νεοσύστατου ελληνικού κράτους για τον επαναπροσδιορισμό της εθνικής του ταυτότητας. Ως εκ τούτου, η χρήση του αρχαίου δράματος για ιδεολογικούς σκοπούς στο νεότευκτο κράτος από το 1830 και μετά, καθόρισε την προσέγγισή και την αξιοποίηση του σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα ως προς τις θεατρικές παραστάσεις και την νεοελληνική παιδεία.

Στα μέσα του 19ου αιώνα και ενώ η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα ήταν ρευστή με συνεχείς εναλλαγές, διαμορφώθηκε στην νεοελληνική κοινωνία μια αντίδραση του ελληνικού πνευματικού κόσμου στον εξευρωπαϊσμό του ελληνικού πολιτισμού ήτοι μια τάση απόρριψης προς το ξενόφερτο ιταλικό μελόδραμα που είχε διεισδύσει στην χώρα και κυριαρχούσε στις θεατρικές παραγωγές της Ευρώπης και της Ελλάδας.

---

¹⁰⁴ Άλεξ. Ρίζος Ραγκαβής, 1893, 30-31 *Απομνημονεύματα*, τόμος Α'-Β', 'Αθήνα. Ανακτήθηκε από τον δικτυακό τόπο:

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eranistis/article/viewFile/1616/1607.pdf.gr> (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020).

¹⁰⁵ Van Steen, 2013, 79.

Αυτή η αντίδραση ενίσχυσε περαιτέρω την ανάγκη να τεθεί η αναβίωση του αρχαίου δράματος στην υπηρεσία του νέου ελληνικού κράτους¹⁰⁶.

Ενώ στον ελλαδικό χώρο συμβαίνουν οι ανωτέρω αλλαγές, αυτή την χρονική περίοδο, παρατηρείται μια ιδιαίτερη άνθηση διοργάνωσης παραστάσεων αρχαίου δράματος –στο πλαίσιο σχολικών εορτών- στα σχολεία των ελληνικών παροικιών του εξωτερικού. Οι παραστάσεις αυτές με χαρακτήρα παιδευτικό, εντάσσουν το αρχαίο δράμα στην πνευματική καλλιέργεια των νέων και στην τόνωση της συνείδησης της νέας ελληνικής ταυτότητας σε συνάρτηση με το αρχαίο παρελθόν. Για τους ανωτέρω λόγους, τα έργα παρουσιάζονται στην αρχαία ελληνική γλώσσα ώστε μέσω μιας αμφίδρομης σχέσης, να ωφελούνται τόσο οι μαθητές ως συντελεστές των παραστάσεων όσο και το κοινό. Σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα αυτές οι τάσεις θα μεταφυτευθούν και στα Πανεπιστήμια τα οποία αναλαμβάνουν πλέον τη μελέτη και τη διδασκαλία του αρχαίου δράματος. Οι πανεπιστημιακοί καθηγητές, φιλόλογοι ή αρχαιολόγοι, χωρίς θεατρική εμπειρία, προσεγγίζουν τη δραματική ποίηση ως φιλολογικό κείμενο. Στις παραστάσεις που δίδονται με τη συμμετοχή φοιτητών δίνεται έμφαση μόνο στο κείμενο που εμπεριέχει τον αρχαίο λόγο, χωρίς να θίγονται η σκηνική παρουσίαση και η ερμηνεία¹⁰⁷.

Ως ήταν επόμενο αυτή η ακαδημαϊκή προσέγγιση είχε ως αποδέκτες ένα περιορισμένο κύκλο, αυτό της διανόησης, όπου το αρχαίο δράμα παρουσιάζονταν από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα όχι ως θέατρο λόγου, αλλά ως αρχαίος ελληνικός λόγος. Απόρροια αυτής της κατάστασης ήταν ο φυσικός αποκλεισμός των λαϊκών κοινωνικών στρωμάτων στην επαφή με το αρχαίο δράμα που - χωρίς άλλη επιλογή - προτιμούν άλλου είδους θεάματα, που εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο του Νεοελληνικού θεάτρου της εποχής, όπως η παντομίμα, το Θέατρο Σκιών, τα δραματικά ειδύλλια, τα κωμειδύλλια και οι επιθεωρήσεις.

---

¹⁰⁶Κακουδάκη & Απέργη, 2008,112. Προς επίρρωση της ανωτέρω κατάστασης παραθέτουμε την άποψη του Δ.Σπάθη : *Ο Κ.Αριστίας συγκρότησε στην Αθήνα τη "Φιλοδραματική Εταιρεία" η οποία με προκήρυξή της , που κυκλοφόρησε σε φυλλάδιο το 1840 με τίτλο "Πρόσκλησις περί Ελληνικού θεάτρου"*, διατύπωνε ένα φιλόδοξο σχέδιο για την αναγέννηση του θεάτρου στην πατρίδα του Αισχύλου και καλούσε τους Αθηναίους να συνδράμουν την νέα προσπάθεια. Το κείμενο, ύστερα από τις συνήθεις επικρίσεις για την φθοροποιό επίδραση της ιταλικής όπερας, υπερασπίζεται σθεναρά τις θέσεις για την εθνική διδακτική αποστολή της θεατρικής τέχνης., Στην «πρόσκληση» , μεταξύ άλλων προτείνεται η καθιέρωση του όρου ηθοποιός " αντί του υποκριτής που επικρατούσε στα ως τότε δημοσιεύματα.

¹⁰⁷ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη,2015,30. Το ζήτημα της γλώσσας θα απασχολήσει για μεγάλο διάστημα τη νεοελληνική θεατρική σκηνή και θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην πορεία της αναβίωσης παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ελλάδα.

Το 1867 παρουσιάζεται για πρώτη φορά σε ελληνικό έδαφος παράσταση αρχαίου δράματος. Πρόκειται για την τραγωδία *Αντιγόνη* του Σοφοκλή που ανεβαίνει στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού¹⁰⁸. Η μουσική επένδυση των χορικών ήταν του Felix Mendelssohn, σύμφωνα με τα πρότυπα της παράστασης του 1841 του Ludwig Teak και για πρώτη φορά συμμετέχουν ερασιτέχνες φοιτητές και επαγγελματίες ηθοποιοί¹⁰⁹.

Το 1896, είναι το έτος της αναβίωσης των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Η Ελλάδα βρίσκεται στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος με πλήθος αθλητών και επισκεπτών στην πόλη της Αθήνας. Στο πλαίσιο αυτής της εορταστικής ατμόσφαιρας παρουσιάζεται στο Δημοτικό Θέατρο Αθηνών η τραγωδία *Αντιγόνη*. Είναι η πρώτη παράσταση της Εταιρείας *Υπέρ της Διδασκαλίας Αρχαίων Ελληνικών Δραμάτων* του πανεπιστημιακού καθηγητή φιλολογίας Γεωργίου Μιστριώτη. Ο Γ. Μιστριώτης στην παράσταση δεν χρησιμοποιεί την διεθνώς αναγνωρισμένη μουσική επένδυση του Felix Mendelssohn αλλά τη μουσική του Ιωάννη Σακελλαρίδη, που βασίζεται σε δημοτικά τραγούδια και βυζαντινά κοντάκια, ενώ ο αρχαίος λόγος αποδίδεται κατευθείαν από το πρωτότυπο. Η παράσταση αυτή έχει ξεχωριστή σημασία στην πορεία της αναβίωσης του αρχαίου δράματος στην Ελλάδα διότι αποτελεί απόδειξη της προσπάθειας των ανθρώπων που ασχολούνται με το αρχαίο δράμα να ξεφύγουν από την ευρωπαϊκή επιρροή, προσδίδοντάς του την ελληνικότητα, την ελληνική ταυτότητα. Επιπροσθέτως ήταν η αφορμή για την αναζήτηση ενός υψηλότερου επιπέδου στη σκηνική παρουσίαση του αρχαίου δράματος, θεμελιώνοντας τις βάσεις της αναβίωσης του αρχαίου δράματος στην Ελλάδα στον 20^ο αιώνα¹¹⁰.

---

¹⁰⁸ Μπαζίνη, Ρούσου, Τσιώλη, 2015, 15. Ουσιαστικά πρόκειται για επανάληψη της πρώτης παράστασης που είχε δοθεί τέσσερα χρόνια νωρίτερα στην Κωνσταντινούπολη με πρωταγωνίστρια την γνωστή Ιταλίδα ηθοποιό της εποχής, Πιπίνα Βονασέρα. Η ευθύνη της παράστασης ανατέθηκε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών που την προσέφερε ως δώρο για τους βασιλικούς γάμους των Γεωργίου Α΄ και Όλγας. Ακολουθώντας τα πρότυπα της εποχής, το αρχαίο κείμενο αποδόθηκε στην καθαρεύουσα, σε μετάφραση του Αλέξανδρου-Ρίζου Ραγκαβή, ενώ την επιμέλειά της ανέλαβε ο πανεπιστημιακός καθηγητής αρχαιολογίας Αθανάσιος Ρουσόπουλος. Η παράσταση πραγματοποιήθηκε τον μήνα Δεκέμβριο στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού. Στη διάρκειά της προσφέρθηκαν κεράσματα στους θεατές σε μια προσπάθεια αναβίωσης των εθίμων της αρχαιότητας. Η παράσταση του 1867 αποτέλεσε το έναυσμα για τη σκηνική παρουσίαση του αρχαίου δράματος από επαγγελματίες ηθοποιούς

¹⁰⁹ Σημειώνεται ότι και το 1888 στο πλαίσιο του εορτασμού των 25 χρόνων βασιλείας του Γεωργίου Α΄ παρασταίνονται δύο ερασιτεχνικές παραστάσεις της σοφοκλείας τραγωδίας *Αντιγόνη*, πάλι σε μουσική του Felix Mendelssohn ενώ την αισθητική ανάλυση υπογράφει ο Γ. Βιζυηνός.

¹¹⁰ Οι ιδέες του Μιστριώτη σχετικά με τον ρόλο του θεάτρου στην προσπάθεια ανόρθωσης του νέου Ελληνισμού εμπεριέχονται στις προσφωνήσεις του πριν από κάθε παράσταση αρχαίου δράματος. «*Το Θέατρον είναι η γνησιωτάτη εικών παντός λαού και πάσης περιόδου. Είναι το μέγιστον τού έθνους*

Εκ των προαναφερομένων είναι εμφανές ότι το αρχαίο δράμα, στην εξελικτική του πορεία και σε διάστημα τεσσάρων αιώνων, μετατρέπεται σταδιακά σε ένα πολυσήμαντο Ελληνικό πολιτιστικό προϊόν, το οποίο αναδεικνύεται μέσω της πρόσληψής του και της μετεξέλιξής του στον κύκλο της Ευρωπαϊκής και της νεοελληνικής θεατρικής δημιουργίας. Παρασταίνεται από Έλληνες και ξένους καλλιτέχνες, ταξιδεύει, επηρεάζει και επηρεάζεται από τις εκάστοτε επικρατούσες καλλιτεχνικές τάσεις, εμπνέει Πανεπιστημιακούς κύκλους και τους κύκλους της διανοήσης και μεταφέρει σε διάφορες χώρες της Ευρώπης αυτό το λαμπρό επίτευγμα του ελληνικού πολιτισμού, μια τέχνη ζωντανή που έχει την ιδιαιτερότητα μιας διαρκούς ‘‘ συνομιλίας ’’ του απώτερου παρελθόντος με το παρόν. Ο 19^{ος} αιώνας ήταν μια σημαντική χρονική περίοδος, η οποία προετοίμασε το έδαφος για την αναβίωση του αρχαίου δράματος στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και έθιξε την ιδέα της επανάληψης των αρχαίων θεάτρων. Είναι αυτή η εποχή που η χώρα βρίσκεται στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής καλλιτεχνικής διανοήσης, με σημείο αναφοράς το αρχαίο θέατρο, ένα πολυσήμαντο πολιτιστικό προϊόν του ελληνικού πολιτισμού που κατά τον 20^ο αιώνα συνδέεται με την τουριστική ανάπτυξη και την προβολή της Ελλάδας σε παγκόσμια κλίμακα.

2.3 1900-1954. Αναβίωση του αρχαίου θεάτρου στην Ευρώπη και στη σύγχρονη Ελλάδα. Σύγκλιση τουρισμού με το αρχαίο θέατρο

Η αναβίωση του αρχαίου ελληνικού δράματος στο ευρωπαϊκό θέατρο είναι ένα φαινόμενο σύνθετο με αφετηρία την Ιταλική Αναγέννηση μέχρι σήμερα. Όμως η ουσιαστική πρόσληψη και αναβίωση αυτού είναι ο 20^{ος} αιώνας¹¹¹. Πρωτεργάτης του εγχειρήματος αυτού ο Αυστριακός σκηνοθέτης Max Reinhardt με τις θεαματικά

σχολείον εις ο φοιτώσι άνδρες έχοντες την δύναμιν να ωφελήσωσι ή να βλάψωσι την πολιτείαν. Είναι ανάγκη να βελτιώσωμεν το Εθνικόν Θέατρον και διά τούτου τον εθνικόν βίον. Η διδασκαλία αρχαίων δραμάτων θέλει διεγείρει και τας ζωηράς συμπαθείας τού πεπολιτισμένου κόσμου. Εις την πατρίδα ημών κατά το έαρ έρχονται χιλιάδες φιλαρχαίων, οίτινες καταλαμβάνονται υπό αφάτου ενθουσιασμού εκ τής θέας των ερειπίων τής κλασικής αρχαιότητος. Αλλ’ αν οι τάφοι των προγόνων ημών και τα ψυχρά μάρμαρα θερμαίνωσι τας καρδίας αυτών, άραγε η θεία τού Σοφοκλέους φωνή, εξερχομένη εκ τινος αρχαίου θεάτρου εν ω νυν γλαύκες κρώζουσι, δεν θέλει πλήξει τας ευγενεστάτας καρδίας των φιλομούσων». Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο: <https://history.arsakeio.gr/index.php/euthyma-sobara/34-o-georgios-mistriotis-kai-i-didaskalia-toy-arxaiou-dramatos-sto-prototipo-apo-arsakeiades.gr> (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020).

¹¹¹ Πούχγερ, 1993,63.

επιτυχημένες παραστάσεις Οιδίπους Τύραννος¹¹² και Ορέστεια(1911/1912), σε ανοιχτό χώρο, με πολυάριθμους κομπάρσους και συλλογικές κινήσεις και αναφωνήσεις. Παράλληλα, ο Reinhardt ανέβασε και σημαντικές παραστάσεις αρχαίου δράματος σε κλειστό χώρο με μικρό χορό όπως Οιδίπους(1900), Ηλέκτρα (1903) και Μήδεια (1904)¹¹³.

Η πιο συστηματική προσπάθεια όμως αναβίωσης στη δεκαετία του '20, στην Ευρώπη, σηματοδοτείται με τα εγκαίνια του Φεστιβάλ των Συρακουσών που θα θέσει τα θεμέλια για την επισημοποίηση των παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ιταλία. Κύριος σκοπός του Φεστιβάλ ήταν να καθιερωθεί στις Συρακούσες ένα διεθνές κέντρο για τη μελέτη του αρχαίου δράματος¹¹⁴.

Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου θα ακολουθήσουν αρκετές αξιόλογες προσπάθειες για τη διοργάνωση φεστιβάλ αρχαίου δράματος και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Από το 1939 όμως που ξεσπάει ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος αυτού του είδους οι δραστηριότητες σταματούν. Μετά τη λήξη του και μιας νέας αρχής που ξεκινά, η ενασχόληση με την αρχαία τραγωδία εξαπλώνεται σε παγκόσμια κλίμακα με μια νέα οπτική δημιουργικής διαδικασίας. Δημιουργοί από όλο τον κόσμο αναμετρώνται και προσεγγίζουν τα βαθύτερα νοήματα του δραματικού λόγου ενώ από το 1960 και μετά ανακαλύπτεται ο πολιτικός χαρακτήρας της τραγωδίας, με το έργο Οιδίπους Τύραννος να κατέχει την πρώτη θέση στις ευρωπαϊκές θεατρικές σκηνές.

Από το 1980 και εξής, οι καλλιτεχνικοί δημιουργοί ασχολούνται με τη βαθύτερη έρευνα του ίδιου του κειμένου και τα διαχρονικά του νοήματα. Ιδιαίτερα στις αρχές

---

¹¹² Πούχνερ,1993,64. Με επεξεργασία των κειμένων από τον Ούγκο φον Χόφμανσταλ, έμεινε στην ιστορία του θεάτρου ως εμπνευσμένη παραγωγή, που έδειξε και ανέδειξε την ερμηνεία του «συνόλου»

¹¹³ Πούχνερ,1993, 65. Πολλές από τις ερμηνείες του Μεσοπολέμου είναι επηρεασμένες από τις αντιλήψεις του Max Reinhardt για το αρχαίο θέατρο.

¹¹⁴ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015, 37. Η πρώτη σύγχρονη παράσταση αρχαίου ελληνικού δράματος έγινε το 1914 με πρωτοβουλία του Συρακούσιου ευγενή Μάριο Θωμά Γκαργάλο , ο οποίος ίδρυσε ειδική υπό την προεδρία του επιτροπή στην οποία συμμετείχε και ο ελληνιστής φιλόλογος καθηγητής και μεταφραστής Ettore Romagnoli . Στις 16 Απριλίου του έτους εκείνου (1914), ανεβάστηκε το έργο *Αγαμέμνων* του Αισχύλου. Ακολούθησε μια επταετή διακοπή λόγω του πολέμου όπου και επαναλήφθηκαν το 1921 όταν ανεβάστηκαν οι Χορηφόροι του Αισχύλου, το 1922 οι Βάκχες του Ευριπίδη και ο Οιδίπους Τύραννος του Σοφοκλή, και το 1924 οι Επτά επί Θήβαις του Αισχύλου και η Αντιγόνη του Σοφοκλή. Οι τελευταίες μάλιστα παραστάσεις είχαν τόσο μεγάλη επιτυχία που προσείλκωναν στις Συρακούσες πλήθος Ιταλών και άλλων Ευρωπαίων, και όχι μόνο, περιηγητών και διανοουμένων που κέντρισε το ενδιαφέρον του Βασιλέως της Ιταλίας και της ιταλικής κυβέρνησης όπου και ιδρύθηκε το Εθνικό Ινστιτούτο Αρχαίου Δράματος (INDA), το οποίο και ανέλαβε από τότε όλες τις παραστάσεις με φεστιβαλικό χαρακτήρα. Λίγα χρόνια αργότερα το Εθνικό Ινστιτούτο Αρχαίου Δράματος που αναλαμβάνει τη διαχείριση του Φεστιβάλ θα μετατραπεί σε όργανο άσκησης πολιτιστικής πολιτικής από το Υπουργείο Τύπου και Προπαγάνδας του φασιστικού καθεστώτος του Μουσολίνι και ο θεσμός θα πέσει σε καλλιτεχνικό μαρασμό.

της δεκαετίας, η προσέγγιση του αρχαίου δράματος συνδέεται άμεσα με τις εξελίξεις στο διεθνές πολιτικό σκηνικό. Μέσα σε αυτό το μεταβαλλόμενο πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο, πρώτο σε συχνότητα παραστάσεων έργο που ανεβαίνει αυτήν την περίοδο στις ευρωπαϊκές σκηνές, είναι η Ορέστεια. Δύο από τις πλέον σημαντικές θεατρικές παραγωγές της Ορέστειας ανέβηκαν μεταξύ 1980 και 1982 από τους σκηνοθέτες Peter Hall και Peter Stein, οι οποίοι με τις σύγχρονη σκηνοθετική τους ματιά απέδειξαν ότι το αρχαίο ελληνικό δράμα δεν πρέπει να περιορίζεται σε ακαδημαϊκά ιδρύματα ή φεστιβαλικές διοργανώσεις.

Στην Ελλάδα, στο ξεκίνημα του 20ού αιώνα η ιστορία της αναβίωσης του αρχαίου δράματος έχει ήδη διανύσει τα πρώτα της βήματα από τον 19^ο αιώνα, με βασική προτεραιότητα την δύναμη του λόγου και στην όσο το δυνατόν πιο πιστή απόδοσή του στο πρωτότυπο. Κύριοι εκφραστές των απόψεων αυτών ήταν μία μικρή μερίδα του πληθυσμού, κυρίως λόγιοι και άνθρωποι των γραμμάτων. Στο γύρισμα του αιώνα, οι τάσεις που διαμορφώνονται στην ευρωπαϊκή θεατρική σκηνή δεν αφήνουν ανεπηρέαστο το νεοελληνικό θέατρο. Οι επιρροές αυτές μεταφέρονται τόσο μέσω των παραστάσεων από ξένους θιάσους στην Ελλάδα όσο και μέσω των Ελλήνων δημιουργών στο εξωτερικό, οι οποίοι επιστρέφοντας φέρνουν μαζί τους ένα πνεύμα ανανέωσης στον τρόπο προσέγγισης του αρχαίου δράματος¹¹⁵.

Έτσι, το αρχαίο θέατρο αρχίζει να αντιμετωπίζεται σταδιακά ως μια σύνθετη καλλιτεχνική δημιουργία με κύρια προτεραιότητα την επικοινωνία με τους θεατές, προκειμένου να ολοκληρώσει την αποστολή του. Μέσα στο πνεύμα αυτής της ανανέωσης, η θεατρική ζωή στην Ελλάδα κατά την έναρξη του 20ού αιώνα σηματοδοτείται από δύο καθοριστικές εξελίξεις στην πορεία της αναβίωσης του αρχαίου δράματος. Την ίδρυση θεατρικών θεσμών και την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας στην απόδοση των αρχαίων δραματικών έργων.

Μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, οι θίασοι της εποχής διατηρούσαν μία απόσταση από το αρχαίο δράμα δεδομένου ότι οι δραματουργικές απαιτήσεις του ξεπερνούσαν κατά πολύ τις δυνατότητές τους. Η καθιέρωση της χρήσης δημοτικής γλώσσας από το 1910 και μετά και στα έργα αρχαίου δράματος, είχε ως αποτέλεσμα να γίνει πιο προσιτό στο λαϊκότερο κοινό. Οι παραστάσεις αρχαίων έργων μπαίνουν στο ρεπερτόριο των επαγγελματικών θιάσων. Η Μαρίκα Κοτοπούλη και η Κυβέλη

---

¹¹⁵ Μπαζίνη, Ρούσου, Τσιώλη, 2015,40.

Αδριανού θα είναι από τις πρώτες πρωταγωνίστριες – θιασάρχες που θα ανταποκριθούν στη νέα αυτή τάση, ενσωματώνοντας τραγωδίες στο ρεπερτόριο των θιάσων τους και με τις περιοδείες των παραστάσεών τους στην ελληνική επαρχία και το εξωτερικό, θα συμβάλουν αποφασιστικά στη μετάδοση και την εκλαΐκευση του αρχαίου δράματος.

Εκ παραλλήλου η προβληματική για μια ιδιαίτερη σκηνοθετική τεχνική στη σκηνική παρουσίαση των αρχαίων δραμάτων εμφανίστηκε στην Ελλάδα από τον Φώτο Πολίτη, ο οποίος οδήγησε το ελληνικό θέατρο στο στάδιο της ωριμότητάς του. Με ευρωπαϊκή παιδεία και με νέες προσεγγίσεις, ο Πολίτης ανεβάζει το 1919 την παράσταση Οιδίπους Τύραννος, στο χειμερινό θέατρο Ολύμπια με πρωταγωνιστή τον Αιμίλιο Βεάκη, προσεγγίζοντας την σοφόκλεια τραγωδία με σαφείς επιδράσεις της σκηνοθετικής ματιά του δασκάλου του M. Reindhardt,¹¹⁶.

Οι Δελφικές Εορτές

Στους Δελφούς εμετρήθηκε το πνεύμα δύο Ελλάδων.

Ο Αισχύλος πάλι εξύπνησε την ηχώ των Φαιδριάδων.

Lorgnons, Kodaks, opérateurs, στου Προμηθέα τον πόνο
έδωσαν ιδιαίτερο, γραφικότατο τόνο.

Ένας λυγμός εκίνησε τ' απίθανα αυτά πλήθη.

Κι όταν, χωρίς να πέσει αυλαία, η ομήγυρις διελύθη,

τίποτε δεν ετάρασσε την ιερή εκεί πέρα

σιγή. Κάποιος γυπαετός έσχισε τον αιθέρα...¹¹⁷

Το 1927 και το 1930 στο αρχαίο θέατρο των Δελφών φιλοξενείται μια μεγάλη και φιλόδοξη διοργάνωση με επίκεντρο το αρχαίο δράμα και την ανάδειξη της οικουμενικής του αξίας. Εμπνευστής αυτής της πρωτοποριακής διοργάνωσης ήταν ο ποιητής και στοχαστής Άγγελος Σικελιανός ο οποίος διαπνεόμενος από το αρχαιοελληνικό πνεύμα και με αρωγό στην προσπάθειά του την σύζυγό του Εύα

---

¹¹⁶ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,45. Ο τρόπος προσέγγισης του αρχαίου δράματος σε κλειστό χώρο από τον Φ.Πολίτη είναι το γεγονός ότι αποφασίζει να ενσωματώσει στο κλειστό θέατρο στοιχεία από το αρχαίο θεατρικό οικοδόμημα, όπως η κεντρική πύλη, η ορχήστρα και η θυμέλη. Είναι η περίοδος, όπου η συζήτηση γύρω από την έννοια της αναβίωσης του αρχαίου δράματος ωριμάζει, αναδεικνύοντας την ανάγκη επανάχρησης των αρχαίων θεάτρων.

¹¹⁷ Κ.Καρυωτάκης. *Δελφική Εορτή* Ελεγεία και Σάτιρες. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο: http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/mythology/browse.html?text_id=233 (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020)

Πάλμερ-Σικελιανού χορογράφου και ενδυματολόγου, οραματίστηκε την ιδέα συγκρότησης μιας παγκόσμιας κοινωνίας με υψηλά πνευματικά ιδανικά βασισμένη στα ιδεώδη του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Η διοργάνωση στο σύνολό της καθώς και οι παραστάσεις του Προμηθέα Δεσμώτη το 1927 και το 1930 μαζί με τις Ικέτιδες το 1930, καταφέρνουν να στρέψουν το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινής γνώμης και τα φώτα της δημοσιότητας, στο αρχαίο θέατρο των Δελφών. Οι Δελφικές Εορτές αποτελούν ορόσημο στην ιστορία της αναβίωσης του αρχαίου δράματος στην Ελλάδα. Θα καθιερώσουν τις παραμέτρους των παραστάσεων αρχαίου δράματος και θα δώσουν αφορμή για προβληματισμό σχετικά με το χώρο, αναδεικνύοντας τη σημασία της χρήσης των αρχαίων θεάτρων. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι στις Δελφικές Γιορτές για πρώτη φορά αξιοποιείται ο χώρος ενός αρχαίου θεάτρου με όρους επαγγελματικούς¹¹⁸. Όμως διάφορες συγκυρίες της εποχής δεν εξασφάλισαν τη συνέχεια στο όραμα του Σικελιανού.

Η Εύα Πάλμερ Σικελιανού στις Δελφικές Γιορτές, 1930.
ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ, Φωτογραφικό Αρχείο.

Συνθέσεις με Ωκεανίδες, Δελφικές Γιορτές, 1930.
Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη (φωτ. Nelly's).

Πηγή : Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς Διεύθυνση Μουσείων Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, 2015, 69. *Ματιές στην αναβίωση του αρχαίου δράματος στη νεότερη Ελλάδα*

Ωστόσο, ο θεσμός θα αποτελέσει ξεχωριστό πολιτιστικό γεγονός για την Ελλάδα της εποχής, προσελκύοντας το ενδιαφέρον πλήθους κόσμου, ξένων και Ελλήνων, που επισκέφθηκαν τους Δελφούς¹¹⁹. Επιπροσθέτως, τις παραστάσεις είχαν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν, σε ξεχωριστή παρουσίαση, και οι ντόπιοι κάτοικοι. Μπορεί οι παραστάσεις να μην κρίθηκαν ευνοϊκά από την κριτική των καιρών τους, όμως

¹¹⁸ Γεωργουσόπουλος, 1993, 109.

¹¹⁹ Το video με στιγμιότυπα από τις Δελφικές εορτές του 1927, είναι αναρτημένο στον δικτυακό τόπο : <https://www.youtube.com/watch?v=5XD5gp9KDo4>

δημιούργησαν προβληματισμούς για να ξεκινήσει συστηματικά πια ο δημόσιος διάλογος σχετικά με την ανάγκη θεσμοθέτησης ενός οργανωμένου πλαισίου παραστάσεων αρχαίου δράματος ήτοι η συστηματική χρήση των αρχαίων θεάτρων για φεστιβαλικές παραστάσεις και η συστηματική αναβίωση του αρχαίου ρεπερτορίου στη σύγχρονη σκηνή¹²⁰.

Στη νεότερη ιστορία της Ελλάδας ο θεατρικός οργανισμός που θα συνδέσει το όνομά του με την αναβίωση του αρχαίου δράματος είναι το Εθνικό Θέατρο. Η πρώτη κρατική σκηνή της χώρας ιδρύεται το 1931 από τον υπουργό Παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου, και θέτει εξ αρχής ως προτεραιότητα να κάνει το αρχαίο δράμα κτήμα του λαού ενώ στους σκοπούς του νέου οργανισμού περιλαμβάνεται η ανάδειξη και η προβολή του αρχαίου δράματος. Εγκαινιάζεται στις 19 Μαρτίου 1932 και η πρώτη παράσταση αρχαίου δράματος ήταν Αγαμέμνων του Αισχύλου τον οποίο ακολούθησαν ο Κύκλωπας του Ευριπίδη και οι Πέρσες του Αισχύλου¹²¹.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα οι παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου θα αποτελέσουν ένα είδος παράδοσης¹²². Μετά το 1936 και το 1937 και τις πρώτες παραστάσεις αρχαίου δράματος από το Εθνικό Θέατρο, γίνεται πλέον συνείδηση ότι το αρχαίο δράμα πρέπει να «φιλοξενείται» στο φυσικό του περιβάλλον, δηλαδή στα αρχαία θέατρα. Ως εκ τούτου συγκροτείται μια νέα οπτική στα θεατρικά δρώμενα ήτοι η «αναβίωση της βαθύτερης έννοιας των δραματικών έργων και η επικοινωνία τους με το κοινό και όχι η μουσειακή αναπαραγωγή των αρχαίων δραμάτων»¹²³.

---

¹²⁰ Πούχγερ, 1993,115.

¹²¹ Αντλήθηκε από το ψηφιοποιημένο αρχείο Εθνικού Θεάτρου <http://www.nt-archive.gr> (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020)

¹²² Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,53. Σημειώνεται ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα το Εθνικό θέατρο, θα αποτελέσει την επίσημη έκφραση του αρχαίου δραματικού λόγου όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό (Ιαπωνία, Ρωσία, Αμερική, Κίνα).

¹²³ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,53. Ο Λίνος Καρζής το 1926 ιδρύει τον καλλιτεχνικό σύνδεσμο Αρχαίο Δράμα. Το 1939 μετατρέπει το σύνδεσμο σε θεατρικό οργανισμό με το όνομα Θυμελικός Θίασος, «...δια την αναβίωσιν της αρχαίας τραγωδίας...», στον οποίο είναι διευθυντής, σκηνοθέτης και χορογράφος. Ο Λίνος Καρζής θα αφιερώσει τη ζωή του στην ιδέα της αναβίωσης. Θα ασχοληθεί κυρίως με την αρχαία τραγωδία, με ιδιαίτερη έμφαση στην ανάδειξη του τελετουργικού στοιχείου. Ωστόσο, η σκηνοθετική του αντίληψη για την αναβίωση και την παρουσίαση του αρχαίου δράματος χαρακτηρίζεται από ακαδημαϊσμό και μνημειακό χαρακτήρα. Για τον ίδιο, οι ηθοποιοί πρέπει να εμφανίζονται σύμφωνα με το πρότυπο της «αρχαίας σκευής», δηλαδή με προσωπεία, κοθόρνους και πιστά αντίγραφα των αρχαίων ενδυμάτων. Μένει πιστός στο πνεύμα των Δελφικών Γιορτών. Μάλιστα, είναι εκείνος που θα προσπαθήσει μετά τους Σικελιανούς, τη δεκαετία του 1960, να συνεχίσει τις Δελφικές Γιορτές. Όμως, οι παραστάσεις του (Δελφοί, Ηρώδειο, Παναθηναϊκό Στάδιο) χαρακτηρίζονται από μία τάση «μουσειακής αναπαραστάσης», με αποτέλεσμα το έργο του να μην βρει αποδοχή από τους καλλιτεχνικούς κύκλους της εποχής.

Στις 11 Σεπτεμβρίου 1938, το Εθνικό Θέατρο ανοίγει τη σκηνή της Επιδαύρου στο κοινό με την τραγωδία Ηλέκτρα του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία του Δημήτρη Ροντήρη και πρωταγωνίστρια την Κατίνα Παξινού . Η ίδια παράσταση είχε δοθεί δύο χρόνια νωρίτερα στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού. Στην Επίδαυρο όμως ανεβαίνει με εξαιρετική λιτότητα. Δεν υπάρχουν ούτε σκηνικά ούτε φωτισμοί. Σκηνικό της παράστασης είναι η ίδια η φύση. Έτσι, η παράσταση ανεβαίνει κάτω από το φως των χρωμάτων του αργολικού απογευματινού ήλιου, στην ορχήστρα, μπροστά από τα λιγιστά σωζόμενα κατάλοιπα της αρχαίας σκηνής. «Τα μοναδικά σκηνικά αντικείμενα που χρησιμοποιούνται είναι κάποια αγγεία. Η σκηνοθεσία τονίζει το τραγικό, αλλά δεν πρόκειται για μια μουσειακή αναπαράσταση. Ο Ροντήρης ενδιαφέρεται πάνω απ' όλα για τις διαχρονικές αξίες του ποιητικού λόγου, αξιοποιώντας όμως στοιχεία της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Το βάρος δίνεται περισσότερο στην υποκριτική των ηθοποιών και στην εκφορά του αρχαίου λόγου»¹²⁴.

Η πρώτη αυτή προσπάθεια αναβίωσης αρχαίου δράματος στο θέατρο της Επιδαύρου θα διακοπεί βίαια από τους πολέμους που θα ακολουθήσουν μέχρι και το 1954, οπότε και θα ξεκινήσει επίσημα το φεστιβάλ αρχαίου δράματος στην Επίδαυρο. Έτσι μετά από τις Δελφικές Εορτές και την διοργάνωση Εβδομάδας Αρχαίου Δράματος στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού και στην Επίδαυρο, η χρονιά που σηματοδοτεί την έναρξη της συστηματικής χρήσης των αρχαίων θεάτρων για το ανέβασμα παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ελλάδα είναι το 1955 με την ίδρυση του Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου/Επιδαύρια, οπότε και συντελείται με μοναδικό τρόπο η σύζευξη τουρισμού με τον πολιτισμό και με σημείο αναφοράς το αρχαίο θέατρο.

3. Αρχαίο θέατρο και τουρισμός (1954-2000)

3.1 Τουρισμός. Εννοιολογικές προσεγγίσεις

Η λέξη τουρισμός προέρχεται από την γαλλική λέξη *tour* που σημαίνει ψυχαγωγία και αναψυχή και την αγγλική *touring*, που σημαίνει γύρος, περιήγηση. Με μια ευρεία έννοια σημαίνει την μετακίνηση ατόμων ή ομάδων ανθρώπων από την περιοχή στην οποία κατοικούν σε μια άλλη με σκοπό την ψυχαγωγία, την εξερεύνηση, την εκμάθηση νέων αντικειμένων ως επίσης και την σύναψη εμπορικών και επαγγελματικών συμφωνιών.

---

¹²⁴ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,28.

Ο τουρισμός είναι ένα σύγχρονο κοινωνικο-οικονομικό αυτοδύναμο φαινόμενο το οποίο γνώρισε ιδιαίτερα μετά το 1950 μια συνεχή και ραγδαία ανάπτυξη με διαφοροποιήσεις και αναδείχθηκε σε έναν από τους ταχύτατα αναπτυσσόμενους και δυναμικούς κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας (Παράρτημα Α΄ Διάγραμμα 1.1.1 και 1.1.2.)

Ως κοινωνικό φαινόμενο η εξάπλωση της τουριστικής πρακτικής σε παγκόσμια κλίμακα, υπήρξε απόρροια των συσχετισμών μιας δέσμης μεταβλητών όπως η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, η βελτίωση των μεταφορικών μέσων, η βιομηχανοποίηση της τουριστικής παραγωγής κ.λ.π.»¹²⁵.

Ως οικονομικό φαινόμενο ειδικότερα, μετά το 1970, η εδραίωση της θέσης του στον χάρτη της παγκόσμιας οικονομίας εστιάζει στο γεγονός ότι συνδέεται με τη διεθνοποίηση μεγάλου αριθμού παραγωγικών κλάδων καθώς και κλάδων παροχής υπηρεσιών της οικονομίας. Συγκεκριμένα ο τουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη των τουριστικών περιοχών σε τρία επίπεδα όπως :

- στη δημιουργία εισοδημάτων,
- στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και
- στην δημιουργία φορολογικών εσόδων

Επιπροσθέτως, ο τουρισμός διευρύνει την παραγωγική βάση των περιοχών υποδοχής και επηρεάζει σημαντικά την ανάπτυξη και άλλων κλάδων των τομέων τοπικής οικονομίας όπως τη γεωργία, το εμπόριο τις κατασκευές κ.λ.π.¹²⁶.

Εκ των προαναφερομένων και στο πλαίσιο της εξελικτικής πορείας του τουριστικού φαινομένου κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα (μεταπολεμική περίοδος), διάφοροι οικονομολόγοι, μελετητές και αναλυτές έχουν διατυπώσει κατά καιρούς ορισμούς με στόχο να προσεγγίσουν την έννοια και το φαινόμενο του τουρισμού δεδομένου ότι αυτό με την πάροδο των χρόνων υφίσταται μεταβολές. Οι ορισμοί αυτοί συγκλίνουν και περιγράφουν τις διάφορες πτυχές που παρουσιάζει ο τουρισμός.

Μια πρώτη προσέγγιση της έννοιας του τουρισμού είναι ο οικουμενικός ορισμός των Hunziger και Krapf (1942/Πανεπιστήμιο Βέρνης), σύμφωνα με τους οποίους «ο τουρισμός είναι το σύνολο των φαινομένων που δημιουργούνται από ένα ταξίδι και

---

¹²⁵ Βαρβαρέσος 1997, 13.

¹²⁶ Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, 13

από την παραμονή σε ένα μέρος ατόμων που δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι εφ' όσον αυτοί δεν πάρουν άδεια παραμονής εκεί και δεν λαμβάνουν μέρος σε καμία εργασία – εκδήλωση στην περιοχή».

Το 1974 ο Kaspar προσέγγισε τον τουρισμό ως ένα ολιστικό σύστημα και τον όρισε σαν το σύνολο των σχέσεων και φαινομένων που προκύπτουν από ένα ταξίδι και την παραμονή ατόμων σε ένα τόπο, ο οποίος δεν αποτελεί τον κύριο και μόνιμο τόπο διαμονής και εργασίας.

Σύμφωνα με τον επίσημο ορισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (World Tourism Organisation) και του ΟΗΕ, «ο τουρισμός περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε έναν τόπο διαφορετικό από τον συνήθη τόπο διαμονής τους για χρονικό διάστημα μέχρι ενός έτους για λόγους αναψυχής επαγγελματικούς ή άλλους λόγους» Ως εκ τούτου τουρίστες ορίζονται οι ταξιδιώτες που επισκέπτονται προσωρινά έναν ή περισσότερους τόπους διαφορετικούς από τον τόπο της μόνιμης εγκατάστασής τους, με σκοπό να ικανοποιήσουν ορισμένες ανάγκες τους μέσω της άσκησης κάποιων επιμέρους δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια του ταξιδιού¹²⁷.

Ο τουρισμός με τα σημερινά του μεγέθη αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο το οποίο δεν είναι εύκολο να ελεγχθεί και το οποίο έχει άμεσες καταλυτικές επιπτώσεις σε κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό επίπεδο. Σε κάθε περίπτωση όμως είναι παραδεκτό το γεγονός ότι σήμερα ο τουρισμός κατέχει την τρίτη θέση στις οικονομικές και εξαγωγικές δραστηριότητες σε παγκόσμια κλίμακα μετά το εμπόριο πετρελαίου και την αυτοκινητοβιομηχανία και σύμφωνα με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιού και Τουρισμού (WTTC World Tourism and Travel Council) είναι η μεγαλύτερη βιομηχανία στον κόσμο και προβλέπεται να αυξάνεται συνεχώς μέσα στον 21^ο αιώνα.

3.2. Ο τουρισμός στην Ελλάδα.

3.2.1 Ιστορική αναδρομή

Η Ελλάδα είναι η χώρα που γεννήθηκε ο περιηγητισμός δεδομένου ότι ο Ηρόδοτος (485-421π.Χ), ο Πausanίας (170 μ.Χ.) και ο Στράβων (64 π.Χ.-24 μ.Χ) ήταν Έλληνες. Στα θαυμαστά έργα τους που σώζονται μέχρι σήμερα μας δίδουν πολύτιμες

---

¹²⁷ Βαρβαρέσος 1997, 43.

πληροφορίες για τα ήθη και τα έθιμα διαφόρων λαών του τότε γνωστού κόσμου, τα φυσικά φαινόμενα ακόμα και πληροφορίες για ιαματικές πηγές.

Ο Ηρόδοτος θα μπορούσε να αποκληθεί ο πρώτος "συγγραφέας-εκδότης" τουριστικών/περιηγητικών εμπειριών του τότε γνωστού κόσμου ενώ το έργο του Στράβωνα, θα μπορούσε σήμερα να λεχθεί ως ο πιο ακριβής και ποιοτικός "Παγκόσμιος Γεωγραφικός Άτλας" της εποχής του. Ο Πausanias δε, μέσα από το έργο του *Ελλάδος Περιήγησις* (170 μ.Χ.), συνέγραψε έναν από τους πρώτους ταξιδιωτικούς οδηγούς, περιγράφοντας με θαυμαστή ακρίβεια μνημεία της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου, εντάσσοντάς τα στο ιστορικό τους πλαίσιο¹²⁸.

Στον ελλαδικό χώρο η πόλη της Αθήνας ήδη από τον 5^ο αιώνα π.Χ. αναδείχθηκε και παρέμεινε για χίλια σχεδόν χρόνια παγκόσμιο πολιτιστικό και περιηγητικό κέντρο λόγω των σημαντικών ιστορικών μνημείων της, της διοργάνωσης των λαμπρών θρησκευτικών εορτών και των δραματικών παραστάσεων αλλά και της παρουσίας σ' αυτή κατά περιόδους, των μεγάλων φιλοσόφων της αρχαιότητας¹²⁹. Άλλα σημαντικά κέντρα προσέλκυσης περιηγητών κατά την αρχαιότητα αλλά και μετέπειτα στην Ελλάδα ήταν η αρχαία Ήλιδα-λόγω της τέλεσης ανα 4ετία θρησκευτικών και αθλητικών αγώνων- οι Δελφοί, η Δωδώνη και άλλες πόλεις της Ελλάδας¹³⁰.

Από τον 14^ο -15^ο αιώνα παρατηρούνται μεμονωμένα ταξίδια ξένων περιηγητών στην χώρα μας τα οποία πολλαπλασιάστηκαν από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και έπειτα. Όλοι τους προέρχονταν από την Ευρώπη, μια Ευρώπη που άλλαζε όψη με εκπληκτικά ταχύ ρυθμό. Η κοινωνία και η οικονομία, η πολιτική, οι νοοτροπίες και η γνώση μεταβληθήκαν με τρόπο πρωτόγνωρο όπως δεν είχε συμβεί ποτέ στην ιστορία της ανθρωπότητας. Άνθρωποι και προϊόντα, ιδέες, τεχνικές ταξίδευαν πάνω σε πλοία και άμαξες στην θάλασσα και στην στεριά. Ο περιηγητισμός ήταν τέκνο του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και εξ αιτίας του γεννήθηκε η *curiosite de decouvrir*, η περιέργεια της ανακάλυψης. Η αρχαιότητα έγινε μαγνήτης των Δυτικών,

---

¹²⁸ Κατσιγιάννης, 2017, 22.

¹²⁹ Κατσιγιάννης, 2017,22. Σύμφωνα με τον Στ.Χιλιαδάκη, διευθυντή τουρισμού στο Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού (περίοδος 1937-1940) : «Τουριστική πολιτική έκαναν κατά τον 5^ο και κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. και πολύ υστερότερα, αι Αθήναι και πολλές άλλες πόλεις και τόποι της αρχαίας Ελλάδας».

¹³⁰ ΚατσιγιάννηςΚ.Χ. 2017, 22. Ενδεικτικά αναφέρουμε το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων που πραγματοποιούνταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Αρχαία Όλυμπία, τουλάχιστον 45.000 άτομα (αθλητές, συνοδά-μέλη και θεατές), μετακινούνταν από διάφορες πόλεις-κράτη του ελλαδικού χώρου προκειμένου να λάβουν μέρος και να παρακολουθήσουν τους αθλητικούς αγώνες που διοργανώνονταν εκεί και στόχευαν στην ευγενή άμιλλα και στην ανάπτυξη του αθλητικού ιδεώδους (776 π.Χ. τέλεση πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων).

Αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες, ζωγράφοι, κλασικοί φιλόλογοι και ιστοριοδίφες ταξίδεψαν στην Ελλάδα προκειμένου να εντοπίσουν αρχαίες τοποθεσίες, να ανακαλύψουν αρχαία μνημεία, θέατρα και ναούς, να μελετήσουν επιγραφές, να βαδίσουν στους δρόμους του αρχαιοελληνικού κόσμου, να συναντήσουν και να συνομιλήσουν με τους σύγχρονους Έλληνες. Όλα αυτά ανήκαν στον πεδίο των ενδιαφερόντων των περιηγητών και ήταν σχεδόν δεδομένη η διαδρομή που ακολουθούσαν. Αθήνα, Δελφοί, Ολυμπία, Κόρινθος, Επίδαυρος, Σπάρτη, Δήλος, Θήβα. Με απαραίτητα εφόδια τις γνώσεις της αρχαιολογίας και της ιστορίας και με βοηθήματα τα αριστουργήματα της αρχαιοελληνικής γραμματείας-που πρωταγωνιστούν ανελλιπώς στις σημειώσεις και στα ημερολόγια τους-εντοπίζουν ομοιότητες, διαφορές και ανακολουθίες στις περιγραφές ενώ οι συγκρίσεις που καταγράφονται, υποδεικνύουν την βαθιά γνώση τους στα αρχαία κείμενα¹³¹.

Η ανάπτυξη όμως του σύγχρονου τουρισμού στη χώρα μας ανάγεται κατά τον 19^ο αιώνα όπου όλες οι εξελίξεις και οι μεταβολές σε πολιτικοκοινωνικό και οικονομικό πεδίο στην Ευρώπη, θα επιτρέψει σε μεγαλύτερες πληθυσμιακές ομάδες να προγραμματίσουν και να πραγματοποιήσουν ταξίδια στην Ελλάδα. Η πρώτη οργανωμένη κρουαζιέρα που πραγματοποιήθηκε στην Ανατολική Μεσόγειο και αφορούσε και την Ελλάδα, ήταν το καλοκαίρι του 1833 με προσφορά στην τιμή των 80 λιρών Αγγλίας για ένα ταξίδι τριών εβδομάδων στην Νάπολι, στο Ιόνιο, στο Ναυαρίνο στο Ναύπλιο και στην Κωνσταντινούπολη με το πλοίο *Francesco Primo*. Επιπροσθέτως, η έκδοση των τουριστικών οδηγών από μεγάλους εκδοτικούς οργανισμούς του εξωτερικού θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην ανέλιξη του ελληνικού τουρισμού. Ο πρώτος τουριστικός οδηγός που αναφερόταν στην Ελλάδα, εκδόθηκε το 1840 από τον John Murray. Ατμόπλοια τακτικής συγκοινωνίας με λιμάνια του εξωτερικού και του εσωτερικού, σιδηρόδρομοι και ξενοδοχεία με ανέσεις όπως το ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία στην Αθήνα καθώς επίσης και ξενοδοχεία άνετα στην Σύρο και στην Πάτρα, ήταν η καλύτερη απόδειξη. Λόγιοι και διανοούμενοι επισκέπτονται την Ελλάδα. Οι αισθήσεις κυριαρχούν στο ημερολόγιο ταξιδιωτικών εντυπώσεων του Γάλλου συγγραφέα Gustave Flaubert ο οποίος όταν ανηφορίζει τον Παρθενώνα γράφει : «Φυσούσε δυνατά, ο ήλιος βασίλευε, ο ουρανός ήταν κατακόκκινος πάνω από την Αίγινα. Πίσω από τους κίονες των Προπυλαίων, ο

---

¹³¹ Καρδάσης,2000,10

ουρανός απλωνόταν με χρώμα κίτρινο, κροκάτο..... Χαίρε Αθήνα!»¹³², Η ελκτική δύναμη μιας επίσκεψης στην Ελλάδα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα εστίαζε στην Ελλάδα της αρχαιότητας, στην Ελλάδα των βυζαντινών μνημείων στην Ελλάδα των αισθήσεων, μια έλξη που ισχύει ακόμα και τους σημερινούς επισκέπτες της χώρας μας. Η δύναμη του φυσικού περιβάλλοντος, η θάλασσα, η εναλλαγή των χρωμάτων, τα διακριτά στοιχεία της παράδοσης, τα μνημεία, οι άνθρωποι κερδίζουν ακόμα και σήμερα την προτίμηση των ξένων επισκεπτών. Η Ελλάδα ήταν και εξακολουθεί να παραμένει ένα τουριστικός μαγνήτης ένας προορισμός «you must visit»¹³³.

Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μια σημαντική διοργάνωση που συνετέλεσε στην περαιτέρω καθιέρωση της Ελλάδας ως τουριστικού προορισμού, ήταν οι Ολυμπιακοί αγώνες του 1896 καθώς και οι αποκαλούμενοι "ενδιάμεσοι" Ολυμπιακοί αγώνες του 1906, που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα με την συγκέντρωση μεγάλου αριθμού αθλητών και επισκεπτών. Αυτές οι αθλητικές διοργανώσεις διεθνούς βεληνεκούς ήταν η αφορμή να γίνει γνωστή στο εξωτερικό η σύγχρονη Ελλάδα και να ξεκινήσει πλέον κατά τον 20^ο αιώνα, η σταδιακή ανάπτυξη του σύγχρονου περιηγητισμού ή τουρισμού.

3.2.2. Ο ελληνικός τουρισμός

Ως προαναφέρθηκε, ο τουρισμός αποτελεί σε παγκόσμια κλίμακα, μια σημαντική οικονομική δραστηριότητα με ενίοτε πρωταγωνιστικό ρόλο στις οικονομίες ορισμένων χωρών δεδομένου ότι συμβάλλει καθοριστικά στην οικονομική τους ανάπτυξη και πρόοδο¹³⁴. Μεταξύ των χωρών αυτών συγκαταλέγεται και η Ελλάδα όπου είθισται ο τουρισμός να αποκαλείται η «βαριά βιομηχανία» της χώρας. Και όμως η φράση αυτή δεν είναι ένα απλό «ευφυολόγημα», λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι ο τουρισμός ως μια παραγωγική δραστηριότητα, αποτελεί ένα κλάδο της οικονομίας της χώρας, που σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία για το έτος 2018, συμβάλλει στο 30,95% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος και συμμετέχει στο 25,9% της συνολικής απασχόλησης αυτής. Ως εκ τούτου ο τουρισμός δικαίως αποκαλείται ως η «βαριά βιομηχανία» της χώρας και καθίσταται σαφές ότι πλέον δεν μιλάμε για ένα απλό «ευφυολόγημα», αλλά για πραγματικά αναλυτικά οικονομικά

---

¹³² Φλωμπέρ 1989, 85.

¹³³ Καρδάσης 2000, 11

¹³⁴ Ηγουμένακης, 2000, 200.

στοιχεία¹³⁵ (Παράρτημα Β΄ Πίνακες 2.1,2.2,2.3,) (Παράρτημα Β΄ Στατιστικά στοιχεία 2.1.1, 2.1.2, 2.1.3, 2.1.4,2.1.5) (Παράρτημα Α΄ Διάγραμμα 1.1.4 και 1.1.5).

Η τουριστική έκρηξη(baby boom) που παρουσιάστηκε παγκοσμίως κατά την μεταπολεμική περίοδο, επηρέασε και την Ελλάδα, η οποία συνερχόταν σιγά σιγά από τον παγκόσμιο και τον εμφύλιο πόλεμο και αναζητούσε νέα οράματα. Η γρήγορη λύση στο οικονομικό πρόβλημα της χώρας το έδωσε ο τουρισμός δεδομένου ότι υπήρχαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Το προϊόν λίαν ελκυστικό και γνωστό. Ο ελληνικός πολιτισμός, η ιστορία του τόπου, οι αρχαιότητες, ο ήλιος, η θάλασσα, το νησιωτικό σύμπλεγμα, οι ακτογραμμές, το κλίμα, οι φυσικές καλλονές, η ελληνική φιλοξενία, κατέστησαν την χώρα ως ένα ελκυστικό τουριστικό προορισμό. Οι τουριστικές επιχειρήσεις ήταν τότε μικρές, εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό δεν υπήρχε και λίγοι γνώριζαν τι σημαίνει «διοίκηση και προώθηση του τουριστικού προϊόντος» αν και ήδη από τη δεκαετία του 1920, ο τουρισμός εμφανιζόταν στην Ελλάδα ως ένα συγκροτημένο οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο. Και τίθεται το ερώτημα; Πού πήγαιναν οι τουρίστες που επισκέπτονταν την Ελλάδα στις προηγούμενες δεκαετίες; Σύμφωνα με την επίκουρη καθηγήτρια του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κα Σ. Κωστοπούλου, από την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, οι αφίξεις συγκεντρώνονται αρχικά στην Αθήνα, με δέλεαρ τους πολιτιστικούς πόρους διεθνούς ενδιαφέροντος της Αττικής¹³⁶.

Από το 1950 με την μέριμνα του κράτους αρχίζει η σταδιακή τουριστική ανάπτυξη της χώρας. Κατασκευάζονται δρόμοι, αναπτύσσονται οι επικοινωνίες, αρχίζουν οι

---

¹³⁵ ΣΕΤΕ. Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. *Στρατηγική για τον Τουρισμό. 2018*. Βασικά μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2018. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/> (τελευταία επίσκεψη 28/8/2020).

¹³⁶ Κωστοπούλου, 2014. Στοιχεία για την πορεία του τουρισμού, αλλά και για το μέλλον του, παρουσίασε -επικαλούμενη και στατιστικά του ΣΕΤΕ- η επίκουρη καθηγήτρια του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Στέλλα Κωστοπούλου, μιλώντας στο επιστημονικό συμπόσιο του ΑΠΘ, 13-14 Φεβρουαρίου 2014 – Δημαρχιακό Μέγαρο Θεσσαλονίκης με τίτλο «Ποια Ελλάδα;» Αντλήθηκε από τον διαδικτυακό τόπο <https://www.iefimerida.gr/news/143203/%CF%80%CF%89%CF%82-%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-33000-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BA%CE%AD%CF%80%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%AD%CF%86%CE%B8%CE%B1%CF%83%CE%B5-%CF%83%CF%84%CE%B1-18-%CE%B5%CE%BA%CE%B1%CF%84-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%AC-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9> Τελευταία επίσκεψη 6/9/2020

δανειοδοτήσεις για την κατασκευή ξενοδοχειακών μονάδων και τουριστικών καταλυμάτων, ιδρύονται κρατικές σχολές τουριστικών επαγγελματιών(1956, ιδρύεται η Ανωτέρω Σχολή Τουριστικών Επαγγελματιών Ρόδου/ΑΣΤΕΡ) , διοργανώνονται κρουαζιέρες στα νησιά, ιδρύεται το Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου και αρχίζει σταδιακά και η παραγωγή έργων Λαϊκής Τέχνης. Από το 1953 αρχίζει μια συνεχής αύξηση του τουριστικού ρεύματος προς την Ελλάδα ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, αναπτύσσεται και ο εσωτερικός τουρισμός που συμβάλλει στην περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

Εκ των προαναφερομένων καταδεικνύεται η πολιτική τουριστικής ανάπτυξης που ακολουθήθηκε από την πολιτεία κατά τη διάρκεια των δεκαετιών '50 και '60. Στο αρχικό στάδιο ανάπτυξης της ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας στόχος ήταν η προσέλκυση δύο κατηγοριών τουριστών. Αυτοί που επιθυμούσαν την χαλάρωση και την ανάπαυση στην ύπαιθρο και αυτοί που επιθυμούσαν πρωτίστως να επισκεφθούν αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία. Πολλές περιοχές της Ελλάδας παρείχαν και τα δύο τουριστικά θέλγητρα-φυσικά και πολιτιστικά-είτε μεμονωμένα είτε συνδυαστικά. Και ήταν φυσικό οι αρμόδιοι για την χάραξη της τουριστικής πολιτικής της χώρας να προβούν κατά προτεραιότητα στην ανάπτυξη των περιοχών που προσέφεραν αυτά τα θέλγητρα, με απώτερο στόχο την βαθμιαία προσέλκυση των εν δυνάμει τουριστών που θα αποφάσιζαν να επισκεφθούν την Ελλάδα για να ικανοποιήσουν τις τουριστικές τους ανάγκες ή επιθυμίες¹³⁷.

Πηγή : <http://www.gnto.gov.gr/el/posters#ad-image-0>

¹³⁷ Ηγουμενάκης, 2000, 205.

3.3 Το αρχαίο θέατρο ως τουριστικό/πολιτιστικό προϊόν και η συμβολή του στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας.

Στο πλαίσιο της ανωτέρω τουριστικής πολιτικής, ο ελληνικός πολιτισμός και ιδιαίτερα η αρχαιότητα διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη της Ελλάδας. Ένα από τα κύρια στοιχεία αυτής της πολιτικής ήταν ο συνδυασμός αρχαίων θεατρικών παραστάσεων με αρχαιολογικούς χώρους. Αν και είχαν προηγηθεί κάποιες γόνιμες απόπειρες χρήσης των αρχαίων θεάτρων για το ανέβασμα παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ελλάδα όπως οι Δελφικές Γιορτές και η εβδομάδα Αρχαίου Δράματος στο Ωδείο Ηρώδη Αττικού, η χρονιά που σηματοδοτεί την έναρξη της συστηματικής χρήσης των αρχαίων θεάτρων για το ανέβασμα παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ελλάδα είναι η ίδρυση του Φεστιβάλ Επιδαύρου/ Επιδαύρια το 1954. Την αμέσως επόμενη χρονιά ξεκινάει και επίσημα πλέον το Φεστιβάλ Επιδαύρου και παράλληλα, την ίδια χρονιά, θεσμοθετείται και το Φεστιβάλ Αθηνών με βασικό χώρο παραστάσεων το Ρωμαϊκό Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού στην Αθήνα. Η Ελληνική πολιτεία, έχοντας διαπιστώσει ότι ο πολιτισμός και ο τουρισμός είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες, αποφάσισε να ξεκινήσει και να καθιερώσει ένα νέο θεσμό που θα αποτελούσε απαραίτητο συμπλήρωμα του Φεστιβάλ Αρχαίου Δράματος της Επιδαύρου.

«Το θέατρον Ηρώδου του Αττικού είναι δυνατόν και πρέπει νομίζομεν να συμπληρωθεί. Εν αυτό δε μετά την κατά τρόπο μη θίγοντα την αρχαιολογική και μνημειακή αξίαν του, να δίδονται εορται και παραστάσεις αρχαίων έργων». ¹³⁸

Το πρώτο Φεστιβάλ Αθηνών ξεκίνησε με κάθε επισημότητα στο Ωδείο Ηρώδη του Αττικού στις 24 Αυγούστου 1955, παρουσία μελών της τότε Ελληνικής Κυβέρνησης, του Γ.Ράλλη-τότε Υπουργός Προεδρίας-και της ηγεσίας του Ε.Ο.Τ. Εγκαινιάζοντας τις εκδηλώσεις ο Γ.Ράλλης ανέφερε μεταξύ άλλων τα εξής : «Το Φεστιβάλ Αθηνών, το οποίο εγκαινιάζεται σήμερα με τους λαμπρότερους οiwονούς και έχει συγκεντρώσει ζωηρότατον το ενδιαφέρον του ελληνικού και του διεθνούς κοινού, αποτελεί την μεγαλύτεραν καλλιτεχνική και τουριστική προσπάθειαν που εσημειώθη ποτέ εις την χώραν μας»¹³⁹.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που από το 1956, το Φεστιβάλ Αθηνών, μαζί με το Φεστιβάλ της Επιδαύρου, περιήλθαν στην αρμοδιότητα του Ελληνικού Οργανισμού

¹³⁸ Λέκκας Ν., 1925. *Ο περιηγητισμός εν Ελλάδι*, στο : Κατσιγιάννης, 2017, 97.

¹³⁹ Κατσιγιάννης, 2017, 105.

Τουρισμού¹⁴⁰. Ως εκ τούτου η σύγκλιση του πολιτισμού με τον τομέα του τουρισμού και με όχημα το αρχαίο θέατρο σηματοδοτείται μέσω του καθ' ύλην αρμοδίου κρατικού φορέα αυτή την εποχή και ουσιαστικά αρχίζει μια ιδιαίτερη γόνιμη περίοδος τουριστικής ανάπτυξης και προβολής της χώρας, με βασικό συντελεστή τα αρχαία θέατρα προκειμένου να λειτουργήσουν ξανά μετά από 2.500 χρόνια, στο πλαίσιο της διοργάνωσης τουριστικών εκδηλώσεων και να παρασταθεί, να ακουστεί στην ορχήστρα τους πάλι ο αρχαίος δραματικός λόγος, ενταγμένος στο φυσικό του περιβάλλον.

3.3.1 Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου (1954-1998)

Φεστιβάλ Επιδαύρου

Για το Φεστιβάλ Επιδαύρου όλα ξεκίνησαν τον Αύγουστο του 1953 όταν αποφασίσθηκε η συνεργασία Ελληνικής Περιηγητικής Λέσχης και Ε.Ο.Τ. για τη διοργάνωση *τουριστικής εβδομάδας* με παραστάσεις αρχαίου δράματος στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου, αποτελώντας το σπουδαιότερο διεθνούς προβολής καλλιτεχνικό γεγονός της χώρας. Επιλέχθηκε δε το θέατρο της Επιδαύρου διότι ήταν το καλύτερο σωζόμενο από όλα τα θέατρα της αρχαίας Ελλάδας, το μόνο που διέθετε κυκλική ορχήστρα διαμέτρου 20,30 μ. και βέβαια λόγω της περίφημης ακουστικής του. Το εγχείρημα ήταν πρωτοπόρο και μεγαλεπήβολο με υπαρκτές δυσκολίες. Ειδικότερα το θέμα της προσβασιμότητας αποτυπώθηκε στην ναύλωση πλοίου και λεωφορείων προς το θέατρο προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι χιλιάδες θεατές που παρακολούθησαν το καλοκαίρι του 1954 τρεις παραστάσεις αρχαίου δράματος *Εκάβη, Οιδίπους Τύραννος, Ιππόλυτος*¹⁴¹.

Η πρεμιέρα της 11^{ης} Ιουλίου 1954 με την τραγωδία *Ιππόλυτος* γνώρισε ιδιαίτερη επιτυχία. Επαναλήφθηκε στις 8 Αυγούστου και ακόμα μια φορά στις 31 του ίδιου μήνα. Η παράσταση -η γενική δοκιμή, όπως χαρακτηρίστηκε, των *Επιδαυρίων*-σε μουσική Δ.Μητρόπουλου, έπεισε και τους πιο επιφυλακτικούς για τη δυνατότητα πραγματοποίησης ενός ετήσιου φεστιβάλ. Δέκα χιλιάδες θεατές κατέφθασαν με κάθε μέσο, οδικώς ή δια θαλάσσης, και κατέκλυσαν το κοίλον του θεάτρου¹⁴². Ο Θάνος

¹⁴⁰Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, 2005, 9. Απόσπασμα από τον χαιρετισμό του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης Δ.Αβραμόπουλου.

¹⁴¹Κατσιγιάννης 2017, 99.

¹⁴²Στον δικτυακό τόπο : <https://anagnostis.org/article/66-hronia-festibal-epidayroy-spania-plana-apo-tin-proti-parastasi-stis-11-ioulioy-1954> με τίτλο 66 χρόνια Φεστιβάλ Επιδαύρου, διατίθενται σπα'ναι πλάνα από την πρώτη παράσταση Ιππόλυτος 11/7/1954.(τελευταία επίσκεψη 29/8/2020)

Κωτσόπουλος, η Έλσα Βεργή, η Αθανασία Μουστάκα, ο Στέλιος Βόκοβιτς και ο τότε ζεν πρεμιέ, Αλέκος Αλεξανδράκης ως *Ιππόλυτος*, επικεφαλής του θιάσου, μάγεψαν το κοινό¹⁴³. (Παράρτημα Α Έικόνες, εικόνα 1.2)

Το 1955 ο Αιμίλιος Χουρμούζιος διαδέχεται τον Ροντήρη στη διεύθυνση του Εθνικού και τα *Επιδάυρια* καθιερώνονται¹⁴⁴. Η επίσημη έναρξη του Φεστιβάλ Επιδαύρου θα πραγματοποιηθεί το 1955 με την *Εκάβη* σε σκηνοθεσία Αλέξη Μινωτή. Η μοναδική ερμηνεία της Παξινού εγκαινιάζει επίσημα πλέον το θεσμό¹⁴⁵. (Παράρτημα Α Έικόνες, εικόνα 1.4).

Η Επίδαυρος μετατρέπεται σε πεδίο της μέγιστης καλλιτεχνικής αναμέτρησης. Κορυφαία στιγμή του Φεστιβάλ ήταν η πρώτη θριαμβευτική εμφάνιση της κορυφαίας υψιφώνου της όπερας, Μαρία Κάλλας το 1960 ερμηνεύοντας την *Νόρμα* του Bellini ενώ και το 1961 δόθηκαν δύο παραστάσεις της Εθνικής Λυρικής Σκηνής με την Μαρία Κάλλας, στην όπερα *Μήδεια* του Luigi Cherubini γνωρίζοντας τεράστια επιτυχία (32.000 θεατές συνολικά, ρεκόρ προσέλευσης στην Επίδαυρο). (Παράρτημα Α Έικόνες, εικόνα 1.3).

Επί μια εικοσαετία το Φεστιβάλ Επιδαύρου συνεργάστηκε αποκλειστικά με το Εθνικό θέατρο. Αδιαφιλονίκητοι «ηγέτες» των *Επιδουρίων* είναι η Κατίνα Παξινού και ο Αλέξης Μινωτής. Δίπλα τους αναδύεται η Άννα Συνοδινού. Η επιτυχία της ως *Αντιγόνη* του Σοφοκλή το 1956, υπήρξε μεγάλη και η παράσταση πέρασε στην ιστορία ως η «κοσμοπλημμύρα της Αντιγόνης», καθώς πάνω από 16.000 θεατές συνέρρευσαν στο θέατρο¹⁴⁶. Το 1957 το Θέατρο του Πολυκλείτου θα υποδεχτεί την

¹⁴³ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο: <http://greekfestival.gr/istoria/> (τελευταία επίσκεψη 28/8/2020)

¹⁴⁴ Παπασωτηρίου, 2003. *Επιδάυρια*. Ένας θεσμός με μοναδική γοητεία. Άρθρο που δημοσιεύτηκε στο πρόγραμμα του Φεστιβάλ Αθηνών. Τα *Επιδάυρια* όπως τα βάφτισε-«δια να λείπει το ξενόγλωσσον φεστιβάλ» ο Αιμίλιος Χουρμούζιος. Τη μεγάλη σημασία του θεσμού των *Επιδουρίων* είχε επισημάνει πολύ εύστοχα στην εφημερίδα *Ελευθερία* το 1955 ο Διονύσιος Ρώμας: Δεν ξέρω αν συνειδητοποιούμε όλοι οι Έλληνες το λάλον ύδωρ και να ξαναδώσει ζωή στους νεκρούς αυτούς τόπους που η συστηματική προσπάθεια γυρεύει να τους μεταβάλλει άλλη μια φορά σε “πανελλήνια εντευκτήρια” όπου μυριάδες σύγχρονοι άνθρωποι συγκεντρώνονται κάτω από την αιγίδα της μόνης θεότητας που έστω και αν η λατρεία της παρουσιάζει που και που συμπτώματα παρακμής, δεν γνωρίζει ούτε σταμάτημα ούτε τέλος : της Τέχνης. Αντλήθηκε από τον διαδικτυακό τόπο : <https://www.gtp.gr/LocInfo.asp?InfoId=15&Code=EGRPAR30EPIEPI00041&PrimeCode=EGRPAR30EPIEPI00041&Level=10&PrimeLevel=10&lng=1> (τελευταία επίσκεψη 30/8//2020).

¹⁴⁵ Κατσιγιάννης, 2017, 100. Ουσιαστικά από τον Ε.Ο.Τ. εγκρίθηκαν οκτώ παραστάσεις αρχαίου δράματος (τελικά πραγματοποιήθηκαν πέντε) για το χρονικό διάστημα από τις 18 Ιουνίου έως τις 8 Ιουλίου σε συνεργασία με το Εθνικό Θέατρο. Στάλθηκαν στο εξωτερικό διαφημιστικά έντυπα που είχαν εκδοθεί τα τέλη του 1954 ενώ οι εκδηλώσεις διαφημίστηκαν εντός και εκτός Ελλάδος.

¹⁴⁶ Ο δημοσιογράφος Δημήτρης Ψαθάς θα γράψει: «Δεν έγινε για τους άσους του ποδοσφαίρου. Έγινε για τον Σοφοκλή κι αυτό –διάβολε– έχει κάποια σημασία». Ένα χρόνο μετά θα ακουστεί για πρώτη φορά αριστοφανικός λόγος στην Επίδαυρο, με τη «Λυσιστράτη», που ανεβαίνει σε σκηνοθεσία

Λυσιστράτη του Αριστοφάνη. Το ύφος των παραστάσεων της αττικής κωμωδίας θα διαμορφωθεί από τον σκηνοθέτη Αλέξη Σολομό και τον σκηνογράφο Γιώργο Βακαλό. Βασικοί πρωταγωνιστές η Μαίρη Αρώνη και ο Χριστόφορος Νέζερ που, με τις ερμηνείες τους, κυριάρχησαν για χρόνια στην αττική κωμωδία. Η παρουσία πλέον του Αριστοφάνη καθίσταται μόνιμη στα *Επιδαύρια*. Το 1958, είναι η χρονιά που εμφανίζεται ο Α.Μινωτής πρώτη φορά στο έργο *Οιδίπους επί Κολωνώ*. Η μεγάλη επιτυχία της παράστασης οδήγησε σε μεγάλες διεθνείς περιοδείες και πολλές επαναλήψεις στα επόμενα χρόνια.

Η δεκαετία του '60 χαρακτηρίζεται από την είσοδο στα *Επιδαύρια* νέων δημιουργών του Εθνικού Θεάτρου. Ο Τάκης Μουζενίδης σκηνοθετεί το 1960 τον *Ηρακλή Μαινόμενο* και ο Αλέξης Σολομός, το 1964, σκηνοθετεί μια παράσταση μοναδική : τις *Ικέτιδες* του Αισχύλου.

Στη δεκαετία του '70, ο Σπύρος Ευαγγελάτος σκηνοθετεί το 1973 την *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή με την Αντιγόνη Βαλάκου και κερδίζει μια μόνιμη πλέον θέση στην Επίδαυρο. Το 1975 εμφανίζεται στην Επίδαυρο το Θέατρο Τέχνης και ο Κάρολος Κουν παρουσιάζει τις *Όρνιθες* (πρώτη παράσταση το 1959 που ήγειρε μεγάλες αντιπαραθέσεις εκείνη την εποχή) και το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος με την *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία Μ. Βολανάκη. Την ίδια χρονιά ο Αλέξης Μινωτής εμφανίζεται με τον *Οιδίποδα επί Κολωνώ*, που θεωρείται μια μεγάλη στιγμή στην ιστορία των Επιδαιρίων. Στη δεκαετία του '80, εμφανίζονται νέοι δημιουργοί και θίασοι όπως το Αμφι-Θέατρο του Σπύρου Ευαγγελάτου και ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου, που με τις *Ικέτιδες* του Ευριπίδη, κερδίζει μια θέση στο Φεστιβάλ Επιδαύρου ενώ ο Κάρολος Κουν προχωρά στην έρευνα του αρχαίου δράματος με κορύφωση τις *Βάκχες* του Ευριπίδη, όπου ξεχωρίζει η ερμηνεία του Μίμη Κουγιουμτζή ως Διόνυσου¹⁴⁷.

Εν τω μεταξύ, το Φεστιβάλ υποδέχεται πλέον και ξένους δημιουργούς όπως ο Peter Hall, ο οποίος ξεκινά με την *Ορέστεια* μια συστηματική έρευνα πάνω στην αρχαία

Αλέξη Σολομού. Πρωταγωνιστικό ρόλο κρατά η Μαίρη Αρώνη, ενώ στο πλάι της για πρώτη φορά εμφανίζεται στην Επίδαυρο και η Τζένη Καρέζη. Η μουσική του Μάνου Χατζιδάκι συμβάλλει στη μεγάλη επιτυχία της παράστασης. Έχει ήδη ξεκινήσει η εποχή του κοσμοπολιτισμού για την Επίδαυρο. Η εικόνα στην αρχική σελίδα της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Αντλήθηκε από τον διαδικτυακό τόπο : <https://www.mixanitouxronou.gr/den-egine-gia-toys-asoys-toy-podosfairoy-egine-gia-ton-sofokli-ki-ayto-diavole-echei-kapoia-simasia-i-laothalassa-poy-sygentrose-mia-parastasi-tis-epidayroy-me-chiliades-theates-na-kremontai-apo-tis/> (τελευταία επίσκεψη 30/8/2020).

¹⁴⁷ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : www.athensfestival.gr. (τελευταία επίσκεψη 3/9/2020).

τραγωδία. Ο Γιώργος Λαζάνης, στα χρόνια του '90 δίνει το δικό του στίγμα στην ερμηνευτική εξέλιξη της τραγωδίας ενώ παράλληλα ο Μίμης Κουγιουμτζής καταθέτει τη δική του πρόταση για τον Αριστοφάνη με τον *Πλούτο*. Τα ίδια αυτά χρόνια το Εθνικό ρίχνει το βάρος σε μεγάλες εξαγωγίμες παραγωγές, στις οποίες ξεχωρίζουν οι ηθοποιοί με παιδεία στο χώρο της τραγωδίας, όπως ο Στέφανος Κυριακίδης, που διακρίθηκε ερμηνεύοντας τον Κρέοντα στον *Οιδίποδα Τύραννο*, σε σκηνοθεσία Βασίλη Παπαβασιλείου. Η δεκαετία του '90 είναι και η δεκαετία του Γιώργου Μιχαλακόπουλου, που ερμηνεύει σχεδόν κάθε χρόνο και έναν αριστοφανικό ήρωα.

Και ο θεσμός -το μοναδικό φεστιβάλ αποκλειστικά αρχαίου δράματος σ' όλο τον κόσμο-είναι και σήμερα εδώ, ένας θεσμός δεκτικός σε νέες ιδέες, νέες προσεγγίσεις και νέα πρόσωπα που συνεχίζουν το έργο των πρωτεργατών σκηνοθετών, ηθοποιών αλλά και σκηνογράφων του 20^{ου} αιώνα¹⁴⁸.

Φεστιβάλ Αθηνών (1955 - Ένα Φεστιβάλ για την Αθήνα)

Κατά κοινή ομολογία των ξένων ειδικών, το Φεστιβάλ Αθηνών συγκαταλεγόταν ανάμεσα στα μεγαλύτερα, πλέον πρωτότυπα και προβεβλημένα της Ευρώπης¹⁴⁹.

Τα εγκαίνια του Φεστιβάλ Αθηνών ξεκίνησαν με κάθε μεγαλοπρέπεια στις 24 Αυγούστου 1955 στο Ωδείο Ηρώδη του Αττικού όπου ο Γ. Ράλλης ανέφερε ότι αποτελεί την «μεγαλύτεραν καλλιτεχνικήν και τουριστικήν προσπάθειαν που εσημειώθη ποτε εις την χώραν μας». Ως εκ τούτου έχοντας εξασφαλίσει αυτόν τον ιδανικό χώρο είχε την δυνατότητα πλέον να φιλοξενήσει με περισσή αξιοπρέπεια οποιαδήποτε εκδήλωση παραστατικών τεχνών : μουσική, χορός θέατρο. Ό Γ.Ράλλης πρώην Υπουργός Προεδρίας στην ειδική έκδοση του Ε.Ο.Τ. με την ευκαιρία του εορτασμού 50 χρόνων από την έναρξη του Φεστιβάλ μεταξύ άλλων τόνισε : «Το Φεστιβάλ αποφασίστηκε να γίνει σε δύο μέρη. Το πρώτο διάρκειας ενός περίπου μηνός, θα άρχιζε περί τα μέσα Ιουλίου και θα περιελάμβανε μόνο μουσικές παραστάσεις ενώ το δεύτερο μέρος, από τα τέλη Αυγούστου μέχρι τα τέλη

¹⁴⁸ Παπασωτηριου , 2003. Επιδάυρια. Ένας θεσμός με μοναδική γοητεία. Άρθρο που δημοσιεύτηκε στο πρόγραμμα του Φεστιβάλ Αθηνών. Αντλήθηκε από τον διαδικτυακό τόπο : <https://www.gtp.gr/LocInfo.asp?InfoId=15&Code=EGRPAR30EPIEPI00041&PrimeCode=EGRPAR30EPIEPI00041&Level=10&PrimeLevel=10&lng=1> (τελευταία επίσκεψη 30/3/2020).

¹⁴⁹ Κρίση του Κ.Γεωργουσόπουλου, για τα δώδεκα χρόνια του Φεστιβάλ στο :Κατσιγιάννης,2017,102.

Σεπτεμβρίου, ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες, θα αποτελείται αποκλειστικά από αρχαίες τραγωδίες καθώς και κωμωδίες του Αριστοφάνη που θα παρουσίαζε το Εθνικό Θέατρο...»¹⁵⁰

Στη συνείδηση των περισσοτέρων, το Φεστιβάλ Αθηνών-από το 1998 Ελληνικό Φεστιβάλ Α.Ε.- είναι σημαντικό σύμβολο κύρους. Είναι αυτό που έστειλε το μήνυμα παντού πως η τραυματισμένη, φτωχή μεταπολεμική Ελλάδα θα έπρεπε να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη, αφού δεν μεγαλούργησε μονάχα πριν από δύο χιλιάδες χρόνια αλλά ήταν ικανή να βρίσκεται στην πρωτοπορία ακόμα και στη σύγχρονη εποχή, και μάλιστα στον πλέον ελιτίστικο χώρο, αυτόν του υψηλού πολιτισμού. Το Φεστιβάλ Αθηνών ακτινοβολούσε διεθνώς μια ψευδαίσθηση ‘‘χρυσού αιώνα’’, άλλωστε έτσι είχε σχεδιαστεί εξ αρχής: κάτω από τον ιερό βράχο όφειλε και πάλι να λάμψει το αρχαίο πνεύμα¹⁵¹.

«Η συγκέντρωσις κατ’ έτος των αρίστων Ελλήνων εκπροσώπων της Τέχνης οι οποίοι διαπρέπουν τόσον εις την χώραν όσο και εις το εξωτερικόν ως και εξεχόντων ξένων καλλιτεχνικών συγκροτημάτων, αποτέλεσε τον καλλιτεχνικό σκοπό του Φεστιβάλ, η επίτευξη του οποίου οφείλει να εξυπηρετήσει έναν απώτερο σκοπό : να βρίσκεται εις το επίκεντρον της τουριστικής δραστηριότητας της χώρας μας και να αποτελεί ένα αποφασιστικό μέσο διευρύνσεως αυτής». Οι πολιτιστικοί θεσμοί είναι άρρηκτα δεμένοι με τα κοινωνικά τεκταινόμενα και αυτή η διπλή στόχευση ήταν αναμενόμενη εφόσον την δεκαετία του ’50 ο τουρισμός θεωρήθηκε ένα ισχυρό όπλο στην ανασυγκρότηση της χώρας. Και ένας σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία του φεστιβάλ και την ενίσχυση του τουρισμού ήταν βεβαίως το αρχαίο δράμα το οποίο δέθηκε στο άρμα του τουρισμού προκειμένου να συνδράμει στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας.¹⁵²

Ο στόχος παρέμεινε ο ίδιος : η πολιτισμική αναβάθμιση της Ελλάδας και η προαγωγή της σε διεθνή πόλο έλξης ξένων επισκεπτών. Ως εκ τούτου η ανάληψη ευθύνης της

¹⁵⁰Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης,2005,5. Απόσπασμα από το χαιρετισμό του κ.Γ. Ράλλη.

¹⁵¹ Δοντάς, 29/6/2003,2. Εφημερίδα Καθημερινή Ένθετο Επτά Ημέρες. «Φεστιβάλ Αθηνών».

¹⁵² Καγγελάρη,29/6/2003,24. Υπο τη σκιά του Παρθενώνα, εφημερίδα Καθημερινή Ένθετο Επτά Ημέρες. «Φεστιβάλ Αθηνών».

οργάνωσης του Φεστιβάλ Αθηνών καθώς και του Φεστιβάλ Επιδαύρου από τον Ε.Ο.Τ. ήταν εξαρχής δηλωτικό του τουριστικού του προσανατολισμού¹⁵³.

Η Υπηρεσία Τουριστικών Εκδηλώσεων του Ε.Ο.Τ., δημιουργήθηκε για να εξυπηρετήσει την ανάγκη σύνδεσης του τουρισμού με τον πολιτισμό. Η διεύθυνση αυτή και ο τρόπος λειτουργίας της ανταποκρινόταν στα δεδομένα και στις δυνατότητες της εποχής εκείνης λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η λειτουργία του Φεστιβάλ είχε και μια περιοριστική ρήτρα η οποία καθόριζε ότι «οι εκδηλώσεις θα περιελάμβαναν αρχαίες τραγωδίες, μελόδραμα και άλλα μουσικά και δραματικά έργα

---

¹⁵³ Υπουργείο Τουρισμού, 1995, 30. Το πρόγραμμα του πρώτου Φεστιβάλ κάλυπτε περίπου σαράντα ημέρες και το επωμίστηκαν κατά κύριο λόγο το Εθνικό Θέατρο, η Εθνική Λυρική Σκηνή και η Κρατική Ορχήστρα Αθηνών. Ανάμεσα στα ονόματα που συμμετείχαν ήταν οι: Γιονέλ Περλέα, Κατίνα Παξινού, Αλέξης Μινωτής, Ανδρέας Παρίδης, Κώστας Πασχάλης, Ντέιβιντ Λόιντ και ο διάσημος Έλληνας μαέστρος Δημήτρης Μητρόπουλος, ο οποίος διηύθυνε την Φιλαρμονική Ορχήστρα της Νέας Υόρκης.

Στα 45 χρόνια λειτουργίας του Φεστιβάλ Αθηνών έχουν φιλοξενηθεί στο Ηρώδειο παγκοσμίου φήμης καλλιτέχνες και καλλιτεχνικά συγκροτήματα: Η Μαρία Κάλλας (1957), η Τζίνα Μπαχάουερ (1958), η Φιλαρμονική της Νέας Υόρκης υπό τον Λέοναρντ Μπερνστάιν (1959), η Μαργκότ Φοντέιν με το Βασιλικό Μπαλέτο του Κόβεντ Γκάρντεν (1961, 1996) και με τον Ρούντολφ Νουρέγιεφ (1963), η Φιλαρμονική του Βερολίνου υπό τον Χέρμπερτ Φον Καραγιαν (1962 και 1965), η Φιλαρμονική της Βιέννης με τον ίδιο μαέστρο (1963), τα Μπαλέτα του 20ου αιώνα του Μορίς Μπεζάρ (1964, 1980, 1985, 1995), τα μπαλέτα Κίροφ με την Ιρίνα Κολπάκοβα και τη Ναταλία Μακάροβα (1966), η Φιλαρμονική του Λένινγκραντ, ο Πάμπλο Καζάλς, ο Μσιτσλάβ Ροστροπόβιτς, ο Ντέιβιντ Όστραχ και ο Γεχούντι Μενουχίν (1966), η Φιλαρμονική του Λος Άντζελες και ο Ζούμπιν Μέτα (1967), το Αμερικαν Μπάλετ Θίατερ με την Κάρλα Φράτσι (1970), ο Ντέρεκ Τζάκομπι με το Πρόσπεκτ Θίατερ (1973), η Βασιλική Φιλαρμονική Ορχήστρα του Λονδίνου με τον Κόλιν Ντέιβις (1975), ο Σβιατοσλάβ Ρίχτερ (1976), η Όπερα Κίροφ (1978), το Μπαλέτο Μπολσόι με τον Βλαντιμίρ Βασιλίεφ και την Γεκατερίνα Μαξίμοβα (1979), το Χοροθέατρο Άλβιν Έιλι (1979, 1982), το Μπερλίνερ Ανσαμπλ (1981), η Μάγια Πλισέσκαγια με το Μπαλέτο Βίλνιους (1983), η Αλίσια Αλόνσο με το Εθνικό Μπαλέτο της Κούβας (1983), το χορευτικό συγκρότημα της Μάρθα Γκράχαμ (1983), ο Μικιτζίρο Χίρα με το θίασο Τόχο στη γιαπωνέζικη "Μήδεια" (1984), η Αγνή Μπάλτσα με τον Χοσέ Καρέρας (1984), η Ορχήστρα Γκεβάντχάους της Λειψίας με τον Κουρτ Μαζούρ (1984), τα Μπαλέτα Κίροφ (1985), το Εθνικό Θέατρο του Σαγιό με τη "Λουκρητία Βοργία" του Ουγκό σε σκηνοθεσία Αντουάν Βιτέζ (1985), το Εθνικό Θέατρο της Μεγάλης Βρετανίας με τον "Κοριολανό" του Σαίξπηρ σε σκηνοθεσία Πήτερ Χολ και πρωταγωνιστές τον Ίαν Μακ Κέλεν και τη Νούρια Έσπερτ (1985), η Συμφωνική Ορχήστρα της Ουάσινγκτον υπό τον Ροστροπόβιτς (1985), ο θίασος Scot του Ταντάσι Σουζούκι (1986), το Θέατρο Ρουσταβέλι με τον Ραμάς Τσικβάτζε (1988), το Βασιλικό Μπαλέτο Δανίας (1989), η Φιλαρμονική του Λένινγκραντ (1990), ο Λουτσιάνο Παβαρότι (1991), η Μονσεράτ Καμπαγιέ (1992), η Φιλαρμονική Ορχήστρα της Βιέννης με τον Ρικάρντο Μούτι (1994), ο Αντόνιο Γκάντες (1995), ο Γκόραν Μπρέγκοβιτς (1995), ο Ζμπίγκνιεφ Πράισνερ (1996), ο Ζοακίν Κορτές (1996), η Βασιλική Ορχήστρα Κοντσέρτγκεμπαού (1997), ο Χούλιο Μπόκα με το Μπαλέτο της Αργεντινής (1997), το συγκρότημα του Ίαν Γκαρμπάρεκ (1998), η Φιλαρμονική Ορχήστρα της Αγίας Πετρούπολης (1998), η όπερα του Πεκίνου (1998), το Πίκολο Τεάτρο του Μιλάνο (1998), ο Τσίκ Κορία και ο Γκάρι Μπέρτον (1999), τα μπαλέτα του Μόντε Κάρλο (1999), η Παιδική Χορωδία της Βιέννης (2000), ο Πλάσιντο Ντομίνγκο (2000), ο Ελτον Τζον (2000), ο Ζαν Μισέλ Ζαρ (2001), ο Χοσέ Κούρα (2002), ο Μαρσέλ Μαρσό (2003), ο Ίαν Αντερσον (2003), η Φιλαρμονική Ορχήστρα του Βερολίνου (2004), ο Φίλιπ Γκλάς (2004), Ντάριο Φο (2005), Εννιο Μορρικόνε (2005). Στο Φεστιβάλ έχουν εμφανιστεί, επίσης όλοι οι σημαντικοί Έλληνες δημιουργοί και καλλιτέχνες, όλοι οι Κρατικοί Καλλιτεχνικοί Φορείς (Εθνικό Θέατρο, Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος, Κρατική Ορχήστρα Αθηνών, Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης, Εθνική Λυρική Σκηνή κ.α.), καθώς και πολλοί άλλοι.

εμπνευσμένα από την ελληνική ιστορία μυθολογία και λογοτεχνία»¹⁵⁴. Άξιον αναφοράς είναι το γεγονός ότι στα πρώτα χρόνια του θεσμού, το Εθνικό θέατρο μονοπωλούσε τις φεστιβαλικές παραστάσεις με τις αρχαίες τραγωδίες και έργα του Αριστοφάνη σε βαθμό που συνέβαλε στη δημιουργία αναγνωρίσιμων χαρακτηριστικών στη σκηνική παρουσίαση των έργων, που σε βάθος χρόνου θα συγκροτήσουν αυτό που συχνά αποκαλείται «σχολή» ή «παράδοση» του Εθνικού. Απέναντι σε αυτήν την «παράδοση», μια νέα γενιά καλλιτεχνών, με σημαντικότερους ίσως εκφραστές της τους σκηνοθέτες Κάρολο Κουν με τη Λαϊκή Σκηνή και το Θέατρο Τέχνης αργότερα και τον Δημήτρη Ροντήρη με το Πειραικό Θέατρο, θα προσεγγίσουν το αρχαίο δράμα μέσα από την ελληνική λαϊκή έκφραση δίνοντας μία νέα διάσταση στο θέμα της ερμηνείας και θα συμμετέχουν σε παραστάσεις του Φεστιβάλ Επιδαύρου και Αθηνών.¹⁵⁵

Θέατρο Λυκαβηττού

Στο πλαίσιο λειτουργίας και διεύρυνσης του προγράμματος του Φεστιβάλ Αθηνών εντάσσονται και οι παραστάσεις στο υπαίθριο θέατρο Λυκαβηττού που ήταν μια πρωτοβουλία της Α.Συνοδινού. Το θέατρο κατασκευάστηκε από τον Ε.Ο.Τ., και είναι έργο του αρχιτέκτονα Τάκη Ζενέτου και του πολιτικού μηχανικού Ηλία Σκαλαίου. Προσωπικότητες του καλλιτεχνικού χώρου όπως ο Γ.Μόραλης, ο Μ.Πλωριτης, ο Α. Σολωμός, ο Ν.Συνοδινός και ο Γ.Σισιλιάνος, θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση της γνώμης για το είδος του θεάτρου που πρέπει να χτιστεί ένα θέατρο στα πρότυπα των αρχαίων όπου θα εξυπηρετούνται παραστάσεις γενικού δραματολογίου της Ελληνικής Σκηνής καθώς και άλλες φιλοξενούμενες του Ε.Ο.Τ.(μπαλέτα, συναυλίες, όπερες κ.λ.π.) Εγκαινιάστηκε το 1965 από την «Ελληνική Σκηνή» της Άννας Συνοδινού με την τραγωδία *Αντιγόνη* του Σοφοκλή. Το 1975, ο Ε.Ο.Τ. το ανακαινίζει και το θέατρο επαναλειτουργεί με συνολικά 3.836 θέσεις. Το 1998, μετά από ομόφωνη γνωμοδότηση του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων, το Υπουργείο Πολιτισμού χαρακτηρίζει το Θέατρο του Λυκαβηττού διατηρητέο μνημείο, γιατί «αποτελεί αντιπροσωπευτικό έργο του αρχιτέκτονα Τάκη Ζενέτου και είναι σύγχρονη κατασκευή άριστα ενταγμένη στο φυσικό περιβάλλον». Επίσης, «είναι το πρώτο ανοικτό Θέατρο που φιλοξένησε πολύ

¹⁵⁴Καγγελάρη, 29/6/2003, 25. *Υπο τη σκιά του Παρθενώνα*, εφημερίδα Καθημερινή Ένθετο Επτά Ημέρες. «Φεστιβάλ Αθηνών».

¹⁵⁵Μπαζίνη, Ρούσου, Τσιώλη, 2015, 45.

μεγάλες παραστάσεις και είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις ιστορικές μνήμες των κατοίκων του Ελλαδικού χώρου»¹⁵⁶.

3.3.2 Εθνικό θέατρο. Θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος στο εξωτερικό

Στη νεότερη ιστορία της Ελλάδας ο θεατρικός οργανισμός που θα συνδέσει το όνομά του με την αναβίωση του αρχαίου δράματος είναι το *Εθνικό Θέατρο*. Η πρώτη κρατική σκηνή της χώρας ιδρύεται το 1931 από τον υπουργό Παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου, και θέτει εξ αρχής ως προτεραιότητα να κάνει το αρχαίο δράμα κτήμα του λαού μέσω της μελέτης, της έρευνας και της σκηνικής διδασκαλίας ενώ στους σκοπούς του νέου οργανισμού περιλαμβάνεται η ανάδειξη και η προβολή του αρχαίου δράματος. Εγκαινιάζεται στις 19 Μαρτίου 1932 και η πρώτη παράσταση αρχαίου δράματος ήταν *Αγαμέμνων* του Αισχύλου τον οποίο ακολούθησαν ο *Κύκλωπας* του Ευριπίδη και οι *Πέρσες* του Αισχύλου¹⁵⁷.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα οι παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου θα αποτελέσουν ένα είδος «παράδοσης» και για μεγάλο χρονικό διάστημα το Εθνικό θέατρο, θα αποτελέσει την επίσημη έκφραση του αρχαίου δραματικού λόγου όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό (Ιαπωνία, Ρωσία, Αμερική, Κίνα)¹⁵⁸. Ανάμεσα στους πρώτους συντελεστές που θα συνδέσουν το όνομά τους με το αρχαίο δράμα και τις παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου, ιδίως κατά το πρώτο διάστημα λειτουργίας του, θα είναι ο Φώτος Πολίτης, ο Δημήτρης Ροντήρης, ο Αλέξης Μινωτής, ο Αιμίλιος Βεάκης και αργότερα ο Τάκης Μουζενίδης, ο Σωκράτης Καραντινός, ο Αλέξης Σολομός αλλά και η Μαρίκα Κοτοπούλη, η Κατίνα Παξινού, η Ελένη Παπαδάκη. Επίσης, ο σκηνογράφος και ενδυματολόγος Κλεόβουλος Κλώνης και ο ενδυματολόγος Αντώνης Φωκάς, μόνιμοι συνεργάτες του Εθνικού Θεάτρου, θα αφήσουν με το έργο τους το δικό τους αποτύπωμα στην ιστορία της αναβίωσης του αρχαίου δράματος στον 20^ο αιώνα.

Μετά το 1936 και το 1937 και τις πρώτες παραστάσεις αρχαίου δράματος από το Εθνικό Θέατρο, γίνεται πλέον συνείδηση ότι το αρχαίο δράμα πρέπει να

¹⁵⁶Κωτσάκη, 29/6/2003, 28. *Μία αχηβάδα στον Λυκαβηττό*, εφημερίδα Καθημερινή Ένθετο Επτά Ημέρες. «Φεστιβάλ Αθηνών».

¹⁵⁷Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://www.n-t.gr/el/knownus/archive> (τελευταία επίσκεψη 2/9/2020)

¹⁵⁸Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015,53.

«φιλοξενείται» στο φυσικό του περιβάλλον, δηλαδή στα αρχαία θέατρα. Πρόθεση, λοιπόν, γίνεται πλέον η αναβίωση της βαθύτερης έννοιας των δραματικών έργων και η επικοινωνία τους με το κοινό και όχι η μουσειακή αναπαραγωγή των αρχαίων δραμάτων¹⁵⁹.

Στις 11 Σεπτεμβρίου 1938, το Εθνικό Θέατρο ανοίγει τη σκηνή της Επιδαύρου στο κοινό με την τραγωδία *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία του Δημήτρη Ροντήρη και πρωταγωνίστρια την Κατίνα Παξινού. Η σκηνοθεσία τονίζει το τραγικό, αλλά δεν πρόκειται για μια μουσειακή αναπαράσταση. Ο Ροντήρης ενδιαφέρεται πάνω απ' όλα για τις διαχρονικές αξίες του ποιητικού λόγου, αξιοποιώντας όμως στοιχεία της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Το βάρος δίνεται περισσότερο στην υποκριτική των ηθοποιών και στην εκφορά του αρχαίου λόγου¹⁶⁰.

Πηγή : <http://www.nt-archive.gr/playMaterial.aspx?playID=831#publications> ¹⁶¹

¹⁵⁹ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015, 53. Ο Λίνος Καρζής το 1926 ιδρύει τον καλλιτεχνικό σύνδεσμο Αρχαίο Δράμα. Το 1939 μετατρέπει το σύνδεσμο σε θεατρικό οργανισμό με το όνομα Θυμελικός Θίασος, «...δια την αναβίωσιν της αρχαίας τραγωδίας...», στον οποίο είναι διευθυντής, σκηνοθέτης και χορογράφος. Ο Λίνος Καρζής θα αφιερώσει τη ζωή του στην ιδέα της αναβίωσης. Θα ασχοληθεί κυρίως με την αρχαία τραγωδία, με ιδιαίτερη έμφαση στην ανάδειξη του τελετουργικού στοιχείου. Ωστόσο, η σκηνοθετική του αντίληψη για την αναβίωση και την παρουσίαση του αρχαίου δράματος χαρακτηρίζεται από ακαδημαϊσμό και μνημειακό χαρακτήρα. Για τον ίδιο, οι ηθοποιοί πρέπει να εμφανίζονται σύμφωνα με το πρότυπο της «αρχαίας σκευής», δηλαδή με προσωπεία, κοθόρνους και πιστά αντίγραφα των αρχαίων ενδυμάτων. Μένει πιστός στο πνεύμα των Δελφικών Γιορτών. Μάλιστα, είναι εκείνος που θα προσπαθήσει μετά τους Σικελιανούς, τη δεκαετία του 1960, να συνεχίσει τις Δελφικές Γιορτές. Όμως, οι παραστάσεις του (Δελφοί, Ηρώδειο, Παναθηναϊκό Στάδιο) χαρακτηρίζονται από μία τάση «μουσειακής αναπαράστασης», με αποτέλεσμα το έργο του να μην βρει αποδοχή από τους καλλιτεχνικούς κύκλους της εποχής.

¹⁶⁰ Μπαζίνη, Ρούσσου, Τσιώλη, 2015, 28.

¹⁶¹ «Ανέζησε η Σοφοκλείος Τραγωδία, ανέζησε η Ηλέκτρα εμπρός εις το πολυάριθμον κοινόν που εξεκίνησε όχι μόνον από τας Αθήνας δια να παρακολουθήση την υψηλήν αυτήν μυσταγωγίαν αλλά και από πολλάς γειτονικάς της Επιδαύρου γωνίας της Πελοποννήσου» Οι εικόνες αντλήθηκαν από τον

Η πρώτη αυτή προσπάθεια αναβίωσης αρχαίου δράματος στο θέατρο της Επιδαύρου θα διακοπεί βίαια από τους πολέμους που θα ακολουθήσουν μέχρι και το 1954, οπότε και θα ξεκινήσει επίσημα το φεστιβάλ αρχαίου δράματος στην Επίδαυρο. Όμως το Εθνικό θέατρο θα συνεχίσει την πορεία του και μετά το τέλος των εχθροπραξιών. Πραγματοποιεί περιοδείες στο εσωτερικό της χώρας με στόχο να έρθουν σε επαφή όλοι οι Έλληνες αλλά και οι επισκέπτες της ελληνικής περιφέρειας, με τη ζωντανή τέχνη του ελληνικού πολιτισμού το αρχαίο δράμα και παραστάσεις δίδονται σε διάφορα αρχαία θέατρα όπως της Δωδώνης, των Φιλίππων κ.λ.π. Οι θεατρικές αυτές παραστάσεις αρχαίου δράματος επαναλαμβάνονται κατά τους θερινούς μήνες και κάποιες εξ' αυτών νοηματοδοτούν διάφορες πολιτικές στιγμές της χώρας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η θεατρική παράσταση Πέρσες, από την Κεντρική Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου, σε σκηνοθεσία Δ.Ροντήρη στις 10 Ιουλίου 1947 στο αρχαίο θέατρο της Ρόδου, που παραστάθηκε μετά την υπογραφή της συμφωνίας ενσωμάτωσης της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα(10/2/1947).(Παράρτημα Α', Εικόνες, εικόνα 1.10)¹⁶².

Η γόνιμη συνεργασία της Ελληνικής πολιτείας και Εθνικού Θεάτρου με άξονα επικοινωνίας το αρχαίο θέατρο-ένα αμιγώς ελληνικό πολιτιστικό προϊόν-και με επίκεντρο την τουριστική προβολή της χώρας στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, ενθάρρυνε το ελληνικό θέατρο να ταξιδέψει στο εξωτερικό γνωρίζοντας παγκοσμίως στο ευρύ κοινό το αρχαίο δράμα. Οι δραματικές παραστάσεις του Εθνικού θεάτρου αλλά και του θεάτρου Τέχνης ταξιδεύουν, παρασταίνονται σε μεγάλα θέατρα του εξωτερικού τα δραματικά έργα και μεταλαμπαδεύουν στο ξένο κοινό τα διαχρονικά μηνύματα των τραγικών δραματουργών. Με εφαλτήριο τις παραστάσεις στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν «εξάγεται» και παρασταίνεται παντού. Αναφερόμαστε πάντα για ένα πνευματικό δημιούργημα, το οποίο μετατρέπεται σε ένα σύγχρονο πολιτιστικό προϊόν, είναι εξαγωγίμο, γίνεται ανταγωνιστικό ήτοι κατέχει όλα τα στοιχεία ενός τουριστικού/πολιτιστικού προϊόντος και προβάλλει την χώρα και τον τόπο που γεννήθηκε σε όλο τον κόσμο. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι είναι η ίδια πρακτική που ακολουθήθηκε πριν 2.500 χρόνια και είναι αυτή η ίδια πρακτική που ισχύει ακόμα και σήμερα και θα ισχύει, ιδωμένη

δικτυακό τόπο : <http://www.nt-archive.gr/playMaterial.aspx?playID=831#publications> και <https://www.argolikeseidhseis.gr/2015/09/1938-2000.html> (τελευταία επίσκεψη 2/9/2020)

¹⁶² Στο Παράρτημα περιλαμβάνεται φωτογραφία από την παράσταση αυτή. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <http://www.nt-archive.gr/theaters.aspx?company=6> (τελευταία επίσκεψη 28/8/2020).

βεβαίως με την εκάστοτε σύγχρονη ματιά. Οι κριτικές του διεθνούς τύπου για τις παραστάσεις αρχαίου δράματος στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου είναι διθυραμβικές. Όλη η παγκόσμια γνώμη ενημερώνεται και με μεγάλο ενδιαφέρον επιθυμεί να επισκεφθεί την Ελλάδα για να παρακολουθήσει μια παράσταση αρχαίου δράματος στο φυσικό του χώρο. Ενδεικτικά αναφέρουμε :

- Παράσταση Εκάβη.

Εφημερίδα *Le Figaro* (5/7/1955) *Euripide retrouve a Epidaure les traditions du theatre antique.*

Εφημερίδα *Le Messager d' Athens* (20/7/1955) *Rendez-vous a Epidaure. "Hecube".*

Εφημερίδα *Καθημερινή* (8/7/1955) *"Απηγήσεις από το Φεστιβάλ. Ενθουσιώδεις κρίσεις των ξένων δια την παράστασιν της "Εκάβης"*

- Παράσταση *Αντιγόνη*.

Εφημερίδα *Καθημερινή* (10/4/1962) *Ο ελληνικός θρίαμβος εις το Θέατρον των Εθνών. Η Ελλάς φέρει την τραγωδίαν εις το Παρίσι. Μια υμνητική κριτική εις τους "Τάιμς του Λονδίνου".*

Εφημερίδα *Lettres Francaises* (5/4/1962) *Le Theatre National de Grece* ¹⁶³

Παραστάσεις αρχαίου δράματος στο εξωτερικό. Ενδεικτικά αναφέρονται:

1962-Παρίσι. Η σπανιότατη συνύπαρξη δύο κορυφαίων τραγωδών μας. Της Κατίνας Παξινού και της Άννας Συνοδινού σε μια μαγνητοσκοπημένη παράσταση στο Φεστιβάλ του Θεάτρου των Εθνών. Η Κ. Παξινού ερμηνεύει ένα μικρό απόσπασμα από την Ηλέκτρα και η Α. Συνοδινού ένα μικρό απόσπασμα από την Αντιγόνη ενώ όλοι οι θεατές παρακολουθούν με δέος. ¹⁶⁴

---

¹⁶³ Αντλήθηκαν από τον δικτυακό τόπο :

<http://www.nt- archive.gr/playMaterial.aspx?playID=724#publications> (τελευταία επίσκεψη 2/9/2020).

¹⁶⁴ Πριν την παράσταση αυτή εδόθη δεξίωση, στην οποία παραβρέθηκαν οι συντελεστές της παράστασης. Για την παγκόσμια ημέρα θεάτρου, σπουδαίοι ηθοποιοί από όλο τον κόσμο ερμήνευσαν μικρά κομμάτια από παραστάσεις στην γλώσσα τους κι αυτό μεταδόθηκε σε όλο τον κόσμο. Όχι βέβαια στην Ελλάδα εφόσον δεν υπήρχε ακόμη τηλεόραση στη χώρα μας. Ωστόσο η Ελλάδα ήταν η τιμώμενη χώρα αφού η έναρξη έγινε με παραγωγή του Εθνικού θεάτρου. Από την λαμπερή δεξίωση που προλογίζει η Ίγκριντ Μπέργκμαν, η Κατίνα Παξινού σε ένα μικρό απόσπασμα από την Ηλέκτρα με τα ρούχα της δεξίωσης και χρησιμοποιώντας το τσαντάκι της αντί για λαγήνι του Ορέστη, καταφέρνει να μεταδώσει το τραγικό πάθος παρ'όλη αυτή την αντίθεση στο κουστούμι και στη συνέχεια η Α. Συνοδινού με το κοστουμί της Αντιγόνης που το βλέπουμε για πρώτη φορά ζωντανά,

1974. Ιαπωνία. *Οιδίπους Τύραννος* (Μ.Κατράκης-Α.Κατσέλη). Μια μεγαλειώδης παράσταση του Εθνικού Θεάτρου που έκανε παγκόσμια περιοδεία και είχε παντού αποθεωτική υποδοχή¹⁶⁵.

1992. Συμμετοχή των έργων *Φιλοκτήτης* του Σοφοκλή και *Τρωάδες* του Ευριπίδη, στο Φεστιβάλ Συρακουσών.

1996. Καλλιτεχνική και εμπορική αναγνώριση του Εθνικού Θεάτρου στην περιοδεία στις Η.Π.Α. με το έργο *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή.

1997. Το Εθνικό Θέατρο δημιουργεί τον Θίασο Περιοδειών Αρχαίου Δράματος και παρουσιάζονται τα έργα *Μήδεια* του Ευριπίδη και *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή, σε πολλές πόλεις του εξωτερικού¹⁶⁶

Το 1998, η Πολιτεία θεώρησε ότι οι ανάγκες είχαν αλλάξει και τρόπος λειτουργίας των επιτυχημένων φεστιβάλ που οργανώνονταν σε άλλες χώρες την υποχρέωσε σε αναζήτηση νέων μορφών λειτουργίας. Οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες που χρηματοδοτούνταν από τον Ε.Ο.Τ. έπρεπε να αποκτήσουν την απαραίτητη υποδομή για την σωστή και αποτελεσματική λειτουργία τους. Ήταν αναγκαία μία θεσμική αλλαγή στον τρόπο διοργάνωσης των φεστιβάλ και στην Ελλάδα. Έτσι το 1998 αποφασίστηκε η δημιουργία ένας νέου φορέα για την οργάνωση καλλιτεχνικών εν γένει εκδηλώσεων που θα είχε την μορφή της ανώνυμης εταιρείας το *Ελληνικό Φεστιβάλ Α.Ε.*.

Με την θεσμική αλλαγή επιδιώχθηκε :

- ο διοικητικός εκσυγχρονισμός και η ευελιξία στην οργάνωση των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων
- η δημιουργία τομέων παραγωγής, προβολής, μάρκετινγκ που θα ενίσχυαν την οικονομική, την καλλιτεχνική δραστηριότητα και θα εξυπηρετούσαν την

επιλέγει να ερμηνεύσει ένα κομμάτι απο την Ιφιγένεια. Παρεμβάλλεται η φωνή του παρουσιαστή, αναγκαία βέβαια για την ταυτόχρονη μετάδοση της εποχής αφού δεν υπήρχε η δυνατότητα του υποτιτλισμού. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο :

https://www.youtube.com/watch?v=Tdlxes7_194&t=265s(τελευταία επίσκεψη 2/9/2020)

¹⁶⁵ Η μαγνητοσκοπημένη παράσταση προβάλλεται στον διαδικτυακό τόπο:

<https://www.youtube.com/watch?v=uqyPrJS339Q&t=418s> (τελευταία επίσκεψη 30/8/2020)

¹⁶⁶ Όλες οι ανωτέρω πληροφορίες, αντλήθηκαν από τον δικτυακό τόπο : <https://www.n-t.gr/el/knowus/history>(τελευταία επίσκεψη 30/8/2020).

σύνδεση τουρισμού-πολιτισμού καθώς και την προσέλκυση τουριστών υψηλού επιπέδου

- ο έγκαιρος προγραμματισμός που οι νέες συνθήκες της διεθνούς αγοράς επέβαλλαν
- η απόκτηση μακροχρόνιας φιλοσοφίας και στρατηγικής, που πρέπει να διέπει την οργάνωση χωριστά αλλά και συνολικά, των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.

Το Φεστιβάλ Αθηνών με ιστορία πλέον των εξήντα ετών , αποτελεί την σημαντικότερη πολιτιστική διοργάνωση στον τόπο μας. Η πολιτιστική του προσφορά είναι ανεκτίμητη δεδομένου ότι χάρισε στο κοινό μεγάλες συγκινήσεις φέρνοντάς το σε επαφή με τα ιερά τέρατα του παγκόσμιου πολιτισμού ¹⁶⁷ . Και όπως χαρακτηριστικά σχετικά με το ρόλο του Φεστιβάλ αναφέρει ο κριτικός Ντένης Ζαχαρόπουλος « στη μνήμη όλων όσοι το έζησαν και στη φήμη όλων όσοι θαυμάζουν τα επιτεύγματα του πολιτισμού και της τέχνης, το Φεστιβάλ Αθηνών, τόσο στις ιστορικές εκδηλώσεις του όσο και στις ουσιαστικότερες αφίσες που το προέβαλαν στην Ελλάδα και διεθνώς, κρατά ζωντανή την αίγλη των μεγάλων καλλιτεχνικών εκδηλώσεων που σφράγισαν παγκοσμίως το οριστικό τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και έφεραν μαζί τους λαούς της Ευρώπης, πολίτες και καλλιτέχνες, δημιουργούς και πνευματικούς ανθρώπους , πέρα από τα τοπικά και εθνικά όρια, ενωμένους μέσα από την καλλιέργεια, την παιδεία, την δημιουργία , την τέχνη, τον πολιτισμό».

Παράλληλα, η αδιάλειπτη συνεργασία του Ε.Ο.Τ. με το Εθνικό θέατρο και στην πορεία και με άλλους θεατρικούς Οργανισμούς, μετέφερε το μήνυμα σε όλο τον κόσμο ότι το αρχαίο δράμα είναι και σήμερα εδώ, στο φυσικό του περιβάλλον. Η Ελλάδα καθίσταται πόλος έλξης τουριστικής επισκεψιμότητας και με όχημα το αρχαίο θέατρο και τις θεατρικές παραστάσεις στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδάουρου που ταξίδεψαν σε όλο τον κόσμο, έστρεψαν στα φώτα της δημοσιότητας στην χώρα μας, στα αρχαία της θέατρα και στη σύγχρονη καλλιτεχνική της δημιουργία που ζωντανεύει μια τέχνη ηλικίας 2.500 ετών: την αρχαία δραματουργία.

3.3.3 Τουριστική ανάπτυξη και αρχαίο θέατρο. Περίπτωση/Case study Επίδαυρος

Από το 1929 έτος ίδρυσης του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) βασικοί πυλώνες της τουριστικής αναπτυξιακής πολιτικής της χώρας ήταν η μέριμνα

---

¹⁶⁷ Μούζας, 29/6/2003, 7. Υπο τη σκιά του Παρθενώνα, εφημερίδα Καθημερινή Ένθετο Επτά Ημέρες. «Φεστιβάλ Αθηνών».

για την κατασκευή κατάλληλων τουριστικών υποδομών και ανωδομών καθώς και η προβολή της χώρας στο εξωτερικό.

Ειδικότερα, μετά την επανίδρυσή του το 1950 ως Ν.Π.Δ.Δ. βασικός σκοπός του Οργανισμού ήταν η εφαρμογή των μέτρων ενίσχυσης της τουριστικής ανάπτυξης της χώρας.

Περίπτωση/Case study τουριστικής ανάπτυξης την εποχή αυτή με κρατική μέριμνα ήταν η κατασκευή κατάλληλων σημαντικών έργων στην Επίδαυρο και στις γύρω περιοχές. Κίνητρο, η πρωτοβουλία της από κοινού συνεργασίας Ελληνικής Περιηγητικής Λέσχης και Ε.Ο.Τ. για τη διοργάνωση - το καλοκαίρι του 1954 - μιας *Τουριστικής εβδομάδας* στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου, με παραστάσεις αρχαίου δράματος. Το εγχείρημα πραγματοποιήθηκε και στέφθηκε με ιδιαίτερη επιτυχία γεγονός που οδήγησε την επόμενη χρονιά -ως προαναφέρθηκε- στην θεσμοθέτηση του Φεστιβάλ Επιδαύρου/Επιδαυρίων. Όμως η διαπίστωση των προβλημάτων της πρόσβασης του κοινού και των τουριστών στην περιοχή, οδήγησαν στην ανάληψη αποφάσεων για την κατασκευή κατάλληλων υποδομών που εν πρώτοις θα διευκόλυναν την προσβασιμότητα και εν δευτέρως με την κατάλληλη προβολή των εκδηλώσεων στο εξωτερικό θα επιτυγχάνονταν μια πιλοτική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής δεδομένου ότι συγκέντρωνε ένα σημαντικό αριθμό συγκριτικών πλεονεκτημάτων, με αιχμή του δόρατος το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου και τις παραστάσεις αρχαίου δράματος¹⁶⁸.

Τα έργα στην Επίδαυρο

Η πρωτοβουλία οργάνωσης του Φεστιβάλ Επιδαύρου σήμερα μπορεί να χαρακτηριστεί το λιγότερο παράτολμη σε μια εποχή που η πρόσβαση προς το αρχαίο θέατρο ήταν ιδιαίτερα προβληματική¹⁶⁹. Όμως τα προβλήματα που διαπιστώθηκαν το 1954 ενεργοποίησαν τις αρμόδιες υπηρεσίες του Ε.Ο.Τ. και ως εκ τούτου για την αντιμετώπιση αυτών πραγματοποιήθηκαν έγκαιρα και για πρώτη φορά, έργα προσπέλασης στο θέατρο και εκ παραλλήλου έγιναν έργα εκβάθυνσης και κατασκευή προβλήτας στον λιμένα της Παλαιάς Επιδαύρου. Επιπροσθέτως ο Ε.Ο.Τ. προχώρησε στις απαιτούμενες ενέργειες αγοράς κτημάτων και αγρών ώστε να ξεκινήσουν τα

¹⁶⁸ Βασικός άξονας επικοινωνίας και προβολής από τον Ε.Ο.Τ. των παραστάσεων Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου ήταν οι αφίσες του Ε.Ο.Τ. (βλ. Παράρτημα Α' Εικόνα 1.1 : Αφίσες Ε.Ο.Τ. με θεματική Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου (1950 -2003).

¹⁶⁹ Κατσιγιάννης.2017, 100

έργα για τη διαμόρφωση του χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων στον προαύλιο χώρο του αρχαίου θεάτρου. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι την Κυριακή 19 Ιουνίου 1955, επ' ευκαιρία της θεατρικής παράστασης *Εκάβη* με την Κατίνα Παξινού, υπήρξε ρεκόρ προσέλευσης κοινού, αφού συγκεντρώθηκαν μέσα και έξω από το θέατρο περί τα 16.000 άτομα¹⁷⁰.

Το καλοκαίρι του 1961 και ενόψει των θερινών παραστάσεων, είχαν ήδη ολοκληρωθεί στην Αρχαία Επίδαυρο μια σειρά από έργα υποδομής, όπως ή οδός Ναυπλίου-Επιδαύρου, το τουριστικό περίπτερο Επιδαύρου (με εστιατόριο και ξενώνα 6 κλινών), η οδός Ναυπλίου-Ιερού Ασκληπιού, η οδός Λυγουριού-Παλαιάς Επιδαύρου, το οδικό δίκτυο Αρχαίας Επιδαύρου, ο ηλεκτροφωτισμός του περιβάλλοντα χώρου του θεάτρου(1956), διάφορα εξωραϊστικά έργα γύρω από το θέατρο, ο ξενώνας δυναμικότητας 48 κλινών, καθώς και η διαμόρφωση του χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων(1955).

Επιπροσθέτως, το 1962 ολοκληρώθηκε στο λόφο της Ακροναυπλίας το «Ξενία» δυναμικότητας 100 κλινών, που διέθετε εστιατόριο χωρητικότητας 200 ατόμων, μπαρ, σαλόνια κ.λ.π., προκειμένου να φιλοξενηθούν διεθνείς προσωπικότητες που είχαν προγραμματίσει να έρθουν στο Ναύπλιο για να παρακολουθήσουν τις παραστάσεις στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου.

Όλα αυτά τα έργα-πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης που στόχευαν πρωταρχικά στην εξυπηρέτηση των παραστάσεων, ανέδειξαν τουριστικά όλο τον αρχαιολογικό χώρο και τις γύρω περιοχές. Σταδιακά με την αρωγή και την καθοδήγηση της πολιτείας κατασκευάστηκαν από ιδιώτες και τοπικούς φορείς έργα τουριστικών ανωδομών και υποδομών για την υποδοχή των χιλιάδων τουριστών στην ευρύτερη περιοχή της Επιδαύρου τα οποία και συνέβαλαν σημαντικά στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, στην άνοδο της τοπικής οικονομίας και την κατέστησαν σημαντικό πόλο έλξης τουριστικής επισκεψιμότητας, γεγονός που παρατηρείται μέχρι σήμερα.

4. 21^{ος} αιώνας. Πολιτιστικός τουρισμός και αρχαίο θέατρο (2016-2019)

4.1 Πολιτιστικός τουρισμός και αειφόρος/βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

4.1.1. Αειφόρος/ βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Πολιτιστικός τουρισμός. Μια ειδική/εναλλακτική μορφή τουρισμού

---

¹⁷⁰Κατσιγιαννης,2017, 100.

Η ραγδαία αύξηση και εξάπλωση του τουρισμού σε παγκόσμια κλίμακα –ειδικά μετά την επικράτηση του μοντέλου του μαζικού τουρισμού από τη δεκαετία του '70 και μετά, επηρέασε πολυεπίπεδα, τους τόπους υποδοχής τουριστών. Ως εκ τούτου η ανάγκη για μια νέα αντίληψη στην πολιτική του τουρισμού κρίθηκε αναγκαία, κυρίως με αφορμή τις κοινωνικές, οικολογικές και πολιτισμικές αρνητικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού. Η διαπίστωση αυτή επέφερε μια νέα θεώρηση και νέες προσεγγίσεις στην τουριστική ανάπτυξη δεδομένου ότι αυτή πλέον θα πρέπει να συνδέεται με το σεβασμό στις εθνικές τοπικές, κοινωνικές, πολιτισμικές οικονομικές και περιβαλλοντικές συνθήκες και ιδιαιτερότητες κάθε τουριστικού προορισμού¹⁷¹. Νέες έννοιες όπως αειφορία αειφόρος/βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, (sustainable tourism development), εμφανίζονται από την δεκαετία του '80 στη παγκόσμια τουριστική αγορά και απασχολούν διεθνείς υπερεθνικούς οργανισμούς και φορείς σε θέματα ανάπτυξης τουρισμού, οικονομίας, κοινωνιολογίας και περιβάλλοντος¹⁷². Στόχος πλέον είναι η ύπαρξη ενός καθαρού και υγιούς περιβάλλοντος, η ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων και η προστασία του οικοσυστήματος, εναρμονισμένα με την οικονομική ευημερία και την ισόρροπη κοινωνική ανάπτυξη. Αποτέλεσμα αυτών των παραμέτρων είναι η επικράτηση στο τουριστικό γίγνεσθαι – και όχι μόνο – της αειφόρου ανάπτυξης, η οποία σύμφωνα με την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED 1987)¹⁷³, «αποτελεί μια διαδικασία αλλαγής που δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη διατήρηση των διαθέσιμων πόρων κάθε περιοχής με σεβασμό στις ανάγκες των μελλοντικών γενεών». Η ανωτέρω παραδοχή οδήγησε στην εφαρμογή διαφόρων κρατικών πολιτικών με επίκεντρο μια διαφορετική προσέγγιση της τουριστικής ανάπτυξης, η οποία πλέον θα είναι οικολογικά αποδεκτή, οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά και ηθικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες. Αναφερόμαστε στην βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη η οποία έχει ως κύρια χαρακτηριστικά τον σεβασμό στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου υποδοχής και στην εναρμόνιση περιβάλλοντος και τουριστικών δραστηριοτήτων¹⁷⁴. Δεδομένου ότι

---

¹⁷¹ Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, 182-183

¹⁷²Μοίρα, 2011, 2-3. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ανάγεται στη Συνδιάσκεψη για το Περιβάλλον (Στοκχόλμη 1972), στη Διακήρυξη της Μανίλας για τον τουρισμό (1980), και στη διάσκεψη στο Ρίο ντε Τζανέιρο(UN/AGENDA 21, 1992).

¹⁷³ WCED, 1987, στο : Μοίρα 2011,2.

¹⁷⁴ Eccles & Costa, 1998, 5. Στο Παγκόσμιο Συνέδριο Τουρισμού (Lanzarotte, 1995) διατυπώθηκαν με τη μορφή Χάρτας, οι γενικές αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού και τα κριτήρια του τουρισμού που θα πρέπει να βασίζονται στις αρχές της αειφορίας, ήτοι :

- οικολογικά συμβατή και οικονομικά βιώσιμη,
- ηθικά και κοινωνικά αποδεκτή.

ο τουρισμός κατέχει σημαντική θέση και συμβολή στις εθνικές οικονομίες διαφόρων κρατών παγκοσμίως, η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τις ειδικές/εναλλακτικές μορφές τουρισμού που βασίζονται στην ορθολογική αξιοποίηση και προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος¹⁷⁵. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν ένα νέο πρότυπο αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης και διαφέρουν από τον μαζικό τουρισμό δεδομένου ότι :

- είναι μικρής και ελεγχόμενης κλίμακας,
- συμβάλλουν στην οικονομική ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών
- έχουν θετικές κοινωνικές επιδράσεις
- Ελαχιστοποιούν τις αρνητικές επιδράσεις στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον διότι βασίζονται σε ποικιλία δραστηριοτήτων σε ατομική βάση και συμπερασματικά στηρίζονται σε βιώσιμα πρότυπα ανάπτυξης.

Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που έχουν αναπτύξει μια δυναμική στις τελευταίες δεκαετίες είναι ο πολιτιστικός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός (διάφοροι τύποι), ο τουρισμός υγείας και ευεξίας, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο αστικός τουρισμός κ.λ.π.¹⁷⁶

Πολιτιστικός τουρισμός. Μια ειδική/εναλλακτική μορφή τουρισμού¹⁷⁷

Ο πολιτισμός και ο τουρισμός είναι δύο έννοιες στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους, δεδομένου ότι όσοι ταξιδεύουν σε ένα τόπο, συχνά επιδιώκουν να γνωρίσουν τον πολιτισμό του. Χωρίς τον πολιτισμό όλα τα μέρη του κόσμου θα είχαν κοινά

να σέβεται και να υπολογίζει τις εύθραυστες ισορροπίες του

- πολιτιστικού (ανθρωπογενούς) και φυσικού περιβάλλοντος.
- να προωθεί τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως αυτήν του πολιτιστικού τουρισμού σε συνδυασμό με φυσιολατρικό ,οικολογικό κά τουρισμό. Κοκωσης 184

¹⁷⁵ Μοίρα, 2011,2.

¹⁷⁶ Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, 83.

¹⁷⁷ Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, 82. “Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση (π.χ. συνέδρια, πολιτισμός, οικολογία) και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής”. “ Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και χαρακτηρίζονται επίσης από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου στη ζήτηση το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμός, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική παράδοση. Στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Επιπλέον, και στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού καταγράφεται η ανάπτυξη μιας ειδικής υποδομής που εξυπηρετεί τους συγκεκριμένους τουρίστες. Τέλος, κοινός παρονομαστής, τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αποτελεί ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής”.

στοιχεία και δεν θα υπήρχε το κίνητρο στον εν δυνάμει τουρίστα/επισκέπτη να επισκεφθεί έναν προορισμό για να αισθανθεί τη διαφορετικότητα, δεδομένου ότι σημαντικός παράγοντας ταξιδίων σε διάφορα μέρη του κόσμου, είναι η αναζήτηση αυτής της ετερότητας και η φυγή από την οικεία πραγματικότητα. Ωστόσο αν και τα δύο αυτά στοιχεία εκκινούν από διαφορετικές αφετηρίες και τα ζητούμενα τους είναι συνήθως διαφορετικά, στην πράξη το ένα χρειάζεται το άλλο για να εξασφαλιστεί η αμοιβαία επιβίωση. Εξάλλου η επίσκεψη σε ιστορικά μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, η επίσκεψη σε μουσεία, η παρακολούθηση ειδικών γεγονότων και πολιτιστικών εκδηλώσεων, αποτελούσε και αποτελεί τμήμα της συνολικής τουριστικής εμπειρίας¹⁷⁸.

Ο πολιτιστικός τουρισμός θεωρείται ως η παλαιότερη μορφή τουρισμού και συνδέεται άρρηκτα με την πολιτιστική κληρονομιά(υλική και άυλη) του τόπου υποδοχής. Επιπροσθέτως ως ειδική/εναλλακτική μορφή τουρισμού είναι ενταγμένος στο πλαίσιο της αειφόρου βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και ως εκ τούτου «δεν ασκεί *ασφυκτικές πιέσεις* στο φυσικό, κοινωνικό, ανθρώπινο και δομημένο περιβάλλον που συχνά προκαλούν *αλλοίωσή του* όπως οι άλλες συνήθειες μορφές του μαζικού τουρισμού»¹⁷⁹

Ο ορισμός του πολιτιστικού τουρισμού αποτελεί ένα ζητούμενο διότι παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες αναφορικά με την ακριβή και σαφή διατύπωσή του. Σύμφωνα δε με τους McIntosh and Goeldner ως «πολιτιστικός τουρισμός ορίζεται ο τουρισμός που συμπεριλαμβάνει όλες τις πλευρές του ταξιδιού κατά το οποίο οι ταξιδιώτες μαθαίνουν για την ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά των άλλων αλλά και για τους σύγχρονους τρόπους της ζωής τους, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους αυτοί σκέπτονται και ενεργούν». Ο Galí, δίδει τον ορισμό του πολιτιστικού τουρισμού ως «οποιαδήποτε ταξιδιωτική δραστηριότητα δίνει σε επισκέπτες τόσο την εμπειρία όσο και την πρόσβαση. Την εμπειρία να ανακαλύψουν τους τρόπους ζωής άλλων ανθρώπων, να βιώσουν τα έθιμά τους, τις παραδόσεις τους, τις ιδέες τους, και να βρεθούν στο φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτοί οι άνθρωποι ζουν. Την

---

¹⁷⁸ Μοίρα & Παρθένης 2011,145.

¹⁷⁹ Μοίρα & Παρθένης 2011,145.

πρόσβαση σε μέρη αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος αλλά και ιστορικής, αρχαιολογικής και κάθε άλλης πολιτιστικής αξίας, την οποία τα μέρη αυτά πιθανόν να διαθέτουν»¹⁸⁰.

Επιπροσθέτως, κατά τη 22^η Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του UNWTO, που πραγματοποιήθηκε στο Τσενγκτού της Κίνας (11-16 Σεπτεμβρίου 2017), εγκρίθηκε ο ορισμός του πολιτιστικού τουρισμού ως: «Ένας τύπος τουριστικής δραστηριότητας στον οποίο το βασικό κίνητρο του επισκέπτη είναι να μάθει, να ανακαλύψει, να βιώσει και να καταναλώσει τα υλικά και άυλα πολιτιστικά αξιοθέατα / προϊόντα σε έναν τουριστικό προορισμό. Αυτά τα αξιοθέατα / προϊόντα σχετίζονται με ένα σύνολο διακριτικών υλικών, πνευματικών, πνευματικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας που περιλαμβάνει τις τέχνες και την αρχιτεκτονική, την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά, τη γαστρονομική κληρονομιά, τη λογοτεχνία, τη μουσική, τις δημιουργικές βιομηχανίες και τους ζωντανούς πολιτισμούς με τον τρόπο ζωής τους, την αξία συστήματα, πεποιθήσεις και παραδόσεις».

Σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με οικονομικά στοιχεία ο πολιτιστικός τουρισμός αντιπροσωπεύει στις ημέρες μας τεράστια οικονομικά μεγέθη και συμφέροντα, τα οποία μάλιστα αυξάνονται με υπερβολικά ταχείς ρυθμούς. Κατά συνέπεια, αυτά όχι μόνο δεν πρέπει να αγνοούνται αλλά, αντίθετα, η εξυπηρέτηση και η διεύρυνσή τους πρέπει να αποτελέσουν στόχους υψηλής προτεραιότητας για κάθε οικονομία και, ακόμα περισσότερο, για μία οικονομία όπως η ελληνική¹⁸¹.

4.1.2. Τα χαρακτηριστικά και το προφίλ του πολιτιστικού τουρίστα

Πολλοί μελετητές και διεθνείς οργανισμοί έχουν διατυπώσει κατά καιρούς ορισμούς σχετικά με τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του πολιτιστικού τουρίστα, τα κίνητρα του, τα οφέλη και τις προσδοκίες που επιδιώκει να έχει. Σύμφωνα με τον Richards¹⁸² η άνοδος του πολιτιστικού τουρισμού παγκοσμίως συνδέεται στενά με την άνοδο μιας νέας κοινωνικής τάξης υπηρεσιών και με μεταυλιστικές μορφές κατανάλωσης. Οι Hall και Weiler¹⁸³, υποστηρίζουν ότι η ανταμοιβή γι' αυτούς τους τουρίστες είναι ο εμπλουτισμός της προσωπικότητας τους, η αυτοέκφραση, η ικανοποίηση και η ενίσχυση της εικόνας του εαυτού τους. Ο Stebbins

¹⁸⁰ Καφούρος, 2015, 32.

¹⁸¹ Καφουρος, 2015, 32.

¹⁸² Μοίρα & Παρθένης 2011, 152.

¹⁸³ Μοίρα & Παρθένης 2011, 152.

εμβαθύνοντας τις έννοιες, επισημαίνει ότι ο τουρισμός αποτελεί έναν τρόπο κατανάλωσης και διακρίνει δύο τύπους πολιτιστικών τουριστών:

α. τον τουρίστα ειδικών ενδιαφερόντων και

β. Τον γενικό πολιτιστικό τουρίστα που έχει την ευχάριστη συνήθεια να επισκέπτεται διαφορετικές, χώρες, πόλεις και περιοχές. Για αυτόν ο πολιτισμικός τουρισμός είναι μια πρόχειρη ενασχόληση στον ελεύθερο χρόνο του (casual leisure).

Σύμφωνα με τον Hughes οι πολιτιστικοί τουρίστες διακρίνονται σε :

- culture core tourists δηλαδή τουρίστες που ταξιδεύουν με κύριο κίνητρο να επισκεφτούν πολιτιστικούς πόλους έλξης και σε
- culture peripheral tourists, δηλαδή τουρίστες που ταξιδεύουν με κίνητρο που δεν σχετίζεται με τον πολιτισμό αλλά επισκέπτονται πολιτιστικούς πόλους έλξης.

Ο Silberberg εξειδικεύει περαιτέρω αυτή την διάκριση και καταγράφει τέσσερις κατηγορίες τουριστών σε τέσσερις ομόκεντρους κύκλους με επίκεντρο τον πολιτισμό:

Πίνακας 5

Η ζήτηση του πολιτισμικού τουρισμού

Πηγή: Silberberg, T. (1995).

Πηγή :Βαγιονής. Ν., Σκούλτσος Σ., 2016, 32. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών. Εκθέσεις 77. *Ο Πολιτισμικός και ο Θρησκευτικός Τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος.*

1. Πολιτισμός-βασικό κίνητρο. (*greatly motivated*). Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει το 5% του ντόπιου πληθυσμού και το 15% των τουριστών.
2. Πολιτισμός-κίνητρο εν μέρει. Οι τουρίστες για τους οποίους ο πολιτισμός αποτελεί ένα κίνητρο εν μέρει (*motivated in part*). Σ' αυτή την ομάδα ανήκει το 15% της τοπικής κοινωνίας και το 30% της τουριστικής αγοράς.
3. Απλή συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Ο τρίτος κύκλος αντιπροσωπεύει το 20% περίπου και των δύο αγορών, περιλαμβάνει άτομα για τα οποία ο πολιτισμός αποτελεί ένα δευτερεύον κίνητρο δηλαδή δεν αποτελεί το κίνητρο για την επίσκεψη αλλά κατά την παραμονή τους σχεδιάζουν να συμμετέχουν σε μια πολιτιστική δραστηριότητα.
4. Ο εξωτερικός κύκλος συμπεριλαμβάνει τον *συμπτωματικό / τυχαίο πολιτιστικό τουρίστα (accidental)* και περιλαμβάνει αυτούς που κατά την παραμονή τους σε ένα προορισμό δεν σκοπεύουν να συμμετάσχουν σε ένα πολιτιστικό γεγονός αλλά τελικά το κάνουν από σύμπτωση είτε γιατί οι φίλοι τους ή οι συγγενείς τους το έχουν προγραμματίσει είτε γιατί πραγματοποιείται κοντά στο ξενοδοχείο τους. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει το 20% της αγοράς¹⁸⁴.

Εκτός των προσδιορισμένων κύκλων καταγράφεται ένα ποσοστό της τάξης του 40 % του τοπικού πληθυσμού και αντίστοιχα ποσοστό 15% των τουριστών που σε καμία περίπτωση δεν θα παρακολουθούσαν πολιτιστική εκδήλωση ή δεν θα επισκέπτονταν ένα μέρος πολιτιστικού ενδιαφέροντος¹⁸⁵.

Το προφίλ του πολιτιστικού τουρίστα

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήγαγε το 2003 η Travel Industry Association (TIA) σε συνεργασία με το περιοδικό Smithsonian στις ΗΠΑ, το δημογραφικό προφίλ των πολιτιστικών τουριστών έχει ως κύρια χαρακτηριστικά :¹⁸⁶

- Το υψηλό επίπεδο μόρφωσης και εκπαίδευσης.
- Η υψηλή τουριστική δαπάνη
- Τα μεσαία και υψηλά κοινωνικά στρώματα

¹⁸⁴ Μοίρα & Παρθένης, 2011,153.

¹⁸⁵ Μοίρα & Παρθένης, 2011,153.

¹⁸⁶ Μοίρα & Παρθένης, 2011,153.

- Η μέση και η μεγαλύτερη ηλικία.
- Η επιλογή του αεροπλάνου ως μέσου μεταφοράς.
- Η επιλογή καταλυμάτων υψηλών προδιαγραφών.
- Η επιθυμία επίσκεψης σε μέρη που είναι μοναδικά αλλά και λιγότερο γνωστά¹⁸⁷.

Σύμφωνα δε και με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Eurostat 2010), το 2009 διαπιστώθηκε ότι στη δεύτερη θέση ως κίνητρο για τους Ευρωπαίους όταν αποφασίζουν να κάνουν διακοπές, κατατάσσονται οι πολιτιστικοί πόροι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι το 2009 λόγω της οικονομικής κρίσης οι Ευρωπαίοι αναγκάστηκαν να περιορίσουν τις δαπάνες τους για διακοπές, οι περικοπές αφορούσαν δαπάνες για αγορές και εστιατόρια και σπανιότερα για πολιτισμό και πολιτιστικές εκδηλώσεις¹⁸⁸

4.2. *Ο πολιτιστικός τουρισμός στην Ελλάδα. Θεσμικοί φορείς οργάνωσης, προώθησης και προβολής του ελληνικού πολιτιστικού τουρισμού. Νομοθεσία. Ε.Ο.Τ. Στρατηγική προώθησης και προβολής του ελληνικού τουρισμού 2014-2020*

4.2.1. Ο πολιτιστικός τουρισμός στην Ελλάδα

«Όπου το κάλλος, η μεγαλοσύνη και η χάρις των τοπίων καλύπτεται από τα οικοδομήματα του ωραιότερου πολιτισμού που γνώρισε η οικουμένη, από την μινωική εποχή της Κρήτης και τη μυκηναϊκή εποχή, έως τη βυζαντινή εποποιία, διασχίζοντας το απαύγασμα της κλασικής εποχής. Εδώ το παλάτι του Μίνωα, εκεί ένας δωρικός ναός, ένα υπαίθριο αρχαίο θέατρο, ένας χρησμός, μιας βυζαντινή εκκλησία»¹⁸⁹.

Ο πολιτισμός για την Ελλάδα είναι ένας ιδιαίτερα σημαντικός τουριστικός πόρος καθώς η χώρα μας διαθέτει ένα πλούσιο και πολυποίκιλο πολιτιστικό απόθεμα. Τα ίχνη μιας μακραίωνης και σημαντικής ιστορίας βρίσκονται αποτυπωμένα σε κάθε γωνιά της ελληνικής γης: ευρήματα από την προϊστορική και αρχαϊκή περίοδο, μοναδικά έργα της κλασικής αρχαιότητας, αρχαία θέατρα, ελληνιστικά, μεσαιωνικά και βυζαντινά μνημεία, δημιουργήματα του λαϊκού πολιτισμού, ίχνη από το πέρασμα άλλων πολιτισμών και διαφορετικών θρησκειών, που συνυπάρχουν με τις σημερινές

¹⁸⁷ Βαγιονής & Σκούλτσος, 2016, 34.

¹⁸⁸ Μοίρα & Παρθένης, 2011, 154.

¹⁸⁹ Κατσιγιάνης, 2017, 281. (Από τουριστικό έντυπο της δεκαετίας '40).

δημιουργίες, τις κατασκευές και τα σύγχρονα έργα τέχνης. Η Ελλάδα αποτελεί πραγματικό παράδεισο του πολιτιστικού τουρισμού, ένα μεγάλο ταξίδι στη ιστορία και την τέχνη. Εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, εκδρομές μελέτης του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης, είναι μερικά από όλα όσα έχει να προσφέρει η Ελλάδα στο χώρο του πολιτιστικού τουρισμού». Και δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Ελλάδα συμμετέχει προνομιακά στον κατάλογο με τα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO όπου 18 μνημεία της χώρας μας έχουν ήδη ενταχθεί στον κατάλογο με τα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς¹⁹⁰ (Παράρτημα Α' εικόνα 1.6)¹⁹¹.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί το καλύτερο μέσο για την αντιμετώπιση της εποχικότητας του τουριστικού ρεύματος και της επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου. Σε οικονομικούς όρους σημαίνει αυξημένα έσοδα καθ' όλο τον χρόνο και μεγαλύτερη εισροή ξένου συναλλάγματος. Επιπροσθέτως ο πολιτιστικός τουρισμός δύναται να συμβάλλει σε τοπικό επίπεδο στην ανύψωση του πολιτιστικού επιπέδου των κατοίκων -λόγω της επαφής τους με τουρίστες ορισμένης ποιότητας -και στη

---

¹⁹⁰ Η UNESCO με έτος ίδρυσης 1945, είναι ο εκπαιδευτικός, επιστημονικός και πολιτιστικός οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών. Στο καταστατικό ίδρυσής της ένας από τους σκοπούς της είναι η μέριμνα για τη συντήρηση και την προστασία της παγκοσμίας παρακαταθήκης βιβλίων, έργων τέχνης και άλλων μνημείων ιστορικού ή επιστημονικού ενδιαφέροντος. Σύμφωνα με την UNESCO η κληρονομιά του παρελθόντος θεωρείται το κληροδότημα που θα πρέπει να παραδώσουμε στις επόμενες γενεές. Η έννοια της Παγκόσμιας Κληρονομιάς έχει διεθνή ισχύ και η UNESCO έχει ως σκοπό να ενθαρρύνει την ταυτοποίηση, την προστασία και τη διατήρηση της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς που είναι ύψιστης σημασίας για την ανθρωπότητα (Συνθήκη για την Προστασία Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς 1972). Ως εκ τούτου έχει συσταθεί Επιτροπή για την Παγκόσμια Κληρονομιά, έργο της οποίας είναι - μεταξύ άλλων - ο προσδιορισμός των φυσικών και πολιτιστικών τοποθεσιών εξαιρετικής οικουμενικής αξίας οι οποίες περιλαμβάνονται στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (WorldHeritagelist), σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει η ίδια καθιερώσει. Η Ελλάδα συνυπέγραψε την ιδρυτική πράξη της UNESCO το 1945 και από τότε είναι δυναμικά παρούσα στον διεθνή αυτόν Οργανισμό. «Τα μνημεία που συγκαταλέγονται στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς επιλέγονται και εγκρίνονται βάσει της αξίας τους ως τα καλύτερα παραδείγματα της δημιουργικής ευφυΐας του ανθρώπου. Αποτελούν τεκμήρια μιας σημαντικής ανταλλαγής ανθρώπινων αξιών και παρέχουν μια μοναδική ή τουλάχιστον εξαιρετική μαρτυρία μιας πολιτισμικής παράδοσης ή ενός πολιτισμού που ζει ακόμα ή έχει εξαφανισθεί. Είναι άμεσα συνδεδεμένα με σημαντικά στάδια της ανθρώπινης ιστορίας και για το λόγο αυτό έχουν εξέχουσα οικουμενική αξία και αποτελούν τμήμα της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας» Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο http://www.visitgreece.gr/el/culture/world_heritage_site Αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με τα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε όλη την χώρα <https://unescohellas2.wordpress.com/> (τελευταία επίσκεψη 2/9/2020)

¹⁹¹ Στο Παράρτημα Α' Πίνακας, Πίνακας 1.6, επισυνάπτεται πίνακας της UNESCO με Ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς σύμφωνα με τη χρονολογία ένταξής τους.(αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <http://odysseus.culture.gr/> Τελευταία επίσκεψη 2/9/2020.

βελτίωση του τοπικού περιβάλλοντος λόγω της ανάγκης διαφύλαξης και καθαριότητας των χώρων για όλο τον χρόνο¹⁹².

Στο πλαίσιο της χάραξης της τουριστικής πολιτιστικής της χώρας, η σημασία του πολιτιστικού τουρισμού έχει διαπιστωθεί διαχρονικά σύμφωνα και με τις διάφορες έρευνες και μελέτες που έχει αναθέσει κατά καιρούς ο Ε.Ο.Τ. Ειδικότερα :

- Το 1985 ο Ε.Ο.Τ στο πλαίσιο εφαρμογής της τότε τουριστικής πολιτικής και του 5ετούς προγράμματος οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης 1983-1987 είχε συμπεριλάβει στις ειδικές μορφές τουρισμού την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Το επίκεντρο της τότε τουριστικής πολιτικής ήταν : «Ο ελληνικός τουρισμός είναι ανθρωποκεντρικός. Είναι τουρισμός με τον άνθρωπο, για τον άνθρωπο.....Ως εκ τούτου οι φυσικοί τουριστικοί πόροι της χώρας, οι ιστορικοί, πολιτιστικοί και θρησκευτικοί θησαυροί της αποτελούν ανεκτίμητο εθνικό κεφάλαιο που η διαφύλαξη προστασία και ανάδειξή τους είναι ανάμεσα στους κύριους στόχους της τουριστικής πολιτικής.....».¹⁹³
- Το 2007, στην μελέτη Στρατηγικού Συμβούλου Συνολικό σχέδιο Marketing Ε.Ο.Τ., PRC Groups, THR International Consultants, MRB Hellas S.A, που ανέθεσε ο Ε.Ο.Τ., σύμφωνα με την μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την ανάλυση της επικοινωνιακής στρατηγικής της χώρας, ο τομέας του πολιτιστικού τουρισμού είναι ένας ελκυστικός και ανταγωνιστικός τομέας έναντι άλλων και πρέπει να αποτελεί μία από τις εννέα θεματικές μορφές τουρισμού για την προβολή και προώθηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε ένα ιδιαίτερα ισχυρό ανταγωνιστικό περιβάλλον. Ως εκ τούτου σύμφωνα με τον νόμο προσφοράς και ζήτησης προτάθηκε να συμπεριληφθεί στην στρατηγική επικοινωνίας της χώρας, η δημιουργία ενός πιο ολοκληρωμένου πολιτιστικού προϊόντος που θα περιλαμβάνει ένα σύνολο ολοκληρωμένων πολιτιστικών εμπειριών όπου θα εμπεριέχονται πολιτισμικές διαδρομές και πολιτιστικά δίκτυα¹⁹⁴.

---

¹⁹²Ζούνης, 3 Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. *Λειτουργία και εφαρμογές της πολιτιστικής διαχείρισης*. Ενότητα 7: Πολιτιστικός τουρισμός και τοπικό πολιτιστικό προϊόν. Τμήμα Επικοινωνίας Μ.Μ.Ε. Αντλήθηκε από τον ιστότοπο www.opencourses.uoa.gr. (τελευταία επίσκεψη 2/9/2020)

¹⁹³Ε.Ο.Τ. 1985, 20 και 102. *Τουρισμός '85. Ανάπτυξη-Συμμετοχή-Ποιότητα Ζωής*.

¹⁹⁴ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο :

http://gnto.gov.gr/sites/default/files/files_basic_pages/%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%

- Το 2013, στο Brand Management που εκπονήθηκε για λογαριασμό του Ε.ΟΤ, στο συστατικό πολιτισμός (culture) το θέατρο (theatre) ως brand value σε συνύπαρξη με την δημοκρατία, την φιλοσοφία, την αρχιτεκτονική και τον ολυμπισμό, κατέχει κεντρική θέση στο brand Ελλάδα¹⁹⁵. (βλ. Παράρτημα Α Έικονα 1.5).

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί και τον 21^ο αιώνα ένα σημαντικό συστατικό του ελληνικού τουρισμού, δεδομένου ότι αυτή η ειδική μορφή τουρισμού δίδει έμφαση στη διατήρηση, στην αναβίωση και στην αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων για τη δημιουργία τουριστικών ροών στη χώρα μας¹⁹⁶. Συστατικό στοιχείο αυτού είναι το αρχαίο θέατρο το οποίο στην ολιστική του προσέγγιση, περιλαμβάνει χαρακτηριστικά και αξίες που αναφέρονται στο brand value της Ελλάδας όπως δημοκρατία, αρχιτεκτονική και φιλοσοφία. Ως εκ τούτου στο πλαίσιο εφαρμογής από τους αρμόδιους Κρατικούς φορείς της Στρατηγικής προώθησης και προβολής του ελληνικού τουρισμού ετών 2016-2019, το αρχαίο θέατρο και οι δραματικές θεατρικές παραστάσεις κατέχουν σημαίνουσα θέση μέσα από συνέργειες δημόσιου και ιδιωτικών φορέων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, εμπλουτίζοντας με μια δυναμική την περαιτέρω προβολή του πολυσύνθετου ελληνικού τουριστικού προϊόντος και με σημείο αναφοράς το αρχαίο θέατρο.

4.2.2. Στατιστικά στοιχεία πολιτιστικού τουρισμού, προφίλ και δημογραφικά χαρακτηριστικά πολιτιστικού τουρίστα στην Ελλάδα.

Το μερίδιο αγοράς της Ελλάδας στον Ευρωπαϊκό τουρισμό «Πολιτισμός και Θρησκεία» (Π&Θ) είναι χαμηλό, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη του το υψηλό απόθεμα της χώρας σε πολιτιστικούς και θρησκευτικούς πόρους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με μετρήσεις έτους 2013, το μερίδιο αγοράς μας ανέρχεται σε 2,4% των ταξιδιών, 2,9% των διανυκτερεύσεων και 2,2% της δαπάνης από χώρες της Ευρώπης. Το ελληνικό προϊόν Πολιτισμός και Θρησκεία εμφανίζει μεγάλη απήχηση/ζήτηση σε αγορές εκτός Ευρώπης και το μερίδιο αγοράς των εκτός Ευρώπης επισκεπτών στην Ελλάδα για Π&Θ ανέρχεται σε 29,3% των ταξιδιών, 25,7% των διανυκτερεύσεων και 45,5% της δαπάνης.

[9B%CE%99%CE%9A%CE%9F%20%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%9F%20MARKETING%20ΕΟΤ%20%282007%29.pdf](#) (τελευταία επίσκεψη 31/8/2020).

¹⁹⁵ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο :

<http://www.gnto.gov.gr/el/%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%A4%CE%95%CE%A3> (τελευταία επίσκεψη 31/8/2020).

¹⁹⁶ Cater 1987, 202-225.

Από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά προκύπτει ότι αναφορικά με την ηλικία, των εισερχόμενων τουριστών Π&Θ στην Ελλάδα παρατηρούμε ευρεία κατανομή σε όλες τις ηλικιακές ομάδες. Άν και η Αθήνα αποτελεί τον πλέον δημοφιλή προορισμό (33%) των επισκεπτών Π&Θ στην Ελλάδα, σημαντικός αριθμός επισκεπτών προσελκύεται και σε άλλα μέρη (πχ Πελοπόννησος και υπόλοιπη Ελλάδα). Οι δραστηριότητές τους στην χώρα μας, σύμφωνα με τους ανωτέρω πίνακες σε ποσοστιαία βάση, είναι η επίσκεψη σε αξιοθέατα (72%), η επίσκεψη πόλεων (60%), η εξερεύνηση του τοπίου (56%) και η χαλάρωση (51%). Επίσης, σημαντικό μέρος των τουριστών απολαμβάνει τις επισκέψεις σε μουσεία, εκθέσεις (38%), το φαγητό & ποτό (37%) και την εξερεύνηση του τρόπου ζωής (34%). Τέλος, περίπου ένας στους τέσσερεις συνδυάζει τις διακοπές Π&Θ με εξερεύνηση της φύσης και με κολύμβηση / ηλιοθεραπεία. Επιπροσθέτως οι δραστηριότητες που αποτυπώνονται στον πίνακα σχετικά με τους τουρίστες που επισκέπτονται την χώρα για city-break, η ποσοστιαία βάση είναι η επίσκεψη σε αξιοθέατα 70% ενώ παρατηρείται πολύ χαμηλό ποσοστό για δραστηριότητες με επίκεντρο θέατρα, κονσέρτα 10% και για φεστιβάλ 3%. Το μεγαλύτερο ποσοστό ενδιαφέροντος για τέτοιου είδους δραστηριότητες παρατηρείται στους επισκέπτες από το Ηνωμένο Βασίλειο (Παράρτημα Β΄ Πίνακες 2.6,2.7,2.8,2.9,2.10) και (βλ. Παράρτημα Α΄ Διάγραμμα 1.1.3 κίνηση Μουσείων και Αρχαιολογικών χώρων Ελλάδας 2014-2019).

4.2.3 Αρχαίο θέατρο και αειφόρος τουριστική ανάπτυξη. Στρατηγική προώθησης και προβολής του ελληνικού τουρισμού 2014-2020.

Αρχαίο θέατρο και αειφόρος τουριστική ανάπτυξη.

Η σύλληψη της ιδέας κατασκευής του θεάτρου είναι ένα αρχιτεκτονικό επίτευγμα του ελληνικού πολιτισμού με βασικό χαρακτηριστικό την οργανική τους ενσωμάτωση σε τοπία μοναδικής ομορφιάς και με ιδεώδεις ακουστικές συνθήκες. Αναφερόμαστε σε μια απλή δομή στην οποία συνυπάρχουν, με ισορροπημένο και ολοκληρωμένο τρόπο, λειτουργικότητα και εξαιρετική αισθητική, εναρμονισμένη με μοναδικό τρόπο με το φυσικό περιβάλλον¹⁹⁷. Στα ελληνικά θέατρα παραστάθηκαν για πρώτη φορά τα

---

¹⁹⁷ Στην προσωρινή λίστα της UNESCO έχουν επιλεγθεί προς ένταξη, αρχαία θέατρα του Ελλαδικού χώρου, τα οποία διατηρούν όλα σ' ένα αξιοσημείωτο βαθμό την ακεραιότητά τους και όλα τα χαρακτηριστικά που αναδεικνύουν την εξαιρετική παγκόσμια αξία τους, ήτοι :

1. Θέατρο Διονύσου στην Αθήνα: Περιφέρεια Αττικής, Περιφερειακή Ενότητα Κεντρικής Αττικής
2. Θέατρο Αμφιαρίου: Περιφέρεια Αττικής, Περιφερειακή Ενότητα Ανατολικής Αττικής
3. Θέατρο Επιδάου: Περιφέρεια Πελοποννήσου, Περιφερειακή Ενότητα Αργολίδας
4. Θέατρο Μεγαλόπολης: Περιφέρεια Πελοποννήσου, Περιφερειακή Ενότητα Αρκαδίας

μεγάλα έργα του αρχαίου δράματος, συμπεριλαμβανομένων των τραγωδιών του Αισχύλου, του Σοφοκλή και του Ευριπίδη και των κωμωδιών του Αριστοφάνη, που συνεχίζουν να εμπνέουν τον κόσμο του θεάτρου μέχρι σήμερα και ως χώροι θεατρικών παραστάσεων είναι τα μοναδικά μνημεία της αρχαιότητας που εξυπηρετούν και σήμερα τον σκοπό για τον οποίο είχαν αρχικά σχεδιαστεί.¹⁹⁸

Από τη δεκαετία του 1950, ο συνδυασμός παραστάσεων αρχαίου θεάτρου με τους αρχαιολογικούς χώρους υπήρξε ένας από τους τα πιο σημαντικούς παράγοντες της τουριστικής πολιτικής της Ελλάδας, δεδομένου ότι βασικός πόλος έλξης και διεθνούς προβολής ήταν η δυνατότητα της αναβίωσης του αρχαίου ελληνικού δράματος στο φυσικό του περιβάλλον, στον χώρο που γεννήθηκε και παραστάθηκε πριν από 2.500 χρόνια. Η κρατική επιλογή των αρχαίων θεάτρων και των παραστάσεων αρχαίου δράματος ως στοιχείο της τουριστικής στρατηγικής από το παρελθόν μέχρι σήμερα απεικονίζεται :

- στις αφίσες του Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου (1956-2003) (Παράρτημα Α' Εικόνα 1.1.)
- στα διαφημιστικά φυλλάδια του Ε.Ο.Τ. σε τέσσερις γλώσσες όπου συμπεριλαμβάνονται φωτογραφίες και πληροφορίες για τα αρχαία θέατρα
- στις εκδόσεις του Ε.Ο.Τ. και ειδικότερα στο ετήσιο λεύκωμα του Ε.Ο.Τ. (1996) το οποίο ήταν αφιερωμένο στα αρχαία Ελληνικά θέατρα.
- στα διαφημιστικά video και spots του Ε.Ο.Τ.¹⁹⁹
- στη προβολή των αρχαίων θεάτρων και παραστάσεων στις Διεθνείς Εκθέσεις Τουρισμού που συμμετείχε και συμμετέχει ο Ε.Ο.Τ με περίπτερο, με στόχο

-
5. Θέατρο Άργους: Περιφέρεια Πελοποννήσου, Περιφερειακή Ενότητα Αργολίδας
  6. Θέατρο Δελφών: Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Περιφερειακή Ενότητα Φωκίδας
  7. Θέατρο Ερέτριας: Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Περιφερειακή Ενότητα Εύβοιας
  8. Θέατρο Λάρισας I: Περιφέρεια Θεσσαλίας, Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας
  9. Θέατρο Δήλου: Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, Περιφερειακή Ενότητα Μυκόνου
  10. Θέατρο Μήλου: Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, Περιφερειακή Ενότητα Μήλου
  11. Θέατρο Λίνδου: Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, Περιφερειακή Ενότητα Ρόδου
  12. Θέατρο Οινιάδας: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, Περιφερειακή Ενότητα Αιτωλοακαρνανίας
  13. Θέατρο Δωδώνης: Περιφέρεια Ηπείρου, Περιφερειακή Ενότητα Ιωαννίνων
  14. Θέατρο Απτέρα: Περιφέρεια Κρήτης, Περιφερειακή Ενότητα Χανίων
  15. Θέατρο Μαρωνίας: Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5869/org>. (τελευταία επίσκεψη 2/9/2020)

¹⁹⁸ <http://whc.unesco.org>.

¹⁹⁹ <https://www.youtube.com/c/greece/videos>

την ανάπτυξη της στρατηγικής και την αναβάθμιση της εικόνας της χώρας και του ελληνικού τουρισμού στο εξωτερικό.

Σήμερα, στον 21^ο αιώνα το αρχαίο θέατρο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, ένα πολιτιστικό αγαθό, που δικαιούνται να το απολαμβάνουν όλες οι γενιές. Οι σύγχρονες χρήσεις του συνίστανται στον τουρισμό, στην διοργάνωση φεστιβάλ καθώς και στην παραχώρησή τους από τους αρμόδιους Κρατικούς φορείς για διεξαγωγή Συνεδρίων και εκδηλώσεων, στοχεύοντας στην προώθηση της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό. Ως εκ τούτου και με σημείο αναφοράς τον ορισμό της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης όπως αποτυπώνεται και στο άρθρο 2 του Ν.4582/11.12.2018²⁰⁰ είναι επιβεβλημένος ο σεβασμός, η ορθολογική χρήση και η διαφύλαξη της αυθεντικότητας και της ακεραιότητάς αυτών των διαχρονικών «γοητευτικών» μνημείων θέασης και ακρόασης. Με επίκεντρο την μεγιστοποίηση και την ανταγωνιστικότητα του τουριστικού μας προϊόντος και με βάση τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και την πολιτισμική ταυτότητα κάθε περιοχής, τα αρχαία θέατρα μπορούν να ενταχθούν στα νέα προϊόντα πολιτιστικού τουρισμού όπως οι πολιτιστικές διαδρομές²⁰¹ και τα αρχαιολογικά πάρκα²⁰², και να αποτελέσουν

---

²⁰⁰ Μοίρα, 2011, 2-3 και Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001,183. Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη είναι η βιώσιμη, ισόρροπη, κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη, η οποία, με σεβασμό στο περιβάλλον, ενισχύει την επιχειρηματικότητα, τονώνει την απασχόληση, δημιουργώντας ευκαιρίες για τους νέους, τους κοινωνικά αδύναμους και μακροχρόνια ανέργους, συμβάλλει στην ευημερία των πολιτών, αναδεικνύει τους τουριστικούς προορισμούς με βάση τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και την πολιτισμική ταυτότητα της κάθε περιοχής, ωφελεί και ωφελείται από την αλληλέγγυα οικονομία.

²⁰¹ INSETE -ΣΤΑΔΙΟΝ Α.Ε. 2015,39. Η πολιτιστική διαδρομή είναι ένα επώνυμο τουριστικό προϊόν, ένα προϊόν πολιτιστικού τουρισμού το οποίο διαμορφώνεται με βάση ένα συγκεκριμένο συνεκτικό στοιχείο. Ήτοι διαθέτει ένα κεντρικό θέμα δηλαδή το συνεκτικό στοιχείο (π.χ. τα θέατρα της Ηπείρου), καλύπτει μια προσδιορισμένη χωρικά περιοχή η οποία αποκτά μια τουριστική ταυτότητα με μια επωνυμία/brand name. Στόχοι είναι να προσελκύσει επισκέπτες στην συγκεκριμένη περιοχή, να δημιουργήσει ευκαιρίες στις επιχειρήσεις και τους παραγωγούς προϊόντων και υπηρεσιών που δραστηριοποιούνται στην συγκεκριμένη περιοχή προκειμένου να αυξήσουν τα έσοδά τους, να προσελκύσει νέες επενδύσεις, να επιμηκύνει την τουριστική περίοδο και ει δυνατόν να εξασφαλίσει πόρους για τη συντήρηση των αρχαιολογικών χώρων κα μνημείων που εντάσσονται σ' αυτή.

²⁰² INSETE -ΣΤΑΔΙΟΝ Α.Ε. 2015,41-42. Αρχαιολογικό-Περιβαλλοντικό Πάρκο είναι μια καθορισμένη σημαντικού μεγέθους έκταση, που περιλαμβάνει πολιτιστικούς και φυσικούς πόρους, δηλαδή αρχιτεκτονήματα-μέλη κάθε μορφής (ναούς, στάδια, θέατρο κ.λ.π) και γενικά ακίνητα στοιχεία αρχαιολογικής και ιστορικής σημασίας αλλά και κινητά στοιχεία, που έχουν βρεθεί επιφανειακά ή μετά από ανασκαφή εντός της έκτασης αυτής. Περιλαμβάνει ακόμα μνημεία της φύσης ή και αλώβητο φυσικό περιβάλλον, χαρακτηριστικό μιας περιοχής καθώς και αξιόλογα οικοσυστήματα. Το συνδετικό στοιχείο του πάρκου είναι η έκταση και το τοπωνύμιό της. Επομένως, το αρχαιολογικό περιβαλλοντικό πάρκο μπορεί να περιλαμβάνει στοιχεία διαφόρων ιστορικών περιόδων τα οποία συνδέονται με την ιστορία μιας περιοχής σε συνδυασμό με το φυσικό περιβάλλον και τοπίο. Από τουριστική σκοπιά θα πρέπει να οργανώνεται και να λειτουργεί ως τουριστικός προορισμός. Χρειάζεται δηλαδή όρια, προσπέλαση, διαμορφωμένες εσωτερικές διαδρομές, στάσεις για ξεκούραση, θέα κα ερμηνεία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, σήμανση, δίκτυα περιοχών, συντήρηση ακινήτων και κινητών ευρημάτων, μουσεία η και εκθέσεις κ.λ.π. Η λογική των πάρκων είναι ότι μέσω της οργάνωσης ενός θεματικού προορισμού προσελκύουμε επισκέπτες, ανοίγουμε δηλαδή τους χώρους με οργανωμένο τρόπο στον τουρισμό, που είναι ο κύριος τομέας, όσον αφορά στην αναγνώριση των

κινητήριο μοχλό για την ανάπτυξη μιας περιοχής η οποία θα έχει «τουριστική ταυτότητα» και θα είναι βιώσιμη , οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά²⁰³.

4.2.3. *Θεσμικοί φορείς οργάνωσης, προώθησης και προβολής του ελληνικού πολιτιστικού τουρισμού. Νομοθεσία. Ε.Ο.Τ. Στρατηγική προώθησης και προβολής του ελληνικού τουρισμού 2014-2020*

➤ Υπουργείο Τουρισμού

Το Υπουργείο Τουρισμού έχει ως κύρια αποστολή τη χάραξη της τουριστικής πολιτικής και τον επιτελικό σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης της Χώρας στο πλαίσιο της κυβερνητικής πολιτικής²⁰⁴.

➤ Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.)

Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) και στην αγγλική γλώσσα «Greek National Tourism Organization» (G.N.T.O.), είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) με έδρα την Αθήνα και εποπτεύεται από το Υπουργείο Τουρισμού.

Σύμφωνα δε με τις διατάξεις του Π.Δ. 72/2018(ΦΕΚ 141/Α/2.8.2018), άρθρο 2, αποστολή:

Ο Ε.Ο.Τ. ως καθ' ύλην αρμόδιος εθνικός φορέας έχει ως αποστολή την προώθηση και προβολή του ελληνικού τουρισμού, εγχώρια και διεθνώς, την υλοποίηση της τουριστικής πολιτικής που χαράσσει το Υπουργείο Τουρισμού κατά το μέρος των αρμοδιοτήτων του και την ενίσχυση της εικόνας της χώρας διεθνώς²⁰⁵.

➤ Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Σύμφωνα με τις διατάξεις του Π.Δ. 4/22.1.2018 (ΦΕΚ 7/Α/22.1.2018), άρθρο 1, αποστολή του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού:

Η αποστολή του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού συνοψίζεται στους παρακάτω βασικούς άξονες:

πολιτιστικών και φυσικών πόρων, τη διάδοση της αξίας τους και την εξασφάλιση όχι μόνο εσόδων για την προστασία και την επιβίωσή τους στο μέλλον αλλά και κυρίως σημαντικών εσόδων στην τοπική οικονομία. Από το Διάζωμα προτείνονται δύο αρχαιολογικοί χώροι για τη δημιουργία Αρχαιολογικών Πάρκων, η Επίδαυρος και ο Ορχομενός Βοιωτίας.

²⁰³ INSETE -ΣΤΑΔΙΟΝ Α.Ε. 2015, 39.

²⁰⁴ Δικτυακός τόπος : <http://www.mintour.gov.gr/Ministry/VisionMission>

²⁰⁵ Δικτυακός τόπος :

<http://www.gnto.gov.gr/el/%CE%91%CE%A0%CE%9F%CE%A3%CE%A4%CE%9F%CE%9B%CE%97>

1. Την προαγωγή της επιστημονικής έρευνας, την ανεύρεση, τη διάσωση, την προστασία, την ανάδειξη και την προβολή του συνόλου της πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και άυλης, κινητής και ακίνητης).
2. Την υποστήριξη και ανάπτυξη της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας.
3. Τη διάχυση των πολιτιστικών προϊόντων μεταξύ των πολιτών, τη δημιουργική συμμετοχή τους στη σύγχρονη καλλιτεχνική παραγωγή, την ευαισθητοποίησή τους για την προστασία του πολιτιστικού αποθέματος.
4. Την προβολή του Ελληνικού Πολιτισμού παγκοσμίως και την ενθάρρυνση των διεθνών συνεργασιών για θέματα διαχείρισης - προστασίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.
5. Τη συστηματική καλλιέργεια, διάδοση και εμπέδωση στην κοινωνική συνείδηση του αθλητικού πνεύματος.
6. Τη διασφάλιση των αξιών του Ολυμπισμού και τη διάδοσή τους σε εθνικό και διεθνές επίπεδο με κάθε πρόσφορο μέσο.
7. Την επιστημονική διάγνωση και τεκμηρίωση των αθλητικών αναγκών της χώρας και την αποτύπωση τους σε στρατηγική αθλητική πολιτική, με την επακόλουθη εξειδίκευση σε επιχειρησιακά προγράμματα και τακτικές δράσεις, ενέργειες και έργα²⁰⁶.

Νομοθεσία για πολιτιστικό τουρισμό. Στρατηγική προώθησης και προβολής του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού 2014-2020

Νομοθεσία

Σύμφωνα με τον Ν.4582 /11.12.2018 (ΦΕΚ Τεύχος Α' 208/11.12.2018) *Θεματικός τουρισμός – Ειδικές μορφές τουρισμού – Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου στον τομέα του τουρισμού και της τουριστικής εκπαίδευσης – Στήριξη τουριστικής επιχειρηματικότητας και άλλες διατάξεις, Άρθρο 13, Πολιτιστικός τουρισμός :*

Πολιτιστικός τουρισμός είναι η ειδική μορφή τουρισμού κατά τον οποίο οι επισκέπτες-τουρίστες ανακαλύπτουν, γνωρίζουν και βιώνουν την ιστορία, την παράδοση, την πολιτιστική κληρονομιά, το σύγχρονο πολιτισμό, καθώς και την

---

²⁰⁶ Δικτυακός τόπος : <http://www.culture.gov.gr>

κουλτούρα και την ταυτότητα της χώρας και του λαού της, μέσα από πολιτιστικές δραστηριότητες αναψυχής²⁰⁷.

Ε.Ο.Τ. Στρατηγική προώθησης και προβολής του ελληνικού τουρισμού ετών 2014-2020.

Στην Στρατηγική Προώθησης και Προβολής του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού για την τριετία 2014-2015-2016²⁰⁸, τη διετία 2017-2018²⁰⁹ και τη διετία 2019-2020²¹⁰ τα βασικά συστατικά του προϊόντος Ελληνικός Τουρισμός, είναι :

1. Ήλιος και θάλασσα
2. Τουρισμός Πόλεων-City Break
3. Πολιτιστικός τουρισμός,
4. Γαστρονομικός τουρισμός,
5. Συνεδριακός τουρισμός
6. Τουρισμός υγείας και ευεξίας/ιατρικός-ιαματικός τουρισμός,
7. Θαλάσσιος τουρισμός (κρουαζιέρα, yachting)
8. Θρησκευτικός τουρισμός
9. Τουρισμός πολυτελείας
10. Αθλητικός-προπονητικός τουρισμός
11. Περιηγητικός Τουρισμός
12. Τουρισμός Υπαίθρου

Οι άξονες της Εθνικής στρατηγικής για τον τουρισμό είναι :

- Διαφοροποίηση τουριστικού προϊόντος μέσω της ανάπτυξης του θεματικού τουρισμού
- Αναβάθμιση ποιότητας τουριστικού προϊόντος
- Προώθηση νέων ελληνικών προορισμών
- Επιμήκυνση της θερινής τουριστικής περιόδου
- Δυναμική προώθηση τουριστικού brand Ελλάδας προσαρμοσμένης ανά αγορά στόχο

---

²⁰⁷ Νόμος 4582/11.12.2018. Δικτυακός τόπος : <https://www.e-nomothesia.gr/kat-tourismos/nomos-4582-2018-phek-208a-11-12-2018.html.gr>.

²⁰⁸ Εκδοθείσα εγκριτική απόφαση με αριθμ.πρωτ. 514876/24-10-2013 (ΑΔΑ:ΒΛΛΤ469ΗΙΖ-ΩΔΒ).

²⁰⁹ Εκδοθείσα εγκριτική απόφαση με αριθμ.πρωτ. 13927/ 16/11/2017 (ΑΔΑ 7ΔΚ4469ΗΙΖ-ΡΓΒ) σύμφωνα με την υπ' αριθμ.πρωτ. Ε.Ο.Τ. 686/18.01.2017 Στρατηγική του Υπουργείου Τουρισμού 2017-2018.

²¹⁰ Εκδοθείσα εγκριτική απόφαση με αριθμ.πρωτ. 1215/25.1.2019 (ΑΔΑ: 62Σ0469ΗΙΖ-Μ4Χ).

- Ανταγωνιστικό πλαίσιο προσέλκυσης νέων τουριστικών επενδύσεων υψηλής προστιθέμενης αξίας

Οι στόχοι της Στρατηγική Μάρκετινγκ για τον τουρισμό για το έτος 2019 είναι :

- Αύξηση της συμβολής του Τουρισμού στο ΑΕΠ.
- Αύξηση των αφίξεων 5%-10% σε σχέση με το 2018.
- Αύξηση της κατά κεφαλήν τουριστικής δαπάνης των τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα.
- Ισόρροπη και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη στην ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα.
- Επέκταση της τουριστικής περιόδου και επιπλέον ενίσχυση της πληρότητας τη χαμηλή τουριστική περίοδο.
- Ανάπτυξη και ανάδειξη του θεματικού τουρισμού 365 ημέρες το χρόνο στην ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα.
- Ανάπτυξη ολοκληρωμένων και θεματικών τουριστικών προϊόντων ανά προορισμό με το χαρακτήρα της «μοναδικής αυθεντικής εμπειρίας».
- Στοχευμένη ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού δεδομένης της οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης, με ανάδειξη του κάθε προορισμού 365 ημέρες το χρόνο.
- Εξειδικευμένη στρατηγική διείσδυση ανά αγορά στόχο και άνοιγμα νέων αγορών.
- Ενίσχυση- ενδυνάμωση μεριδίων στις ώριμες αγορές.
- Προσέλκυση mega events και τουριστικών συνεδρίων.
- Προσέλκυση νέων επενδύσεων (διαμόρφωση ελκυστικού επενδυτικού περιβάλλοντος).
- Βελτίωση της εικόνας των υφιστάμενων υποδομών των τουριστικών καταλυμάτων και των παρεχόμενων υπηρεσιών μέσω της παροχής αναπτυξιακών κινήτρων.

4.3 2016-2019. Υπουργείο Τουρισμού/Ε.Ο.Τ. Ενέργειες προώθησης και προβολής θεατρικών παραστάσεων αρχαίου δράματος στην Ελλάδα και στο εξωτερικό

4.3.1 2016. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό

Το έτος 2016 ήταν ο εορτασμός του *Αφιερωματικού Έτους Ελλάδας-Ρωσίας και Ρωσίας-Ελλάδας 2016*. Σύμφωνα με τον κ. Ηλία Κλη, πρέσβη επί τιμή, ειδικό εκπρόσωπο του πρωθυπουργού και γενικό συντονιστή αυτής της προσπάθειας μέσω του Υπουργείου Εσωτερικών: «Η πρωτοβουλία του Έτους απέβλεπε, πέραν της ανανέωσης των παραδοσιακών δεσμών, στην πρακτική διεύρυνση των διμερών σχέσεων αλλά και σε δράσεις προβολής με απτά οικονομικά οφέλη (εξαγωγές, τουρισμός κ.ά.). Το Έτος αποτελεί καταλύτη για την ενίσχυση των επαφών στο επίπεδο της πραγματικής οικονομίας»²¹¹.

- ✓ *Αθήνα-Επιδαυρος-Μόσχα*. Στο πλαίσιο του εορτασμού και της προώθησης του πολιτιστικού τουρισμού και της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας, ο Ε.Ο.Τ συμμετείχε στην διοργάνωση της θεατρικής ελληνορωσικής συμπαραγωγής του Εθνικού Θεάτρου και του Ρωσικού θεάτρου «Βαχτάνγκοφ» της δίγλωσσης παράστασης του αρχαίου δράματος του Σοφοκλή *Οιδίπους Τύραννος*, που παρουσιάστηκε στο θέατρο της Επιδαύρου (πρεμιέρα 29/20 Ιουλίου 2016), στην Αθήνα (Ηρώδειο 20/21/9/2016) και στη Μόσχα (Νοέμβριος 2016), σε σκηνοθεσία Ρίμας Τούμινας²¹².
- ✓ *Ολλανδία/Άμστερνταμ*. Παράσταση «Antigoni»/Αντιγόνη (4 και 5 Νοεμβρίου 2016). Η παράσταση παρουσιάστηκε στο Ολλανδικό και διεθνές κοινό σε ένα από τα πιο κεντρικά και πιο γνωστά θέατρα στην Ευρώπη το Compagnie Theatre/Άμστερνταμ και στη συνέχεια περιόδευσε σε άλλες πόλεις της Ολλανδίας και Ευρώπης. Ο θίασος αποτελείτο από 33 Ολλανδούς, Έλληνες και διεθνείς ηθοποιούς, η παράσταση ήταν υποτιτλισμένη στα αγγλικά, ελληνικά και ολλανδικά και τελούσε υπό την αιγίδα της Ελληνικής Πρεσβείας στο Άμστερνταμ και του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ-Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών. Η θετική ανταπόκριση του κοινού επιβεβαιώθηκε από την προώληση όλων των εισιτηρίων και στις πέντε παραστάσεις που

²¹¹ 13/6/2016 *Η Ρωσία στην Ελλάδα και η Ελλάδα στην Ρωσία*. Αντλήθηκε από τον διαδικτυακό τόπο : <https://www.kathimerini.gr/society/863572/i-ellada-sti-rosia-i-rosia-stin-ellada/gr>

²¹² Εκδοθείσα απόφαση Ε.Ο.Τ. με αριθμ.πρωτ. 5710/13.7.2016 ΑΔΑ 663Σ469ΙΖ-46Υ).

δόθηκαν, καταδεικνύοντας το έκδηλο ενδιαφέρον του ολλανδικού κοινού για το αρχαίο ελληνικό δράμα και αξιοποιήθηκαν από τον Ε.Ο.Τ. ως εργαλεία προώθησης και προβολής του ελληνικού τουριστικού προϊόντος και συγκεκριμένα ως άμεση προβολή του ελληνικού πολιτισμού μέσω direct marketing²¹³.

Παράλληλα, για το έτος 2016, τέθηκαν υπό την αιγίδα του Ε.Ο.Τ. οι κάτωθι σημαντικές και δυναμικές ενέργειες προβολής πολιτιστικού τουρισμού με σημείο αναφοράς το αρχαίο θέατρο.

- ✓ *Δωδώνη*. Ο Ε.Ο.Τ. έθεσε υπό την αιγίδα του και παρείχε διευκολύνσεις στο πολιτιστικό σχέδιο «Δωδώνη, Τόπος Πράξεως Σπουδαίας και Τελείας» (Ιούλιος 2016). Το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Δωδώνης πραγματοποίησε τη «Διακρατική παράσταση αρχαίου Ελληνικού δράματος», η οποία παρουσιάστηκε στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης. Συμμετείχαν ηθοποιοί από την Ελλάδα, τη Γαλλία, την Αίγυπτο, το Βέλγιο, τη Γερμανία, τη Χιλή, τη Σουηδία, την Κύπρο και την Αλβανία και περιελάμβανε αποσπάσματα από έργα Αισχύλου, Σοφοκλή και Ευριπίδη τα οποία αποδόθηκαν στις επίσημες γλώσσες των προαναφερθεισών χωρών αλλά και στα αρχαία ελληνικά (με υπότιτλους). Ένα καινοτόμο θεατρικό δρώμενο στο οποίο ηθοποιοί από οκτώ διαφορετικές χώρες, οκτώ διαφορετικοί κόσμοι, οκτώ διαφορετικές γλώσσες ενώθηκαν στην ενέργεια αυτή, για να υπηρετήσουν το αρχαίο ελληνικό δράμα, την διαχρονικότητά του και κυρίως τη δύναμη του λόγου που παραμένει ακόμα και σήμερα επίκαιρος και παγκόσμιος.

- ✓ *Αθήνα*. Ο Ε.Ο.Τ. έθεσε υπό την αιγίδα του την παράσταση «Ατρείδες-Ancient Pathos», μια παράσταση αρχαίου ελληνικού δράματος στην αγγλική γλώσσα που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, και την παρακολούθησαν μεγάλος αριθμός οργανωμένων τουριστικών γκρουπ που επισκέφθηκαν την Ελλάδα. Πρόκειται για ένα απάνθισμα από τις κορυφαίες σκηνές των έργων των τραγικών μας ποιητών Αισχύλου, Σοφοκλή και Ευριπίδη, που αφορούν τον οίκο των Ατρείδων (*Αγαμέμνων, Κλυταιμνήστρα, Ηλέκτρα* κλπ). Χαρακτηριστικές σκηνές από τις γνωστότερες ελληνικές τραγωδίες παρουσιάστηκαν στη σκηνή από επαγγελματίες αγγλομαθείς ηθοποιούς, με

---

²¹³ Εκδοθείσα απόφαση Ε.Ο.Τ. με αριθμ. πρωτ 4046/21.7.2016 (ΑΔΑ: ΨΘ26469ΗΙΖ-ΙΚΟ).

σύγχρονη σκηνοθετική οπτική και τη χρήση video και πρωτότυπης μουσικής. Μια σημαντική ενέργεια προβολής υπό την κρατική αιγίδα όπου το αρχαίο και το παραδοσιακό συνυπάρχουν και πλαισιώνουν τον λόγο των ηθοποιών καθιστώντας τη θεατρική εμπειρία μοναδική.

4.3.2 2017. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Για το έτος 2017, στο πλαίσιο της συνέργειας τουρισμού με τον πολιτισμό και με επίκεντρο το αρχαίο θέατρο, υλοποιήθηκαν διάφορες ενέργειες προώθησης και προβολής της εικόνας της χώρας στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και στις οποίες συμμετείχε ο Ε.Ο.Τ., αναγνωρίζοντας την συμβολή τους στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού μέσα από καινοτόμες δράσεις.

- ✓ *Επίδαυρος. Λύκειο Επιδαύρου* (4-19 Ιουλίου 2017). Το 2017 ήταν το έτος που ξεκίνησε την πορεία του για πρώτη φορά στη χώρα μας. Ο Ε.Ο.Τ. έθεσε υπό την αιγίδα του και συμμετείχε στα έξοδα διοργάνωσης αυτής της σημαντικής διοργάνωσης. που ξεκίνησε την πορεία του για πρώτη φορά στην χώρα μας. Το Λύκειο Επιδαύρου λειτούργησε για τρία χρόνια (2017-2019) και ήταν μια θερινή ακαδημία για το αρχαίο δράμα, μια πολιτιστική/παιδευτική διοργάνωση η οποία διευρύνει την προβολή του ελληνικού πολιτιστικού προϊόντος ιδιαίτερος δε του αρχαίου θεάτρου. Οι εργασίες του Λυκείου, ανέδειξαν την πολιτιστική μας κληρονομιά ως «εμπνευστή και κινητήριο δύναμη στην σύγχρονη δημιουργία». Επρόκειτο για μια στοχευμένη δράση με εξωστρέφεια και με αυξητικές προοπτικές και με σκοπό να καθιερωθεί το Λύκειο Επιδαύρου ως διεθνές κέντρο μελέτης και διάδοσης του αρχαίου δράματος, με την συμμετοχή ξένων ακαδημαϊκών και εξειδικευμένων στο αρχαίο δράμα επιστημόνων, σηματοδοτώντας εκ παραλλήλου την προβολή της χώρας μας στο εξωτερικό σε ένα εξειδικευμένο και στοχευμένο κοινό²¹⁴.

- ✓ *Μόσχα (12 Ιουνίου 2017)*. Θεατρική παράστασης «Αντιγόνη» που πραγματοποιήθηκε στο θέατρο Luna Theatre της Μόσχας. Σύμφωνα με την ομιλία της Πρεσβευτή –συμβούλου της Πρεσβείας της Ελληνικής

²¹⁴ Εκδοθείσες αποφάσεις Ε.Ο.Τ. με αριθμ. πρωτ. 7571/27.6.2017 (ΑΔΑ : ΩΧ31469ΗΙΖ-Π6Η) και 7212/27.6.2017 (ΑΔΑ : 6Ψ6Λ469ΗΙΖ-ΓΘΛ).

Δημοκρατίας στην Ρωσική Ομοσπονδία κας Δ.Πούλου, στο κατάμεστο θέατρο, επισημάνθηκε ότι η «αρχαία ελληνική τραγωδία «Αντιγόνη» του Σοφοκλή αποτελεί ένα από τα ομορφότερα και δυνατότερα δείγματα της παγκόσμιας λογοτεχνικής κληρονομιάς, σύμβολο συνέπειας στο χρέος, στους άγραφους νόμους, πίστης σε διαχρονικές αξίες και ιδανικά, φορέα μηνύματος καθολικής αγάπης, ανθρωπιάς, ανθρωπισμού, πραγματικής αρετής. Έργο διαχρονικό και πάντα επίκαιρο, διδάσκει ανθρωπισμό. Ενδεχομένως, τόνισε η κα Πούλου, θα είχαν αποφευχθεί πολλά από τα εγκλήματα της νεότερης και σύγχρονης ιστορίας, εάν το ανθρώπινο είδος εντρύφουσε ουσιαστικά και βαθειά στα μηνύματα του Σοφοκλή, τα εμπέδωνε και τα ενστερνιζόταν». Η παράσταση που δόθηκε την συγκεκριμένη ημερομηνία -ημέρα εθνικής εορτής της Ρωσίας - ήταν μια προσφορά της Ελλάδας στο Ρώσικο κοινό και ενόψει της έναρξης της θερινής τουριστικής περιόδου. Η παράσταση ήταν μια πρωτοβουλία του Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού στη Μόσχα και της διευθύντριας κας Δ.Γιαννίτση, στον ρόλο της Αντιγόνης, σε σκηνοθεσία του γνωστού δραματουργού και σκηνοθέτη Αλεξάντρ Σμολιακόφ και το όλο εγχείρημα τέθηκε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού της Ελλάδας και της Πρεσβείας της Ελλάδας στη Μόσχα²¹⁵.

- ✓ *Αθήνα.* «Οι Πέτρες Μιλούν». Ο Ε.Ο.Τ. έθεσε υπό την αιγίδα του αυτή την πολιτισμική δράση που αφορά σε θεατρικές παραστάσεις από νέους, ταλαντούχους ηθοποιούς, μέσω των οποίων επιχειρείται η γνωριμία των επισκεπτών της πόλης με την αρχαία ελληνική γραμματεία, σε συνδυασμό με αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία παγκόσμιας ακτινοβολίας. Ο λόγος του

---

²¹⁵ Εκδοθείσα απόφαση Ε.Ο.Τ. με αριθμ.πρωτ.5636/13.6.2017(ΑΔΑ : **6Ψ6Λ469ΗΙΖ-ΓΘΛ**) Η παράσταση «ANTIGONH» εντάχθηκε, βάσει δημοσκόπησης του έγκριτου Ρώσικου περιοδικού «VashDosug», στις καλύτερες παραστάσεις κλασσικού δράματος. Αναλυτικότερες πληροφορίες στον διαδικτυακό τόπο : <http://www.vashdosug.ru/msk/theatre/article/2435313/> **Επισυνάπτονται φωτογραφίες από την παράσταση της 12^{ης} Ιουνίου 2017, που παρουσιάστηκε με υπερτίτλους στην ελληνική και αγγλική γλώσσα.**http://www.hecucenter.ru/gr/news/press_release_antigoni_12_ioinioi_2017.html.**Βίντεο:** <https://www.youtube.com/watch?v=crlA8bw33a0> **απόφαση Γ.Γ. Ε.Ο.Τ. με αριθμ.πρωτ.**

Ομήρου, του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη, του Θουκυδίδη, του Σοφοκλή και του Αριστοφάνη, ζωντανεύουν και συναντούν δημιουργικά το σύγχρονο κοινό, προσφέροντας μια ψυχαγωγική και εκπαιδευτική εμπειρία στην Ακρόπολη, στο Θέατρο Διονύσου, στο ναό του Ηφαίστου, στην πύλη του Αδριανού, στο μνημείο Λυσικράτη, στο Ωρολόγιο Κυρρήστου, αλλά και στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Ήρωες τραγικοί και κωμικοί, ιδέες και σύμβολα που η αρχαία Ελλάδα κληροδότησε στην ανθρωπότητα και καθόρισαν την ιστορία της σκέψης και της τέχνης ανα τους αιώνες, ζωντανεύουν χάρη στο εγχείρημα αυτό, μια πολιτιστική, εκπαιδευτική, ψυχαγωγική και τουριστική δράση, με ελεύθερη είσοδο για τους κατοίκους και επισκέπτες της Αθήνας, ένα δρώμενο που επικεντρώνεται στον πολιτιστικό/αστικό τουρισμό. Η δράση «Οι Πέτρες Μιλούν» πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία του υπουργείου Τουρισμού και τη συμβολή των υπηρεσιών του υπουργείου Πολιτισμού και φέρει την αιγίδα της Περιφέρειας της Αττικής, του Δήμου Αθηναίων και του Athens Culture Net²¹⁶.

4.3.3 2018. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό

- ✓ *Επίδαυρος - Σερβία. Βελιγράδι. Αρχαίο θέατρο Επιδαύρου(13 και 14 Ιουλίου 2018/19 Σεπτεμβρίου 2018)* . Μια συνεργασία Ε.Ο.Τ και Εθνικού Θεάτρου με το Εθνικό θέατρο της Σερβίας. *Πλούτος* του Αριστοφάνη που παραστάθηκε στο αρχαίο θέατρο Επιδαύρου και στο Βελιγράδι. Μια σημαντική και λίαν ενδιαφέρουσα ενέργεια προβολής δεδομένου ότι στόχος της ήταν η εξωστρέφεια της ελληνικής πολιτιστικής δημιουργίας που λειτουργεί προς όφελος του τουρισμού και του πολιτισμού²¹⁷.

---

²¹⁶ Η Υπουργός Τουρισμού κυρία Έλενα Κουντουρά κατά τη διάρκεια της Συνέντευξης Τύπου που πραγματοποιήθηκε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (5/9/2017) για την ανακοίνωση της έναρξης της δράσης τόνισε ότι “ο πολιτιστικός τουρισμός όπως και ο τουρισμός πόλεως είναι δυναμικές μορφές τουρισμού που προωθούνται στοχευμένα μέσα από την εθνική τουριστική πολιτική του Υπουργείου και την ανάπτυξη του θεματικού τουρισμού. Το Υπουργείο Τουρισμού, ο Ε.Ο.Τ. και η ίδια προσωπικά ενθαρρύνουμε και υποστηρίζουμε τέτοιου είδους δράσεις που αναδεικνύουν πολύ δημιουργικά τον ιστορικό πλούτο και την πολιτιστική κληρονομιά της Αθήνας, και που εμπλουτίζουν την συνολική ταξιδιωτική εμπειρία των επισκεπτών» Πηγή: <https://money-tourism.gr/i-petres-miloun/gr>.

²¹⁷ Εκδοθείσα απόφαση Ε.Ο.Τ. με αριθμ.πρωτ. 3975/10.7.2018 (ΑΔΑ 9ΠΗΒ469ΗΙΖ-ΘΔ9)

(φωτογραφία από την παράσταση στο Βελιγράδι)

- ✓ *Όμσκ. Σιβηρία. (15/7/2018)*. Το έτος 2017-2018 ήταν έτος εορτασμού τουρισμού Ελλάδας-Ρωσίας. Διοργανώθηκαν πολλές εκδηλώσεις ένθεν και ένθεν με επίκεντρο τον τουρισμό, μεταξύ των οποίων το Γραφείο Ε.Ο.Τ .Ρωσίας συμπεριέλαβε στο πρόγραμμα των δράσεων και τη συμμετοχή του Ε.Ο.Τ. σε συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικού Πολιτισμού της Μόσχας, στο ανέβασμα της τραγωδίας του Σοφοκλή *Οιδίπους Τυραννος*, στο Όμσκ της Σιβηρίας, στη σκηνή του Βόρειου Κρατικού Δραματικού Θεάτρου «Μιχαήλ Ουλιάνοβ». Η παράσταση αποτέλεσε πολύ σημαντικό καλλιτεχνικό γεγονός στη Ρωσία, γνωρίζοντας στο κοινό της Σιβηρίας τους μεγάλους Έλληνες τραγικούς συγγραφείς και τη διαχρονική αξία των μηνυμάτων τους με οφέλη πολλαπλά για την χώρα μας τόσο σε πολιτισμικό επίπεδο όσο και σε τουριστικό δεδομένου ότι η εν λόγω παράσταση έτυχε ευρύτατης προβολής από όλα τα ΜΜΕ της περιοχής²¹⁸.

---

²¹⁸ Εκδοθείσα απόφαση Ε.Ο.Τ. με αριθμ. Πρωτ. 5353/31.05.2018 και 5353/27.06.2018 ΑΔΑ: 6ΤΕΑ469ΗΙΖ-8ΒΦ και 6ΤΕΑ469ΗΙΖ-8ΒΦ). Φωτογραφίες από την παράσταση αντλήθηκαν από τον διαδικτυακό τόπο : <https://cloud.mail.ru/public/26df/5bbtwq2i>

4.3.4 2019. Το αρχαίο θέατρο ως πολιτιστικό προϊόν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό
 Σύμφωνα με την νέα Στρατηγική προώθησης και προβολής για τη διετία 2019-2020
 και ειδικότερα στον άξονα κατηγορίες τουριστικών προϊόντων στην ανάπτυξη των
 οποίων θα πρέπει να δοθεί έμφαση, ο πολιτιστικός τουρισμός κατέχει κεντρική θέση.
 Ως εκ τούτου ο Ε.Ο.Τ. για το έτος 2019 υλοποίησε τις κάτωθι ενέργειες προώθησης
 και προβολής με επίκεντρο το αρχαίο δράμα :

- ✓ Τέθηκε υπό την αιγίδα του Ε.Ο.Τ η πρωτοποριακή παράσταση *Οιδίπους Τύραννος* της θεατρικής ομάδας Φημονή, η οποία παρουσίασε το διαχρονικό αριστούργημα του Σοφοκλή με αγγλικούς και γαλλικούς υπότιτλους από 30/5-26/9/2019, στη θεατρική σκηνή Αθηναΐς στον Βοτανικό.
- ✓ *Μόσχα. 14/6/2019.* Ο Ε.Ο.Τ συμμετείχε στην διοργάνωση της θεατρικής παράστασης *Οιδίπους Τύραννος* στην Μόσχα, στην αίθουσα του θεάτρου «Βαχτάνγκοφ», στο κέντρο της πόλης, μια παράσταση του Βόρειου Κρατικού Δραματικού Θεάτρου του Ομσκ/Σιβηρίας σε συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικού Πολιτισμού. Η αίθουσα ήταν γεμάτη από Έλληνες και Φιλέλληνες, από το Διπλωματικό Σώμα Ελλάδας και Κύπρου, από Ρώσους

θεατρόφιλους, λάτρεις του αρχαίου δράματος και των πανανθρώπινων και πάντα επίκαιρων μηνυμάτων του²¹⁹.

Αφίσα της παράστασης Οιδίπους Τυραννος/Μόσχα 2019²²⁰

Για το έτος 2020, μια σημαντική ενέργεια σύμπραξης πολιτισμού-τουρισμού είναι η υπογραφή Μνημονίου συνεργασίας και αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ Ε.Ο.Τ. και Εθνικού Θεάτρου. Αντικείμενο του μνημονίου είναι η δημιουργία πλαισίου συνεργασίας για την προώθηση του ελληνικού τουρισμού μέσω προβολής της Ελλάδας ως διεθνούς πολιτιστικού προορισμού και ειδικότερα στον χώρο του θεάτρου, των θεατρικών ξεναγήσεων και κάθε άλλης συναφούς πολιτιστικής εμπειρίας. Η εν λόγω ενέργεια εντάσσεται στους σκοπούς του Ε.Ο.Τ. και ανταποκρίνεται στη Στρατηγική προώθησης και προβολής Οργανισμού για τη διετία 2019-2020 και συγκεκριμένα στον άξονα επικοινωνίας του πολιτιστικού τουρισμού²²¹

4.4. Στατιστικά στοιχεία εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα 2015-2019.

Παρατίθενται αναλυτικοί πίνακες με βασικά μεγέθη του ελληνικού τουρισμού ετών 2015-2019, (βλ. Παράρτημα Β' Στατιστικά στοιχεία 2.1.2,2.1.3,2.1.4,2.1.5), όπου

²¹⁹ Εκδοθείσα απόφαση Ε.Ο.Τ. με αριθμ. Πρωτ. 6017/24.5.2019. ΑΔΑ : 62ΦΑ469ΗΙΖ-ΥΨ7).

²²⁰ Σημειώνεται ότι ο σκηνοθέτης της παράστασης Κωνσταντίν Ρέχτιν βραβεύτηκε με το βραβείο καλύτερης σκηνοθεσίας για την εν λόγω παράσταση, στο 21^ο Διεθνές Φεστιβάλ Αρχαίας Τέχνης «Αγώνες Βοσπόρου» (αρχαίο Παντικάπαιον), που παρουσιάστηκε στις 12.6.2019.

²²¹ Εκδοθείσα απόφαση Ε.Ο.Τ. με αριθμ.πρωτ. 3952/24.2.2020(ΑΔΑ : Ψ4ΔΨ469ΗΙΖ-ΦΗΤ).

αποτυπώνεται η ανοδική πορεία του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα, ήτοι 23,6 εκατομμύρια αφίξεις το 2015 και συνολική συμμετοχή στο ΑΕΠ της χώρας 18,5 % (2015 μετρήσεις WTTC σε 31,3 εκατομμύρια αφίξεις το 2019 και συνολική συμμετοχή στο ΑΕΠ της χώρας 20,6% (2019 μετρήσεις WTTC). Επιπροσθέτως στον πίνακα εισερχομένου τουρισμού στην Ελλάδα/εξέλιξη τουριστικών δεικτών ανα τρίμηνο ετών 2016-2018 (βλ. Παράρτημα Α' Διάγραμμα 1.1.4 και 1.1.5) καθώς και στο Διάγραμμα Εποχικότητα αφίξεων τουριστών στα σύνορα 2008-2014(βλ. Παράρτημα Α' Διάγραμμα, 1.1.6.) καταγράφεται η έντονη εποχικότητα αφίξεων των τουριστών στην Ελλάδα, δηλαδή υπερσυγκέντρωση κατά τους θερινούς μήνες (Ιούνιος- Σεπτέμβριος). Οι top-5 Ελληνικοί προορισμοί βάσει αφίξεων για το έτος 2017 και 2018 (Περιφερειακά στοιχεία της ΤτΕ 2017) είναι η Κεντρική Μακεδονία, το Νότιο Αιγαίο, η Αττική, η Κρήτη και τα Ιόνια Νησιά ενώ θετική είναι η μεταβολή και στις εισπράξεις, καταγράφοντας την περίοδο 2016-2018 αύξηση κατά +22,8% (από € 12,7 δισ. το 2016 σε € 15,7 δισ. το 2018), φθάνοντας το 2018 σε νέο ρεκόρ εισπράξεων. Συμπερασματικά, η Ελλάδα εμφανίζει εποχικότητα με το 80,2% των αφίξεων, το 83,7% των διανυκτερεύσεων και το 84,5% των εισπράξεων για το 2018 να καταγράφεται την τουριστική περίοδο. Τέλος, η εποχικότητα αυτή είναι η συνυφασμένη με το κυρίαρχο τουριστικό προϊόν Ήλιος & Θάλασσα που αποτελεί την ναυαρχίδα του ελληνικού τουρισμού²²².

5. Φορείς, Σωματεία, Ιδρύματα, θεατρικά εργαστήρια, δίκτυα και θεσμοί προστασίας, προβολής και ανάδειξης του αρχαίου δράματος

Από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, η αναβίωση του αρχαίου δράματος στην Ελλάδα και η συνάρτησή του με τη διοργάνωση του Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου αλλά και άλλων φεστιβάλ αρχαίου δράματος στη χώρα μας, έχουν συμβάλλει, ως προαναφέραμε, σημαντικά στα πρώτα βήματα της χάραξης της τουριστικής πολιτικής και ανάπτυξης της χώρας. Επιπροσθέτως, οι θεατρικές παραστάσεις που έχουν παρασταθεί και έχουν ταξιδέψει κατά καιρούς στο εσωτερικό και στο εξωτερικό γνωρίζοντας ιδιαίτερη επιτυχία, έχουν δημιουργήσει σταδιακά ένα σεβαστό αριθμό θεατών που είναι εξοικειωμένος με το αρχαιοελληνικό δράμα και τους κώδικες του αρχαίου ελληνικού θεάτρου. Αυτό το πολιτιστικό/τουριστικό προϊόν της σύγχρονης

²²² Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο: <https://insete.gr/wp-content/uploads/2019/10/Greece-total.pdf.gr> (τελευταία επίσκεψη 2/9/2020)

Ελλάδας και στις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, ταξιδεύει στο εσωτερικό και στο εξωτερικό μεταφέροντας τις πάντα επίκαιρες, οικουμενικές, πολιτιστικές και πανανθρώπινες αξίες που εμφορείται, διαμορφώνοντας την θεατρική παιδεία του ελληνικού και ξένου θεατρικού κοινού και συμβάλλοντας στην προώθηση και προβολή του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε ένα παγκοσμιοποιημένο ανταγωνιστικό τουριστικό περιβάλλον. Ως εκ τούτου το αρχαίο θέατρο ως τουριστικό “προϊόν” εναρμονισμένο με τις σύγχρονες επιταγές της καλλιτεχνικής δημιουργίας είναι και σήμερα ευρέως γνωστό, και παραμένει στην θέση που του ανήκει δικαιωματικά στην σύγχρονη εργαλειοθήκη διεθνούς προβολής της χώρας.

Στην συλλογική αυτή προσπάθεια μνημονεύεται και η συμβολή Σωματείων, Ιδρυμάτων, θεατρικών εργαστηρίων και δικτύων που δραστηριοποιούνται στη χώρα μας με σημείο αναφοράς το αρχαίο δράμα, που στοχεύουν να συνδέσουν αυτή την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά με τη σημερινή θεατρική πραγματικότητα, συμβάλλοντας μ’ αυτό τον τρόπο και στην περαιτέρω προώθηση της πολιτιστικής/τουριστικής εικόνας της Ελλάδας διεθνώς.

5.1.Ελληνικό Φεστιβάλ Α.Ε. –Υποτιτλισμένες παραστάσεις αρχαίου δράματος 2016-2019

ndp photo agency

Photo Thomas Daskalakis

«Το Φεστιβάλ Αθηνών & Επιδαύρου είναι ο κορυφαίος δημόσιος πολιτιστικός οργανισμός της χώρας και ένα από τα παλαιότερα φεστιβάλ της Ευρώπης. Στα 65 χρόνια της λειτουργίας του, έχει φιλοξενήσει μερικά από τα μεγαλύτερα ονόματα της μουσικής, του χορού και του θεάτρου από την εγχώρια και τη διεθνή σκηνή, προσελκύοντας πλήθη θεατών απ'όλο τον κόσμο»²²³.

Η καθιέρωση μιας «γιορτής των τεχνών του υψηλού» στην Αθήνα του 20ού αιώνα ανάγεται στο 1955, όταν ο τότε αρμόδιος υπουργός, Γεώργιος Ράλλης, ανέθεσε στον σκηνοθέτη Ντίνο Γιαννόπουλο τη διοργάνωση, κορωνίδα της οποίας υπήρξε η παρουσία του Δημήτρη Μητρόπουλου, με τη Φιλαρμονική Ορχήστρα της Νέας Υόρκης. Με αποκλειστική του έδρα το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού αρχικά, το Φεστιβάλ Αθηνών ορίζεται από τη σύστασή του ως προνομιακός χώρος φιλοξενίας σημαντικών διεθνώς καλλιτεχνών, ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσεται ως ιδανικό πεδίο διαλόγου της εγχώριας με την ξένη δημιουργία²²⁴.

Βασικοί άξονες του προγραμματισμού του Φεστιβάλ Αθηνών αρχικά υπήρξαν οι μεγάλες συμφωνικές ορχήστρες, η προσπάθεια αναβίωσης και σύγχρονης ερμηνείας του θεατρικού ρεπερτορίου της κλασικής αρχαιότητας, ενώ από τον δεύτερο χρόνο λειτουργίας του προστέθηκε και ο χορός.

Το αρχαίο θέατρο Επιδαύρου αναδεικνύεται ως σημαντικός χώρος καλλιτεχνικής δημιουργίας, αν και επί μια εικοσαετία παρουσιάζεται εκεί αποκλειστικά το Εθνικό Θέατρο. Παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις και παρεμβάσεις των εκάστοτε σκηνοθετών, διαμορφώνεται ένα ενιαίο αρχαιοπρεπές ύφος που δηλώνεται από την παρουσία καταξιωμένων ηθοποιών, όπως ο Μινωτής, η Παξινού, ο Κωτσόπουλος και την εμφάνιση νέων τραγωδών όπως η Χατζηαργύρη και η Συνοδινού, οι οποίοι αναδεικνύουν την κλασικίζουσα αισθητική γραμμή του Εθνικού Θεάτρου. ενώ ένα χρόνο αργότερα στο θέατρο της Επιδαύρου παρουσιάζεται το έργο του Αριστοφάνη *Λυσιστράτη*²²⁵..

---

²²³ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο: <http://greekfestival.gr/to-festival/gr> (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020)

²²⁴ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <http://greekfestival.gr/to-festival/gr>(τελευταία επίσκεψη 4/9/2020)

²²⁵ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <http://greekfestival.gr/istoria/gr> (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020)

Το 1956 στον κύκλο του Φεστιβάλ Αθηνών το Εθνικό θέατρο παρουσιάζει για πρώτη φορά το έργο του Αριστοφάνη *Εκκλησιάζουσαι* σε σκηνοθεσία Α.Σολομού²²⁶. Δύο χρόνια αργότερα, το 1959, στο Ηρώδειο αυτή τη φορά, η εμβληματική παράσταση *Όρνιθες* από το Θέατρο Τέχνης, όπου η αρχαία κωμωδία συναντά χαρισματικά τη νεοελληνική προσέγγιση, θα δημιουργήσει σκάνδαλο και η δεύτερη παράστασή της θα ματαιωθεί από το Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως²²⁷.

Αν και το Ηρώδειο κρατά τα μουσικά σκήπτρα, η παρουσία της κορυφαίας του λυρικού θεάτρου Μ.Κάλλας, στο θέατρο της Επιδαύρου (1960 και 1961) σηματοδοτεί την σημασιολογία του θεάτρου του Πολυκλείτου.

Στα χρόνια της δικτατορίας των συνταγματαρχών θα κατασκευαστεί μια ψευδής εικόνα του «ουμανιστικού πνεύματος» με ελάχιστες εξαιρέσεις με ψήγματα καλλιτεχνικού μοντερνισμού στο πλαίσιο μιας γενικής κατεύθυνσης της εσωστρέφειας.

Με τη μεταπολίτευση, όμως, και μέσα στο κλίμα ελευθερίας που σταδιακά διαμορφώνεται, ο καλλιτεχνικός μαρασμός του Φεστιβάλ Αθηνών και των Επιδαυρίων αρχίζει να υποχωρεί. Το Φεστιβάλ Επιδαύρου υποδέχεται το Θέατρο Τέχνης -τον θίασο που από την ίδρυσή του, το 1942, ταυτίστηκε με τη νεωτερικότητα και αποτέλεσε το αντίπαλο δέος του Εθνικού Θεάτρου- και το 1975 παρουσιάζει στο αρχαίο θέατρο την θρυλική παράσταση *Όρνιθες* και το 1976 τους *Πέρσες*, σε σκηνοθεσία Καρόλου Κουν. Την ίδια χρονιά συμμετέχει στα Επιδαύρια και το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος, με την *Ηλέκτρα του Σοφοκλή* σε σκηνοθεσία

---

²²⁶ Καγγελάρη, 29/6/2003, 25. Εφημερίδα *Καθημερινή*. Ένθετο Επτά Ημέρες. «Φεστιβάλ Αθηνών» Ο Σολωμός αντιμετωπίζει τον Αριστοφάνη ως "λαϊκό ψυχαγωγό" και μεγάλο σόου μαν, τον *homo Aristophanicus*, ως σημερινό άνθρωπο που πίνει κρασί στη Πλάκα και κουβεντιάζει πολιτικά στα καφενεία" ενώ η σκηνογραφία του Γ. Βακαλό – νεοκλασικίζουσα κομψότητα, ζωγραφικό σκηνικό σε αισθητική ενότητα με τα κοστούμια, στοιχεία από τα αγγεία, από τα ειδώλια, αλλά και από την αθηναϊκή αποκρία, ζωηρά χρώματα, εναρμονισμένα ωστόσο με το χώρο - παρουσιάζουν μια παράσταση απαλλαγμένη από «ακαδημαϊκές αντιλήψεις», η οποία αρέσει στο κοινό αλλά ενοχλούν κάποιες «ακουστικές και οπτικές εντυπώσεις».

²²⁷ Καγγελάρη, 29/6/2003, 26. Εφημερίδα *Καθημερινή*. Ένθετο Επτά Ημέρες. «Φεστιβάλ Αθηνών». Κατά τη διάρκεια της παράστασης *Όρνιθες*(σκηνοθεσία Κάρολος Κουν, μετάφραση Βασίλης Ρώτας, σκηνικά – κοστούμια Γιάννης Τσαρούχης, μουσική Μάνος Χατζιδάκις, χορογραφία Ζουζού Νικολούδη), ο Κουν έκανε μια πρωτοτυπία . Εισήγαγε στην παράσταση τον αριστοφανικό ιερέα με το καμηλαυκι και μετατρέπει το αρχαίο κείμενο εις «βυζαντινήν ψαλμοδίαν», προκαλώντας τις διαμαρτυρίες μερίδας θεατών. Ενοχλητική ήταν άλλωστε και η «ελευθερη μετάφρασις» με «ελευθεροστομίες». Αν και η πλειοψηφία του κοινού τάσσεται υπέρ της παράστασης ο παριστάμενος Υπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης Κ.Τσάτσος, παρακολουθεί τα δρώμενα με καταφανή νευρική και το ίδιο βράδυ απαγορεύει τις επαναλήψεις των παραστάσεων και συστήνει επιτροπή δια την «ανεύρεσιν των υπευθύνων».

Μίνου Βολανάκη. Στη συνέχεια εμφανίζονται με παραστάσεις τους ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου και το Αμφιθέατρο του Σπύρου Ευαγγελάτου. Με την πάροδο του χρόνου όλο και περισσότεροι θίασοι έχουν πλέον βήμα στην Επίδαυρο, ανάμεσά τους και δημοτικά περιφερειακά θέατρα, όπως το ΔΗΠΕΘΕ Λάρισας, που παρουσίασε μια αξέχαστη *Ηλέκτρα* του Ευριπίδη σε σκηνοθεσία Κώστα Τσιάνου, με τη Λυδία Κονιόρδου. Προσκαλούνται επίσης ξένα θεατρικά σχήματα καθώς και καλλιτέχνες της νεότερης γενιάς στους οποίους δίδεται η ευκαιρία να παρουσιάσουν τη δουλειά τους²²⁸.

Από τη δεκαετία του 1990, ωστόσο, ο θεσμός του Φεστιβάλ άρχισε να δέχεται επικρίσεις για άμβλυνση των κριτηρίων επιλογής των καλλιτεχνικών σχημάτων και για στασιμότητα. Ως εκ τούτου το Φεστιβάλ παραχωρείται από τον Ε.Ο.Τ και από το 1998 το Φεστιβάλ Αθηνών δραστηριοποιείται με την επωνυμία «Ελληνικό Φεστιβάλ ΑΕ».

Το 2006 το πρόγραμμα στην Επίδαυρο διευρύνθηκε, με τη μετάκληση διάσημων καλλιτεχνών που παρουσίασαν στην αρχαία σκηνή και νεότερα έργα κλασικών δημιουργών, από Σαίξπηρ έως και Μπέκετ. Από τον Απρίλιο του 2016 προστέθηκαν στο πρόγραμμα της Επιδαύρου συμπαραγωγές με διεθνή καλλιτεχνικά σχήματα θεάτρου και χορού, καθώς και φορείς της περιφέρειας σε πανελλαδικό επίπεδο.

Ως το 2005 το Ελληνικό Φεστιβάλ χρησιμοποιούσε ως χώρους παραστάσεων το Ωδείο Ηρώδη του Αττικού, τα αρχαία θέατρα της Επιδαύρου (Θέατρο του Ασκληπιείου και Μικρό Θέατρο Αρχαίας Επιδαύρου), και το θέατρο του Λυκαβηττού. Από το καλοκαίρι του 2006 ξεκίνησε ένα πρόγραμμα επέκτασης των χώρων στους οποίους πραγματοποιούνται παραστάσεις και χάρη σε παραχώρηση της Εθνικής Τράπεζας, δημιουργήθηκαν τέσσερις νέες θεατρικές σκηνές στο πρώην εργοστάσιο Τσαούσογλου, Πειραιώς 260. Από το 2017 λειτουργεί ακόμα μία σκηνή, ενώ κατά καιρούς χρησιμοποιούνται και άλλοι χώροι, τόσο ανοιχτοί όσο και κλειστοί, στην Αττική όπου φιλοξενούνται διεθνώς καταξιωμένοι και εγχώριοι καλλιτέχνες από τον χώρο του θεάτρου, του χορού και της μουσικής, προσελκύοντας μεγάλα πλήθη θεατών από ολόκληρο τον κόσμο.

---

²²⁸ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <http://greekfestival.gr/istoria/gr> (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020).

Σήμερα στο Ηρώδειο υπερισχύει η συμμετοχή μεγάλων ορχηστρών και διάσημων σολίστ ενώ στο Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου παρουσιάζονται ως επί το πλείστον αρχαίες τραγωδίες και κωμωδίες από καταξιωμένους Έλληνες και ξένους σκηνοθέτες²²⁹.

Στόχος του Φεστιβάλ σήμερα είναι η διεύρυνση του διεθνους χαρακτήρα του μέσω συκμπαγωγών με ξένα και εγχώρια καλλιτεχνικά σχήματα θεάτρου και χορού καθώς και η καλλιτεχνική έρευνα στον χώρο των παραστατικών τεχνών και η σύνδεσή της με την ανάπτυξη των νέων ακροατηρίων. Επιπροσθέτως στο πλαίσιο προώθησης και προβολής της σύγχρονης πολιτισμικής δημιουργίας και στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην χώρα μας, το Φεστιβάλ συμπεριλαμβάνει στο πρόγραμμά του πολλές παραστάσεις στο Ηρώδειο και στην Επίδαυρο αρχαίου δράματος, οι οποίες παρουσιάζονται υποτιτλισμένες σε διάφορες γλώσσες προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα των ξένων και Ελλήνων επισκεπτών να έρθουν σε άμεση επαφή με τον αρχαίο δραματικό λόγο και τη σύγχρονη δημιουργία, στους χώρους που γεννήθηκε και ακούστηκε ο αρχαίος δραματικός λόγος. (βλ. Παράρτημα Β', Πίνακες Β'2.11, 2.12, 2.13 2.14)²³⁰

5.2 Ευρωπαϊκό Δίκτυο Έρευνας και Τεκμηρίωσης Παραστάσεων Αρχαίου Δράματος (ARC NET)

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Έρευνας και Τεκμηρίωσης Παραστάσεων Αρχαίου Δράματος (ARC NET) είναι ένας ερευνητικός φορέας που ιδρύθηκε το 1997 ως μια ιδέα του καθηγητή του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, Π.Μαυρομούστακου και του Oliver Taplin, καθηγητή του Πανεπιστημίου της Όξφορδης. Συγκεκριμένα μέσα από μια στενή συνεργασία των δύο αυτών πανεπιστημιακών ερευνητικών φορών στο πεδίο της έρευνας της θεατρικής πρόσληψης του αρχαίου δράματος, ο ελληνικός (ARC NET) έχει ως αντικείμενο αποκλειστικά την πρόσληψη του αρχαίου ελληνικού δράματος και ο αγγλικός που ιδρύθηκε από την Edith Hall και τον Oliver Taplin και έχει την έδρα του στην Οξφόρδη (Archive of Performances of Greek and Roman Drama/APGRD),

---

²²⁹ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο <http://greekfestival.gr/to-festival/gr> (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020).

²³⁰ Οι πίνακες με τις υποτιτλισμένες παραστάσεις σε άλλες γλώσσες ετών 2016-2019, παραχωρήθηκαν ευγενώς από την αρμόδια Διεύθυνση της εταιρείας *Ελληνικό Φεστιβάλ Α.Ε.* και παρατίθενται ως ακριβώς μου διαβιβάστηκαν.

συνεξετάζει το ευρύτατο αντικείμενο της ιστορίας της πρόσληψης του αρχαίου ελληνικού και του ρωμαϊκού δράματος²³¹.

Το ARC NET έχει ως στόχο την συντονισμένη διεξαγωγή της έρευνας σύμφωνα με τις νέες κατευθύνσεις των θεατρικών και των κλασικών σπουδών καθώς και τη δημιουργία ενός χώρου συνεργασίας μεταξύ ευρωπαϊκών πανεπιστημίων. Απώτερος στόχος του Δικτύου είναι η δημιουργία επέκτασης και επαναπροσανατολισμού της ακαδημαϊκής κοινότητας, καθώς και ο εκσυγχρονισμός των παραδοσιακών μεθόδων διδασκαλίας παραστάσεων αρχαίου δράματος, με σύγχρονες πρακτικές καθώς επίσης και η αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών στην αρχειοθέτηση παραστάσεων αρχαίου δράματος. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Έρευνας και Τεκμηρίωσης των παραστάσεων του αρχαίου δράματος έχει επιλεγεί case study και ως «παράδειγμα καλής πρακτικής» από την European League of Institutes of the Arts (ELIA) μεταξύ άλλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε όλη την Ευρώπη²³².

Το Δίκτυο συνεργάζεται με Τμήματα Θεατρικών και Κλασικών Σπουδών 22 πανεπιστημίων της Ευρώπης, της Μεσογείου και των ΗΠΑ, έχει διοργανώσει πολλά επιστημονικά διεθνή συνέδρια και τηλεδιασκέψεις όπου συμμετέχουν διακεκριμένοι καθηγητές από Πανεπιστήμια του εξωτερικού ενώ εκδίδει και το περιοδικό *Parodos*²³³

5.3 Διεθνές Εργαστήριο Αρχαίου Δράματος

---

²³¹ Puchner, 2014, 66

²³² Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <http://www.theatre.uoa.gr/ereyna/ereynhtika-ergastiria/ergastirio-arxaioy-dramatos.html> (τελευταία επίσκεψη 5/9/2020).

²³³ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <http://ancientworldonline.blogspot.com/2017/10/the-european-network-of-research-and.html> (τελευταία επίσκεψη 5/9/2020).

234

Το Διεθνές Εργαστήριο Αρχαίου Δράματος πραγματοποιείται από το Εθνικό Θέατρο και το Ευρωπαϊκό Κέντρο Δελφών εόν τελεί υπο την αιγίδα και την την υποστήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμου.

Από το έτος 2016 που θεσμοθετήθηκε, λειτουργεί σε ετήσια βάση κάθε καλοκαίρι στους Δελφούς, , έχει δεκαπενθήμερη διάρκεια ενώ η θεματολογία του κάθε χρόνο είναι συγκεκριμένη και ανλειαται από το αρχαίο δράμα. Απευθύνεται σε νέους επαγγελματίες καλλιτέχνες από την Ελλάδα και το εξωτερικό (ηθοποιοί, σκηνοθέτες, σκηνογράφοι, ενδυματολόγοι, χορογράφοι) και γενικά σε ανθρώπους του θεάτρου που επιθυμούν να εμπλουτίσουν -εν τη πράξει -την ενασχόλησή τυς με το αρχαίο δράμα και να εμβαθύνουν τις σπουδές τους σ' αυτό.²³⁵

Οι συμμετέχοντες αποκτούν μια εξειδικευμένη γνώση στο αρχαίο δράμα και έχουν την δυνατότητα να ανταλλάξουν εμπειρίες, γνώση και δεξιότητες μέσα από συνεργασίες και δημιουργική συνύπαρξη.

²³⁴ Η φωτογραφία αντλήθηκε από τον διαδικτυακό τόπο :

https://www.google.com/search?q=%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B5%CF%82+%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CE%BF+%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%85+%CE%B4%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82&sxsrf=ALeKk0195SB6yKbARvfpI9i1A46iJDiq qw:1599400918965&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwj1_YLd2NTrAhUIxYUKHeHLC qYO_AUoA3oECAwOBQ&biw=1366&bih=625#imgrc=j3VJqs2ptfi_jM (Δεύτερο Διεθνές Εργαστήριο Αρχαίου Δράματος 16-30/7/2017)

²³⁵ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://www.n-t.gr/el/educ/ancientdramaintlworkshop/gr> (τελευταία επίσκεψη 5/9/2020).

Το Διεθνές Εργαστήριο Αρχαίου Δράματος είναι μέλος του Διεθνούς Δικτύου Αρχαίου Δράματος²³⁶ του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και στοχεύει – εκτός των προαναφερομένων – στην εξοικείωση του ευρύτερου κοινού μέσα από την ανάπτυξη συνεργασιών καλλιτεχνών που ασχολούνται με το θέατρο προερχόμενοι από διαφορετικές χώρες και με έμφαση στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Η εν λόγω διοργάνωση ενισχύει δυναμικά την επικοινωνία της θετικής εικόνας της χώρας δεδομένου ότι εδράζει στην προβολή των πολιτιστικών χαρακτηριστικών της Ελλάδας όπως το θέατρο, την ιστορία, τον πολιτισμό, το περιβάλλον, την παράδοση, τη μυθολογία, που είναι συστατικά στοιχεία του προορισμού Ελλάδα, απευθύνεται σε ένα ειδικό κοινό-στόχο και συμβάλλει στην διεθνή προβολή της ελληνικής παιδείας με έμφαση στον χώρο των θεατρικών σπουδών.

5.4 Φεστιβάλ *''Αισχύλεια''*

Το πολιτιστικό Φεστιβάλ *''Αισχύλεια''* διοργανώνεται εδώ και 45 χρόνια, κάθε χρόνο στο τέλος της θερινής περιόδου στην Ελευσίνα, μια πόλη με ιστορία που χάνεται στην αχλύ του χρόνου, τόπο καταγωγής του *πατερα της τραγωδίας* Αισχύλου και των Ελευσινίων Μυστηρίων. Είναι ένας θεσμός που διοργανώνεται από το Δήμο Ελευσίνας με τη συμμετοχή ανθρώπων της πόλης-εθελοντών και στοχεύει αφενός στη διαμόρφωση ενός ποιοτικού και πρωτοπόρου φεστιβάλ τεχνών (μουσική, θέατρο, κινηματογράφος,εικαστικά) αφετέρου δε στη προβολή σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο μέσα από συνεργασίες καλλιτεχνικών φορέων, καλλιτεχνών και θεατρικών οργανισμών²³⁷.

---

²³⁶ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο:

<https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iiD=3211> (τελευταία επίσκεψη 5/9/2020).

²³⁷ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο: <https://aisxylia.gr/to-festival/gr> (τελευταία επίσκεψη 5/9/2020).

5.5 Σωματείο Διάζωμα. Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου

Το Σωματείο «Διάζωμα» ιδρύθηκε στις 8 Ιουλίου 2008 και μεταξύ των μελών του συγκαταλέγονται γνωστοί αρχαιολόγοι, αναστηλωτές, συντηρητές, πολιτικοί της τοπικής αυτοδιοίκησης, καλλιτέχνες, δημοσιογράφοι καθώς και απλοί πολίτες. Βασικοί στόχοι του σωματείου είναι η συμβολή στην προστασία και ανάδειξη των αρχαίων μνημείων θέασης και ακρόασης, η υποστήριξη της καταγραφής και τεκμηρίωσης των αρχαιολογικών χώρων μέσω έντυπων εκδόσεων, μελετών, επιστημονικών δελτίων, ντοκιμαντέρ, πολυμεσικών εφαρμογών κλπ, η παρουσίαση στο ευρύ κοινό στοιχείων που σχετίζονται με την έρευνα, την προστασία και τη διαχείριση αυτών των χώρων και η κινητοποίηση διάφορων δυνάμεων της κοινωνίας προς αυτή την κατεύθυνση.

Με όχημα τους πολίτες και τις ιδέες τους, το ΔΙΑΖΩΜΑ αναπτύσσει ένα κίνημα πολιτών για τα αρχαία θέατρα με μια συνεχή δυναμική σύμφωνα με την οποία τα μνημεία γίνονται το επίκεντρο δύο σημαντικών ιστορικών συναντήσεων: της κοινωνίας των πολιτών και της οικονομίας του τουρισμού, του περιβάλλοντος και του πολιτισμού. Οραματικός στόχος του Σωματείου είναι η κοινωνικοποίηση των μνημείων, σε συνδυασμό με τη βιώσιμη ανάπτυξη της Ελλάδας.

Οι προσπάθειες και η υλοποίηση των στόχων του Σωματείου, έχουν ήδη αποφέρει σημαντικούς καρπούς στην πρόοδο των εργασιών σε 55 αρχαία θέατρα της Ελλάδας

Το σωματείο «ΔΙΑΖΩΜΑ» σχεδιάζει και προτείνει παράλληλα και την υλοποίηση καινοτόμων προγραμμάτων πολιτιστικού τουρισμού, στόχος των οποίων είναι αφ'

ενός η συντήρηση και αποκατάσταση των μνημείων, αφ' ετέρου η σύνδεσή τους με την αειφορία και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Πρόκειται για τα *Προγράμματα Πολιτιστικών Διαδρομών & Αρχαιολογικών πάρκων*, τα οποία σταδιακά επεκτείνονται σε όλες σχεδόν τις Περιφέρειες της χώρας μας²³⁸.

Η Πολιτιστική Διαδρομή είναι ένα εξειδικευμένο και επώνυμο προϊόν πολιτιστικού τουρισμού, το οποίο διαμορφώνεται με βάση ένα συγκεκριμένο συνεκτικό στοιχείο, συνήθως τις αρχαιότητες, όπως π.χ. παρεμφερή στοιχεία της ίδιας περιόδου ή διαφόρων περιόδων ή ακόμη και ιστορικές διαδρομές, μύθους κ.α. Η Περιβαλλοντική Διαδρομή κατά ανάλογο τρόπο διαμορφώνεται με βάση τα στοιχεία της φύσης και τους περιβάλλοντες. Η Πολιτιστική – Περιβαλλοντική Διαδρομή έχει στόχο να αποτελέσει κινητήριο μοχλό για τη βιώσιμη, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη μιας περιοχής, αλλά και για τη σύνδεση των σπουδαίων μνημείων του πολιτισμού και της φύσης με την τοπική επιχειρηματικότητα και την παραγωγή του πρωτογενούς τομέα της περιοχής.

Το αρχαιολογικό πάρκο είναι ένα ακόμη ολιστικό προϊόν πολιτιστικού τουρισμού και περιλαμβάνει τη διεύρυνση και ανάδειξη ενός μνημειακού συνόλου με εύληπτο και συνάμα ευχάριστο τρόπο, προκειμένου ο αρχαιολογικός χώρος να μετατραπεί σε ένα πάρκο που εντάσσει τα μνημεία στο φυσικό τοπίο, όπου και δημιουργήθηκαν. Επιπλέον, μέσω της δημιουργίας ενός αρχαιολογικού πάρκου τα μνημεία συνδέονται με την τοπική οικονομία και τη σύγχρονη ζωή των κατοίκων της περιοχής.

Κατά τη διάρκεια της Παγκόσμιας Έκθεσης Τουρισμού του Λονδίνου (WORLD TRAVEL MARKET 4-6/11/2019), στο επίκεντρο των δράσεων, στο εκθεσιακό κέντρο ExCeL, ήταν ο πολιτισμικός τουρισμός και η «Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου», που παρουσιάστηκε, στο πλαίσιο παράλληλης εκδήλωσης που διοργάνωσε η Περιφέρεια Ηπείρου, σε ξένους tour operators και δημοσιογράφους. Ο τίτλος της συμμετοχής ήταν «Ήπειρος. Η πιο μικρή ήπειρος το κόσμου» και οι υπεύθυνοι του Σωματείου παρουσίασαν τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης πολιτιστικής διαδρομής με επίκεντρο τους αρχαίους χώρους θέασης και ακρόασης της Ηπείρου, δηλαδή της Δωδώνης, της Νικόπολης, της Κασσώπης, της Αμβρακίας και των Γιτάνων. Μια σημαντική ενέργεια διεθνούς προβολής του πολιτιστικού τουρισμού της χώρας με επίκεντρο τα αρχαία θέατρα

²³⁸ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://www.diazoma.gr/gr> (τελευταία επίσκεψη 5/9/2020).

εμπλουτισμένη και εναρμονισμένη στις σύγχρονες επιταγές της βιώσιμης αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης ως αυτές έχουν διακηρυχθεί από διάφορους αρμοδίους Διεθνείς Οργανισμούς και η οποία συνάδει και με τους στόχους της Στρατηγικής προώθησης και προβολής του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού 2014-2020.

5.6 Ίδρυμα Μ.Κακογιάννη. *Ancient drama. Μεγάλες Αφηγήσεις/Η Επιστροφή, Αρχαίο Δράμα: Διεπιστημονικές και Δια-καλλιτεχνικές Προσεγγίσεις*

Το Ίδρυμα Μ.Κακογιάννης ξεκίνησε την λειτουργία του το 2010 και σκοπός του είναι η μελέτη, υποστήριξη και διάδοση των τεχνών του θεάτρου και του κινηματογράφου κάθε εποχής, καθώς και η καταγραφή και η διαφύλαξη των δημιουργημάτων των τεχνών αυτών. Το Ίδρυμα Μιχάλης Κακογιάννης είναι από το 2014 Κομβικό Σημείο (HUB) του Προγράμματος EFFE – Europe for Festivals, for Europe²³⁹ και στο πλαίσιο της λειτουργίας του, από το 2017 διοργανώνει το πρόγραμμα «Αρχαίο Δράμα: Διεπιστημονικές και Δια-καλλιτεχνικές Προσεγγίσεις», επιχειρώντας «παράδοξες» συνέργειες τεχνών και επιστήμης, στοχεύοντας να δυναμώσει και να εμπλουτίσει την σύγχρονη πρόσληψη του Αρχαίου Δράματος μέσα από τις παραστατικές τέχνες στον 21^ο αιώνα²⁴⁰.

²³⁹Η ετικέτα EFFE Europe for Festivals, Festivals for Europe είναι η σφραγίδα ποιότητας της Ευρώπης για αξιοσημείωτα φεστιβάλ τεχνών που δείχνουν τη δέσμευσή τους στον τομέα των τεχνών, τη συμμετοχή της κοινότητας και το διεθνές άνοιγμα. 715 φεστιβάλ σε όλη την Ευρώπη απονεμήθηκαν το EFFE Label 2017-2018. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://www.festivalfinder.eu/effe-label.com> (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020).

²⁴⁰ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://mcf.gr/el/gr> (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020).

Ειδικότερα για το έτος 2019 το ερευνητικό και καλλιτεχνικό πρόγραμμα *Μεγάλες Αφηγήσεις/Η Επιστροφή*, είχε ως στόχο την διερεύνηση της συνάντησης της Αρχαίας Ελληνικής Τραγωδίας και των Πολιτικών Επιστημών.²⁴¹ Το πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε από 10 Σεπτεμβρίου έως και 22 Σεπτεμβρίου 2019, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Forum Internationale Wissenschaft του Πανεπιστημίου της Βόννης το οποίο είναι ένα από τα πιο σημαντικά ερευνητικά και πανεπιστημιακά ιδρύματα της Γερμανίας.

Στη διάρκεια του προγράμματος πραγματοποιήθηκαν :

- Διοργάνωση Σεμιναρίου και Εργαστηρίων (13 έως 17 Σεπτεμβρίου) με θεματολογία Αρχαίο Δράμα και Πολιτικές Επιστήμες
- Διοργάνωση Διεθνούς Forum (18 & 19 Σεπτεμβρίου) με θέμα : Το Αρχαίο Δράμα και το Πολιτικό: Παράσταση-Φιλοσοφία-Πολιτική θεωρία
- Η παρουσίαση της θεατρικής παράστασης *Ικέτιδες* του Ευριπίδη (σκηνοθέτης ο Δήμος Αβδελιωδης), στο Θέατρο του Ιδρύματος Μ.Κακογιάννης, στις 12, 13 και 14 Σεπτεμβρίου. Είσοδος ελεύθερη. Παρατίθεται σημείωμα του σκηνοθέτη για την παράσταση :
Ο Ευριπίδης συμπληρώνει, διδάσκοντας με τις *Ικέτιδες* , πως η ορθή λειτουργία του πολιτεύματος δεν είναι κάτι δεδομένο και αυτονόητο, αλλά είναι μια διαρκής, ακατάπαυστη και ενδεδειγμένη υποστήριξη των απαράβατων πανανθρώπινων αξιών , από τους ίδιους τους πολιτικούς ηγέτες αλλά και από τους πολίτες.
- Παρουσίαση έκθεση κόμικς *Oresteia-Reversed*(10 έως 22 Σεπτεμβρίου). Ένα εικαστικό γεγονός όπου συμμετείχαν 23 δημιουργοί κόμικς με έργα εμπνευσμένα από τα θέματα και τους προβληματισμούς που αναδύονται στην τριλογία του Αισχύλου, *Ορέστεια*, με έμφαση στις *Ευμενίδες*. Έννοιες όπως δίκαιο, δικαιοσύνη, πόλις, πολίτης, αυτοδικία, νέμεσις, ύβρις, δημοκρατία, ισονομία και ισοτιμία, προσωπική και συλλογική ευθύνη, επανεξετάζονται μέσα από ιστορίες κόμικς τοποθετημένες άλλοτε στην σύγχρονη εποχή και άλλοτε στο μέλλον²⁴².

²⁴¹ Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <https://mcf.gr/el/gr> (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020).

²⁴² Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : <http://www.ancientdrama.gr/gr> (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020).

Εκ των προαναφερομένων είναι γεγονός ότι το αρχαίο δράμα και στον 21^ο αιώνα, υφίσταται, η παρουσία του δε είναι δυναμική σε διάφορα πεδία όπως της διεθνούς προβολής του ελληνικού πολιτισμού και της ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού της χώρας, στον χώρο της σύγχρονης θεατρικής παιδείας αλλά και στην σύγχρονη πολιτισμική δημιουργία η οποία διδάσκεται απ' αυτό και εναρμονίζεται με τις διαχρονικές αρχές του. Όλοι οι ανωτέρω τομείς κυκλώνονται και συνδράμουν στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας μέσω της διεθνούς προβολής τους και είναι εναρμονισμένοι με τις σύγχρονες επιταγές προβολής και προώθησης του πολυσύνθετου προορισμού Ελλάδα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Το αρχαίο θέατρο στην ολιστική του προσέγγιση αποτελεί αναμφίβολα ένα εξαιρετικό και μοναδικό δημιούργημα του ελληνικού πνεύματος και είναι ένα κλασικό διαχρονικό κληροδότημα της Ελλάδας στον παγκόσμιο πολιτισμό²⁴³.

Με μια ιστορική εξελικτική πορεία 2.500 ετών, η οποία χαρακτηρίζεται άλλοτε από μια δυναμική, άλλοτε από σιωπή-λόγω κοινωνικοπολιτικών συνθηκών των εκάστοτε εποχών- το αρχαίο δράμα δεν υπέπεσε ποτέ στη λήθη και στην αχλύ του χρόνου αλλά μετεξελίχθηκε, αναβίωσε και είναι σήμερα εδώ, ζωντανό, επηρεάζοντας τη σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία, η οποία διδάσκεται, παραδειγματίζεται και εγκολπώνει στις αρχές της τον θεατρικό του κώδικα. Η αρχαία ελληνική δραματουργία είναι ένα θεατρικό είδος που επιβίωσε στο πέρασμα των αιώνων ποικιλοτρόπως, ασκώντας διαχρονικά μια ιδιαίτερη γοητεία στο εκάστοτε κοινό. Στην ιστορία του παγκόσμιου θεάτρου ξεχωριστή και μοναδική θέση κατέχουν τα «δραματικά έργα» των τριών μεγάλων τραγικών της κλασικής εποχής του Αισχύλου, του Σοφοκλή και του Ευριπίδη καθώς και του βασικού εκπροσώπου της αττικής κωμωδίας του Αριστοφάνη, έργα αξεπέραστης τελειότητας, που έθεσαν τις βάσεις της εξελικτικής πορείας του ευρωπαϊκού σύγχρονου θεάτρου.

Στον ελλαδικό χώρο ειδικά κατά τον 19^ο αιώνα, το αρχαίο θέατρο επέδρασε καταλυτικά στηρίζοντας και εμπνέοντας τον απελευθερωτικό αγώνα του υπόδουλου

---

²⁴³ *Ενώ στην αρχαϊκή εποχή οι ανατολικές και δυτικές χώρες του ελληνικού κόσμου προκάλεσαν ζωντανή κίνηση σε διάφορα πεδία, η μητροπολιτική Ελλάδα έμεινε πιο ήσυχη. Εδώ όμως συντελέστηκαν εξελίξεις που οδήγησαν στην τελειοποίηση των δραματικών μορφών επάνω σε αττικό έδαφος και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για το ευρωπαϊκό δράμα.* Albin Lesky.

ελληνισμού, ενώ μετά το πέρας της Ελληνικής επανάστασης μετατράπηκε σε ιδεολόγημα και συνδέθηκε στενά στην προσπάθεια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους για επαναπροσδιορισμό της εθνικής του ταυτότητας. Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα το αρχαίο δράμα απαλλαγμένο από την ιδεολογική φόρτιση του προηγούμενου αιώνα, συμβάλλει στην ανάδυση μιας νέας εποχής θεατρικής δραστηριότητας και θεατρικής πρακτικής στη χώρα. Παράλληλα η διοργάνωση των Δελφικών εορτών το 1927 θέτει το μεγάλο ζήτημα της εκ νέου χρήσης των αρχαίων ελληνικών θεάτρων για παραστάσεις αρχαίου δράματος. Έτσι το 1938 στο θέατρο της Επιδαύρου παρασταίνεται για πρώτη φορά μετά από 2.500 χρόνια, το αρχαίο δράμα *Ηλέκτρα* από το Εθνικό θέατρο και υλοποιείται το όραμα του Δ. Ροντήρη, διευθυντή του Εθνικού Θεάτρου, όπως ο ίδιος το διατυπώνει με τα ακόλουθα λόγια:

«Σωστός τρόπος, κατά τη γνώμη μου, για να μεταδοθεί στο σύγχρονο θεατή το τραγικό ρίγος, το ιερό δέος, η πραγματική αισθητική συγκίνηση που ένοιωθαν οι αρχαίοι θεατές από τα ανεπανάληπτα κλασικά αριστουργήματα είναι: να παραιτηθούμε-κι αν ακόμα είχαμε αρκετά ιστορικά δεδομένα-από κάθε προσπάθεια μουσειακής αναπαράστασης και να επιδιώξουμε την άμεση συγκίνηση του θεατή, ερμηνεύοντας σωστά, τονίζοντας τις αθάνατες, αιώνιες, ανθρώπινες αλήθειες, το βαθύτερο ανθρώπινο στοιχείο, που κλείνει μέσα της η αρχαία δραματική ποίηση και να δώσουμε μια σύμφωνη με την ουσία του λύση στο λυρικό στοιχείο του αρχαίου δράματος, παίρνοντας στοιχεία από τη σύγχρονη πραγματικότητα, που να δείχνουν την ενότητα της ελληνικής παράδοσης απ' την αρχαιότητα μέχρι σήμερα²⁴⁴».

Το 1955 ιδρύεται το Φεστιβάλ Αθηνών και μαζί με το Φεστιβάλ Επιδαύρου το αρχαίο θέατρο δένεται στο άρμα του ελληνικού τουρισμού στο πλαίσιο της τότε εθνικής στρατηγικής της χώρας. Στη δεκαετία του '60 η Ελλάδα γίνεται το επίκεντρο «μιάς τέχνης υψηλού», με σημαντικές διασημότητες της εποχής να επισκέπτονται το Ηρώδειο και την Επίδαυρο, είτε ως συμμετέχοντες καλλιτέχνες στο Φεστιβάλ, είτε ως θεατές. Παράλληλα η τουριστική ανάπτυξη της χώρας ξεκινά ιδιαίτερα δυναμικά με ένα σημαντικό πλεονέκτημα: την πολιτιστική κληρονομιά υλική και άυλη σε συνδυασμό με το φυσικό κάλλος και το ήπιο κλίμα τη χώρας²⁴⁵. Βασικοί παράμετροι

---

²⁴⁴ Μαυρομούστακος, 1/8/1999, 22. *Αναβίωση έργων και χώρων. Ιστορικές παραστάσεις αρχαίου δράματος στα νεότερα χρόνια και η επαναχρησιμοποίηση των αρχαίων αμφιθεάτρων*. Εφημερίδα Καθημερινή. Ενθετο Επτά ημέρες. «Ρωμαϊκά θέατρα»

²⁴⁵ Κατσιγιάννης, 2017, 153. Το 1960 η Ρομυ Σνάνιντερ, ο Αλαιν Ντελόν και ο Λουκίνο Βισκόντι ήρθαν στην Ελλάδα για να παρακολουθήσουν παράσταση στην Επίδαυρο. Η αυστριακή ηθοποιός είχε

της τουριστικής ανάπτυξης είναι η προβολή της στο εξωτερικό καθώς και η μέριμνα για τις υποδομές. Ως εκ τούτου και με αυτές τις παραδοχές προχώρησε ο Ε.Ο.Τ. στην συστηματική προβολή της χώρας στο εξωτερικό-ανάλογα με τα δεδομένα της εποχής και υλοποίησε παράλληλα μια ιδιαίτερη πολυεπίπεδη δυναμική παρέμβαση στον τομέα των τουριστικών υποδομών της χώρας. Πρότυπο παράδειγμα τουριστικής ανάπτυξης αυτής της εποχής με κρατική μέριμνα, είναι τα έργα υποδομής που έγιναν στην Επίδαυρο και στις γύρω περιοχές, που γνωρίζουν -ιδιαίτερα κατά την εποχή των θεατρικών παραστάσεων- μια δυναμική εισροή τουριστών.

Από το 1970 και μετέπειτα επικρατεί και στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις τότε επιταγές του παγκόσμιου τουρισμού, το μοντέλο του μαζικού τουρισμού. Όμως οι εποχές αλλάζουν και στις επερχόμενες δεκαετίες οι αρνητικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού αρχίζουν να διαφαίνονται, τόσο σε παγκόσμια κλίμακα όσο και στον ελλαδικό χώρο. Διεθνείς οργανισμοί και κρατικοί φορείς διαφόρων κρατών-μελών των Οργανισμών, στρέφουν την προσοχή τους στην ανάπτυξη ειδικών/εναλλακτικών μορφών τουρισμού, στο πλαίσιο της βιώσιμης αειφόρου ανάπτυξης. Μια ειδική μορφή τουρισμού είναι και ο πολιτιστικός τουρισμός που υπάγεται στο ευρύ πεδίο του πολιτισμικού τουρισμού και ορίζεται ως το ταξίδι με κυρίαρχα κίνητρα τις διαφορετικές δραστηριότητες και εμπειρίες με επίκεντρο τον πολιτισμό, όπως την γνωριμία με την ιστορία και την παράδοση περιοχών, τόπων και χωρών, την συμμετοχή σε φεστιβάλ και πολιτιστικές εκδηλώσεις, την επίσκεψη σε πολιτιστικά μνημεία και μουσεία, την γνωριμία με τα τοπικά ήθη και έθιμα και την τοπική γαστρονομία του χώρου υποδοχής των επισκεπτών. Έκφανση του πολιτιστικού τουρισμού αποτελεί και το θέατρο στον κύκλο του οποίου ανήκουν παραδοσιακά πλέον και οι παραστάσεις αρχαίου δράματος. Ως προαναφέραμε αυτή η μορφή πολιτιστικού τουρισμού συνδυαστικά με το φυσικό περιβάλλον και το πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα της χώρας, έθεσαν τις βάσεις τουριστικής ανάπτυξης της Ελλάδας στη δεκαετία του '50 και του '60, καθιστώντας την Ελλάδα ως σημείο αναφοράς υψηλών καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και ως ιδεώδη προορισμό για αυτού του είδους τον τουρισμό.

δηλώσει "η παράσταση στο αρχαίο θέατρο ήταν κάτι το σπάνιο και η οργάνωση του φεστιβάλ καταπληκτική". Επίσης τη χώρα μας επισκέφτηκαν πολλές άλλες διασημότητες όπως Ινγκριντ Μπέρκμαν, Ωντρεν Χεμπορν, Λωρενς Ολβιε και λοιπές διασημότητες, οι οποίες κατά την διάρκεια της επίσκεψής τους συνήθως συμπεριλαμβάνονταν και μια βραδιά στο Ηρώδειο, μια πρακτική που ακολούθησε ο Ε.Ο.Τ. και στις επερχόμενες δεκαετίες, στο πλαίσιο της υλοποίησης του προγράμματος Δημοσίων Σχέσεων του Οργανισμού.

Στην εξελικτική πορεία του ελληνικού τουρισμού στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και στις δύο πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα με την ανάδυση νέων αγορών και τη συνεπακόλουθη ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας καθώς και με τις συνεχείς εναλλαγές των νόμων της τουριστικής προσφοράς και της ζήτησης στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία, οι επισκέπτες πολιτιστικού τουρισμού στην χώρα μας - σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία, ανέρχονται συνολικά σε ποσοστό 14%. Ποσοστό αρκετά χαμηλό για την προσέλκυση αυτού του τύπου τουρισμού, συγκριτικά με το πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα της χώρας που αποτελεί και το βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα αυτής έναντι άλλων χωρών.

Η ιδιαίτερη σημασία που πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη του Πολιτιστικού τουρισμού στην χώρα μας αποδίδεται στο γεγονός ότι, ως ειδική μορφή τουρισμού, διαθέτει συγκεκριμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά, όπως:

- Ο πολιτιστικός τουρισμός δύναται να συμβάλλει στην άμβλυνση της εποχικότητας και στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου της χώρας καθώς και στην ποιοτική βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών σε όλο τον τουριστικό τομέα.
- Οι πολιτιστικοί τουρίστες είναι κατά μέσο όρο υψηλού εισοδήματος και μορφωτικού επιπέδου, ανήκουν στις παραγωγικές ηλικίες 25-64 χρονών και συμβάλλουν ουσιαστικά στην αύξηση της κατά κεφαλήν δαπάνης της χώρας.
- Οι επισκέπτες πολιτιστικού τουρισμού ενημερώνονται για το ταξίδι τους κατά κύριο λόγο από το διαδίκτυο (77% το 2013, καταγράφεται ετησίως αυξητική τάση).
- Το 82% των επισκεπτών πολιτιστικού τουρισμού κάνει προκράτηση, ενώ 2/3 του ποσοστού επιλέγει για διαμονή ξενοδοχεία 3,4 και 5*(πηγή: Marketing plan forGreece, 2007,THR, PRC, MRB, Μελέτη που ανέθεσε ο Ε.Ο.Τ.)²⁴⁶.

Σε συνέχεια των ανωτέρω παραδοχών και με επίκεντρο την περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην χώρα μας, όπου εντάσσεται και το αρχαίο θέατρο, επισημαίνουμε τα παρακάτω:

- Ο πολιτιστικός τουρισμός κατέχει την τελευταία δεκαετία ιδιαίτερη θέση στην Στρατηγική προώθησης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος της χώρας και

---

²⁴⁶ INSETE, ΣΤΑΔΙΟΝ Α.Ε. 2015,5-7.

έχει κατοχυρωθεί και νομοθετικά, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις του Ν. 4582/2018.

- Το πολιτιστικό μας προϊόν είναι γνωστό σε όλο τον κόσμο, δεδομένου ότι κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στην παγκόσμια ιστορία, η οποία διδάσκεται στα σχολεία και στα Πανεπιστήμια του εξωτερικού.
- Το αρχαίο θέατρο ως έκφραση του πολιτιστικού τουρισμού, δύναται να συμβάλλει στην περαιτέρω αξιοποίηση και αναβάθμιση του ελληνικού πολιτιστικού προϊόντος, δεδομένου ότι αποτελεί ένα δυναμικό σύνολο πανανθρώπινων ιδεολογικών αξιών, αρχαιολογικών, αρχιτεκτονικών και καλλιτεχνικών ενδιαφερόντων, ενταγμένων αρμονικά σε ένα μοναδικό φυσικού κάλλους τοπίο. Ως εκ τούτου δύναται να προσελκύσει επισκέπτες ειδικού ενδιαφέροντος, όπως αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, σκηνοθέτες κ.λ.π. αλλά και τουρίστες γενικών ενδιαφερόντων, οι οποίοι εφόσον έχουν ενημερωθεί, επιθυμούν να βιώσουν μια πλούσια θεματική/καλλιτεχνική εμπειρία.

Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι πολιτιστικοί τουρίστες είναι ιδιαίτερα απαιτητικοί, προτείνονται οι κάτωθι ενέργειες :

- Η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων της χώρας με τη δημιουργία πολιτιστικών θεματικών διαδρομών, αρχαιολογικών πάρκων και διάφορων θεματικών εμπειριών, συμβάλλοντας στην μεγιστοποίηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Ως εκ τούτου η δημιουργία ενός δικτύου πολιτιστικών διαδρομών που θα περιλαμβάνει αρχαιολογικούς χώρους με αρχαία θέατρα καθώς και άλλα τουριστικά αξιοθέατα, με συντονισμό του χρόνου διεξαγωγής των θεατρικών παραστάσεων αρχαίου δράματος, ειδικά κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών, θα συμβάλλει στην προσφορά ενός πλήρους θεματικού προγράμματος και μιας αναβαθμισμένης βιωματικής εμπειρίας. Μιας εμπειρίας που μπορεί να την απολαύσει ο εν δυνάμει πολιτιστικός τουρίστας, να την βιώσει και να την μοιραστεί με τους οικείους τους και τους γνωστούς του (word to mouth).
- Η προβολή των ανωτέρω εξειδικευμένων τουριστικών προϊόντων στο εξωτερικό αλλά και στο εσωτερικό σε ειδικά σχεδιασμένες ιστοσελίδες.

Ειδικότερα θα πρέπει να τονιστεί η μοναδικότητα ενός φαινομένου που μπορεί να προσελκύσει διεθνώς το τουριστικό ενδιαφέρον, παρέχοντας ένα μοναδικό συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας στην ανταγωνιστική τουριστική αγορά η ανάδειξη της ποικιλομορφίας της χώρας, η προώθηση της διαφορετικότητας και της αυθεντικότητας, της προβολής των πτυχών της «ελληνικής εμπειρίας» καθώς και η εδραίωση μιας δυναμικής κοινότητας followers και influencers οι οποίοι δύνανται να λειτουργήσουν ως «πρεσβευτές» του brand Ελλάδα σε ειδικό και γενικότερο πλαίσιο.

- Η δημιουργία σχετικών blogs, που δίνουν την ευκαιρία σε επαγγελματίες και ερασιτέχνες του τουρισμού και των ταξιδιών στην Ελλάδα, να γράψουν τα δικά τους άρθρα, που πηγάζουν από τις προσωπικές τους εμπειρίες.
- Η χρήση του διαδικτύου δύναται να συμβάλει ποικιλοτρόπως στην προώθηση των σπουδαίων επιτευγμάτων του ελληνικού πνεύματος, με την ανάπτυξη κατάλληλων σχεδιασμένων ιστοσελίδων με πλούσιο εποπτικό ψηφιακό υλικό, τόσο για τα αρχαία θέατρα, όσο και για τις θεατρικές παραστάσεις (τριδιάστατες απεικονίσεις, ψηφιακές ξεναγήσεις, πολιτιστικές διαδρομές)
- Η χρήση των κοινωνικών μέσων δικτύωσης (socialmedia)
- Η ανάπτυξη του digital marketing.
- Η απευθείας σύνδεση/direct marketing με ειδικό κοινό, όπως συναφείς οργανώσεις, σωματεία, σκηνοθέτες κ.λ.π.
- Η διοργάνωση εξειδικευμένων ταξιδίων εξοικείωσης με τη συμμετοχή δημοσιογράφων έγκριτων ΜΜΕ αλλά και τουριστικών πρακτόρων από αγορές-στόχους, προσφέροντας μοναδικές βιωματικές εμπειρίες ειδικών θεματικών διαδρομών και συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό πολλαπλασιαστικά στην προβολή τους.
- Η συμμετοχή και προβολή στις διεθνείς εκθέσεις τουρισμού καθώς και η παράλληλη διοργάνωση ειδικών εκδηλώσεων στο εξωτερικό με την συμμετοχή ξένων T.O's , δημοσιογράφων καθώς και συμμετεχόντων στις

εκθέσεις τουρισμού για την μεγιστοποίηση της προβολής των εν λόγω τουριστικών προϊόντων.

- Η διοργάνωση διεθνών Συνεδρίων με επίκεντρο την πολιτιστική μας κληρονομιά, με έμφαση στο αρχαίο θέατρο και στην δημιουργία μίας συνολικής βιωματικής εμπειρίας.

Πέραν των ανωτέρω προτάσεων που ολοκληρώνουν την έρευνά μας, είναι πολύ σημαντικό να μνημονεύσουμε το γεγονός ότι το αρχαίο θέατρο προβάλλεται και προωθείται τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, με την συμβολή κρατικών φορέων όπως ο Ε.Ο.Τ., σε επιλεγμένες δράσεις σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας και στην ενίσχυση διαφόρων πρωτοβουλιών και προωθητικών ενεργειών αρμοδίων φορέων, Σωματείων και Οργανισμών που έχουν ως επίκεντρο πολιτιστικές δραστηριότητες με σημείο αναφοράς το αρχαίο θέατρο. Από την Ολλανδία με την Αντιγόνη (2016), την Αθήνα και μέχρι τη Σιβηρία και τη Μόσχα με τον Οιδίποδα τύραννο (2016, 2018 και 2019) και τον Πλούτο στη Σερβία (2019), το αρχαίο θέατρο ταξιδεύει 2.500 χρόνια μετά την γένεσή του, διδάσκει και μεταφέρει τα διαχρονικά μηνύματά του σ'όλο τον κόσμο. Κι αυτό αποτελεί μια μοναδικότητα που θα πρέπει να εκτιμηθεί και να αξιοποιηθεί περαιτέρω με μια συλλογική προσέγγιση και συντονισμό ενεργειών μεταξύ των αρμοδίων φορέων σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, με απώτερο στόχο την συμβολή της πολιτιστικής/καλλιτεχνικής κληρονομιάς στην περαιτέρω αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος, με δεδομένο ότι ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης της χώρας. Και όπως συμπερασματικά αναφέρει ο ο σημαντικός Πολωνός κριτικός της θεατρικής τέχνης του 20^{ου} αιώνα, Jan Kott : « Η τραγική κατάσταση έχει δύο χρόνους : τον ιστορικό της χρόνο και την οικουμενική της ισχύ. Το κλασικό ελληνικό θέατρο είναι ένα θέατρο του κόσμου».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.

- Allan, W. 2001. "Euripides in Megle Hellas: Some Aspects of the Early Reception of Tragedy". *Greece & Rome*, Vol. 48 No 1., 67-86. From <https://www.jstor.org/stable/826871> (τελευταία επίσκεψη 5/6/2020).
- Baldry, H.C.1992. *Το τραγικό θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα: εκδόσεις Καρδαμίτσα.
- Blume, H-D. 2017⁶. *Εισαγωγή στο Αρχαίο Θέατρο*. Μτφρ Μαρία Ιατρού. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Cater, E.A. 1987. "Tourism in the least developed countries", *Annals of Tourism Research*, Vol.14, no 2. New York : Pergamon Journals, Inc.
- Dearden, C. 1999. "Plays for Export". *Phoenix*. Vol. 53, No 3/4(Autumn-Winter, 1999) pp 238-248. Classical Association of Canada from : <https://www.jstor.org.stable/1088985> (τελευταία επίσκεψη 2/6/2020).
- Dover, J.K. 1978⁶. *Η Κωμωδία του Αριστοφάνη*. Μτφρ. Φάνης Ι. Κακριδής. Αθήνα : Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Easterling, P.E. 1994. "Euripides Outside Athens: A Speculative Note". *Illinois Classial Studies*, Vol. 19, 73-80, from: <https://www.jstor.org/stable/23065421> (τελευταία επίσκεψη 1/6/2020).
- Flaciere, R. 2003¹². *Ο Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος των Αρχαίων Ελλήνων*. Μετάφραση Γ.Δ.Βανδώρος. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαδήμα.
- Fraser,P.M., 1972. *Ptolemaic Alexandria*, 3. Oxford.
- Gali, N, 2012. "Identifying Cultural Tourism: A Theoretical Methodological Proposal", *Journal of Heritage Tourism*, 7 (1).
- Haddad, N. 2007. "Criteria for the Assessment of the Modern Use of Ancient Theatres and Odea" *International Journal of Heritage Studies*, 13:3, 265-280 from: <http://dx.doi.org>. (τελευταία επίσκεψη 20/4/2020).
- Hall, C.M. and Weiler, B.1992. Introduction. "What's Special about Special Interest Tourism". In *Special Interest Tourism*, pp 1-14, New York: Wiley.
- Hughes,H. 2000. *Arts, Entertainment and Tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

- Hunziger W, und Krapf K. 1942. “Grundriß der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre”. Zürich: Polygraphischer Verlag.
- Konstantakos, I. 24. “Introduction to Greek tragedy in Modern Greek”, 1-41, from :https://www.academia.edu/1740055/Introduction_to_Greek_tragedy_in_Modern_Greek_gr (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020),
- Konstantakos, I. 22. “Teaching Guide and Introduction to Euripides in Greek”, 1-23, from: :
: https://www.academia.edu/1744339/Teaching_Guide_and_Introduction_to_Euripides_in_Greek_gr.22 (τελευταία επίσκεψη 12/9/2020).
- Lesky A. 1981⁵. *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*. Μτφρ. Α.Γ. Τσοπανάκη. Θεσσαλονίκη : Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Α.Ε.
- Lesky A. 2003³. *Η Τραγική Ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων Α΄, Από τη γένεση του είδους ως τον Σοφοκλή*. Μτφρ. Ν.Χ. Χουρμουζιάδης. Αθήνα : Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Lesky A. 2003³. *Η Τραγική Ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων, Β΄, Ο Ευριπίδης και το τέλος του είδους*. Μτφρ. Ν.Χ. Χουρμουζιάδης, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Liapis, V. 2014 . “Theater Outside Athens: Drama in Greek Sicily and South Italy by Kathryn Bosher”, *Phoenix*, Vol. 68, No 1 / 2 (spring- summer/printemps-ete 2014), 165-168 from: <https://www.jstor.org/stable/10.7834/phoenix.68.1-2.0165> (τελευταία επίσκεψη 1/6/2020).
- Martha, L. and Kotsaki, A. 2014. “Ancient Greek Drama and its Architecture as a Means to Reinforce Tourism in Greece”. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 148, 573-578, from: <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.082>. (τελευταία επίσκεψη 5/9/2020).
- Mastrorarde, D.J. 2006. *Ευριπίδου Μήδεια*, Μτφρ. Δ.Γιωτοπούλου. Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη.
- McKercher, B. and du Cros, H. 2002. *Cultural tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management*. Binghampton, NY: The Haworth Hospitality Press.
- Michelakis, P. “Greek Tragedy”. *The Edinburgh Companion to Ancient Greece and Rome*. pp 288-293. Bispham E, Harrison T and Sparkes B. (editors). Edinburgh University Press, from: <https://www.jstor.org/stable/10.3366> (τελευταία επίσκεψη 1/6/2020).

- Middleton, V. 1988. *Marketing in Travel and Tourism*. Oxford: Heinemann Professional Publishing.
- Moretti, J.C. 2014⁵. *Θέατρο και Κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα*. Μτφρ. Ε.Δημητρακοπούλου. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Nervegna, S. 2007. “Staging Scenes or Plays? Theatrical Revivals of “Old” Greek Drama in Antiquity”. *Zeitschrift fur Papyrologie und Epigraphik*, Bd.162, 14-42 from: <https://www.jstor.org/stable/20191322> (τελευταία επίσκεψη 2/6/2020).
- Nervegna, S. 2014. “Performing Classics: The tragic canon in the Fourth Century and Beyond” *Greek Theatre in the Fourth Century B.C.*, pp: 157-187. Csapo E., Goette H.R., Green J.R., Wilson P. (editors) .Βερολίνο: De Gruyter
- Pickard-Cambridge, A. 1968². *The Dramatic Festivals of Athens*. Oxford
- Puchner, W. 2014. *Η Επιστήμη του Θεάτρου στον 21^ο αιώνα. Σύντομος απολογισμός και σκέψεις για τις προοπτικές*. Αθήνα : Εκδόσεις Κίχλη.
- Sifakis, G.M. 1963. “High Stage and Chorus in the Hellenistic Theatre”. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, No 10, pp 31-45 from: <https://www.jstor.org/stable/43646066> (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020).
- Silberberg, T. 1995. “Cultural tourism and business opportunities for museums and heritage site”. *Tourism Management*, 16(5): 361-365
- Sommerstein, A. 1996. *Aeschylean Tragedy*. Levante Editori-Bari.
- Stebbins, R.A. 1997. “Identity and Cultural Tourism “. *Annals of Tourism Research*, 24 (2): 450-452.
- Stewart, E. 2015. “Tragedy Performances outside Athens in the Late Fifth and the Fourth Centuries B.C. by Vesa Vahtikari”. *Phoenix*, Vol 69 No 3 /4 (Fall – Winter/automne-hiver), pp 415-417 from: <https://www.jstor.org/stable/10.7834/phoenix.69.3-4.0415> (τελευταία επίσκεψη 1/6/2020).
- Taplin, O. 1993. *Comic Angels*, Oxford.
- Travel Industry Association of America (TIA), 2003. TravelScope survey 2003, “The Historic/Cultural Traveler”, *TIA and Smithsonian Magazine*, from :http://www.nasaa-arts.org/artworks/culture_profile.shtml.
- UNESCO, 1982,1-6, World Heritage list from : <http://www.whc.unesco.org>
- United Nations World Tourism Organisation(UNWTO), 1985.(United Nations World Tourism Organisation) *The states’ role in protecting and promoting culture as a*

factor in tourism development and the proper use and exploitation of the national cultural heritage of sites and monuments for tourists. Madrid: World Tourism Organization.

United Nations World Tourism Organisation(UNWTO),1993. *Recommendations on tourism statistics*, Madrid: World Tourism Organization.

United Nations World Tourism Organisation (UNWTO), 2011. *Tourism Towards 2030*, Global Review UNWTO Publications.

United Nations World Tourism Organisation(UNWTO), 2014. *World Tourism Barometer*, vol. 12, UNWTO Publications (Summary).

Van Steen, G. 2013. “All the King’s Patriots? The ‘PERSIANS’ within the walls of Nineteenth Century Athens”. *DIALOGUES WITH THE PAST 1: CLASSICAL RECEPTION THEORY & PRACTICE*, *Bulletin of the Institute of Classical Studies*. Supplement, No.126, pp 79-96. from: <https://www.jstor.org/stable/44216381> (τελευταία επίσκεψη 2/6/2020).

Wiles, D. 2000 “Crossing the Stages: The Production, Performance and Reception of Ancient Theatre” by John Porter, Eric Csapo, C.W.Mashall and Robert C. Ketterer. *Phoenix*, Vol. 54, No 1 / 2 (Spring –Summer 2000), 175-177. From : <https://www.jstor.org/stable/1089109> (τελευταία επίσκεψη 2/6/2020).

Xanthakis-Karamanos,G.1980. *Studies in Fouth-Century Tragedy*. Athens.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.

Αδάμος , Ε. 2005. *Αισχύλος Πέρσες*. Τόμος Α΄. Αθήνα : Εκδόσεις Ζήτηρος.

Ανδριανού, Ε. & Ξιφάρá Π. 2001. *Ο Δραματικός λόγος από τον Αισχύλο ως τον Μέγανδρο*. Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βαγιονής,Ν & Σκούλτσος Σ., 2016. *Ο Πολιτισμικός και ο Θρησκευτικός Τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος* Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών(ΚΕΠΕ). Εκθέσεις 77.

Βαρβαρέσος, Σ.1997. *Τουρισμός. Οικονομικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα : Εκδόσεις Προπομπός.

Βαρβαρέσος, Στ.2000. *Τουρισμός. Έννοιες,μεγέθη,δομές*. Αθήνα: Προπομπός

Βαρβαρέσος, Στ. 2008. *Οικονομική του τουρισμού, εννοιολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις από τον 19^ο αιώνα ως τον 21^ο αιώνα*. Αθήνα : Προπομπός.

Βαρβαρέσος, Σ. 2017. *Η χαμένη τέχνη του ταξιδιού. Από τον ταξιδιώτη στον τουρίστα*. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ.

Γεωργουσόπουλος, Κ. 1993. “Η ερμηνεία του αρχαίου δράματος κατά τον 20^ο αιώνα στην Ελλάδα” στον τόμο *Αμβέρσα 1993 Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο. Η επίδρασή του στην Ευρώπη*. Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων.

Ε.Ο.Τ (Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού), 1985. *Τουρισμός'85. Ανάπτυξη-Συμμετοχή-Ποιοτητα Ζωής*. Αθήνα : Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού.

Ε.Ο.Τ (Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού), 2000. ΕΛΛΑΣ. *Ταξίδι μέσα στο χρόνο . Η Ελλάδα μέσα από έργα ξένων περιηγητών και εικόνες από την σύγχρονη Ελλάδα. μέσα στο χρόνο . Η Ελλάδα μέσα από έργα ξένων περιηγητών και εικόνες από την σύγχρονη Ελλάδα*. Ηράκλειο : Γ. Δετοράκης ΑΒΕΕ

Ηγουμενάκης, Γ.Ν. 2000. *Τουρισμός & Ανάπτυξη*. Αθήνα : Εκδοτικός Οίκος INTERBOOKS.

Ηγουμενάκης Γ.Ν. 1997² . *Τουριστική Οικονομία. Τόμος Α΄*. Αθήνα : Εκδοτικός Οίκος INTERBOOKS.

Κακουδάκη Τ. & Απέργη Π. 2008. *Θέατρο-Θεατρική Παιδεία*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ).

Καρδάσης, Β. 2000. *Ε.Ο.Τ. 2000 ΕΛΛΑΣ. Ταξίδι μέσα στο χρόνο . Η Ελλάδα μέσα από έργα ξένων περιηγητών και εικόνες από την σύγχρονη Ελλάδα*. Ηράκλειο : Γ. Δετοράκης ΑΒΕΕ.

Κατσιγιάννης Κ.Χ., 2017. *Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. Ταξίδι στο χρόνο*. Αθήνα : Γραφικές Τέχνες Μητρόπολις ΑΕ.

Καφούρος, Β. 2015. *Προτάσεις για την ανάπτυξη του Πολιτιστικού Τουρισμού*. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών(ΚΕΠΕ). Εκθέσεις 77.

Κοκκώσης,Χ.&Τσάρτας,Π. 2001. *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ.

Κοκκώσης, Χ. & Τσάρτας, Π. & Γκρίμπα, Ε. 2011. *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Κριτική.

Λεύκα, Α. 2002. «Ξένοι στα έργα του Πλάτωνα. Στοιχεία Διαπολιτισμικού Διαλόγου», στο : Βουδούρης, Κ(εκδότης).*Ρητορική Επικοινωνία Πολιτική και Φιλοσοφία*, σελ.116-124. Αθήνα: Εκδόσεις Ιωνία. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο :

<https://www.frenchphilosophy.gr/wp-content/uploads/2018/02/Leuka-Aik.-Oi-xenoi-sta-erga-tou-Platonos.pdf> (τελευταία επίσκεψη 4/9/2020)

Μαρκαντωνάτος, Γ.2004. *Σοφοκλέους Οιδίπους Τύραννος*. Αθήνα : Εκδόσεις Gutenberg

Μαυρόπουλος, Γ.Θ. 2008. *Ευριπίδης Ανδρομάχη*. Μτφρ. Θ.Γ. Μαυρόπουλος. Αθήνα : Εκδόσεις Ζήτρος.

Μαυρόπουλος, Γ.Θ. 2007. *Αριστοφάνης Βάτραχοι*. Μτφρ. Θ.Γ. Μαυρόπουλος. Αθήνα : Εκδόσεις Ζήτρος.

Μοίρα, Π. 2008. “ Η παράμετρος της θρησκείας στον πολιτιστικό τουρισμό”. *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, τόμος 13 (2) σελ. 152-166. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο : https://www.academia.edu/3612272/%CE%97_% (τελευταία επίσκεψη 30/8/2020).

Μοίρα, Π. 2011. “Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού” *Πολιτικές τουριστικής ανάπτυξης-Σύγχρονες Μορφές Εναλλακτικού Τουρισμού*. Υπουργείο Εσωτερικών Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης.

Μοίρα, Π.&Παρθένης, Σπ. 2011, 145. *Πολιτισμικός-Βιομηχανικός Τουρισμός*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη ΑΒΕΕ..

Πλωρίτης , Μ. 1990. *Μίμος και Μίμοι, Σκέψη, Χρόνος και Δημιουργοί*. Αθήνα : εκδόσεις Καστανιώτη.

Πούχγερ, Β.1993. “Η επίδραση του αρχαίου ελληνικού δράματος στην Ευρώπη από την Αναγέννηση ως τις αρχές του 20^ο αιώνα”, στον τόμο *Αμβέρσα 1993 Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο. Η επίδρασή του στην Ευρώπη*. Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων.

Ρούσσου, Ν., Μπαζίνη, Ε., Τσιώλη, Ε, 2015. *Ματιές στην αναβίωση του αρχαίου δράματος στη νεότερη Ελλάδα*. Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς Διεύθυνση Μουσείων Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Σακελλαρίου,Μ.Β.1999. *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*. Ηράκλειο : Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Σολομός, Αλ. 1964.*Ο Άγιος Βάκχος*, Αθήνα :Κεραμεικός.

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων,(ΣΕΤΕ).2016 *Στρατηγική για τον Τουρισμό. 2016. Βασικά μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2016.*

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων,(ΣΕΤΕ)².2017 *Στρατηγική για τον Τουρισμό. 2017. Βασικά μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2017.*

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων,(ΣΕΤΕ)³.2018. *Στρατηγική για τον Τουρισμό. 2018. Βασικά μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2018.*

Τσάρτας, Π. 1996. *Τουρίστες , Ταξίδια, τόποι : Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό.* Αθήνα : Εκδόσεις Εξάντας.

Υπουργείο Τουρισμού . Υπηρεσία Τουριστικών Εκδηλώσεων Φεστιβάλ Αθηνών 1995. *40 Χρόνια Φεστιβάλ Αθηνών.* Αθήνα: Αθ.Ε.Πετρουλάκης ΑΒΕΕ.

Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης. Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού 2005. *50 Χρόνια Φεστιβάλ Αθηνών. 1955-2005.* Επετειακή έκδοση. Αθήνα: OrionPress.

Χατζηδάκης, Α. 2015. *Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2008-2015.* Αθήνα : Εθνικό Τυπογραφείο.

Χουρμουζιάδης, Ν.1991². *Όροι και μετασχηματισμοί στην αρχαία ελληνική τραγωδία.* Αθήνα : εκδόσεις Γνώση.

Μελέτες.

INSETE (Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων) - ΣΤΑΔΙΟΝ Α.Ε. 2015, Μελέτη-εμπειρογνωμοσύνη με τίτλο «Μελέτη αναβάθμισης του προϊόντος *Πολιτιστικός τουρισμός μέσω εργαλείων ΕΣΠΑ*».

Ίγκος, Α. Δρ.& Κουτσός Σ. 2015. Ινστιτούτο ΣΕΤΕ. SETE Intelligence «Ποιος είναι ο πελάτης μας; Χαρακτηριστικά εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα για «Ηλιος & Θάλασσα», «City Break», «Πολιτισμός & Θρησκεία».

Δικτυακοί Τόποι

Υπουργείο Τουρισμού: <http://www.mintour.gov.gr/>

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

<https://www.culture.gov.gr/el/SitePages/default.aspx>

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού:

<http://www.gnto.gov.gr/> και <http://www.visitgreece.gr/el>

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων: <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/>

Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων: <https://sete.gr/el/poioi-eimaste/insete/>

Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών(ΚΕΠΕ) :

<https://www.kepe.gr/index.php/el/to-kepe.html>

Εθνικό Θέατρο: <https://www.n-t.gr/>

Ελληνικό Φεστιβάλ Α.Ε.: <http://greekfestival.gr/>

Η Πύλη για την Ελληνική γλώσσα :

<http://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>

United Nations World Tourism Organisation : <https://www.unwto.org/>

UNESCO : <https://whc.unesco.org/>

JSTOR: <https://www.jstor.org/>

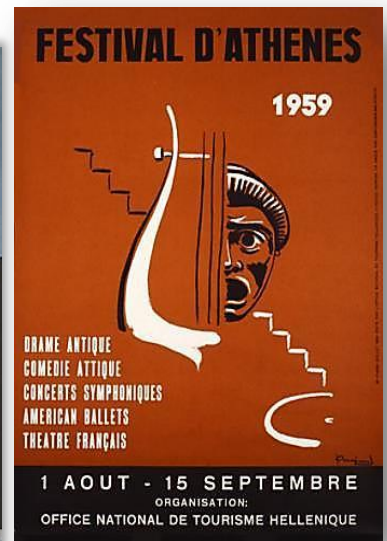
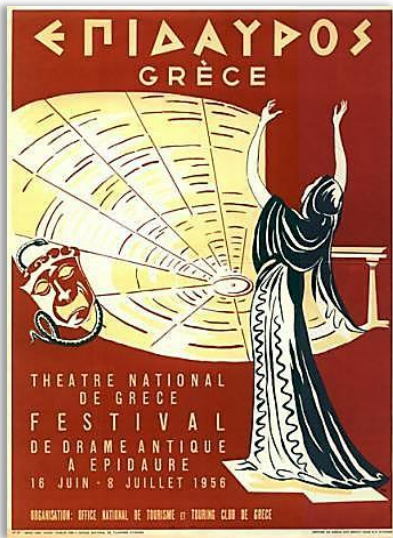
Παράρτημα Α΄ Εικόνες/Διαγράμματα

1.ΕΙΚΟΝΕΣ

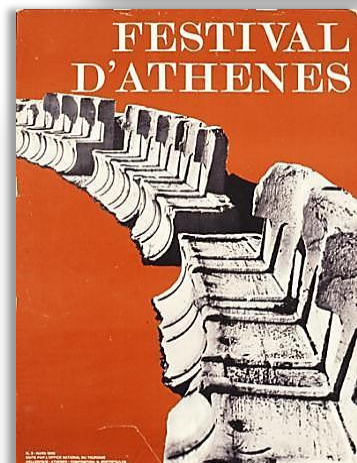
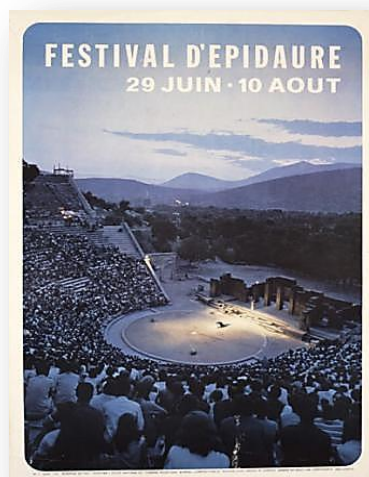
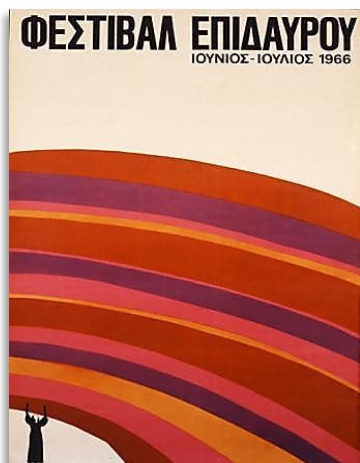
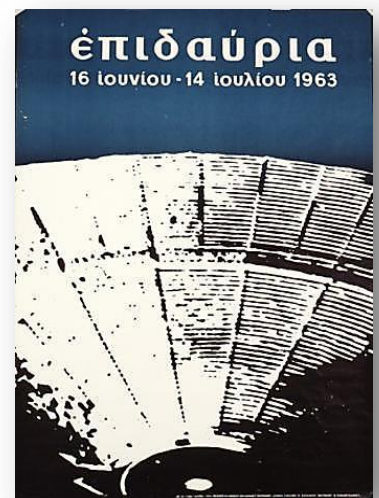
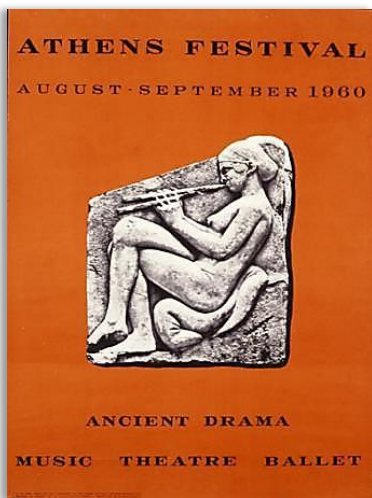
Εικόνα 1.1. : Αφίσες ΕΟΤ με θεματική Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου (1950 -2003)

1950-1960

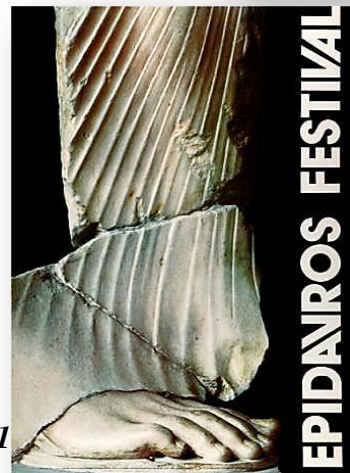
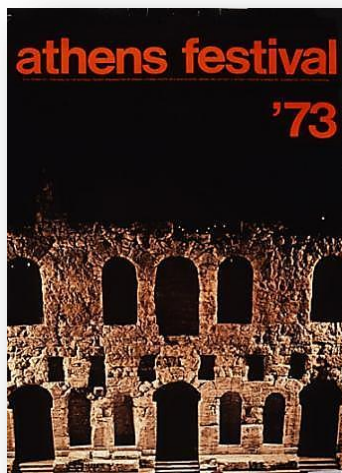
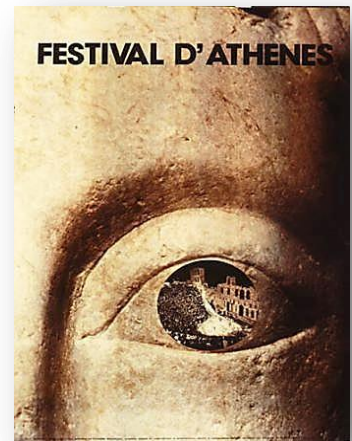
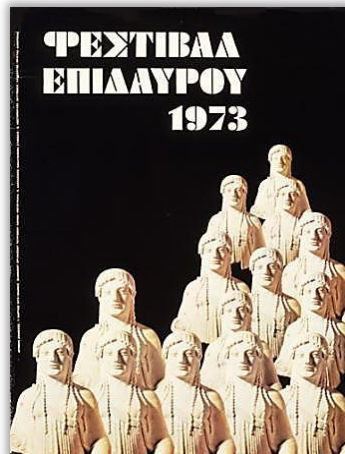
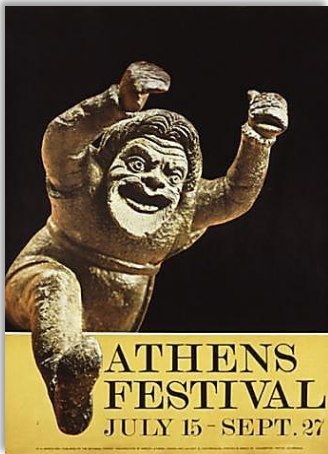

1960-1970

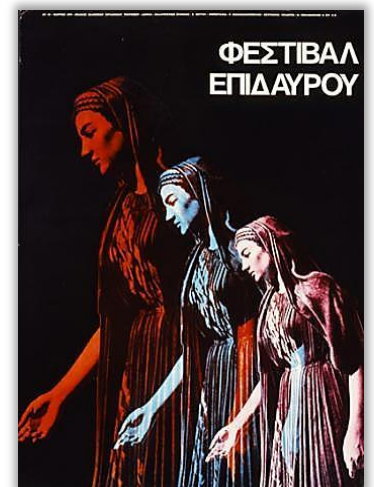
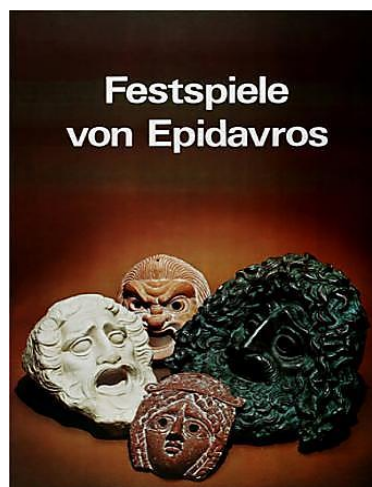
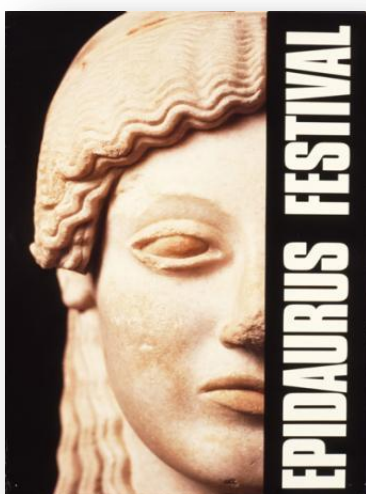

1970-1980

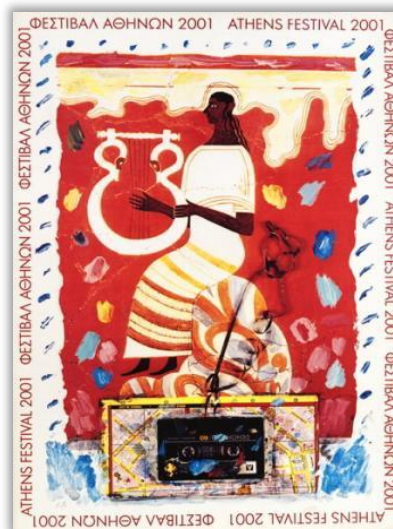
1
9

1980-1990

1990 - 2003

Εικόνα 1.2.

Ιππόλυτος 11 Ιουλίου 1954. Ενθύμιον Επιδαύρου

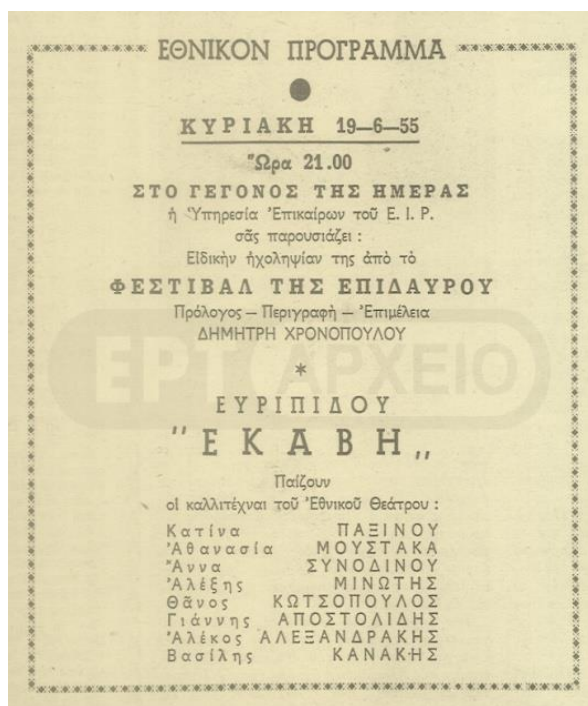
Πηγή : Ψηφιοποιημένο αρχείο Εθνικού Θεάτρου αντληθηκε από τον διαδικτυακό τόπο :
<http://www.nt-archive.gr/playMaterial.aspx?playID=781#photos.gr>.

Εικόνα 1.4

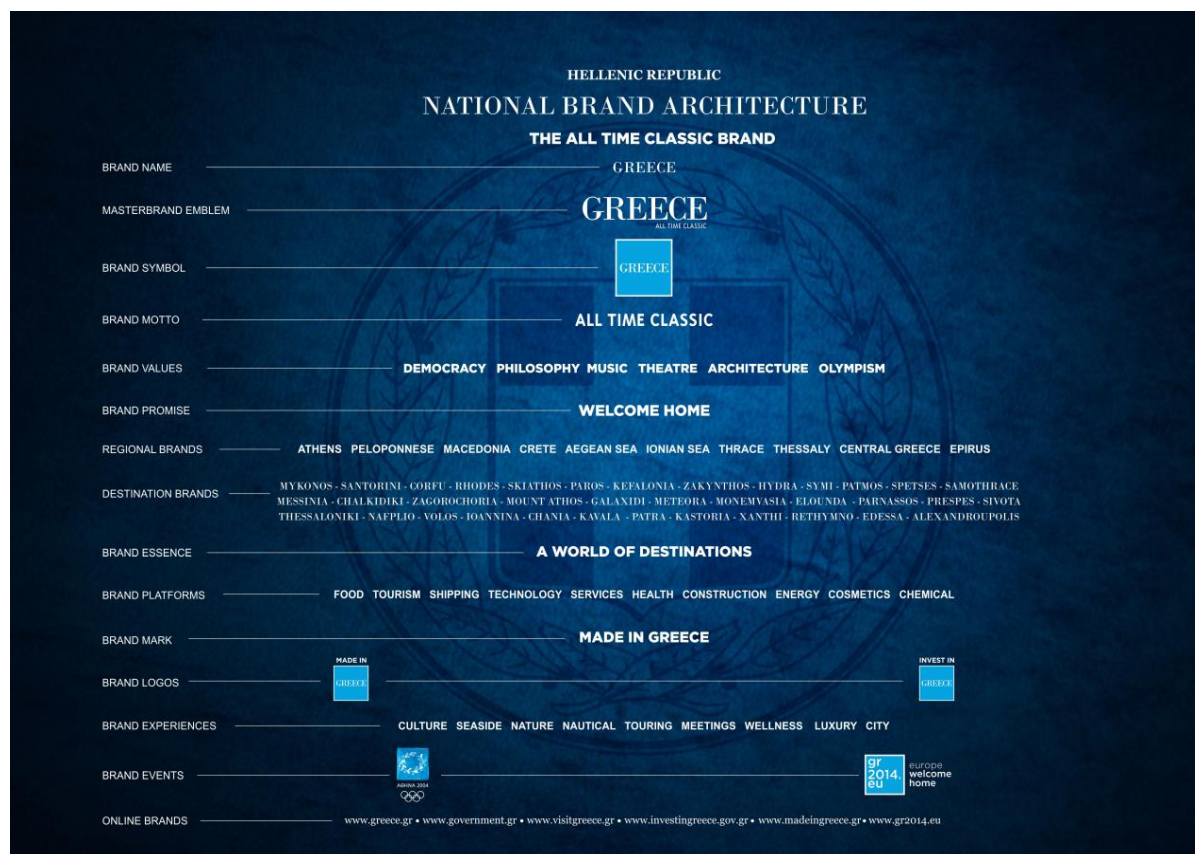
19/6/1955. *Εκάβη*. Φεστιβάλ Επιδαύρου.

Πηγή : <http://www.nt-archive.gr/playMaterial.aspx?playID=724#photos>

Εικόνα 1.5.

Brand Management Manual 2013

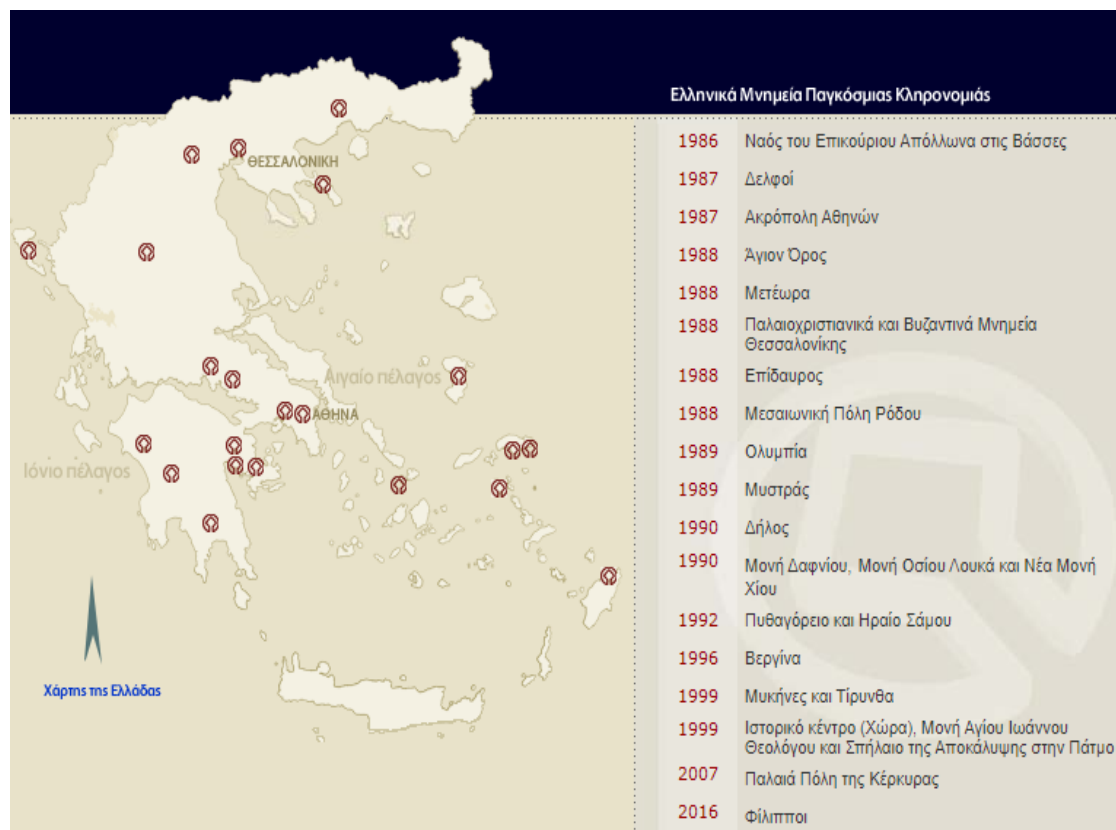

Πηγή : http://gnto.gov.gr/sites/default/files/files_article/Brand_Management_Manual-2013.zip

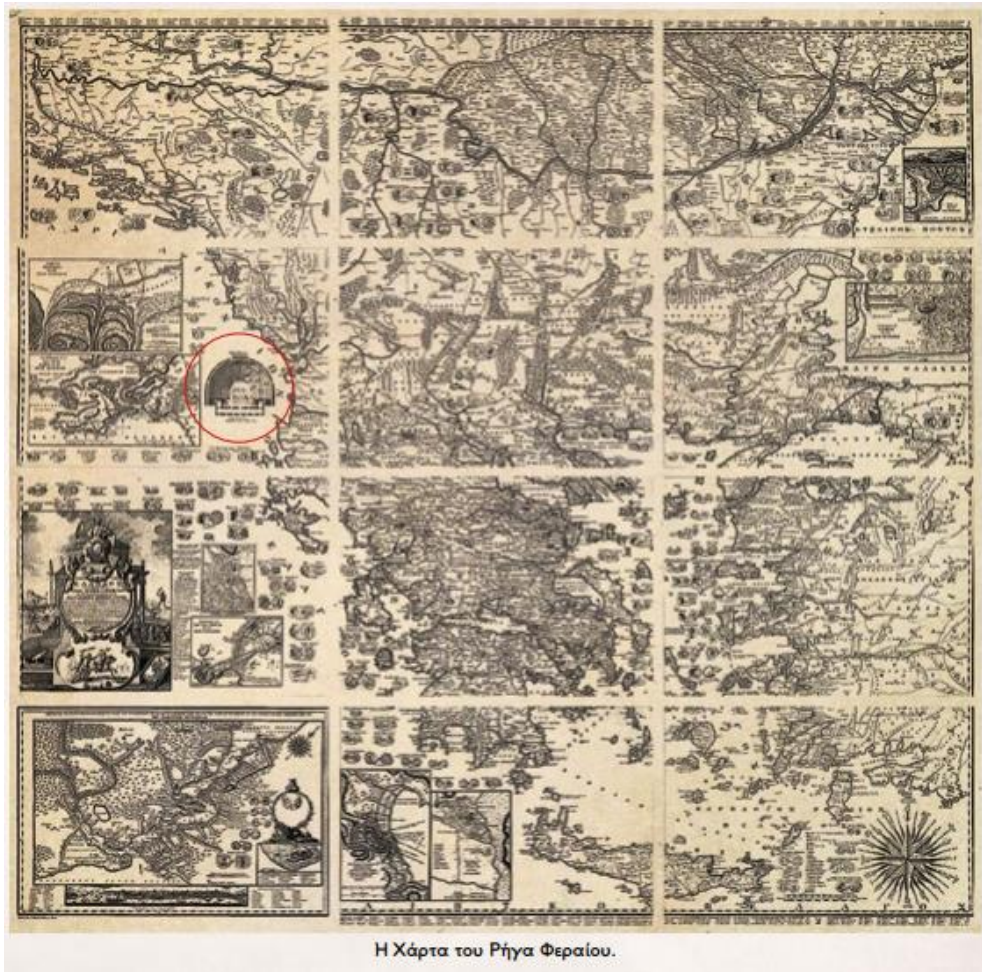
Εικόνα 1.6

Ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Πηγή :κόμβος www.odysseus.culture.gr (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού)

Εικόνα 1.7

Πηγή: αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο :
https://www.google.com/search?q=%CF%87%CE%B1%CF%81%CF%84%CE%B1+%CF%81%CE%B7%CE%B3%CE%B1+%CF%86%CE%B5%CF%81%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%85&sxsrf=ALeKk00MxibTcplnrBixTC-mQog29u26kg:1599988565862&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwielPw5eXrAhUHTxUIHXG2DAQQ_AUoAnoECA8QBA&biw=1366&bih=625#imgc=oI2fdZP7XW3wbM (τελευταία επίσκεψη 6/9/2020) :

Εικόνα 1.8

Αντιγόνη (1956)
Εθνικό Θέατρο: Κεντρική Σκηνή
23/08/1956 - 26/08/1956 Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, Αθήνα, Ελλάδα

Άρθρο στην εφημερίδα ΒΗΜΑ 2/20/1956

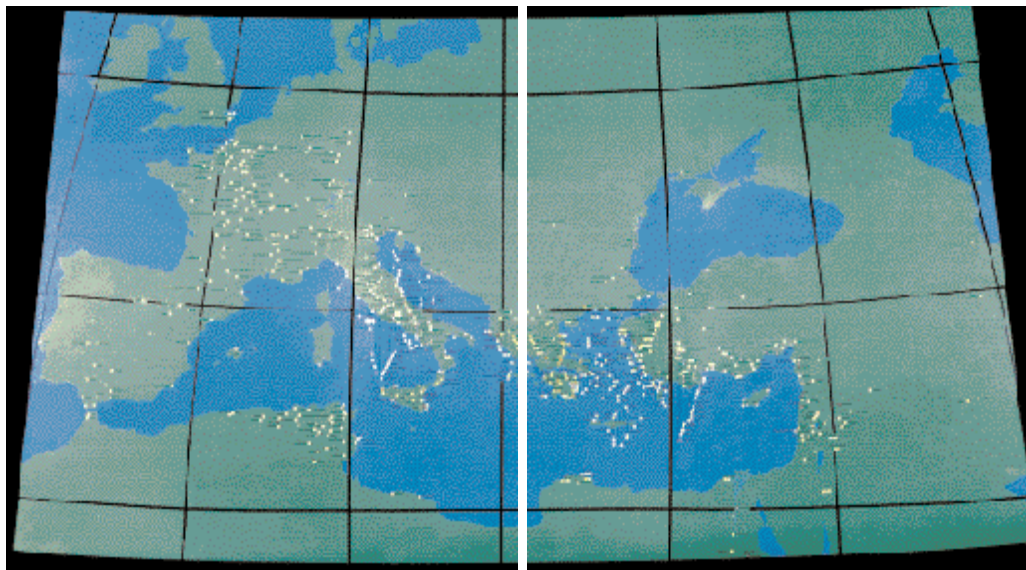

Πηγή: αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο :

<http://www.nt-archive.gr/playMaterial.aspx?playID=745#publications>
επίσκεψη 4/9/2020)

(τελευταία

Εικόνα 1.9

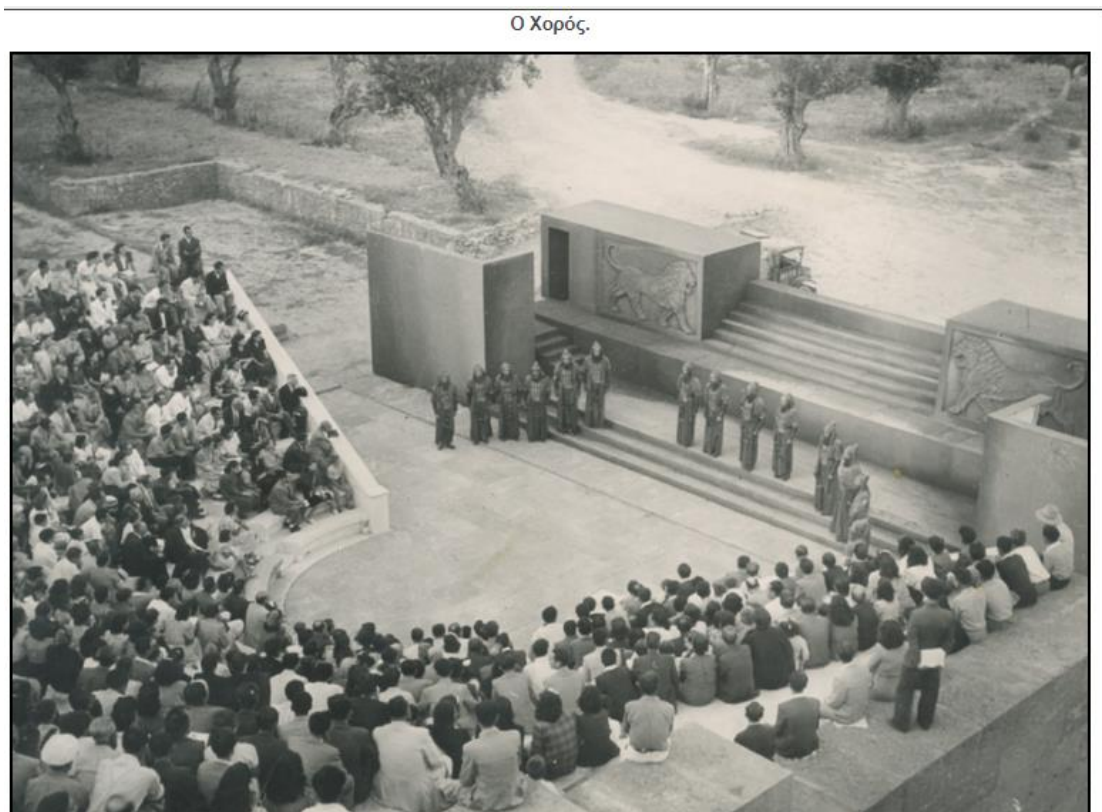

Πηγή : Εφημερίδα Καθημερινή Εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ένθετο ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ –Αρχαίο θέατρο/Ιούλιος 1999. Β.Αγγελικόπουλος

Ο χάρτης αυτός πρώτος στο είδος του που δημιουργείται, καταγράφει όλα τα μέχρι σήμερα γνωστά αρχαία ελληνικά και Ρωμαϊκά θέατρα από το Αφγανιστάν ως της Βρετανία και από την Ουκρανία ως το Μαρόκο. Έχει διαστάσεις 6Χ3,20 και κατασκευάστηκε ειδικά για την έκθεση ‘Μια σκηνή για τον Διόνυσο, Θεατρικές ώρες και αρχαίο δράμα’ του Ιδρύματος Μερκούρη η οποία ταξιδεύει ανα τον κόσμο από το 1997.

Εικόνα 1.10

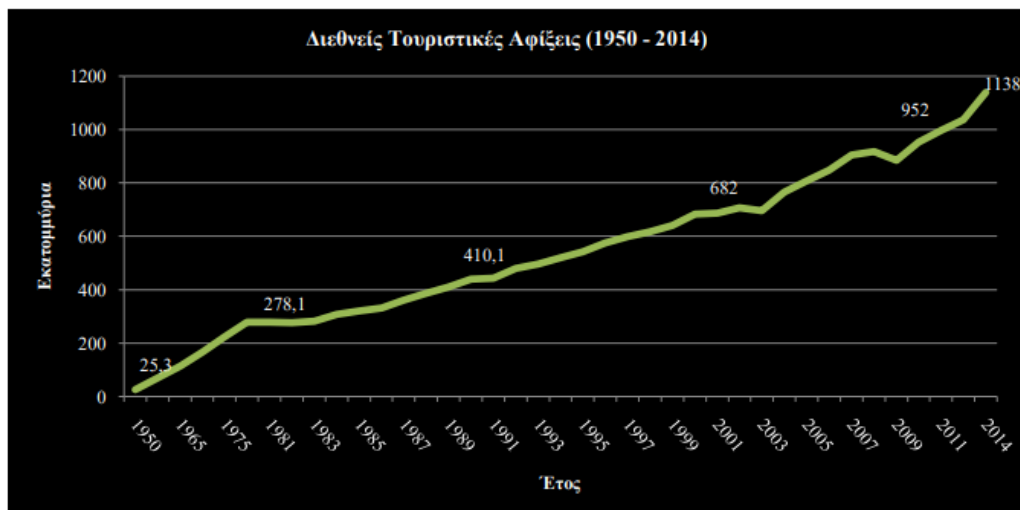
Πηγή : 10 Ιουλίου 1947. Πέρσες Εθνικό Θέατρο Κεντρική Σκηνή. Αρχαίο θέατρο Ρόδου. Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο :

<http://www.nt-archive.gr/theaters.aspx?company=6> (τελευταία επίσκεψη 28/8/2020).

1.1. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1.1.1.

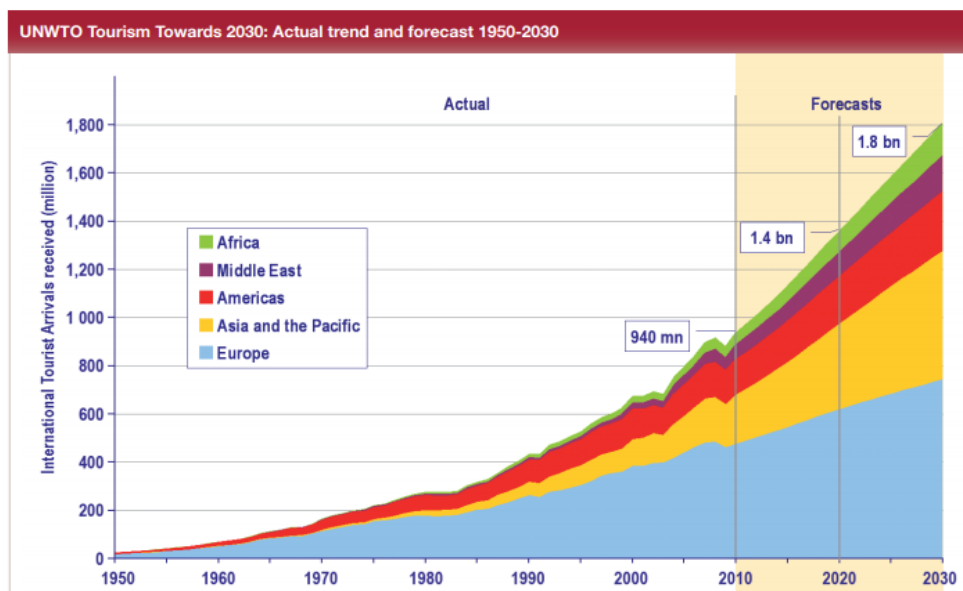
Διεθνείς Τουριστικές Αφίξεις (1950-2014)

Πηγή : (UNWTO, 2014, UNWTO, 2015)..Αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> (τελευταία επίσκεψη 1/5/2020)

Διάγραμμα 1.1.2.

Ο διεθνής τουρισμός το 2030 κατά την πρόγνωση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO)

Πηγή : Χατζηδάκης Α. 2015. *Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2008-2015*. Αθήνα : Εθνικό Τυπογραφείο, 33, και UNWTO, *Tourism Highlights, 2015 edition* αντλήθηκε από τον δικτυακό τόπο <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> (τελευταία επίσκεψη 1/5/2020)

Διάγραμμα 1.1.3.

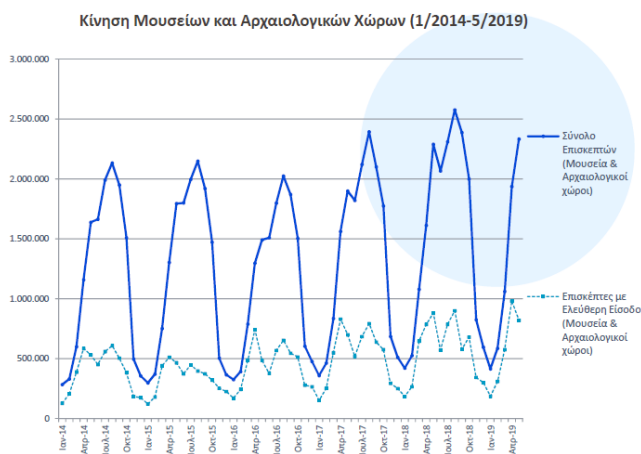
Κίνηση Μουσείων και Αρχαιολογικών χώρων 2014-2019

Κίνηση μουσείων και αρχαιολογικών χώρων

28

- ▶ Μηνιαία έρευνα
- ▶ Στοιχεία που παρέχονται από το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων (ΤΑΠ) του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού
- ▶ Κύριες μεταβλητές: αριθμός επισκεπτών και εισπράξεις από τα εισιτήρια που πωλήθηκαν

Πηγή : <https://www.statistics.gr/infographic-museums-2017>

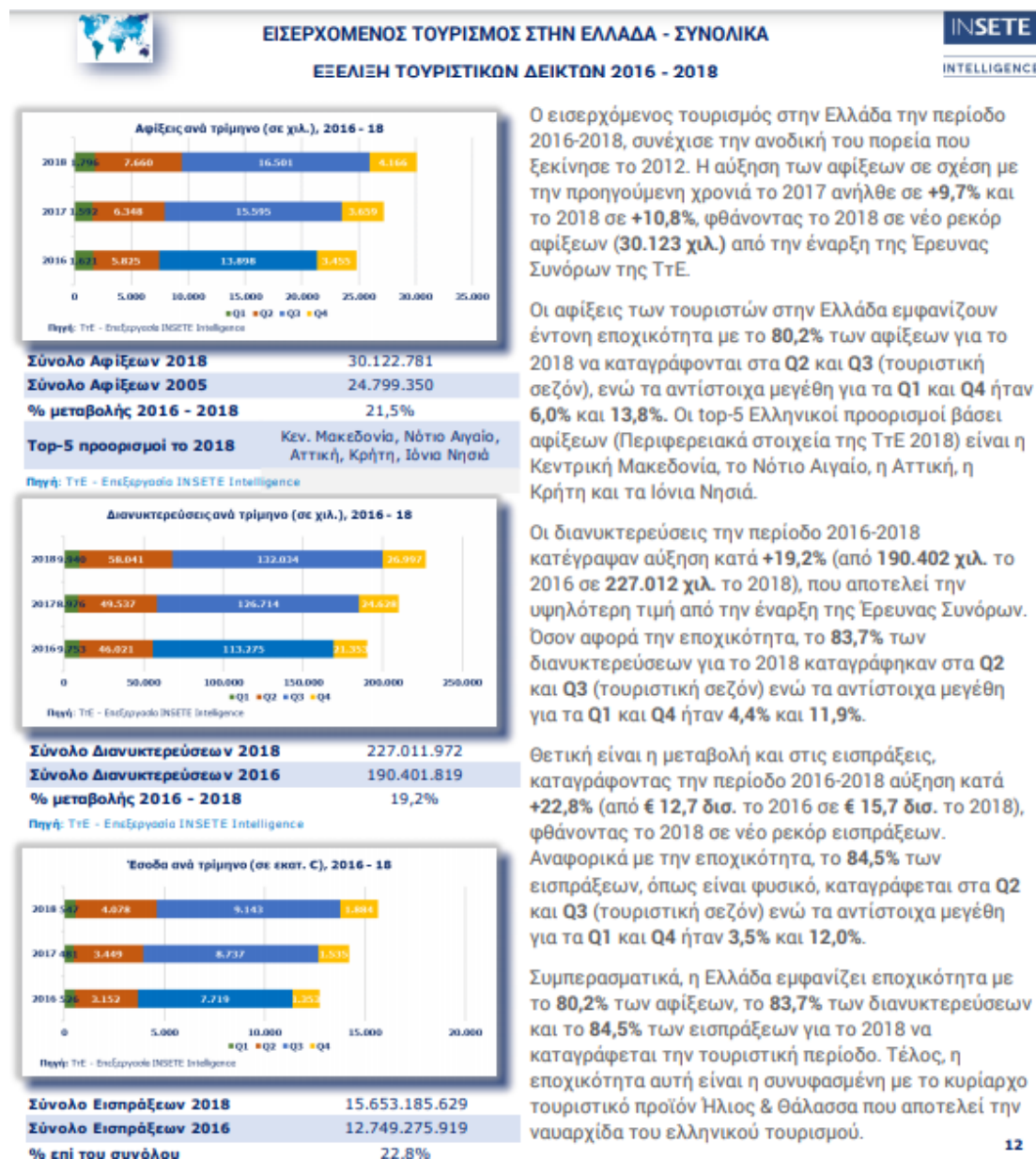
Κίνηση Αρχαιολογικών Χώρων, 2017

Διάγραμμα 1.1.4

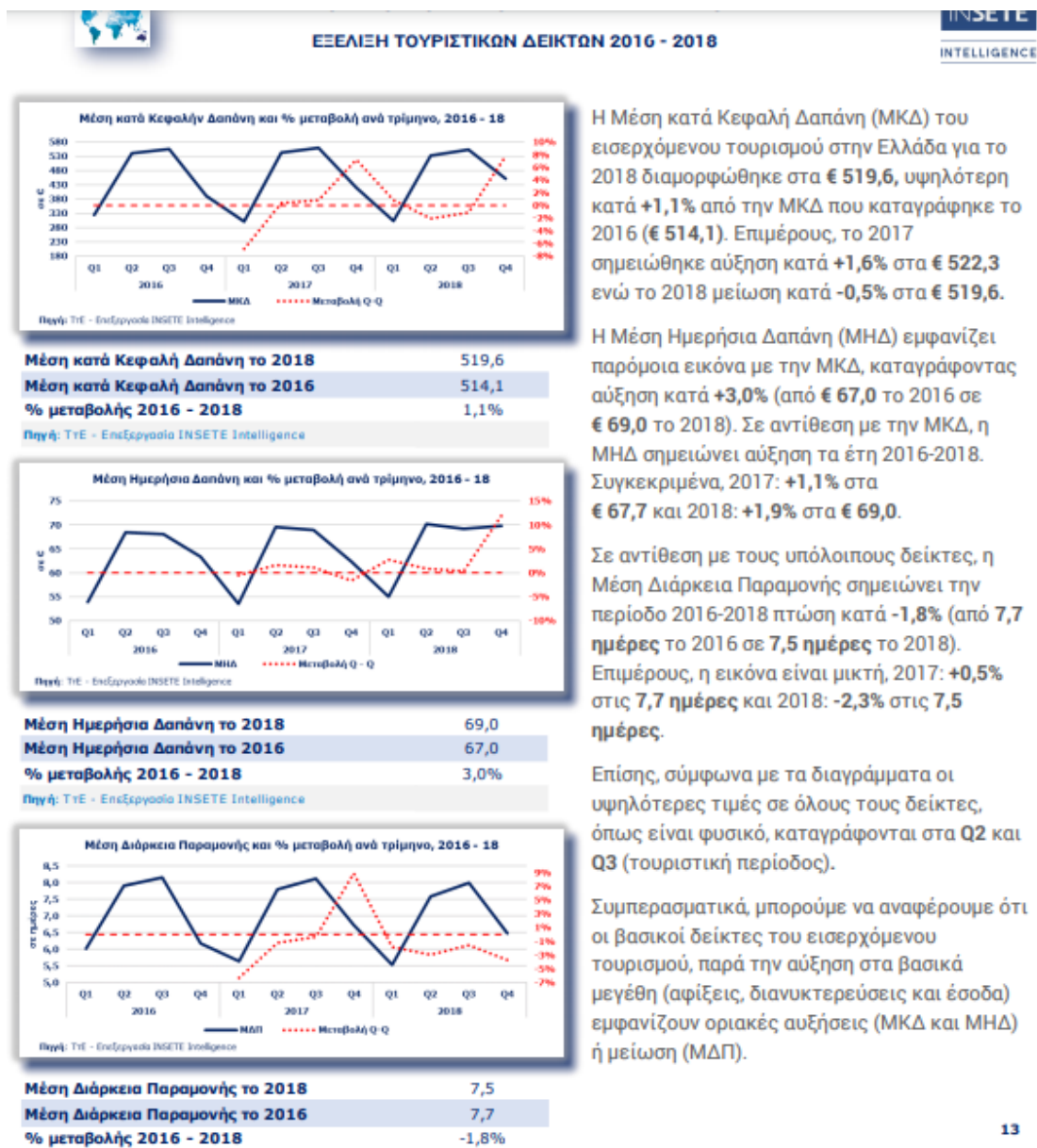
Εισερχόμενος τουρισμός στην Ελλάδα Συνολικά Εξέλιξη τουριστικών δεικτών 2016-2018

Πηγή : <https://insete.gr/wp-content/uploads/2019/10/Greece-total.pdf>

Διάγραμμα 1.1.5

Εξέλιξη τουριστικών δεικτών 2016-2018

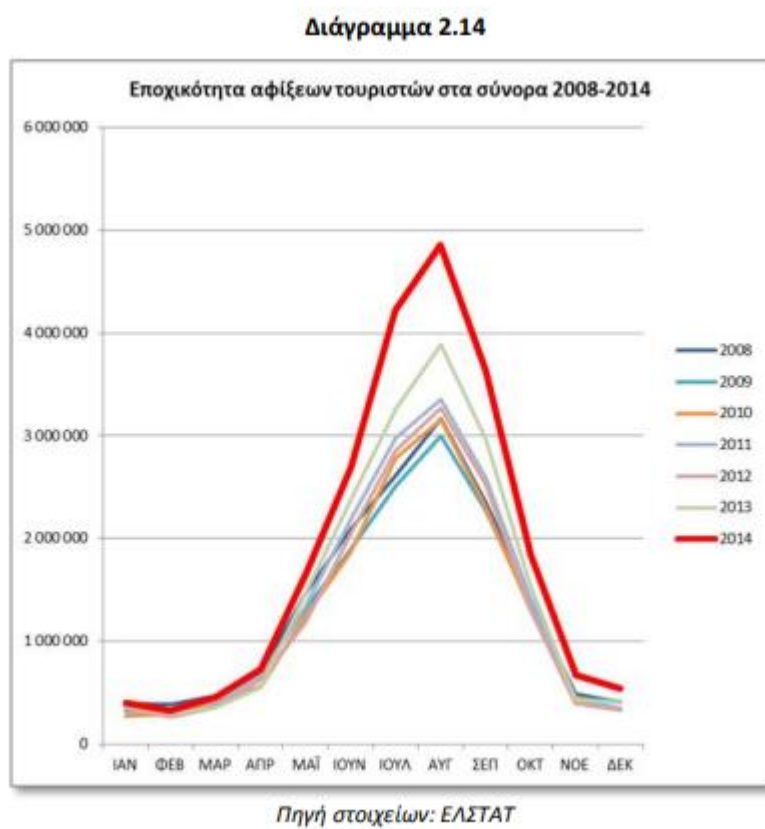

13

Πηγή : <https://insete.gr/wp-content/uploads/2019/10/Greece-total.pdf>

Διάγραμμα 1.1.6.

Εποχικότητα εισερχόμενου τουρισμού ετών 2008-2014

Πηγή : Χατζηδάκης, 2015. *Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2008-2015*. Αθήνα : Εθνικό Τυπογραφείο, 52..

Παράρτημα Β' « Πίνακες/Στατιστικά στοιχεία»

2. ΠΙΝΑΚΕΣ.

Πίνακας 2.1

Αριθμός επισκεπτών στην Ελλάδα και τουριστικές δαπάνες 1919-1924

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ
1919	12.123	50.000.000 φράγκα
1920	7.655	6.000.000 φραγκα
1921	9.117	8.700.000 φράγκα
1922	8.058	22.500.000 φράγκα
1923	14.307	48.000.000 φράγκα
1924	21.203	61.000.000 φράγκα

Πηγή : Κατσιγιάννης Κ.Χ. 2017 Ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 2.2

Αριθμός επισκεπτών στην Ελλάδα 1925-1930

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ
1925	22.500
1926	37.550
1927	42.500
1928	55.100
1929	69.600
1930	71.000

Πηγή : Κατσιγιάννης Κ.Χ. 2017 Ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 2.3.

Αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα ανά δεκαετία 1953-2019

ΑΦΙΞΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1953-2019			
ΕΤΗ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΕΤΗ	ΑΦΙΞΕΙΣ
1950	33.333	1960	315.805
1970	1.252.875	1980	4.795.900
1990	8.873.310	2000	13.095.545
2010	15.007.493	2019	31.000.000

Πηγή : Κατσιγιάννης, 2017,27. Ίδια επεξεργασία

Πίνακας 2.4

Εξέλιξη αφίξεων τουριστών στις χώρες της Μεσογείου 2008-2014

Πίνακας 1.5 Εξέλιξη αφίξεων τουριστών στις χώρες της Μεσογείου 2008-2014

χώρα	(*)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
1	ΙΣΠΑΝΙΑ	TF	57 192	52 178	52 677	56 177	57 464	60 661	64 995
2	ΙΤΑΛΙΑ	TF	42 734	43 239	43 626	46 119	46 360	47 704	48 576
3	ΤΟΥΡΚΙΑ	TF	24 994	25 506	31364	34 654	35 698	37 795	39 811
4	ΕΛΛΑΣ	TF	15 939	14 915	15 006	16 427	15 518	17 920	22 033
5	ΚΡΟΑΤΙΑ	TCE	9 415	8 694	9 111	9 927	10 369	10 955	11 623
6	ΜΑΡΟΚΟ	TF	7 879	8 341	9 288	9 342	9 375	10 046	10 282
7	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	TF	12 296	11 914	14 051	9 497	11 196	9 174	9 628
8	ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	TF	6 962	6 439	6 832	7 412	7 685	8 324	9 323
9	ΤΥΝΗΣΙΑ	TF	7 049	6 901	6 902	4 785	5 950	6 269	6 069
10	ΙΣΡΑΗΛ	TF	2 572	2 321	2 803	2 820	2 886	2 962	2 927
11	ΑΛΓΕΡΙΑ	VF	1 772	1 912	2070	2 395	2 634	2 733	
12	ΚΥΠΡΟΣ	TF	2 404	2 141	2 173	2 392	2 465	2 405	2 411
13	ΑΛΒΑΝΙΑ	TF	1 337	1 775	2 191	2 468	3 156	2 857	
14	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	TCE	1 771	1 803	1 869	2 037	2 156	2 259	2 441
15	ΣΕΡΒΙΑ (**)	TCE	1 677	1 689	683	764	810	922	1 029
16	ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ	TCE			1 088	1 201	1 264	1 324	1 350
17	ΜΑΛΤΑ	TF	1 291	1 182	1 339	1 415	1 444	1 582	1 690
18	ΛΙΒΑΝΟΣ	TF	1 333	1 851	2 168	1 655	1 366	1 274	1 355
19	ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓ.	TCE	322	311	365	392	439	529	536
20	ΣΥΡΙΑ	TCE	5 430	6 092	8 546	5 070	-	-	-

(*) TF = αφίξεις τουριστών στα σύνορα

TCE = αφίξεις σε συλλογικά καταλύματα

VF= αφίξεις επισκεπτών στα σύνορα

(**) Έως το 2009 συμπεριλαμβάνει και το Μαυροβούνιο

Πηγές στοιχείων: - UNWTO, *World Tourism Barometer*, Vol 13, June 2015

- UNWTO, *Tourism Highlights*, 2015 Edition

Πηγή : Χατζηδάκης 2015, 24. *Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2008-2015*. Αθήνα : Εθνικό Τυπογραφείο.

Πίνακας 2.5

Πίνακας 2.5

Ευρωπαϊκός εξερχόμενος πολιτιστικός τουρισμός και μερίδια αγοράς, 2004

Αγορά	Μ. Βρετανία	Γερμανία	Ιταλία	Γαλλία	Ολλανδία
Ταξίδια (000)	5.466	6.524	8.176	7.697	1.489
Μερίδια Αγοράς προορισμών (%)	Ισπανία 14%	Ιταλία 15%	Γαλλία 24%	Ισπανία 25%	Γαλλία 15%
	ΗΠΑ 10%	Γαλλία 9%	Ισπανία 10%	Ιταλία 8%	Γερμανία 9%
	Ιταλία 9%	Ισπανία 8%	Αυστρία 6%	Μ.Βρετανία 8%	Ισπανία 7%
	Ελλάδα 4%	Τουρκία 6%	Αίγυπτος 5%	Τουρκία 2%	Τουρκία 4%
		Ελλάδα 5%	Ελλάδα 3%	Ελλάδα 2%	Ελλάδα 1%

Πηγή: ΣΕΤΕ, επεξεργασία στοιχείων UNWTO, World Travel Monitor, 2004, ΕΛ. ΣΤΑΤ.

Πηγή : <https://sete.gr/el/kentro-tyπου/deltia-tyπου-anakoinoseis/news-repository/2011/ellinikos-tourismos-2020-protasi-gia-to-neo-anaptuxiako-montelo/gr>

Πίνακας 2.6

Προφίλ εισερχομένων τουριστών στην Ελλάδα για διακοπές «Πολιτισμός και Θρησκεία» 2013

3. ΠΡΟΦΙΛ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΓΙΑ ΔΙΑΚΟΠΕΣ «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΘΡΗΣΚΕΙΑ»

3.1 Βασικά μεγέθη

Βασικά Μεγέθη	Π&Θ από Ευρώπη:		Εισερχόμενος τουρισμός Π&Θ στην Ελλάδα, από:									
	Συνολικά	σε Ελλάδα	Ηνωμένο									
	Εξερχόμενος		Σύνολο	Βουλγαρία	Βασιλείο	Ιταλία	Γαλλία	Γερμανία	Πολωνία	Βέλγιο	Σκανδιναβία	Τουρκία
Αριθμός Ταξιδιών (σε χιλιάδες)	61.105	1.490	2.108	201	172	170	149	136	104	103	82	82
% επί του συνόλου		2,4%		10%	8%	8%	7%	6%	5%	5%	4%	4%
Αριθμός Διανυκτερεύσεων (σε χιλιάδες)	525.503	15.198	20.448	2.111	1.531	1.513	1.609	2.298	926	1.185	795	287
% επί του συνόλου		2,9%		10%	7%	7%	8%	11%	5%	6%	4%	1%
Δαπάνη (σε εκ. €)	58.966.325	1.269.480	2.331.448	89.847	145.684	147.050	132.014	217.328	40.248	128.132	101.188	27.880
% επί του συνόλου		2,2%		4%	6%	6%	6%	9%	2%	5%	4%	1%

Πηγή: IPK International, επεξεργασία ΣΕΤΕ Intelligence

Πηγή: <https://sete.gr/media/3716/who-is-our-client.pdf>

Πίνακας 2.7

Δημογραφικά χαρακτηριστικά εισερχόμενου τουρισμού Πολιτισμός και Θρησκεία στην Ελλάδα

Ηλικιακή Διάθρωση	Σύνολο Π&Θ Ευρώπη	Εισερχόμενος τουρισμός Π&Θ στην Ελλάδα, από:									
		Ηνωμένο									
		Σύνολο	Βουλγαρία	Βασίλειο	Ιταλία	Γαλλία	Γερμανία	Πολωνία	Βέλγιο	Σκανδιναβία	Τουρκία
15-24 χρονών	14%	10%	8%	2%	5%	0%	7%	0%	0%	25%	17%
25-34 χρονών	21%	24%	17%	22%	29%	11%	7%	9%	3%	1%	21%
35-44 χρονών	20%	20%	20%	26%	39%	18%	6%	34%	18%	21%	18%
45-54 χρονών	17%	23%	24%	19%	13%	52%	47%	6%	22%	48%	42%
55-64 χρονών	16%	14%	20%	30%	11%	0%	14%	37%	18%	5%	2%
65-74 χρονών	10%	8%	10%	1%	3%	19%	15%	14%	39%	0%	0%
75>	2%	1%	1%	0%	0%	0%	4%	0%	0%	0%	0%
M.O.	43,1	42,4	45,8	45,2	40,1	48,4	50,6	49,1	56,5	39,8	37,3

Πηγή: IPK International, επεξεργασία SETE Intelligence

Πηγή: <https://sete.gr/media/3716/who-is-our-client.pdf>

Πίνακας 2.8

Προορισμοί τουριστών Πολιτισμός και Θρησκεία στην Ελλάδα

Περιοχή Προορισμού	Σύνολο	Εισερχόμενος τουρισμός Π&Θ στην Ελλάδα, από:									
		Ηνωμένο									
		Βουλγαρία	Βασίλειο	Ιταλία	Γαλλία	Γερμανία	Πολωνία	Βέλγιο	Σκανδιναβία	Τουρκία	
Αθήνα	33%	15%	33%	34%	21%	28%	40%	0%	5%	25%	
Βόρεια Ελλάδα, Χαλκιδική	13%	57%	5%	5%	0%	15%	9%	31%	5%	20%	
Άλλα νησιά του Αιγαίου	13%	1%	11%	4%	15%	4%	35%	3%	31%	0%	
Κρήτη	12%	0%	3%	7%	11%	24%	0%	0%	37%	0%	
Πελοπόννησος	10%	0%	21%	9%	5%	6%	14%	45%	2%	0%	
Ρόδος	7%	1%	2%	25%	30%	0%	2%	2%	12%	1%	
Υπόλοιπη Ελλάδα	7%	21%	7%	11%	0%	2%	0%	17%	2%	23%	
Κέρκυρα	5%	5%	18%	5%	18%	21%	0%	2%	6%	31%	

Πηγή: IPK International, επεξεργασία SETE Intelligence

Πηγή: <https://sete.gr/media/3716/who-is-our-client.pdf>

Πίνακας 2.9

Δραστηριότητες των τουριστών που επισκεπτονται την Ελλάδα για διακοπές Πολιτισμός και Θρησκεία για Citybreak (πολιτιστικός/αστικός τουρισμός)

Οι δραστηριότητες των τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα για διακοπές «Πολιτισμός & Θρησκεία» αποτυπώνονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Δραστηριότητες	Εισερχόμενος τουρισμός Π&Θ στην Ελλάδα, από:									
	Σύνολο	Βουλγαρία	Ηνωμένο Βασίλειο		Ιταλία	Γαλλία	Γερμανία	Πολωνία	Βέλγιο	Σκανδιναβία
Επίσκεψη σε αξιοθέατα	72%	81%	50%	55%	95%	79%	100%	79%	56%	83%
Επίσκεψη πόλεων	60%	64%	47%	51%	75%	20%	84%	25%	39%	88%
Εξερεύνηση του τοπίου	56%	22%	62%	56%	98%	92%	87%	54%	28%	53%
Χαλάρωση	51%	54%	51%	50%	59%	42%	62%	15%	71%	49%
Επίσκεψη σε μουσεία, εκθέσεις	38%	20%	68%	13%	56%	19%	59%	18%	23%	52%
Απόλαυση φαγητού & ποτού	37%	30%	42%	35%	29%	42%	59%	56%	54%	25%
Γνωρίζοντας τον τρόπο ζωής	34%	14%	31%	20%	54%	29%	59%	34%	12%	48%
Εξερεύνηση της φύσης	26%	5%	29%	26%	51%	23%	53%	26%	20%	41%
Κολύμβηση/ηλιοθεραπεία	25%	9%	27%	28%	32%	22%	82%	28%	65%	3%
Περιπετειώδης εμπειρίες	14%	5%	5%	11%	29%	3%	53%	13%	7%	27%
Λοιπά	2%	9%	0%	3%	0%	5%	0%	0%	0%	0%

Πηγή: IPK International, επεξεργασία SETE Intelligence

Όπως παρατηρούμε από το πίνακα η επίσκεψη σε αξιοθέατα (72%), η επίσκεψη πόλεων (60%), η εξερεύνηση του τοπίου (56%) και η χαλάρωση (51%) αποτελούν σημαντικό κομμάτι των επισκεπτών «Πολιτισμός & Θρησκεία» στην Ελλάδα. Επίσης, σημαντικό μέρος των τουριστών απολαμβάνει τις επισκέψεις σε μουσεία, εκθέσεις (38%), το φαγητό & ποτό (37%) και την εξερεύνηση του τρόπου ζωής (34%). Τέλος, περίπου ένας στους τέσσερις συνδυάζει τις διακοπές Π&Θ με εξερεύνηση της φύσης και με κολύμβηση / ηλιοθεραπεία. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των αγορών:

Πηγή: <https://sete.gr/media/3716/who-is-our-client.pdf>

Πίνακας 2.10

Δραστηριότητες των τουριστών που επισκεπτονται την Ελλάδα για διακοπές Citybreak (πολιτιστικός/αστικός τουρισμός)

Οι δραστηριότητες των τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα για διακοπές «City Break» αποτυπώνονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Δραστηριότητες	Εισερχόμενος τουρισμός City Break στην Ελλάδα, από:					
	Σύνολο	Γαλλία	Ιταλία	Ηνωμένο Βασίλειο	Ρωσία	Γερμανία
Επίσκεψη σε αξιοθέατα	70%	95%	100%	84%	100%	25%
Χαλάρωση, απόλαυση της ατμόσφαιρας	66%	77%	72%	100%	43%	82%
Απόλαυση φαγητού και ποτού	52%	60%	53%	43%	88%	75%
Επίσκεψη σε μουσεία, εκθέσεις	48%	74%	100%	39%	85%	0%
Ψώνια	40%	63%	61%	27%	22%	75%
Επίσκεψη σε πάρκα	20%	11%	42%	23%	12%	42%
Επίσκεψη σε θέατρα, κονσέρτα	10%	0%	7%	23%	0%	42%
Νυχτερινή ζωή, clubbing	10%	0%	2%	27%	9%	0%
Επισκέψεις σε φίλους/συγγενείς	7%	0%	0%	0%	0%	0%
Επίσκεψη σε αθλητικά δρώμενα	3%	0%	0%	12%	0%	0%
Επίσκεψη σε φεστιβάλ	3%	0%	0%	16%	0%	0%
Λοιπά	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Πηγή: IPK International, επεξεργασία SETE Intelligence

Η επίσκεψη σε αξιοθέατα (70%), η χαλάρωση (66%) και η απόλαυση του φαγητού και του ποτού (52%) αποτελούν σημαντικό κομμάτι των διακοπών των τουριστών «City Break» που επισκέπτονται την Ελλάδα. Σημαντικό μέρος απολαμβάνει τις επισκέψεις σε μουσεία, εκθέσεις (48%), τα ψώνια (40%).

Αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται:

- Στην Ιταλική αγορά όπου το σύνολό της έρχεται στην Ελλάδα για να επισκεφθεί αξιοθέατα και μουσεία. Πολύ υψηλά είναι τα αντίστοιχα ποσοστά και από τη Ρωσική αγορά, η οποία δείχνει και πολύ έντονο ενδιαφέρον για τη γαστρονομία.
- Στην Βρετανική αγορά που στο σύνολό της αποζητά την χαλάρωση. Πολύ υψηλό είναι και το αντίστοιχο ποσοστό από τη Γερμανική αγορά.
- Από τις εξεταζόμενες αγορές, το πιο έντονο ενδιαφέρον για ψώνια έχουν η Γερμανική, η γαλλική και η ιταλική αγορά.

Πηγή: <https://sete.gr/media/3716/who-is-our-client.pdf>

Πίνακας 2.11

Υποτιτλισμένες παραστάσεις 2016

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΧΩΡΟΣ	ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΓΛΩΣΣΑ
15 & 16 Ιουνίου	Π260_Ε	Έλλη Παπακωσταντίνου Revolt Athens	Αγγλικά > Ελληνικά
17,18,19,20 Ιουνίου	Εθνικό Αίθουσα εκδηλώσεων	Romeo Castellucci Giulio Cesare	Ιταλικά > Ελληνικά
25 & 26 Ιουνίου	Π260_Δ	OskarasKorsunovas Hamlet	Αγγλικά > Ελληνικά
28 & 29 Ιουνίου	Π260_Δ	Need Company The Blind Poet	Αγγλικά > Ελληνικά
28& 29 Ιουνίου	Π260_Η	Lola Arias Minefield	Ισπανικά > Ελληνικά
4 & 5 Ιουλίου	Π260_Δ	Rodrigo Garcias 4	Ισπανικά > Ελληνικά
10 & 11 Ιουλίου	Π260_Δ	Γιούλα Μπούνταλη Ruined	Αγγλικά > Ελληνικά
6 & 7 Ιουλίου	ΑΣΚΤ	Ρηνιώ Κυριαζή Ακραϊόφιλο	Γαλλικά > Ελληνικά
22 & 23 Ιουλίου	Μέγαρο Τριάντη	Brett Bailey Macbeth	Αγγλικά>Ελληνικά
25 & 26 Ιουλίου	Εθνικό Κοτοπούλη	Milo Rau The Dark Ages	Γερμανικά>ελληνικά
30 & 31 Ιουλίου	Μέγαρο Τριάντη	Julien Gosselin 2666	Γαλλικά > Ελληνικά

Πίνακας 2.12

Υποτιτλισμένες παραστάσεις 2017

Μήδεια	Δημήτρης Καραντζάς	Μικρή Επίδαυρος	30 Ιουνίου	ελληνικά	αγγλικά	Ευριπίδης & αποσπάσματα Παζολίνι, Ανούι, Μύλλερ
Αφίξ	Ιώ Βουλγαράκη	Μικρή Επίδαυρος	7 Ιουλίου	ελληνικά	αγγλικά	Ομηρος
Κύκλωπας	Παντελής Δεντάκης	Μικρή Επίδαυρος	21 Ιουλίου	ελληνικά	αγγλικά	Ευριπίδης
Βάκχες	Εκτορας Λυγίζος	Επίδαυρος	14 Ιουλίου	ελληνικά	αγγλικά	Ευριπίδης
Μήδεια	Μαριάννα Κάλμπαρη	Επίδαυρος	4 Αυγούστου	ελληνικά	αγγλικά	Ευριπίδης
Επτά επί Θήβας	Τσέζαρις Γκραουζίνις	Επίδαυρος	30 Ιουνίου	ελληνικά	αγγλικά	Αισχύλος
Οιδίπους επί Κολωνών	Σταύρος Τσακίρης	Επίδαυρος	7 Ιουλίου	ελληνικά	αγγλικά	Σοφοκλής
Πέρσες	Αρης Μπινιάρης	Επίδαυρος	11 Αυγούστου	ελληνικά	αγγλικά	Αισχύλος
Ειρήνη	Κωνσταντίνος Αρβανιτάκης	Επίδαυρος	21 Ιουλίου	ελληνικά	αγγλικά	Αριστοφάνης
Αλκηστη	Κατερίνα Ευαγγελάτου	Επίδαυρος	28 Ιουλίου	ελληνικά	αγγλικά	Ευριπίδης
Ο Θρύλος του Αγίου Κάρτακ και το μικρό λουλούδι	Μαρία Πανουργιά	Πειραιώς	27 Ιουνίου	ελληνικά	αγγλικά	Γιόσεφ Ροτ
Το ινστιτούτο της παγκόσμιας μοναξιάς	blitz	Πειραιώς	30 Ιουνίου	ελληνικά	αγγλικά	Τόμας Μαν (Το μαγικό βουνό)
Πεντηκοστή	Αγγελική Γκιγκινούδη	ΔΕΗ Φάληρο	29 Ιουνίου	ελληνικά	αγγλικά	David Edgar
Ξαφνικά πέφτει το καλοκαίρι	Γεωργία Μαυραγάνη	Πειραιώς	4 Ιουλίου	ελληνικά	αγγλικά	Τένεσι Ουίλιαμς
Οι προεδρίνες	Ζωή Χατζηρατινού	Πειραιώς	7 Ιουλίου	ελληνικά	αγγλικά	Βέρνερ Σβαμπ
Οι κόρες	Γιάννης Σκουρλέτης			ελληνικά	αγγλικά	Γ.Σκουρλέτης
ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ	ΧΩΡΟΣ	ΠΡΕΜΙΕΡΑ	ΓΛΩΣΣΑ		ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ
Ο αλαβροστοσειώτης	Νίκος Χατζόπουλος	Πειραιώς	15 Ιουνίου	κυπριακά	αγγλικά	Παύλος Λιασίσης
Hymn to love	Marta Gornicka	Πειραιώς	1 Ιουνίου	polish	ελληνικά	Marta Gornicka
Προμηθέας Δεσμώτης, Ικέτιδες	Olivier Py	Μικρή Επίδαυρος	4 Αυγούστου	γαλλικά	ελληνικά	Αισχύλος
Der spieler	Frank Castorf	Πειραιώς	19 Ιουνίου	γερμανικά	ελληνικά	Ντοστογιέφσκι
I love you, but I chosen Entdramatisierung	Rene Pollesch	Πειραιώς	17 Ιουνίου	γερμανικά	ελληνικά	Rene Pollesch
Empire	Milo Rau	Πειραιώς	15 Ιουνίου	γαλλικά, αγγλικά	ελληνικά	
Particules elementaires	Julien Gosselin	Πειραιώς	29 Ιουνίου	γαλλικά	ελληνικά	Michel Houellebecq inspired by Alexis De Tocqueville
Democracy in America	Romeo Castellucci	Ολύμπια	30 Ιουνίου	ιταλικά	ελληνικά	
Letter to a man	Bob Wilson	Τσίλλερ	10 Ιουλίου	αγγλικά, ρώσικα	ελληνικά	Christian Dumais-Lvowski
From basement to the roof	Afsaneh Mahian	Πειραιώς	8 Ιουνίου	ιρανικά, αγγλικά	ελληνικά	Mahin Sadri

Πίνακας 2.13 Υποτιτλισμένες παραστάσεις 2018

ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ	ΧΩΡΟΣ	ΠΡΕΜΙΕΡΑ	ΗΜΕΡΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ	ΓΛΩΣΣΑ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
New worlds	Bill Murray	ΗΡΩΔΕΙΟ	19 Ιουνίου	1	αγγλικά	ελληνικά	ελληνικά
Εγνατία	Νίκος Κυπουργός	ΗΡΩΔΕΙΟ	11 Ιουν	1+1 πρόβα	απ'όλα	ελληνικά	ελληνικά
Company	Καμεράτα	ΗΡΩΔΕΙΟ	8-9 Ιουνίου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
Περουζέ	Βύρων Φιδετζής, Θ.Αμπαζής	ΗΡΩΔΕΙΟ	16 Ιουν	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
Πέρσες	ΘΟΚ	ΗΡΩΔΕΙΟ	1 Ιουλίου	1+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	αγγλικά
Δάφνις & Χλόη, Αστέρω	Ταινιοθήκη της Ελλάδος	ΗΡΩΔΕΙΟ	14 Ιουλίου	1			ελληνικοί μεσότιτλοι αγγλικοί υπότιτλοι
After the rehearsal/Persona	Toneelgroep / Ivo van Hove	ΜΕΓΑΡΟ	1 Ιουνίου	3+1 πρόβα	ολλανδικά	ελληνικά	ελληνικά
1993	Julien Gosselin	ΜΕΓΑΡΟ	7 Ιουνίου	2+1 πρόβα	γαλλικά	ελληνικά	ελληνικά
Three sisters	Novosibirsk / Timothy Kuliabin	Π260-Δ	15 Ιουνίου	2+1 πρόβα	νοηματική	ελληνικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
LA PLAZA	El conde de Torrefiel	Π260-Δ	30 Ιουνίου	2+1 πρόβα	ισπανικά	ελληνικά	ελληνικά
La despedida	Mara Teatro	Π260-Δ	5 Ιουλίου	3+1 πρόβα	ισπανικά	ελληνικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
Ελλάς Μονάχου	Ανέστης Αζάς-Πρόδρομος	Π260-Ε	10 Ιουλίου	3+1 πρόβα	γερμανικά - ελληνικά	ελληνικά	ελληνικά
Cuckoo	Jaha Koo	Π260-Ε	22 Ιουνίου	3+1 πρόβα	κορεάτικα	ελληνικά	ελληνικά
Talos	Arkadi Zaides	Π260-Ε	4 Ιουνίου	3+1 πρόβα	αγγλικά	ελληνικά	ελληνικά
Pursuit of happiness	Nature Theatre of Oklahoma	Π260-Η	1 Ιουνίου	3+1 πρόβα	αγγλικά	ελληνικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά-αγγλικά)
Imitation of life	Proton / Kornel Mundruczo	Π260-Η	20 Ιουνίου	3+1 πρόβα	ουγγρικά	ελληνικά	ελληνικά
We are leaving	Nowy / Krzysztof Warlikowski	Π260-Η	8 Ιουλίου	3+1 πρόβα	πολωνικά	ελληνικά	ελληνικά
Η πόλη	Γιάννης Μόσχος	Π260-Β	10 Ιουνίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
Παράξενες ιστορίες	Λουίζα Κωστούλα	Π260-Β	26 Ιουνίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
Ρίζες	Ελίζα Σόρογκα	Π260-Β	7 Ιουλίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
Αποτυχημένες προσπάθειες	Δημήτρης Κουρτάκης	Π260-Δ	1 Ιουνίου	5+1 πρόβα?	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
Πορνοστάρ	Κωνσταντίνος Ρήγος	Π260-Δ	23 Ιουνίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά + αγγλικά)
Αμάρυνθος	Μάρθα Μπουζιούρη	Π260-Ε	4 Ιουλίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά-αγγλικά)
Βρικολακες	Μιχάλης Κωνσταντάτος	Π260-Ε	17 Ιουλίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά-αγγλικά)
Φαρενάιτ 451	Θωμάς Μοσχόπουλος	Π260-Η	8 Ιουνίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά-αγγλικά)
Οδυσσέας	Δημήτρης Αναρτζίδης	Π260-Η	1 Ιουλίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά-αγγλικά)
Αγγελος εξολοθρευτής	Αντζελα Μπρούσκου	Π260-Η	15 Ιουλίου	3+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά-αγγλικά)
ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ	ΧΩΡΟΣ	ΠΡΕΜΙΕΡΑ	ΗΜΕΡΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ	ΓΛΩΣΣΑ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Αχαρνείς	Κώστας Τσιάνος	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	29 Ιουνίου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Αγαμέμνων	Τσέζαρις Γκραουζίνις	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	6 Ιουλίου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Πλούτος	ΕΘ - Νικίτα Μιλιβόγεβιτς	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	13 Ιουλίου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Ηλέκτρα	ΕΘ - Θ. Παπακωνσταντίνου	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	20 Ιουλίου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Θεσμοφοριάτουσες	Βαγγέλης Θεοδωρόπουλος	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	27 Ιουλίου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Ορέστης	ΚΘΒΕ/Γιάννης Αναστασάκης	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	3 Αυγούστου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Βάτραχοι	Κώστας Φιλίππου	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	10 Αυγούστου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Οιδίπους επί Κολωνών	Γιάννης Κόκκος	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	17 Αυγούστου	2+1 πρόβα	ιταλικά	αγγλικά + ελληνικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Χοηφόροι	Αργυρώ Χιώτη	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	6 Ιουλίου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Αντιγόνη	Κωνσταντίνος Ντέλλας	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	20 Ιουλίου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)
Προμηθέας Δεσμώτης	Μάρθα Φριντζήλα	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	3 Αυγούστου	2+1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ΔΙΠΛΟΣ ΥΠΕΡΤΙΤΛΙΣΜΟΣ (ελληνικά, αγγλικά)

Πίνακας 2.14

Υποτιτλισμένες παραστάσεις 2019

ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΧΩΡΟΣ	ΠΡΕΜΙΕΡΑ	ΗΜΕΡΕΣ	ΓΛΩΣΣΑ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	ΥΠΕΡΤΙΤΛΟΙ
Angelica Liddell - Genesis 6,67	Π260-Η	30-Μαι	2 + 1 πρόβα	ισπανικά	ελληνικά	ελληνικά
Cforcircus - Οι μεταμορφώσεις	Π260-Ε	30-Μαι	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Θάνος Σαμαράς - Χρύσιππος	Π260- Δ	31-Μαι	5 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Κώστας Τσιούκας - Ζιζέλ	Π260-Η	5-Μαΐ	2+1 πρόβα	ελληνικά (χορός)	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Ελενα Καρακούλη - Himmelweg	Π260-Ε	7-Ιουν	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Χρήστος Θεοδορίδης - Ρυχάρδος Γ'	Π260- Δ	13-Ιουν	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Γιώργος Παπαγεωργίου - Γιαννούλα η κουλουρού	Π260-Η	18-Ιουν	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Robert Wilson - Οιδίπους	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	21-Ιουν	2 + 1 πρόβα	πολύγλωσσο	ελληνικά αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Thom Luz - Girl from the Fog Machine Factory	Π260- Δ	23-Ιουν	2 + 1 πρόβα	γερμανικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Caroline Guilea N'guyen - Saigon	Π260- Δ	28-Ιουν	2 + 1 πρόβα	γαλλικά	ελληνικά	ελληνικά
Βασίλης Μαυρογεωργίου - Κόντρα στην ελευθερία	Π260-Ε	2-Ιουλ	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Kammerspiele - Susanne Kennedy - The virgin suicides	Π260-Η	4-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	γερμανικά	ελληνικά	ελληνικά-αγγλικά
Σοφία Πάσχου - Θεογονία	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	5-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Romeo Castellucci - La vita nuova	Π260-Α	6-Ιουλ	6 + 1 πρόβα	γαλλικά	ελληνικά	ελληνικά-αγγλικά
Μαργαρίτα - Los incontados	Π260-Η	11-Ιουν	2 + 1 πρόβα	ισπανικά	ελληνικά	ελληνικά-αγγλικά
Μάνος Καρατζογιάννης - Ξένες πόρτες	Π260-Ε	11-Ιουλ	5 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Robert Lepage - Kanata	ΜΕΓΑΡΟ	13-Ιουλ	3 + 1 πρόβα	γαλλικά	ελληνικά	ελληνικά
Δημήτρης Μπογδάνος - Δάφνις και Κλόη	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	19-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Εφη Θεοδώρου - Φαίδρα	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	26-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Comedie-Francaise, Ivo van Hove - Ηλέκτρα/Ορέστης	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	26-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	γαλλικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Νατάσα Τριανταφύλλη - Δαναΐδες	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	2-Αυγ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Ελένη Ευθυμίου - Ερωτευμένα άτομα	Π260-Η	16-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Άρης-Μάρθα - Lucy	Π260-Ε	27-Ιουν	2+1 πρόβα	αγγλικά	ελληνικά	ελληνικά-αγγλικά
ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΕΣ:						
ΕΘ-Βουλγαράκη, Μελεμέ, Μαυραγάνη - Ορέστεια	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	28-Ιουν	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
ΕΘΝΙΚΟ/ΘΟΚ - Στάθης Λιβαθινός - Ικέτιδες	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	5-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Καμεράτα - Αλτσάια	ΗΡΩΔΕΙΟ	6-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ιταλικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Κωνσταντίνος Μαρκουλάκης - Οιδίπους Τύραννος	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	12-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
ΚΘΒΕ-Γιάννης Καλαβριανός - Ιφιγένεια εν Αυλίδι	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	19-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Δημήτρης Καραντζάς - Νεφέλες	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	2-Αυγ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
ΔΗΠΕΘΕ Πάτρας - Σταύρος Τσακίρης - Προμηθέας Δεσμώτης	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	9-Αυγ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά

ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	ΧΩΡΟΣ	ΠΡΕΜΙΕΡΑ	ΗΜΕΡΕΣ	ΓΛΩΣΣΑ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	ΥΠΕΡΤΙΤΛΟΙ
Angelica Liddell - Genesis 6,67	Π260-Η	30-Μαϊ	2 + 1 πρόβα	ισπανικά	ελληνικά	ελληνικά
Cforcius- Οι μεταμορφώσεις	Π260-Ε	30-Μαϊ	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Θάνος Σαμαράς- Χρυσούπτιος	Π260- Δ	31-Μαϊ	5 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Κώστας Τσιούκας - Ζιζέλ	Π260-Η	5-Μαϊ	2+1 πρόβα	ελληνικά (χορός)	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Ελενα Καρακούλη- Himmelweg	Π260-Ε	7-Ιουν	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Χρήστος Θεοδορίδης- Ριχάρδος Γ'	Π260- Δ	13-Ιουν	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Γιώργος Παπαγεωργίου- Γιαννούλα η κουλουρού	Π260-Η	18-Ιουν	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Robert Wilson - Οιδίπους	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	21-Ιουν	2 + 1 πρόβα	πολύγλωσσο	ελληνικά αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Thom Luz- Girl from the Fog Machine Factory	Π260- Δ	23-Ιουν	2 + 1 πρόβα	γερμανικά	ελληνικά αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Caroline Guilea N'guyen - Saigon	Π260- Δ	28-Ιουν	2 + 1 πρόβα	γαλλικά	ελληνικά	ελληνικά
Βασίλης Μαυρογεωργίου - Κόντρα στην ελευθερία	Π260-Ε	2-Ιουλ	4 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Kammerspiele - Susanne Kennedy - The virgin suicides	Π260-Η	4-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	γερμανικά	ελληνικά	ελληνικά-αγγλικά
Σοφία Πάσχου - Θεογονία	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	5-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Romeo Castellucci - La vita nuova	Π260-Α	6-Ιουλ	6 + 1 πρόβα	γαλλικά	ελληνικά	ελληνικά-αγγλικά
Μαπα Teatro - Los incondados	Π260-Η	11-Ιουν	2 + 1 πρόβα	ισπανικά	ελληνικά	ελληνικά-αγγλικά
Μάνος Καρατζογιάννης- Ξένες πόρτες	Π260-Ε	11-Ιουλ	5 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Robert Lepage - Kanata	ΜΕΓΑΡΟ	13-Ιουλ	3 + 1 πρόβα	γαλλικά	ελληνικά	ελληνικά
Δημήτρης Μπογδάνος - Δάφνις και Χλόη	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	19-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Εφη Θεοδώρου - Φαίδρα	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	26-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Comedie-Francaise, Ivo van Hove - Ηλέκτρα/Ορέστης	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	26-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	γαλλικά	ελληνικά αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Νατάσα Τριανταφύλλη - Δαναΐδες	Μ.ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	2-Αυγ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Ελένη Ευθυμίου - Ερωτευμένα άλογα	Π260-Η	16-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Άρης-Μάρθα - Lucy	Π260-Ε	27-Ιουν	2+1 πρόβα	αγγλικά	ελληνικά	ελληνικά-αγγλικά
ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΕΣ:						
ΕΘ-Βουλγαράκη, Μελεμέ, Μαυραγάνη - Ορέστεια	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	28-Ιουν	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
ΕΘΝΙΚΟ/ΘΟΚ - Στάθης Λιβαθινός - Ικέτιδες	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	5-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Καμεράτα - Αλτσίνα	ΗΡΩΔΕΙΟ	6-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ιταλικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Κωνσταντίνος Μαρκουλάκης - Οιδίπους Τύρανος	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	12-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
ΚΘΒΕ-Γιάννης Καραβριανός - Ιφιγένεια εν Αυλίδι	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	19-Ιουλ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
Δημήτρης Καραντζάς - Νεφέλες	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	2-Αυγ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά
ΔΗΠΕΘΕ Πάτρας - Σταυρος Τσακίρης - Προμηθέας Δεσμώτης	ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	9-Αυγ	2 + 1 πρόβα	ελληνικά	αγγλικά	ελληνικά-αγγλικά

2.1.ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

2.1.1.ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ 2015

Βασικά Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2015		2015
Συμμετοχή στο ΑΕΠ	18,5% [WTC]	
Συμμετοχή στην απασχόληση	23,1% της συνολικής απασχόλησης [WTC]	
Συνολική Απασχόληση	821.900 [WTC]	
Έσοδα	13,6 δισ. € (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα από κρουαζιέρα) [ΤΤΕ]	
Αφίξεις Αλλοδαπών	23,6 εκατ. (δεν περιλαμβάνονται οι αφίξεις από κρουαζιέρα)	
Μέση κατά κεφαλή δαπάνη	580 € (δεν περιλαμβάνονται τα ποσά κρουαζιέρας)	
Μερίδιο Αγοράς	2% Παγκόσμια, 3,1% Ευρώπη	
Εποχικότητα	55% των αφίξεων αλλοδαπών πραγματοποιείται Ιούλιο - Αύγουστο - Σεπτέμβριο	
Συγκέντρωση Προσφοράς	69% των ξενοδοχειακών κλινών συγκεντρώνονται σε 4 περιοχές της Ελλάδας [ΞΕΕ]	
Ξενοδοχειακή Υποδομή	9.757 ξενοδοχεία / 784.315 κλίνες [ΞΕΕ]	
Top 5 αγορές	Γερμανία (2.810.350), Ην. Βασίλειο (2.397.169), Γαλλία (1.522.100), Ιταλία (1.355.327), Ρωσία (512.789). [ΤΤΕ]	

Πηγή: <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/gr>

2.1.2. ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ 2016

ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Βασικά Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2016		2016
Συμμετοχή στο ΑΕΠ	18,6% [WTC]	
Συμμετοχή στην απασχόληση	23,4% της συνολικής απασχόλησης [WTC]	
Συνολική Απασχόληση	860.315 [WTC]	
Έσοδα	12,7 δισ. € (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα από κρουαζιέρα) [ΤΤΕ]	
Αφίξεις Αλλοδαπών	24,7 εκατ. (δεν περιλαμβάνονται οι αφίξεις από κρουαζιέρα)	
Μέση κατά κεφαλή δαπάνη	514 € (δεν περιλαμβάνονται τα ποσά κρουαζιέρας)	
Μερίδιο Αγοράς (2015)	2% Παγκόσμια, 3,1% Ευρώπη	
Εποχικότητα	56% των αφίξεων αλλοδαπών πραγματοποιείται Ιούλιο - Αύγουστο - Σεπτέμβριο	
Συγκέντρωση Προσφοράς	70% των ξενοδοχειακών κλινών συγκεντρώνονται σε 4 περιοχές της Ελλάδας [ΞΕΕ]	
Ξενοδοχειακή Υποδομή	9.730 ξενοδοχεία / 788.553 κλίνες [ΞΕΕ]	
Top 5 αγορές	Γερμανία (3.138.735), Ην. Βασίλειο (2.894.655), Ιταλία (1.386.902), Γαλλία (1.313.536), Ρωσία (595.482) [ΤΤΕ]	
Top 5 αεροδρόμια (σε αφίξεις αλλοδαπών)	Αθήνα (4.526.035), Ηράκλειο (2.885.154), Ρόδος (2.091.066), Θεσσαλονίκη (1.724.599), Κέρκυρα (1.243.718) [ΔΑΑ & ΥΠΑ.]	

Πηγή: <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/gr>

2.1.3 ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ 2017

ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Βασικά Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2017		2017
Συνολική συμμετοχή στο ΑΕΠ	27,3% [INSETE]	
Συνολική συμμετοχή στην απασχόληση	24,8% της συνολικής απασχόλησης [W TTC]	
Συνολική Απασχόληση	934.500 [W TTC]	
Έσοδα από εισερχόμενο τουρισμό	14,2 δισ. € (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα από κρουαζιέρα) [TTE]	
Αφίξεις μη κατοίκων	27,2 εκατ. (δεν περιλαμβάνονται οι αφίξεις από κρουαζιέρα)	
Μέση κατά κεφαλή δαπάνη	522 € (δεν περιλαμβάνονται τα ποσά κρουαζιέρας)	
Μερίδιο Αγοράς (2017)	2% Παγκόσμια, 4% Ευρώπη	
Εποχικότητα	57,3% των αφίξεων αλλοδαπών πραγματοποιείται Ιούλιο - Αύγουστο - Σεπτέμβριο	
Συγκέντρωση Προσφοράς	70% των ξενοδοχειακών κλινών συγκεντρώνονται σε 4 περιοχές της Ελλάδας [EEE]	
Ξενοδοχειακή Υποδομή	9.783 ξενοδοχεία / 806.045 κλίνες [EEE]	
Top 5 αεροδρόμια (σε αφίξεις αλλοδαπών)	Αθήνα (4.797.365), Ηράκλειο (3.147.704), Ρόδος (2.178.663), Θεσσαλονίκη (1.929.916), Κέρκυρα (1.300.189) [ΔΑΑ & ΥΠΑ.]	

Πηγή : <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/gr>

2.1.4 ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ 2018

Βασικά Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2018		2018
Συνολική συμμετοχή στο ΑΕΠ	30,9% [INSETE]	
Συνολική συμμετοχή στην απασχόληση	25,9% της συνολικής απασχόλησης [W TTC]	
Συνολική Απασχόληση	988.600 [W TTC]	
Έσοδα από εισερχόμενο τουρισμό	15,6 δισ. € (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα από κρουαζιέρα) [TTE]	
Αφίξεις μη κατοίκων	30,1 εκατ. (δεν περιλαμβάνονται οι αφίξεις από κρουαζιέρα)	
Μέση κατά κεφαλή δαπάνη	520 € (δεν περιλαμβάνονται τα ποσά κρουαζιέρας)	
Εποχικότητα	54,8% των αφίξεων αλλοδαπών πραγματοποιείται Ιούλιο - Αύγουστο - Σεπτέμβριο	
Συγκέντρωση Προσφοράς	70% των ξενοδοχειακών κλινών συγκεντρώνονται σε 4 περιοχές της Ελλάδας [EEE]	
Ξενοδοχειακή Υποδομή	10.121 ξενοδοχεία / 798.650 κλίνες [EEE]	

Πηγή : <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/gr>

2.1.5 ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ 2019

ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
Βασικά Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2019	2019
Συνολική συμμετοχή στο ΑΕΠ	20,8% [WTPC]
Συνολική συμμετοχή στην απασχόληση	21,7% της συνολικής απασχόλησης [WTPC]
Συνολική Απασχόληση	946.200 [WTPC]
Έσοδα από εισερχόμενο τουρισμό	17,7 δισ. € (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα από κρουαζιέρα) [ΤτΕ]
Αφίξεις μη κατοίκων	31,3 εκατ. (δεν περιλαμβάνονται οι αφίξεις από κρουαζιέρα)
Μέση κατά κεφαλή δαπάνη	564 € (δεν περιλαμβάνονται τα ποσά κρουαζιέρας)
Εποχικότητα	56% των αφίξεων αλλοδαπών πραγματοποιείται Ιούλιο - Αύγουστο - Σεπτέμβριο
Συγκέντρωση Προσφοράς	70% των ξενοδοχειακών κλινών συγκεντρώνονται σε 4 περιοχές της Ελλάδας [ΕΕΕ]
Ξενοδοχειακή Υποδομή	10.121 ξενοδοχεία / 798.650 κλίνες [ΕΕΕ]
Τop 5 αεροδρόμια (σε αφίξεις αλλοδαπών)	Αθήνα (8.810.593), Ηράκλειο (3.256.490), Ρόδος (2.365.520), Θεσσαλονίκη (2.307.587), Κέρκυρα (1.463.288) [ΔΑΑ, Fraport Greece & ΥΠΑ.]
Πατήστε εδώ για τα στατιστικά στοιχεία εισερχόμενου τουρισμού .	

Πηγή : <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/gr>

